

HORTHY JENŐ

EGY ÉLET SPORTJA

VADÁSZAT - LÓVERSENY - FALKA

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

ELŐSZÓ.

Nem kenyerem az írás-mesterség. Gondolatom csak akad olykor-olykor, — megtörtént tényeket leírni nem olyan nagy dolog — de hogy azt stilisztikai szempontból tökéletes formában tegye papírra az ember, ahhoz profinak kell lenni!

Megmondhatja Kittenberger Kálmán, ki mint öreg afrikai vadászpajtás segített nekem az írásnál, hogy mondataimat germanizmusoktól és egyéb szerkezeti hibáktól mentesítsük, — mely munka jobban megizzaszt ott, mint a trópusi szűrő nap-sugár — hogy hányszor környékezte ájulás azoknak olvasása közben!

Egész életemben haragudtam az olyan emberre, aki állandóan magáról beszél, — kinek minden mondata «én»-nel kezdődik — megbüntetett érte a sors: itt van egy párszáz oldalas könyv, melyben más szó alig is fordul elő.

De önvádam mentő körülményeit is fel kell sorolnom.

Elsősorban könyvírás gondolata még legszörnyűbb álmaimban sem ötlött eszembe. Barátaim piszkáltak vele évek óta, ennek a nógatásnak aztán a béke kedvéért engedtem, de csak azért, mert bár «én»-ektől hemzsegő élettörténetet írtam, mégis úgy érzem, talán el tudom hitetni az olvasóközönséggel, hogy abban csak mint színpadi szereplő, a rohanó kor színpadán élő statiszta kívánok szerepelni és ez a könyv nem a csekély fajsúlyú író, mint inkább a — fájdalom — gyors tempóban dekadáló sport korrajza akar lenni.

A sport azon nemei, melyekről írtam, sajnos pénzbe, még pedig sok pénzbe kerülnek. És kinek van ma pénze? Senkinek, vagy ha van valakinek, akkor annak az is a sportja: a pénzcsmálás és semmi más. Lóverseny csak a gazdag, civilizált országban virágzik; aki versenylovat tart, annak el kell készülni a ráfizetésre, amit csak gazdag ember viselhet el fájdalom nélkül. Attól félek, hogy a versenyzésnek az a korszaka, mely a Monarchia idejében, különösen közvetlenül a nagy háború előtt virágzott — nem jön vissza soha.

Fiatalságunk nem alkalmas ennek újjáépítésére. Gondterhes időkben nevededett, anyagi ereje gyenge, amellett természetes, hogy mentalitása is más. Repülőgép, autó, rádió korában nem is lehet ideje rá, hogy a lovat szerezze! Lóratértett van köztük elég, de lovas, az aztán annál kevesebb.

A falkavadászatról is írtam, különösen az EFVT. (Erdély-részi Falkavadász Társaság) vadászatairól, mely falka után évekig lovagoltam.

Ez a falka is a múlté. Minden arról írt mondat egy virágszál a sírkövére. Nem szabad Erdély gondolatát feladni, de ha elkövetkezik az újjáépítés, mikor kerülhet sor egy zsuki falka beszerzésére, mennyi idő telik el akkora romhalmaz eltakarításába és egészséges új élet megszervezésébe?! És hol van egy második báró Wesselényi Béla, annyi sportszeretettel és annyi ajiyagi erővel? Könyvem e része legyen az ő emlékének szentelve, — hátha egy távolabbi jövő erdélyi nagyura kedvet kap majd arra, hogy az ő nyomdokain haladjon!

Európai nagy vad vadászataim jó része is Erdély területén játszódott le. A nagyvad, hála Istennek nagyjában még megvan ott, csak mi hiányzunk mellőle. A medvének még különös protekciós helyzete is van manapság arrafelé . . .

És Afrika! Kevesen élünk már, kik a «legsötétebbet», a «vad»-at megéltük. Az olvasó, ha nem is tökéletes, de valamüyes képét mégis megtalálja e leírásban annak a vadászember szemében oly szomorú átváltozásnak. A mostani babyk, majd ha annakidején Afrikába mennek, hogy repülőgépről lándzsáznak gázzal hódított elefántot, vagy tagsági jegyhez jutva valami keniai halászegyletben vízilóra való horgászáshoz, talán kedvet kapnak arra, hogy olvassanak egyet-mást a régi, autóstrada nélküli Afrikáról! A bennszülötteknél nem fognak változást találni, csak helycserét: ha jól öltöztet, divatos ruhájút akarnak ott látni, azt ott megtalálják, — mást nem is találnak — ha meztelent, — hazajönnek Európába.

Előadtam mentőkörülményeimet: kérem felmentésemet! Ha nincs pardon, tessék ezt a különben is rossz könyvet — természetesen saját költségére — tűzbe dobni.

Itt akarom egyúttal hálámat és köszönetemet kifejezni azoknak, kik hozzájárultak e könyv megjelentetéséhez, elsősorban Kittenberger Kálmánnak, ki szaktanácsaival, korrigálásával, rendezésével nélkülözhetetlen segítségemre volt, — mely hálából mindenesetre 50 % levonandó azért mert ő volt a fő rábeszélők egyike, hogy egyáltalában a nyilvánosság elibe lépjek e könyvvel.

Hálám továbbá afrikai vadásztársaimnak, gr. Wenckheim Józsefnének, gr. Széchenyi Zsigmondnak, Capt. Hewlettnek, — kik oly szíves készséggel bocsátották fényképfelvételeiket rendelkezésemre.

A fényképező nevét fel nem tüntető felvételek sajátom, amennyiben nem tévedtem egy-kettőnél!

Alag, 1937. május.

Horthy Jenő.

I.

Gyermekkori benyomások — Első a ló — Vadlibázás — Kolozsvári éveim —
Az alsózsuki falka — Versenypálya — Titkos lovaglások — Kaland a
bikával.

Az ember élete sorsát legtöbbször véletlen körülmények döntik el. Ilyen semmiségek adtak irányt már gyermekkoromban az én sport-életemnek is.

A régi, falun lakó földesúri családban a ló iránti szeretet volt leginkább kifejlődve. «A lu meg én» — a debreceni talyi-gásnak jellemző meghatározása.

Mielőtt a világ benzinszagává vált, a ló játszotta a falusi életben a legfontosabb szerepet. Négyéves voltam, mikor először tettek lóra és a lónak köszönhetem, hogy nyolcéves koromban kikerültem a szülői házból.

Szabolcs bátyámat ugyanis a soproni Laehne-intézetbe akarták szüleim elküldeni iskoláit folytatni. Ezen intézet értesítőjén pedig egy lovaglóiskola rajza volt, melyen kisfiúk nagy lovakon lovagoltak. Otthon csak egész kis lovam lévén, addig kunyoráltam szüleimnek, amíg engem is összepakkoltak bátyámmal együtt. Nem kell mondanom, hogy Sopronban sem kis, sem nagy lovat még messziről sem láttam. Azonban, hogy sport ne lett volna ottan, azt nem mondhatom, mert 3 éven keresztül adáz harcokat, nemzetiségit, vallásit kellett megvívnom, míg bátyámmal együtt 3 év után Debrecenbe hurcolkodtunk át tanulmányaink folytatására. Sopronban az Intézet könyvtárában találtam egy könyvet, melynek címe Pieter Mantz volt, valami kalandos délafrikai búrnak a históriája, Harcai a zuluk-kal, vándorlásai, vadászkalandjai. Azt hiszem, ez a könyv volt a megindítója annak az ellenállhatatlan vágy-

nak, amely sohasem hagyott el többé, hogy megláthassam én is ezt az emberi civilizációtól meg nem rontott világtájat.

A lovaglás nálunk családi betegség volt. Atyám jól lovagolt, anyám is szenvedélyes lovas volt, Pista bátyám már a lovasságnál szolgált és Miklós bátyámat, ha hazajött szabadságra a Tengerészeti Akadémiából, első' útja az istállóba vezette.

Közben Pista bátyám a versenylovaglásba is belekapott, így természetes, hogy a lósport iránti szeretet már jóformán gyermekkoromban belém oltódott.

Hogy a vadászati szenvedély, eltekintve attól a buta könyvtől, honnan jött belém, fogalmam sincs. Atyám annyit vadászott, mint minden alföldi puskás, öregebb testvéreimben sem volt ez a szenvedély különösebben kifejlődve. Abban az időben az Alföldön a mostani viszonyokhoz képest vad is aránylag kevés volt. Jóformán nyúlón és foglyon kívül csak kevés vízi-vadról lehetett szó. Atyám sokszor elbeszélgette, hogy fiatal korában a vízi-vadnak milyen tömege volt ezen a vidéken. A Berettyó, Hortobágy és Körös szabályozása előtt az ú. n. sárrétje jóformán a kenderesi park alatt kezdődött és tartott majdnem Nagyváradig. Sokszor bolyongott a pákászoktól hajtott csónakjával ezekben a mocsarakban és pár óra alatt, akkor még elültöltő puskával, telelőtte a csónakot különböző vízi-vaddal. Gyermekkoromban már alig volt egy-egy lapos, amelyben víz akadt. Ma már ezek sincsenek, dacára, hogy nem vízszabályozás útján tűntek el, hanem a víz árja szállott mélyebbre.

Ma tükörsima úton, autón haladva át ezen a még esőtől is elkerült vidéken, eszembe jut, mikor Debrecenből hazajöttünk karácsonyi, vagy húsvéti szünidőre. Kisújszálláson, v amely város 7 km-re van Kenderestől, 4 üléses, 4 lótól húzott taliga várt. A ragadós sár olyan mély volt, hogy egyetlen lehetőség volt 100—150 métert bontott suhogóval galoppban hajtani, aztán megállás, keréktisztítás és újabban ugyanaz. Volt úgy, hogy ez a 7 km-es út 4 órát tartott. Persze ilyenkor a fenekék is meg voltak telve vízzel és nem egyszer órákat bukdoztam, hasigérő jeges vízben vadkacsák után a zsombikok között. Eredmény természetesen minél kisebb, mert valahogy lövés tudományában nagyon közel állottam az antitalentumhoz. A lovaglás talán jobban ment. A kenderesi félvérmenes

azon időben teljesen vadon volt felnevelve. Tavasszal, mikor a csikók betörésre, istállóba kerültek, órákat tartott, amíg egy-egy csikó kötőfékkel egy nehéz igáslóhoz kötve, bevonszólódott a kenderesi istállóba, jobban mondva az istálló elé, mert az istállóba bevinni egy külön, legalább órát tartó művelet volt. Ezeknek a szimpatikus állatoknak szelidítgetése Szabolcs bátyámnak és nekem jutott feladatul. Nem kell hangsúlyoznom, hogy többet voltunk a földön, mint a nyeregben és havi pénzünk nagy része az összeszakadt kantárok és nyergek reparálására ment el.

Tíz éves lehettem, mikor Pista bátyám 3 versenylova került le Kenderesre. Iszonyú nagy öröm volt először versenylovon ülni. Egy nagy búzatarlón pályát fogasoltunk ki és reggelenként ott dolgoztuk le a lovakat. Közben Miklós bátyám is hazakerült szabadságra és egyik reggel felült az egyik telivérre, egy «Ecseg» nevű lóra, amelyik erősen kézbement és szeretett balra törni. A pálya egy búza-keresztsor mellett vezetett el, «Ecseg» hátulról balra tört, én a keresztek mellett mentem, oldalbalokte lovamat és lovastól átbuktam a kereszteken. A folytatására nem emlékszem, mert miután pár fogamat kiköptem, csak 48 óra múlva kaptam vissza eszméletemet. Mikor annyira voltam, hogy tükörbe nézhettem, nem tudtam a szembenéző rücskös pofát megösmerni, az egész arcomon egy quadrátcenti bőr nem maradt, a tarló mind levitte.

Pista bátyám, mikor haza-haza jött, sokat mesélt versenyeiről, melyek annyira érdekeltek, hogy iskolaidő alatt is többet böngésztem az újságban a versenyeredményeket, mint a latin grammatikát. Borbély Györggyel, aki szintén a debreceni kollégiumban töltögette fejét tudománnyal, jobban tudtuk a versenyeredményeket és a lovak pedigree-jét, mint ma. Sőt a tanárnál, akinél laktunk, volt egy szegény szolgadiák, aki a mi entuziazmusunkon fellelkesedve, éppen olyan szenvedélyes versenyolvasó lett és miután ebbeli szenvedélyének kielégítését a lóversenytéren nem látta valószínűnek, a távgyaloglásra adta magát. Volt egy távgyalogló verseny Debrecen és Tiszafüred között a Hortobágyon át. Ezt meg is nyerte, kapott érte egy olyan kétfilléres nagyságú arany medáliát és tődővészt, melyben pár év alatt el is pusztult.

Kb. 14 éves lehettem, mikor először nyílt alkalmam Deb-

recenből kimenni a Hortobágyra vadlibázásra. Akkor még kocsival kellett menni a Hortobágyi Csárdáig. Vonatról, országúiról, halastóról szó sem volt és azt hiszem, hogy összehasonlíthatatlanul több liba húzott, mint most. Eredmény, legalább részemről, természetesen sokkal kisebb volt, mert akkoriban még nagyon sok helye volt lövésemnek a liba mellett és a dolog nyitját sem tudtuk még akkor olyan jól, mint ma. Gödröt csak nagy víz mellett ástak, azt is olyan kicsit, hogy még törökösen összekucorodva is kimaradt az ember fele belőle. Ha jól emlékszem, első expedícióm összeredménye i, mondd egy liba volt. Ez után is, mert szárnyazva volt, át kellett hasigérő vízben a Pap-erén gázolni, még a túlsó felén is nagy haj tó vadászatot rendezni, míg szent Hubertus a markomba adta szegény liba nyakát, melyet nagy szorgalommal fojtogathattam. De mi volt az az egy liba örömben kifejezve, több, mint ma egy szekérre való!

A VI. gimn. osztályba Szabolcs bátyámmal együtt átmentünk Kolozsvárra.

Erdéllyel valahogyan a «magyarországi» ember úgy van, mint aki egyszer Afrikában járt, vissza kell oda menni. Eltekintve a gyönyörű vidéktől, eltekintve az alföldinél jobb klímától, az ottlakó emberek annyira faszcinálók, annyira közvetlenek, annyira barátságosak, hogy legrövidebb idő alatt az ember teljesen úgy érzi magát, mintha otthon volna. Nekem persze a társadalmi életben eleinte, mint rongyos gimnazistának nem sok részem volt, a piaristáknál gyarapítottam gyér ismereteimet 3 évig.

Ott egy osztályban, egymás mellett üldögéltünk későbbi jóbarátommal, Szentkereszty Istvánnal, kivel későbben sokat vadásztunk és sok versenyt lovagoltunk együtt. Rendkívül rokonszenves, víg fiú volt, ki mindenre rögtön kész volt találó válasszal.

A háborúban a 2-es huszároknál szolgált, mint kapitány, 16-ban ő is szabadságon volt, én is, és összebotlottunk Pesten. Ő uniformisban volt és bottal kezében jött velem az utcán.

Egyszerre megállította egy platzkommandó-ezredes:

- Kapitány úr, hol van a kardja — szólította meg.
- Oroszországban a nyergen — volt a rövid válasz.
- Nem tudja kapitány úr, hogy tilos kard nélkül járni?

— Nem tudtam, hogy Budapest ilyen veszedelmes hely, ezredes úr. — Erre a válaszra az ezredes szégyenkezve eltűnt.

Úgy emlékszem, hogy VII. osztályos koromban alakult meg az alsózsuki farka.

Erdélyben az Alföldhöz hasonlítva a farka létrejötte előtt nem volt annyi lovasember, mint az Alföldön. Nem hiszem, hogy az egész Erdélyben lett volna 10 rendes nyeregfelszerelés.

A farkát br. Wesselényi Béla alapította. A Wesselényiek tudvalevőleg lósport tekintetében messze vezettek az erdélyi családok között, hiszen már a nagy Wesselényi importált telivér mént Angliából. Fia, Wesselényi Béla jó telivér ménes gazdája volt, nála fedezett évekig Prince Paris, mely mén után igen jó ivadékok voltak a zsidói ménesben. Később tagja volt a D. W. F. szövetségnek (gróf Degenfeld Gusztáv, br. Wesselényi Béla és gróf Forgách László), kiknek szintén pár hasznos lovuk volt a magyarországi pályákon.

A farka alapításával egyidőben megalapította az alsózsuki versenyeket is. Kizárólag akadályversenyeket 3 versenynapon, melyek közül naponta emlékezetem szerint egy vadászverseny volt, az állami mének kipróbálására. A versenyek egészen különös terepen vezettek.

A tribünnel szemben egy cca 300 m magas hegyre vezetett fel a pálya, egészen fel a legcsúcsáig és onnan helyenként 45°-os szöggel legalább 1000 m-t le. Ugrás kevés volt, azok is kicsik, de ez a hegyi kirándulás egész különös teljesítményt kívánt a lótól és lovastól. A verseny lovaglásának taktikája is egészen más volt, mint normális pályán. A földolog volt a legmagasabb pontot lehetőleg elsőnek elérni. Ha az ember megkésve érkezett fel a csúcra, soha többet nem talált csatlakozást az előlmenő lovakhoz.

Szabolcs bátyám, aki jogász volt Kolozsváron, akkoriban már rendszeren lovagolt a farka után. Nekem csak a nyálam folyt, mikor este Zsukról hazajönni láttam.

Nem hiszem, hogy a világon volt még egy farka, amelyik után olyan olcsón lehetett vadászni, mint a zsukival. A tagsági jegy 60 forint volt. Úgy emlékszem, hogy egy mén bérlete a szezonra szintén 60 forint, így ha az ember 2 mént bérelt saját ló hiányában és kint lakott, az étkezéstől eltekintve kb. 300 forint költséggel végigvadászhatta az idényt. Persze a kint-

lakás nem volt nagyigényű ember részére berendezve. Egy hosszú udvarra nyíló ajtós alház kb. 10 szobával és később egy emeletes, Zsibóról átszállított svájci ház, melynek emeletét később mindig Tisza István lakta; ez volt az összkommoditás. Az alházban az ember nem is lakott egyedül a szobájában egy percig sem. Amint hűvösödött az idő, a mezei egerek falkái vándoroltak be mulattatásunkra.

Néhányan, akik később állandóan kunt laktunk, gr. Bethlen Károly, gr. Mikes Kelemen és én fogadást kötöttünk, hogy szezon végére kinek lesz a legnagyobb egérterítéke. Minden néven nevezhető egérfogót és csalétket összehordtam, amit csak találtam és úgy emlékszem, hogy egyik évben 141 fogott egérrel, melyek közül néhányat éjjel a hajamban, kézzel fogtam, voltam a fogadás nem is könnyű nyerője.

Wesselényi Béla, aki igazán mecénása volt minden lovasportnak, rendkívül kedves volt velem, úgy, hogy még mint gimnazista is el tudtam egy-egy napra lógni, hogy a falka után lovagoljak.

Ez nálam kettős veszedelemmel járt, a közvetlen veszedelem abban volt, hogy a papok megtudják. De mi volt ez a nagy veszélyhez képest, hogy az atyám tudomására jut a dolog. Az öreg úr semmi ilyen kilengést nem koncedált, bevallásról szó sem lehetett, miután pedig 1—2 falka-kirándulás sikerrel maradt a titok homályában, az öreg Wesselényi pedig szeretettel karolta fel a magamféle vad alakokat, annyira összekonspiráltunk vele, hogy még mint gimnazista két versenyben nyeregbe is szállbattam. Hogy pedig atyám a hivatalos versenyjelentésből ki ne olvashassa szereplésemet, egy abban a versenyben nem lovagoló másik úrlovast írt be helyettem a jelentésbe. Ez annyival kevésbbé zavarta a statisztikát, mivel eredményt úgy sem értem el.

Borbély Györggyel akárhol, ha valami látványosság volt Debrecenben, mindenütt ott lábatlankodtunk, legyen az tüntetés, vagy más zenebona, verekedés, vásár. Egyik országos vásárkor kint mászkáltunk a marha- és lóvásártéren, egyszerre csak nagy futkosás, tumultus . . . Elszabadult egy szilaj bika és rohant leszegzett szarvakkal felénk. A publikum persze menekült jobbra-balra és egyszerre csak mi ketten váltunk üldözési centrummá. Mondanom sem kell, hogy kellő energiával

igyekeztünk növelni a távolságot a bika és magunk között, de ez annak dacára mindig fogyott. Éppen vizzatekintettem, hogy esetleg irányt változtassak a szükséghez képest, mikor elveszett lábam alatt a föld és zuhantam valami puhára.

Mély árokba estem, melybe előttem már «Deckungba» ment két gubás magyar a bika elől. Azok egyikének nyakába ugrottam. Éktelenül elkezdett az öreg sivalkodni, hogy: «jaj, jaj, rám esett a marha!»

A bika ezalatt eltűnt, én is leszálltam nem magam választotta matracomról és megvigasztaltam az öreg gubást: «igaza lehet öreg, hogy marha, de szerencséje, hogy nem az igazi».

Debreceni gimnazista koromban láttam ott, a nyúlási versenypályán először nyilvános versenyt. Pista bátyám akkoriban mint főhadnagy lovagolta ott a br. Harkányi és gr. Degenfeld lovakat. A régi, és azt hiszem, igen jó akkori úrlovagárda teljes számban szerepelt ott. Merhal főhadnagy, Lázár Béla, gr. Stahremberg és a többi valamirevaló, mind nyeregbe szálltak. A trénerek között ott volt az öreg, akkor még fiatal Mrávik, mint egyetlen ösmerősöm, mivel gazdájának, Geiszt Gáspárnak Kenderesen is lévén birtoka, többször elhozta Mravikot magával oda, mikor birtokát jött inspiciálni.

Nem tartozik ugyan a sporthoz, de eszembe jut még egy kis debreceni történet kezdő gimnazista koromból.

Volt egy öreg állattan-tanárunk, Kovács János, akivel, mikor csak alkalom adódott, rossz tréfákat reszkiroztunk meg.

Egyszer jelentkeztem nála, kollégiumbeli állattárában és elmondtam neki egy hosszú mesét, hogy egyik bátyám a tengerészetnél szolgál, most világműködési úton van és többször küld egzotikus ajándékokat haza. Most érkezett részemre egy tengeri kígyó tojása, melyet valami délővi vidéken találtak. Én szeretném ezt az értékes dolgot a múzeumnak ajándékozni. Az öreg roppant megörült ennek, rögtön elhelyezte az adományt múzeumában és ez évben jóval kevesebb bajom volt az állattan terén. Az ajándék különben egy porció ricinusolaj volt zselatin-kapszulában.

Miklós bátyám a 70-es évek derekán csakugyan világműködési úton volt, mint fiatal tiszt, a «Saida» korvetten. Úgy emlékszem, kb. ½ évig volt oda. Természetesen az akkori haditengerészeti utazások nagyon lassan mentek, mivel a

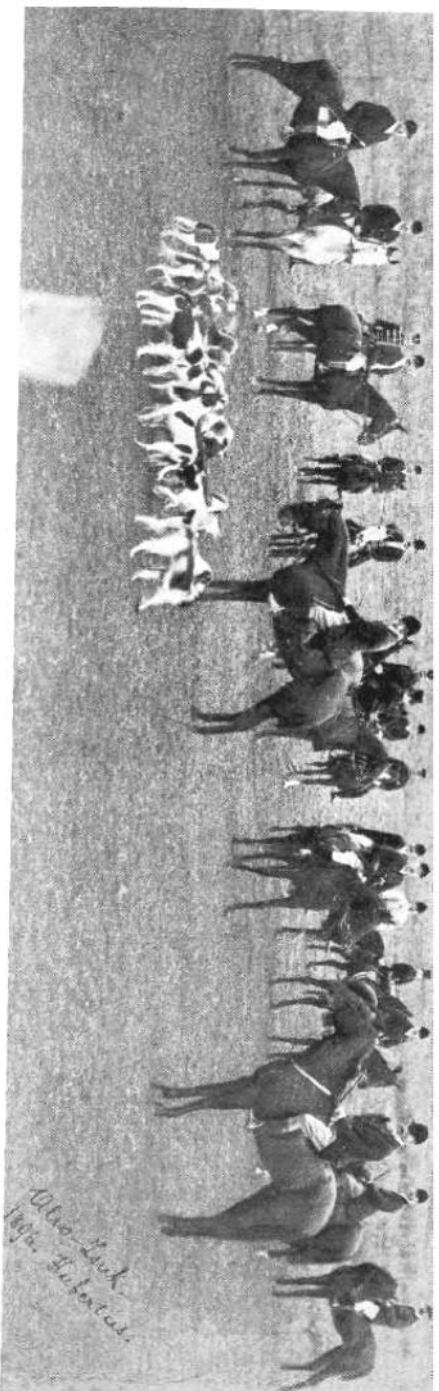
«Saida» csak kikötőbe való befutásakor ment gőzzel, különben vitorlázott.

Nagy érdeklődéssel és izgalommal vártuk szüleimmel mindig hazairt leveleit. Bennem fejlesztette a kifelévágyásnak, világlátásnak vágyát, vágytam a háborgó meg a csendes tenger látására, különböző összevissza színű emberek megismerésére.

Néha vadászati élményekről is volt levelében szó. Bomeoból írta, hogy lesen lőtt egy Bantenget, a távol Kelet marhájának vadonélő elődjét.

Mikor hazajött, több élő majmon, papagájon kívül hazakerkezett Kenderesre ennek a Bantengnek a koponyája is, melylyel későbbi időben sok bajom akadt. A dohányzószalontól ötödik, vagy hatodik szobában volt az egyik falra felakasztva, legalább 3% méter magasan. Súlya is volt vagy 20 kiló.

Akármikor atyámat valamelyik barátja, vagy szomszédja meglátogatta, természetesen szó került a fiaira és bátyám világgörülű utazására. Ebbe aztán belekapcsolódott a Banteng története is. A vége az előadásnak mindig az volt, hogy atyám felém fordulva: «eredj csak, fiam, hozd el azt a koponyát!» — elugrasztott a ház tulsó végére és ott kínlódtam, hogy a koponyát nagy bajjal leszedjem és a pipázóba átvonszoljam. Hamarosan eszemre tértem azonban: amint vendég híre jött, eleresztettem hamar egy inast a Bantengért és a pipázó egyik ablakfüggönye mögött ott tanyázott, amíg szóba került. Munkamegosztás.

Az alsó-zsuzsi faluközösség. (Egykorú fénykép után.)

O W N V E N T S

A szivágyi bükkben. Pechtol erdész, a házigazda br. Bornemissza Elemér és Nuca champion-nyomozó.

Leghűbb lovam : «Álmom» (ap. Culloden, a. Act)

Kedves vadásztársam, az 1915-ben Bukovinában elesett gr. Esterházy Gyula, két medvebocsával.

Legerősebb vadkanom: a zempléni «figyelmeztetés».

Retyezáti hajtósereg.

Sztina a Retyezáton.

Derbygyőztes (1935-ben) lovam «Duce». (Faragó felvétele.)

«Dawa» ivadéakai (balról jobbra) : Diva, Dorna, Devisa, Duce. (Faragó felvétele.)

II.

Első vaddisznóim — «Bálán» — A felsőszilvágyi ősbükkösben — Megijesztett vadkan — Kitűnően gondozott terület — Bornemissza menekülése.

1895 elején lőttem Erdélyben első két vaddisznómat, Felsőbunon br. Szentkereszty Pálnál. Hogy Bún melyik megyében fekszik, nem tudja senki pontosan megmondani, mert a sziget, amelyen a nagyon szép nyolctornyos öreg kastély és park feküdt, a Küküllőtől körülfollyva, 3 megye határának találkozója volt. Az ott elejtett két disznót kutyák előtt lőttem, az erzsébetvárosi Lázár különböző fajta kutyái előtt.

Ez a Lázár pallér-ember volt, téli foglalkozása pedig vaddisznó-lövés, mint professzió. Erzsébetvároson néha 20—25 különböző rangú és rendű disznós kutyája volt összegyűlve, amelyik nem vált be, azt agyonlőtte, amelyik jó volt és neki számfeletti, eladta. Legalább 50—60 darabra becsülöm egy-egy télen az általa terítékre hozott vaddisznóknak számát. És azt hiszem, hogy a hús eladásából és egy-egy kutya értékesítéséből egész csinos jövedelme lehetett.

Kis görbelábú, fekete örmény volt, hasonlított a vaddisznóhoz, legalább is hasonlítani kellett neki, mert egyik lovasezred tisztje, ki vele disznóra vadászott, a bokrok között Lázárt nézte disznónak és egy jól célzott lövéssel terítékre is hozta. Igaz, hogy csak sípcsontja volt ellőve, ami bizonyos fokig vadásztársainak haszon volt, mert ennek megtörténte előtt alig ösmertem embert, aki tempót tudott volna vele tartani, mikor a disznó összepakolt és a kutyák nem tudták állítani.

Erzsébetváros körül sok-sok kilométer körben az egész vidék Lázár vadászterülete volt. Nem állítom, hogy bérelte, de mindenesetre orvvadászta. Későbbi években, ha más dől-

gom nem volt, többször egy-két hétre is elmentem télen Erzsébetvárosra, hogy Lázárral disznóra vadásszam. Jó üzlet voltam számára, mert járásban győztem vele, löni jobban lőttem, mint ő, viszont a neki lőtt disznó mellé még jó borralalót is csatoltam.

Tőle származott talán a legjobb vaddisznós kutya, egy öreg fehérbundás, amely valaha hangját hallatta az erdélyi erdőkben. «Balán»-nak hívták és becsülöm legalább 250 darabra a disznók számát, melyek az ő közvetítésével kerültek terütekre. Élemedett kutya volt, mikor Lázártól jó áron megvettem.

Egyszer, mikor már Erdélyben, Szentmargitán laktam, átjött hozzám Bethlen István és megpróbáltuk kutyáimmal disznót löni. Nagyon ritka eset volt és nagyon kedves vendégnek kellett lenni annak, kinek kedvéért saját területemen kutyát eresztettem disznóra. Ilyen kisebb területen — hiába — nagyon nyugtalanítja az ilyen vadászat a vadat.

Egy hegyélen mentünk végig, két kutya pórázon maradt és csak az öreg «Balánt» engedtem szabadon keresni. Az öreg kutya unott pofával egykedvűen kocogott sarkunkban. Rövidesen meg is jegyezte Bethlen István, hogy — «ez az a híres kutya, amelyikről te annyit regéltél tegnap este?» — Nem szoltam semmit, tovább mentünk.

Mehettünk egy félkilométert, egyszer csak észreveszem, hogy az öreg kutya megáll és orrcimpái idegesen kezdenek lefelé járni a sűrű felé, ahonnan a szél fúj. Mondom Bethlen Istvánnak:

— Fogadjunk, hogy 5 percen belül az öreg kutya fogja már a disznót?

Balán kis ideig orientálgatta az orrát, azután elindult kocogva a friss havon be, a sűrű vágásos oldalba. Nem telt bele 2—3 perc, már vakkantott egyet, mire eleresztettem a két másik kutyát. Az én területemen a disznó nem ösmerte a kutyát, ennél fogva a közepes kan, melyet ezek felvettek, nagyon kényelmesen sétálgatott a hegyéi felé, közbe-közbe elakadva, mikor valamelyik kutya próbálgatta, hogy elég erős szövetből van-e a nadrágja.

Tudtam, hogy hol fog átváltani az élen, ezért Bethlen Istvánt magam elé tolva, mikor a váltóhoz közel értünk, meg-

állítottam. Már láttam a disznó fekete lábát mozogni a hóban, de vendégem nagyon izgatott volt, rossz időben megmozdult, mire disznóm sarkonfordult és most már sebesen átváltott egy másik sűrű parcellába. Tisztában voltam azzal, hogy az öreg Bálán nem nagyon tűri a hosszú kirándulásokat, ezért nyugodtan elszívtunk egy cigarettát, megvártuk, míg halljuk a szembenfekvő oldalon a kutyák állásra-csaholását. Szépen lassan átmentünk, kis, általam ösmert vakutakon jószéssel közelükbe férköztünk és az utolsó kenetet vendégemnek hagyva, rövidre rá elpattant puskája és az öreg kutya áldozatainak száma eggyel megszorodott.

Mint fiatal fiú, ugyanazon évben, melyben Bun-on első disznómat lőttem, abban a nagy örömben részesültem, hogy br. Bornemisza Elemér, zsuki falkánknek majdnem állandó whipper-inje és Erdély egyik legismertebb vadásza meghívott Szabolcs bátyámmal felsőszivágyi erdőségeibe disznóra vadászni. Nemcsak a nagyon kedves és kitűnő vadásztársaság, amelynek tagjai a fiatal br. Wesselényi Miklós, gr. Bethlen Károly és Elemér bátyja, Károly voltak, hanem e vad, még akkor eléggé gondozatlan terület is nagy impresszióval volt rám.

Itt láttam io- és 10,000 holdas ősbükköst először életemben. Azt hiszem, hogy nem követek el nagy indiszkréciót, ha elmondom, hogy Elemér barátom atyjától a Szilágy-Csehi uradalmat és szivágyi erdőségeket, mint fiatalember, a legrendezetlenebb viszonyok között és leggyatrább felszereléssel vette át.

Pedig akkoriban sem volt tréfa egy gazdaságot kölcsönpénzzel felszerelni. Hogy futotta volna tehát arra is, hogy üyen sokezer holdra tejedő, fegyelmetlen oláh lakosoktól környezett erdőséget vadászatilag rendbehozzon az ember. Neki ez mind sikerült.

Abban a szerencsében és élvezetben részesültem tehát, hogy ott lehettem ennek a később fenomenális szarvas-, őz-, disznó- és fácán-területnek bölcsőjénél és lépésről lépésre láttam annak rohamos fejlődését.

Temetésénél, az oláh civilizáció idevaló kiterjesztésénél, hál' Istennek nem voltam jelen.

Akkoriban egy hosszú, alacsony kis párszobás erdészlak-

ban tanyáztunk a Bükk alján. Szívem már dobogott az izgalomtól, mikor reggel láttam a bocskoros, fehérzekés, szalmakalapos oláh nyomozókat, kik bejöttek jelentéstételre, elmondván, hogy mennyi disznót, melyik hajtásban nyomoztak be.

A Champion nyomozó egy Nucza nevű öreg oláh volt, jelentésére mérget lehetett bevenni. Mérget különösen addig, amíg a szarvas nem kezdett e területen meghonosodni. Soká tartott, míg megtanulták az ottani emberek porhóban a különbséget a szarvas és disznó nyoma között.

Alig lévén ez időben a területen sűrűség, nagy hajtásokat vettünk, nem több, mint 10—15 hajtóval és bár a disznó nem tartozik azon vadhoz, mely szívesen hajtja magát, barátom annyira ösmerte területét, a vad szokását és váltóit, hogy ritka eset volt, hogy hajtásban levő disznó lövésre ne került volna.

Első otlétemkor két disznót lőttem. Egyik hajtásban egy nagyon erős kan ment el szomszédom, Bornemisza Károly mellett. Mindkét golyóját kilőtte rá, a lövések után a kan hátam mögött felém húzott és mikor a távolság alig tett ki többet 100 lépésnél, a tiszta szálerdőben egyik, majd másik csövemet rálőttem. Második lövésemre a kan úgy bukfencezett, mint egy nyúl. Állásomról hajtás közben oda-oda pislantottam, rettenetesen büszke voltam szép lövésemre és alig vártam, hogy vége legyen már ennek az örökké-valóságba húzódó hajtásnak, hogy a mindenesetre nagy disznót megbámulhassam és megbámultassam magam barátaimtól, mint kitűnő Nimródót.

A hajtás végeztével sietve húzódtam a disznó felé az araszos hóban. Közelérve már egy kellemetlen meglepetés ért. Tudniilik észrevettem, hogy első rálövésémhez a disznó már vérezve jött.

Szomszédommal vizsgálgatva a golyóbelövést, — mindketten a vad baloldalára lőttünk — arra a szomorú tényre jöttünk rá, hogy a disznón csak egy lyuk van. Helyemre visszamenve és a lőirányt követve, rövidesen meg is találtam mindkét golyómat egy-egy fába bevágódva. Ennek a kannak halálához igazán csak azzal járultam hozzá, hogy jól megijesztettem.

1918 januárjában voltam utoljára Szivágyon. Elsőrendű vadászszemélyzet, cserkészutak mindenfelé, bent a terület szí-

vében gyönyörű emeletes vadászkastély, villannyal, vízvezetékekkel, a világ minden komfortjával, a terület tele elsőrendű kvalitású fővaddal, mely még akkor nagy kímélet alatt állott és inkább csak egy-egy selejtes példányt lőttek. Mindamellet az utolsó néhány évben legalább egy-egy kilenc kilónál súlyosabb agancsú bika került terítékre.

A tény észanyag, melyet jobbadán Bélye vidékéről hozott és leborjazás után szarvaskertben tartott, elsőrangú volt. Később hátrányos volt az állományra, hogy a szomszéd területre Károlyi Lajos pozsonymegyei szarvasokat importált, melyek emezekkel keveredve, a kvalitás rovására voltak, bármennyire igyekezett a személyzet az átváltott pozsonyiakat kilőni.

Természetesen a fő vad szaporodásával az őzállomány jelentékenyen visszafejlődött és inkább a perifériákon tartotta meg régi kvalitását és létszámát. Meglepő volt még ezen a kitűnően gondozott területen látni azt, hogy kellő szakértelemmel mennyire együtt lehet tartani a vadat.

Ennek a cca 20,000 holdas erdőségnek egyik sarkában volt kb. 100 hold vágás, Bridle angol fácános felügyelete alatt. Ez az öreg angol úgy rendben tudta madarait tartani, hogy ezen a kis területen elértük egy nap alatt 1000 kakas lelövését. Pedig a területtől pár kilométerre fácánnak híre-hamva sem volt.

Ez a Bridle volt az, aki az oláh csapatok hősi bevonulásakor gazdájának életét megmentette.

Bornemisza ugyanis az oláh csapatok bevonulásakor kötelességének tartotta helyén maradni és a fejleményeket bevárni. A fejlemények azzal kezdődtek, hogy főerdészét, mivel magyar ember volt, a legválogatottabb kínzásokkal megölték, utána még 1—2 embere következett és ezt követte kastélya ellen a gyalogsági támadás tüzérségi előkészítés után.

Kellett is ez, mert az ellenfél erős volt. Bornemiszán kívül Bridle, inasa és valószínűleg még a szakácsné és szolgáló is lehetett mint kombattáns elem a kastélyban.

Bornemiszt a vezénylő tiszt a fürdőszobába zárta és kijelentette, hogy rövidesen agyonlöveti. Az öreg Bridle nem sokat értett ezekből a beszédekből, csak azt vette észre, hogy baj van és boxmozdulatok kísérete mellett magyarázta a tiszt-

nek álláspontját. Persze a tiszt ebből csak a láthatót érthette, de valószínűleg gondolva, hogy ez az öreg bolond angol valami misszió tagja lehet, abban állapotott meg Bornemiszával, hogy annyit megtehet, hogy embereinek figyelmét pár percre másra tereli, azalatt ő próbáljon megszökni. Hogy sikerül-e aztán, vagy sem, az az ő dolga.

Bornemisza megszökött, keresztül a Bükkön. Az üldözői nem tudták elcsípni. Ma vadnélküli a terület s gazda nélküli a rommá vált kastély ...

III.

«Bálán» halála — Falkavadászat — Vezettség — Nehéz terep — Wesse-
lényi rendet tart — Politikus vadászlovakok — Szórakozás Kolozvárrott.

Visszatérve Bálán históriájára, róla is elmondhatom, hogy mint sportsman élt és mint sportsman halt meg.

Magas hóban, sűrű vágásban megtalált egy konda disznót. Tudvalévő, hogy a konda, míg csak egy kutya zavarja, különösen olyan vidéken, ahol a kutyával való vadászattól még nincs megijesztve, nem nagyon zavartatja magát. Rendesen a vacokból egy-egy süldő mászik ki, elzavarja a kutyát és nyugodtan visszafekszik meleg ágyába. Utána egy másik, vagy esetleg a koca, míg be nem látják, hogy ezzel a művelettel nem sok eredményt érnek el és az egész társaság mozogni kezd.

Az öreg Bálán, mint sok öreg kutya, földsüket lett. Ebben az esetben is, később, a nyomokból következtetve, úgy viselkedett a konda, mint ahogy rendszeren szokott. De úgy látszik, hogy később, mikor már nagyon mozgolódtak és az öreg kutya rendszer szokása szerint kerülgette a kondát és a megszökni igyekvőket visszazavarta, hogy mindet együtt tartsa, néhány disznó észrevétlenül mögéje kerülhetett a csendes hóban a nélkül, hogy az öreg süket kutya észrevette volna őket. Nem halatszott egy nyikkanás sem. Egy pillanat alatt Balánból nem maradt más, mint néhány véres cafat hús és véres fehér csomó szőr. . .

Úgy emlékszem, hogy 96-ban kezdtem rendszeren vadászni a zsuki falka után. Ez a falka nyúlfalka volt (öltözék: zöld kabát, bársonysapka). Eredetileg az újszászi Orczy-falkából és azt hiszem, hogy részben a mándokiból kerültek oda. A harrierekén kívül volt benne egy csomó beagle is. Egy kicsit szedett-vedett társaság volt, de mégsem annyira az, mint az

első erdélyi farka, amely a Maros mentén vadászott évtizedekkel emennek alapítása előtt és amelynek vezérkutyája állítólag egy fekete pudli volt. Nem emlékszem és nem is hiszem, hogy angol import jött volna Zsukra, a kutyák egy kicsit degeneráltak is voltak, de azért nagyon használhatók. Nagyon jól sikerült belőlük egy lassú és egy gyors farkát összeállítani, melyekkel felváltva vadásztunk, hetenként hat napot, sőt mikor már a fagy nagyon szorongatott, hetenként hetet is.

A zsuki farka tulajdonképpen utóda volt a «kolozsvári farkatársaság»-nak, mely azonban feloszolva, jó pár évig szünetelt. E farkának területe is u. a. volt, mint a zsukié, — Zsuk csak hozzáférhetés miatt volt sokkal praktikusabb. A zsuki farka neve különben hivatalosan «Erdélyrészi Falkavadász Társulat» volt.

Ez a nagyon korán beálló tél volt a zsuki farkának a legnagyobb baja. Emlékszem, hogy egy szezonnra Kenderesen Szabolcs bátyámmal néhány kitűnő vadászlovat készítettünk elő a vadászatokra. A lovak Hubertus-nap előtt érkeztek Zsukra, sokkal hamarabb nem volt érdemes küldeni, mert a talaj októberben még rendszerint kőkemény volt és ezen a talajon az ember szívesebben lovagolta az állami lovakat. A lovak megérkeztek, Hubertus napján vadászott közülük egy, következő nap esett egy félméteres hó, a hegyeken ródlizással töltöttük az időt, várva annak jobbrafordulását, ami ez őszen soha többé nem következett be. A lovak még vagy két hétig ott töltötték az időt és evvel hazamentek Kenderesre.

Ezért lehetetlen tulajdonképpen Magyarországon expressis verbis vadászlóvat tartani, nem úgy, mint Angliában, ahol majdnem hathónapos szezonn van, a ló kellőképpen ki van használva és mehet utána, ha lába maradt, paddockba pihenni.

A farka, mikor nem vadászott, Zsibón volt, Wesselényi Béla birtokán, honnan csak a szezonn előtt jött át a zsuki kennelekbe, melyek a teleptől cca másfél kilométernyire egy majorban voltak.

Egyik évben nagy bajban voltunk a farkával. Ugyanis veszettség lépett fel köztük. Természetesen, ha ez nyilvánosságra kerül, vége lett volna a szezonnak, nem is tudott róla Wesselényi Bélán kívül csak Bornemisza Elemér, Bethlen Károly, kik állandóan amateur-whipper-in-ek voltak és én, ki

kint laktam és állandóan a falka körül lábatlankodtam. Minden reggel valamelyikünk jó vastag csizmával ellátva elment Wesselényivel a kennelekbe, körülnézni, hogy nincs-e új veszett. Jó vastag vívókeztyűt is húztunk, a dolog azonban nem volt olyan veszedelmes, mint ahogyan hangzik, mert szegény megbetegedett kutyák merevgörcsöt kaptak és csak egy helyben kapkodtak az ember után. Ezek aztán ki lettek irtva és vígan vadásztunk tovább a többivel. Sikerült szezon végéig titokban tartani a dolgot.

Zsuk, illetőleg Alsó-Zsuk a Számos-völgyben fekszik, 21 kilométernyire Kolozsvártól. A völgy egy része vetésterület, a többi berek, A többi terület, melyen a vadászatok folytak, egy-egy község körül fekvő kis vetésterületet kivéve, mind elég magas, cca 3—400 méter relatív magasságú, hegyes, agyagtalajú legelőterületek voltak, «szénafű»-nek hívták ott. E hegyek oldalai helyenként igen meredek és tövüktől fentig marha- és juhoktól kitaposott vízszintes gyalogutakkal sávozottak voltak, melyeken keresztül a lelovaglás bizony elég körülményes volt. Az egyik és másik hegy között rendszeren meredek partú, nagyon laza oldalú vízmosás, melyen, ha át kellett jutni, lefelé sokszor a farán kellett a lónak lecsúszni, a kimászásnál pedig többször a hátára került vissza az ember a patak fenekére, mivel a kapaszkodásnál a part beszakadt.

A talaj, ha volt közben eső, elsőrangú volt. Viszont az sohasem fordult elő, hogy ezen a vidéken ne lehetett volna jó talajt találni, mert ha a déli oldal ki is száradt, az északiban mindig volt nedvesség.

Ugrás, ezektől a természetes akadályoktól eltekintve, nem sok volt, különösen az első időkben. Később a Számos völgyét kanalizálták, így, ha a vadászat a völgybe került és a nyúl ott forgott, néha 20—25 nagy árok is került ugrásra.

Ezen területek között nagyon kevés volt a községi terület, azokat is potom néhány forintért bírtuk bérbe, ha jól tudom, Kolozsvár város területét ingyen kaptuk, szintúgy ingyen a gr. Bánffy György bonczhidai, a br. Bánffy Albert válaszuti és Bakó Ferenc zsuki uradalmát. Ez a körülmény és az, hogy kárt ezáltal nem fizetett az egylet, tette a vadászatot ilyen olcsóvá.

Az előbb leírt lakásokon kívül a Hubertus-telepen az Egy-

letnek volt még néhány igen jó, fából épített és két, szintén kb. 20-30 lovas téglastállója. Azonkívül ott állott a Hubertuslak, mely kaszinónak szolgált, később azután ehhez épült néhány magánistálló, külön területen Wesselényi Bélának egy igen kényelmes lakóháza, istállókkal és a vasúti síneken túl Bethlen Istvánnak egy lakóháza. Ezáltal a kintlakás is kellemesebbé vált, mert vadászat után mindig volt hová átmenni teára, egy jó erős vadászat után pedig ezentúl nem igen volt kedve az embernek más szórakozásra, az alváson kívül.

Wesselényi Béla nemcsak megteremtője volt ennek a falának, nemcsak szervezője az erdélyi versenysportnak, de kedves modorával és bámulatos kitartásával és szorgalmával Zsukon össze tudta tartani az erdélyi társadalom minden valamirevaló férfitagját. Amilyen kedves volt ő gyalog, éppen olyan szigorú bárkivel szemben, mikor a falkát vezette.

Boldog lehetett az az ember, aki — ha a falkába belelovagolt — halálos ítéletnél olcsóbban megúszta, összeszidott az öreg bárkit, igaz, hogy soha el nem mulasztotta, vadászat után az illetőtől bocsánatot kérni.

Jó memóriájának kellett lenni, mert néha elég szép számmal szerepeltek a bűnösök listáján. Volt egy öregúr, jó kövér,, ki szintén lovagolt egynéhányszor a szezonban egy még kövérebb fekete lovat: gr. Korniss Viktor. Egyszer az öreg kövér meglátott egy nyulat, melyet a társaság többi tagjai nem vettek észre. Éktelenül elkezdett taly-hó-zni, olyan zsvajt csapott, hogy a falka, rosszat sejtve, különböző irányban szanaszéjjel szaladt, alig sikerült őket összeterelni. Persze Wesselényi nagyon haragudott ezért és mialatt a falkát a nyomra vitte, általánosságban ráripakodott a körülállókra, hogy: «mi a fenét taly-hó-ztok, megbolondítjátok a falkát!»

Eltelt egynéhány nap, az öreg Korniss Viktor megint a falka mögött szerepelt és véletlenül megint ő volt az, aki egy nyulat meglátott. Emlékezett az azelőtti szidásra és ezért, hogy bajba ne kerüljön, még sivítőbb hangon elkezdte oláhul ordítani, hogy: «itt szalad a nyúl!»

Az öreg úgy értette a szidást, hogy a falka angolul megérti a figyelmeztetést, oláhul bizonyosan nem.

A «magyarországiak» közül nagyon kevesen vadásztak akkoriban az erdélyi falka után. Szintúgy kevesen a katoná-

tisztek közül is, Szentkereszty István, mikor szabadságon volt és br. Durneiss Gyula Nagyváradról a 7-es huszároktól. Magyarországi volt még rajtuk kívül Rohonczy Lenczi, aki épp olyan erdélyivé vált érzelemben, mint mi ketten bátyámmal, és minden szezonban Zsukon lovagolt, közben el-elrándulva a parnói, vagy pesti falka után lovagolni. Továbbá Salamon Géza, Antos István, Kendeffy Lajos.

Sem öltözködésben, sem a lovak kvalitásában nem volt versengés. A zöld kabát megvolt, de vettek hozzá sűrke nadrágot, kockás nadrágot, a fehér jóformán csak Hubertus napjára került elő; kisebb volt a mosószámla. Jól emlékszem Wesselényi Béla egy sűrke breecheszére, mely évekig szerepelt, jó két tenyérszíni tintafolt volt a balszárán. Öreg vadászkabátja gyönyörű volt, néhány évtized viszontagságai tették színét szivárványszínűvé, ez lett fejpárnája koporsójában.

Ha az ember nem akarta, vagy nem tudta a falkát nyomán követni, a terepet ösmerve, akármilyen dögöt el lehetett Zsukon lovagolni a falka után, úgyhogy végére odaérjen az ember. A nyúl tudvalevő'leg szeret lehetőleg körben odakerülni vissza, ahonnan felkelt. Így, ha egy rossz lovú ember a nyúl elindulási irányát látva, felkapaszkodott a hegyéire és ott ügyesen manővrírozott, könnyű volt neki állandóan a falka közelébe jutni, anélkül, hogy lovát fárasztotta volna.

Persze másképpen volt ez a rókával, melyből kettőt-hármat minden szezonban «kill»-eltünk és melynek meglátását, ha Wesselényi Béla észre nem vette, mindig elhallgattuk előtte, mivel másképpen leverette a falkát. A róka rendesen irányt véve, hegyen-völgy ön ment át, a körbejárás elmaradt, így a spekuláció is. Alig volt 5—6 lovas, aki a «kill»-hez érkezett féldöglött lovakkal 25—30 közül, ami kb. a «field» átlagszáma volt. Rendesen lemaradt az öreg is, ezért nem szerette a rókát, mivel rendesen a saját jó lovait kímélte és nehéz napokon előszeretettel whipplovat lovagolt.

A század elején egy új tagot, illetőleg egy új, kitűnő és félelemnélküli vadászlovast kaptunk Zsukra, Tisza István személyében. Boldog volt, ha Zsukra jöhetett pihenni, távol az ország vezetésének gondjaitól, távol sok saját érdekében alkalmatlankodótól és hízelgőtől, minden lelkitehertől megszabadulva, hacsak kis mértékben az obligát papucsot nem vesszük annak.

Elsőrangú sajátnevelésű lovai voltak, kitűnően lovagolva, mindegyik lova nyugodt, szár nélkül kényelmesen ment, ugrott ő maga igen jó, nyugodt lovas volt. Lovairól következtetve nagyon jó kezének kellett lenni. Bámulatosan hosszú kengyellel lovagolt, soha nem tudtam megérteni, hogy ezen a hegyvölgy terepen, hol a rövid kengyel sokkal inkább kell, mint síkon, hogyan tudott együtt maradni lovával. Szegénynek látása évről-évre romlott és szemoperációja előtt már annyira volt, hogy lehetőleg egy szürke lovú lovasat keresett ki magának, e mögött tartotta a lovát, mert már nem tudta meglátni a terepet, amely előtte volt. Legjobb vadászlovakai egy Lenéken nevelt telivér, «Cameronian» után voltak nevelve, mely mén azelőtt a kitűnő Yojnits-ménesben fedezett és én ajánlottam neki.

Ha már politikus lovasokról beszélünk, a falkának másik kitűnő vadászlovasa Bethlen István volt. Lovaglásra sokkal jobban növe és sokkal könnyebb súllyal, mint miniszterelnök elődje, nemcsak elsőrangú vadászlovas volt, hanem abban a néhány versenyben, melyben lovagolt, annyira körültekintő, nyugodt versenylovasnak is bizonyult, hogy ha hazájának, mint politikus nem csinált volna annyi hasznot, azt a gondolatot merném kockáztatni, hogy jobb lett volna, ha a verseny- és vadászlovaglásnál marad. De jó ő nekünk így is és amellet van elég politikus társa, akiket jobb volna elküldeni messzire, falka után lovagolni, sőt talán egyik-másikkal falkát etetni is lehetne.

Az bizonyos, hogy a zsuki szezon nekünk fiataloknak súlyos szezon volt. Nem volt az a nap, hogy Kolozsvárt, hol akkor már az egész arisztokrácia együtt volt, ősztéli tartózkodásra, az ember valahová estére meg ne lett volna híva, vagy ne lett volna akár a kaszinóban, vagy valahol háznál bál. Ha nyugodtabb este volt, meghívás dolgában, annál zivatarosabb volt a folytatás a New-Yorkban, vagy Centralban, ahol Pongrácz Laji muzsikája mellett pezsgő, vagy szerényen «kocsisbor» mellett rendszeren ránkvirradt a nap. Automobil akkoriban még nem volt, így rendszeren csak annyi idő maradt, hogy megfürödve, az ember felkapta a vadászdresszt, beleült egy jó lassan cammogó 4 üléses landauerbe másod- vagy harmadmagával és utazott ki Zsukra 21 km-t, hogy ott kezdje, ahol tegnap elhagyta.

Így az a szerencsétlenség, hogy a szezon vadászatilag rendszeren nagyon rövid lett az időjárás miatt, nem volt éppen annyira fájdalmas. Jól esett utána kipihenni és medvevadászattal vagy disznóval foglalkozni.

November derekán már rendszeren beállott a fagy és bár rendszeren felengedett addig, mire meet-idő volt, az északi oldalak bizony fagyosak maradtak. Ha az ember «run» közben északi oldalra jutott, nem lehetett bukás nélkül megállni, a ló elvesztette a sikos fagyon a lábát. Vagy bele kellett célozni egy szántásba, vagy vetésbe, ha volt a közelben, vagy tovább hagyni menni a lovat, amíg fagymentes oldalhoz ért az ember.

IV.

A hortobágyi libázás romantikája — Tájékozódás — Reviczky eltéved — Réti sasok — A libahúzás szeszélyei — Idegen-járás a Hortobágyon.

Nem volt az az ősz, hogy valamiképpen időt ne szakítottam volna magamnak arra, hogy Hortobágyon a libákat meglátogassam.

Persze a régi Hortobágyról beszélek, akkoriban már vasúti vonallal, de még halastavak nélkül. Ezek a halastavak rontották el leginkább a régi Hortobágy jellegzetességét. Eltekintve attól, hogy a délibábian nagyon rosszul fest egy nagy, otromba magtár, vagy villaszerű épület, nagyon a civilizációra emlékeztet a kiquadrátózott gátaktól körülvett sok tó és zsilipes kanális. És azután, hogy a legjobb része volt a pusztának az a rész, melyet a tavak elfoglaltak.

Vadlúdban és különösen kacsában, mint hallom, sokkal nagyobb terítékeket lehet ezeken a tavakon ma elérni, mint régi állapotukban a Csúnya Földön, Zoltán-Fenéken; csak a lövés módja nem az. Gátmögött kuporodva, vagy csónakon stráfolva, ezt meg lehet csinálni akárhol a világon. A hortobágyi libavadászat romantikájához elválaszthatatlanul hozzátartozik szerintem a hajnalban, sötétben való behurcolkodás, a sokszor szűk, sáros gödörbe, még sötétben a lúd-csapatok zsenyegésének hallgatása, hajnalban a terep vizsgálgatása, hol a végtelen síkságon az embernek a gödörből kibújó feje messziről az éjjeli kirándulásából hazafelé baktató nyúlnak olyannak tűnhetik fel, mintha a földgömbnek hirtelen valami bibircsója nőtt volna ki.

Forog az ember ügyetlenül, a patron-kofferben, puskaagyan megbotolva, a hajnali félvilágosban tovasivító kacsá

után, természetesen öt esetből négyszer lekésik a lövéssel, míg csak egyszerre közelebről megszólal a «gá-gá», a kódorgó elő-
 űrs libának hangja. Húzódik le az ember a gödörbe, láthatat-
 lanná teszi magát amennyire lehet, összecukódik, mint a budli-
 bicska, míg felfelé sandítva maga felett nem látja a libát. Aztán hirtelen kiegyenesedni, odalőni, ha leesett, dróttal a
 gödör közelébe kipeckelni, egy pillanat műve legyen, mert már
 jöhet a másik, vagy egy csapat. Az ember azt hinné, hogy haj-
 naltól délig, sőt sokszor egy óráig délután agyonúnja magát
 a gödörben. Szó sincs róla! Ha mozog a liba, dolgozik az
 ember, mintha napszámot kapna érte. Azután jön egy kis
 szünet és a reménység, hogy 10 óra körül újra kezdődik a
 mozgás. Közben valamikor a magával vitt tízórait is meg kell
 enni. A termoszból is meg kell inni a teát. Azután rendesen
 akad a gödörben társaság is, egy-egy ottszorult varangyos-
 béka-csemete személyében. Ez a jellegzetes multság a tavak-
 nál mind elmarad, az ottani libalövés semmiben sem külön-
 bözik attól, hogy fácánosban az ember egy jó, vagy rossz állás-
 ban dolgozik. A különbség csak a liba és fácán közötti kü-
 lönbiségre szorítkozik. Az autó a Hortobágyon is éppen olyan
 utálatos látvány, mint Afrikában. Nem illik bele a pusztá vi-
 lágába.

Háború előtt kidöcögtem szekeremmel valamelyik gulyás-
 tanyaához (értsd egy putri, előtte a nádfallal körülvett kerek
 vasalóval), ottan, ha volt gulyás, vagy csikós, velük, ha nem
 volt, esetleges társammal bevettük magunkat legalább 10
 napra és spekuláltunk a liba járásán. Legkedvesebb helyem a
 Faluvégalmi erdő és Csúnyaföld voltak.

Csodálatos, hogy a libának éppen úgy meg van a váltója
 a levegőben, mint akármiféle vadnak a terepen. Igazodik pedig
 az a nagy vizek állásához és természetesen a szélhez. Tapasz-
 talatom szerint nappal nagy víznek nem szeret a lúd repülni,
 lehetőleg egyik sarkát vágja át a másik nagy víz sarkához.

Természetesen libára a köd a legjobb, ha van a libának
 mozgása, de csak akkor, ha magas köd van, mert különben a
 nagy része a köd felett húz el. Még jobb valami nagyon csúnya
 zimankós hirtelen időváltozás. Attól azután egészen megbo-
 londulnak, igaz, hogy az ember is néha megbolondulhatna tőle
 kínjában a gödörben.

Hazudnék — mint ahogy sokan teszik is — ha valami általam elért nagyon nagy terítékről beszélnék, melyet a Hortobágyon elértem. A legtöbb liba, amit egy reggel lőttem, 36 darab volt. Igaz, hogy dacára, hogy elég időt töltöttem már ott, nem sikerült eddig igazán jó napot kifogni, vagy ha igen, jó gödörben ülni. Hogy régen csinálom, abból is látszik, hogy a Hortobágyon eddig 1000 libánál jóval többet sikerült lőnöm.

Ha az ember sokat tanyázott ezen a jelnélküli vidéken, nagyon megtanulja az ott fellelhető segédeszközök igénybevételét és akármilyen időben haza, vagy a gödörhöz eltalál. Néha az a gödör olyan bolond helyen fekszik, hogyha az ember kiszáll belőle, hogy valami messzire leesett libát előhozzon, tanácsos kabátot, vagy valami más, nagyobb térfogatú holmit kirakni a gödör partjára, mert enélkül félórát is elvizsgáldhatik az ember, míg rátalál gödrére.

Egyszer többen összeverődtünk a szászfenéki erdő melletti gulyástanyán vadászatra. Többek között megboldogult Reviczky Tibor, aki autószerencsétlenségnek lett áldozata. Esti húzásra is kijártunk, és én rendesen elunva az értem jövő és előbb másokat felszedő szekér bevárását, sötétedéskor kinéztem magamnak egy csillagot, vagy csillagképet a tanya irányában és mikor besötétedett, annak vezetése mellett hazasétáltam. Reviczky sehogy sem tudta megérteni, hogy én hogy tudok sötétben hazacélozni, kérdésére pedig én nem mondtam semmit. Következő este ő is egyet gondolt és elindult gyalog tanyánk felé. Vártuk sokáig a vacsorával, nem jött senki. Nagy tüzet raktunk, hogy annak irányában hazajöjjön, de bizony nem jött. Eluntuk a várást, megvacsoráztunk, lefeküdtünk, sötét hajnalban felkeltünk, egyszer csak közénk toppan Reviczky.

Amint elindult gödrétől az este, valamilyen pocsolját megkerülve, már elvesztette az irányt. Gyalogolt, gyalogolt, egyszer csak valami hosszú nagy víz partjához ért. Felismerte, hogy a Hortobágy vize, mely éppen ellenkező irányban folydogál, mint amerre neki menni kellett volna. Elkanyarodott balra, kanyarodott, kanyarodott és nem talált semmit. Éjjel egy óra lehetett, fáradt is volt, éhes is volt, egyszer csak rábotlott valami kis ólra. Próbált az ott talált deszkából egy kis tüzet rakni magának, de nem sikerült. Nekivetette a hátát

a falnak, próbált aludni, de alighogy elszenderedett, patkány-cincogásra ébredt, melyek a hátán tangóztak, így ott kuporgott a putri előtt, míg . . . hajnalhasadáskor azt látja, hogy este óta nagy kört írt le, mint a hazajáró nyúl és gulyástanyánk disznóólja volt az éjjeli herbergje, mely alig volt 300 lépésre a mi szállásunktól.

Sybariták lettünk. Most néhányan a Hortobágy tözsomszedságában fekvő Madarasi rétet béreljük, építettünk rajta vadászházat, van szép éttermünk, rádióval, mely, hála Istennek állandóan elromlik, van kitűnően főző vadőrünk, mindenféle csemegével felszerelve, van kitűnően hazudó vadőrünk, de hála Istennek ettől a szégyenteljes résztől eltekintve, ennek a vidéknek a pofája is a régi Hortobágy és gödrünk is a régimódi lessgödör.

Még a Hortobággal összefüggésben itt akarom a magam háláját is kifejezni a volt földművelésügyi miniszternek és kitűnő érzékű vadászembernek, ki letiltotta a Hortobágy kedves madarának, a réti sasnak lövését. Már voltak rekord-vadászok, akik nem átalították egy szezonban 4—5 ilyen szegény madarat, lehetőleg éjjel fáról meglőni. Ezek a pompás légi rablólovagok legalább meg vannak védve és nyugodtan mondogathatják magukban valami kútágason a gödör közelében leskelődve a sörétezett libára, hogy: «ez azután jó puskás ember, lelőni ugyan nem lő le semmit, de annyit mégis megsörétez, amennyi nekem elég vacsorára».

Csodálatos dolog a liba húzása. A háború előtt erdélyi kedves vadászuramat, Bornemisza Elemért hívtam meg Hortobágyra libázni. Késő november volt, süvített az az igazi hortobágyi északi szél a javából. Egy pár nappal hamarabb mentem oda, hogy mire vendégem megjön, néhány jó gödröt ásassak és kipróbáljak. Tízezrével volt a liba csapatokban a térségen, de meg nem mozdult egy sem. Négy nap alatt egy libát sem tudtam lőni. Barátom megjött, kimentem elébe az állomásra és mondom neki, hogy:

— Holnap körülkocsikázzuk a területet, húzás után megmutatom neked, hogy micsoda irtózatoss tömeg liba van itt, de bizony lőni minél kevesebbet fogsz, egyáltalában nem mozognak.

Másnap gödörbe ültünk. Ugyanaz az orkán, ugyanabból

az irányból, ugyanaz a fagyfont alatti 5—6 fok hideg, húzott a liba, mintha megbolondult volna.

Kétés félnap alatt kereken 100 darabot lőttünk ketten. Hát ebből okosodjon ki az ember.

Ma már a Hortobágy utálatos hely lett liba szempontjából. Utoljára a háború utáni idők egyik őszén voltam ott, többek között Bethlen Istvánnal. Beleültették egy jó gödörbe. Hajnalodon, jött szép alacsonyan feléje egy csapat liba. Odaértek vagy 300 lépésre, már spekulált, hogy hogyan löjjön ki közülük minél többet, egyszerre csak előtte kitolódik valami nagy fekete a föld alól, két lövés, a liba fel vágódik az égbe. Jött a liba más irányból. Ugyanez a jelenet. Mire realizálta a szituációt, rájött, hogy ő bizony vagy négy-öt puskás körének kellős kpezében tanyázik, és okosabb lesz a tanyán egy bridge-partit eljátszani, mint ezeknek a jó-rossz lövöldözését szemlélgetni.

A debrecenieken kívül jönnek oda puskázni a világ minden tájáról, szegény liba azt sem tudja már ott, hogy hová hajtsa le fáradt fejét.

Ezért pártoltunk mi át a Madaras-vidékre. Ott meg vagyunk kímélve a Népszövetségtől.

V.

Jogi «tanulmányaim» — önkéntesség és versenyzés — Szemet szemért — Fatális bukás — Versenylovaglási statisztika — «Álmom» — Fogyasztókúra — Vesztegetési kísérlet — Falkavadászat a franciáknál — Merev térdrel Berlinbe.

Az aktív versenyezéssel való foglalkozásom tere is természetesen Erdély volt.

1894-ben lovagoltam egy nyilvános versenyt Zsukon, természetesen eredmény nélkül, ugyanabban az évben nyertem egy ponny-versenyt és egy az állami ménnek kipróbálására rendezett vadász versenyt. Mind a kettő illegitim verseny volt.

Ebben az évben tehát mind a hárman testvérek összekerültünk az úrlovasok listáján. Pista bátyám volt az ezévi championlovas 28 nyeréssel, Szabolcs bátyám 8 lovaglás és 1 győzelemmel szerepelt, az én eredményeimet fent vázoltam.

1895 és 1896-ban nem szerepelek a statisztikában, azt hiszem, hogy előtte való évi lovaglásom otthon vihart teremtvén számomra, ezek lesznek azok az évek, mikor Wesselényi Béla méltányolva ügybuzgalmamat, más nevet írt be a hivatalos kimutatásba, hogy szereplésem ne jusson atyám tudomására.

1897-ben már a magam neve alatt 4 ízben lovagoltam, két versenyt nyertem és egyszer voltam második szintén Zsukon.

Az erdélyi évek nagyon mozgalmasak, viharosak és főleg igen drágák lévén, adósságterhelten egy évre büntető-expedícióra lettem ki küldve Berlinbe jogot hallgatni. Ez a joghallgatás az első félévben nem járt ugyan nagy eredménnyel, illetőleg születésekor meghalt.

A drága beiratkozási díjakkal azonkívül egy-két havi pénzzel megterhelve érkeztem Németország fővárosába és miután lakásomban elrendezkedtem, természetesen első utam

este a «Wintergarten»-be vezetett. Mint nagyon zöld ifjú, tet-szelegtem magamnak a publikum között és mindig Afrika és annak színes bennszülöttei forogván fejemben, a mellett nem érezvén különösebb averziót a női nem irányában sem, rögtön megakadt szemem az ott szereplő «Fünf Schöne von Madagaskar»-on. Jobb szerettem volna, hogyha már meg kellett akadnia, hogy szemem egyen akadt volna meg, de mind az ötnek olyan egyforma kivikszolt pofája volt, hogy úgylis csak zavar lett volna a dolognak a vége. A dolog természetesen ott végződött, illetőleg kezdődött, hogy egyik különszobában «Black and White»-et játszottunk. Ott vacsorázott mind az öt fekete angyal.

Hogy étvágyuk nem volt, azt nem merném mondani, de hogy a szomjúságuk még sokkal nagyobb volt, az biztos. Nem tudom, hány napig, de nagyon kevés napig tartott ez a kontinensek érintkezése és azon vettem észre magam, hogy a havi pénz, a beiratkozási pénz mind-mind a múlté. Gyors elhatározással kineveztem magam berlini magánzónak, nem iratkoztam be semmire, csak egy patkolási tanfolyamra; tulajdonképpen a lóláb jobban érdekelt, mint a jogi tudomány és éltem napjaimat tovább.

Nagy örömömrre megismerkedtem ott egy kiváló német sportsmannal, Sauermondttal, ki annak előtte igen jó úrlovas volt és kinek még két fivére lovagolt. Legjobban a legfiatalabb, Ottó Sauermond, kivel később Pozsonyban versenyekben össze is kerültünk. Ennek a Sauermondtnak versenylovai Hoppegartenben voltak tréningben és ő megengedte, hogy ki-kijájjak azokat munkában lovagolni. Így a patkoláson kívül akadt második foglalkozásom is, csak azt sajnáltam, hogy egészen ki nem hurcolkodhattam Hoppegartenbe, vagy Karlshorstba, hogy teljesen a lovaglásnak éljek.

Így eltengődtem, küzdve a viszontagságokkal, egész káracsnyig, de odáig nagyon meguntam — pláne, miután a fagy alatt a lovak munkája is szünetelt — a nagyvárosi pénztelen tartózkodást. Nagyot gondoltam, megpumpoltam háziasszonyomat és anonim leutaztam Erdélybe. Egy-két ismerősöm meglátogatása után, 5 márkával a zsebemben, Hosszúaszó kikötőjébe eveztem be.

Ez a Hosszúaszó Szentkereszty György birtoka és kas-

télya volt és ott tanyázott szintén anyagi bűnök miatt számkivetésben öreg barátom, Szentkereszty István — 5 márka nélkül. Ő is az első két jogi évben velem párhuzamosan, mindkét alapvizsgán hasraesett és ebbeli fáradoalmait heverte ki falun. Volt ellenben ott szakácsnéja, pincekulcsa, 2 puskája és 2 lova, egyszóval fel voltunk szerelve és nem sokat törődünk a világgal. El-eljártunk a szomszédságba látogatóba, egyszer odacsábítottuk Lázárt a kutyáival és lőttünk 3 disznót, az üres napokon a szolgabíró kopóival nyulásztunk és 1— 1 rókát is lőttünk. Egyszóval életünk simán telt. De már aggályossá kezdett válni, hogy Hosszúaszón fogunk megöregedni. Ezért gyűlést tartva, azt határoztuk el, hogy István levélbelileg Déván lakó nővéreink végrehajt egy pumpolási manővert és azzal a pénzzel elmegyünk Kolozsvárra farsangolni és vagyont alapítani.

Teljes sikerünk volt; Kolozsvárt annakidejében még voltak olyan könnyelmű bankok, amelyek magunkfajta hitelbázisoknak pár ezer forintot hiteleztek. A költségek levonásával testvériesen megosztottunk a pénzen és úgylis tavaszodván már, visszautaztam Berlinbe.

Ebben a kirándulásban az az érdekes, hogy atyám soha meg nem tudta, pedig közben szorgalmasan küldtem neki a leveleket, beszámolva tudományos fejlődésemről, persze dupla borítékban, a külsőt berlini háziasszonyomnak címezve, aki a belsőre bélyeget ragasztott és úgy továbbította azt Kenderesre.

Annyira vagyonosnak éreztem magam, hogy a második szemeszterre be is iratkoztam. Igaz, hogy az egyetemről nem sokat láttam, de őszintén megvallva, nem is érdekelt. Érdekelt azonban a júniusban lefutandó Hamburgi Derby, melyben tőlünk is szaladt egy ló, Wahrmann Richárd «Statesman»-ja.

Nagyon jól éltem Hamburgban, tetszett a mozgalmas város, az éjjeli élet, a sport, csak egy baj volt, hogy mire a Derby napját megéltem, a pályán már csak kb. 110 márka volt a zsebemben.

Első verseny előtt beszélgettem F. Sharpe-al, ki Statesman-t lovagolta és ő azt mondta, hogy a Derby előtti rövid versenyt, melyben Statesman kísérő lovát, «Vígyszínház»-at lovagolja, valószínűleg megnyeri. Nem sokat gondolkoztam és

100 márkát rátettem erre a lóra a gépen. Sok ló indult, nagyon hosszadalmas start volt, emberfeletti kínokat álltam ki drukokban, nem is mertem realizálni, hogy mi lesz, ha a lovat megverik és én ottmaradok idegenben vagy 10 márkával. Végre elindultak, elkeseredett finish és Vígsház fejhosszal nyert. A többit már nem mondom el, sőt a mosodaszámlát sem melékelem.

Utolsó jogi féléveimet a debreceni akadémián végeztem, így közel voltam a Hortobágyhoz, lovagolni való ló is volt elég, azonkívül pedig tréningbe vettem Magyarai Kálmán és Imre cigánybandáját és majdnem minden este szorgalmasan gyakorlatoztam velük. Jogi tanulmányaimat a kezdet nagy eredményeivel arányban végeztem be Debrecenben, az államtudományi államvizsgán egyhangúlag elhasaltam.

Gondoltam, hogy most már igazán elég lesz a tudóskodásból és nem csinálom meg semmiféle iskolának az örömet, hogy a vizsgadíjat még egyszer befizessem. Végleg lemondtam tehát a jogi karierről és ősszel berukkoltam a 13-ik Jászkun huszárezredhez önkéntesnek, mely ezrednek önkéntes-iskolája Budapesten volt. Gr. Pejacsevich Albert, aki Szabolcs bátyámnak és jómagamnak is jó barátunk volt, alig 7—8 kilométerre a kaszárnyától, Irinyi pusztán lakott, ott egy csomó lovat trenírozott és maga is aktív versenylovas volt. Hátszlovat tartván a kaszárnyában, amint csak időm engedte, kiszöktem oda és rettenetes öröömöm telt abban, hogy végre igazi versenylovon ülhetek. Tulajdonképpen itt kezdődött teljesen aktív bekapcsolódásom a versenyüzembe.

Teltek a hónapok, különös örömet azonban az önkéntességben nem tudtam találni. A lovaglás természetesen jól ment, még azt a fáradságot sem vettem magamnak, hogy az előadásokhoz szükséges tankönyveket bevásároljam. Abban az időben, aki jól lovagolt a lovasságnál, tisztí vizsgája kb. biztosítva volt. Ez a nemtanulás azonban majdnem katasztrófába vitt. Áprilisban voltak a debreceni versenyek. Pejacsevich leküldött oda 4 vagy 5 lovat szaladni és engem akart leküldeni azok lovaglására. Pár nappal a versenyek ideje előtt herceg Lobkovitz hadtestparancsnok megvizitálta az önkéntes-iskolát. Kapitányom, Sárkány Béla, kit mindnyájan nagyon szerettünk, engem szólított ki taktikából felelni. Versenytaktikáról

sem sokat tudtam még akkor, de erről a taktikáról azután egyáltalában nem volt fogalmam. Jobbnak láttam egy szót sem szólni, minek beszéljek számárságokat. A látogatás után rapport volt, én is oda voltam rendelve, mely alkalomból debreceni kirándulásomat kereken lefűjták.

Ekkor jutott eszembe egy mentőgondolat. Szent jogtudomány, ments meg! Leültem és sürgönyileg vizsgaterminust kértem az államvizsgára Debrecenbe, szombat délelőttre. A verseny első napja ugyanis szombat délután volt. Megkaptam. Péntek reggel kihallgatásra jelentkeztem és az akadémia táviratát felmutatva, szabadságot kértem vizsgázásra, mit abban az időben mindig megadtak. Délután utaztam. Csak az volt a baj, hogy még azzal sem voltam teljesen tisztában, hogy mik ennek a vizsgának a tárgyai. Miután ezt megtudtam, vettem olyan kis kérdés-felelet könyveket, azokat böngésztem a vonaton Debrecen felé. A versenyző embert még az Isten is szereti, az ördög tudja, hogy történt, de átcsúsztam a vizsgán. Délután egy versenyt nyertem, egyszer voltam második és egyszer harmadik.

Az új század első évében, a 900-ik évben már alagi lakos voltam. Pista bátyám abbahagyta a verseny lovaglást, Szabolcs bátyám előtte való évben súlyosan bukott egy sikkversenyben Rohonczy Gida lován, mely a start után ki akarván törni, egyik résztvevő lónak keresztbe került és az fellökte. Neki csukló felett eltörött mindkét csontja, a röntgenezés akkor még talán nem is létezett, vagy nagyon gyermeklábakon járt, egyszóval kaiját olyan jól összeigazították, hogy a csont végek össze sem értek többé, csak a callus-képződmény tartotta össze az egészet. Természetesen ez a baleset verseny karrier jenek befejezését jelentette. Később, mikor a keze megerősödött, egyszer-egyszer még könnyebb lovaglású lovon nyeregbe szállt, de nem tudván ezt a gyönyörű sportot állandóan tovább gyakorolni, hazament Szolnok megyébe a közigazgatáshoz. így nekem kellett beugranom és fenntartanom a kontinuitást.

Első évben különben egész lovaglási időm során elsősorban a Jankovich-Bésán Gyula lovait lovagoltam és azokat, amelyek E. Geoghegan trainer gondozása alatt voltak, másodsorban pedig a Pejacevich Albert ugrólovait. Utóbbinak sikklovaikat akkoriban, mivel ő már ritkán szállt nyeregbe, B. Brooke

lovagolta, egy nagyon kedves kis irlandi úr, kinek atyja, a Pau-i falka mastere volt és gr. Eszterházy Nikivel volt barátságban. Az ő útján került a kis Brooke Tatára.

Ezen a kettőn kívül baráti körünk tagjai voltak az akkor Champion br. Eltz, Krause, Szemere kapitány, Gömory Szentkereszty István és Pfeiffer, a még most is élő Füttyös. Úrlovasaink legügyesebbjeinek egyike volt, nem ugyan lovaglásban, hanem a ló megítélésében, gr. Orssich Pál, kinek megležitostosan nagy, és azt hiszem, kifizető istállója volt. Pályafutását mint Szlavóniában szolgáló hadnagy kezdte, mikor annyira jutott, vásárolt magának egy telivért. Hallott harangozni arról, hogy egy versenylónak vezető-ló is kell, és erre a célra bekapcsolta egy kis félvér kancáját, mely a fehérmegyei Zichyménésből került hozzá. A vezetésnek a vége az lett, hogy a híres telivér soha ennek a kis félvérnek közelébe szagolni sem tudott. Gondolt egy nagyot és megjelent nevezett felverjével, a későbben híres «Theklával», úgy emlékszem, Aradon és nyert. Ez volt kiindulópontja egy igen hasznos ugróló és egy igen eredményes versenyző karrierjének.

Herceg Taxis Miksával már nem lovagoltam, csak láttam lovagolni, ő volt messze földön a legszebb lovas az úrlovasok között, akit valaha láttam és azt hiszem, hogy egyike a legjobbaknak is.

Igen-igen jó volt éveken keresztül riválisom, különösen ugró-versenyekben, br. Eltz is. Rendkívüli nyugalom, nagyon sok bátorság és a verseny jó, helyes megítélése jellemezték, amellet rendkívül fair lovas volt. Dacára, vagy talán, mert riválisok voltunk, mindig meleg baráti viszony volt közöttünk, anélkül, hogy egyszer is bármi differencia merült volna fel tevékenységünk alatt.

Egyszer mégis volt. Mint rendesen, a kassza nem valami kitűnően állott és egy akadályversenyben, melyben hat vagy hét ló indult, elég magasan fogadtam a lovat, melyet lovagoltam, és amely számításom szerint «bar-accident» alig volt verhető. A második esély az Eltz lováé volt. A starthoz menet beszélgettünk és mondom neki, hogy:

— Verj meg, ha tudsz, csak arra kérek, hogy ne akadályozzál, mivel fogadtam lovamat és azt hiszem, hogy csak arra van szükségem, hogy fair verseny legyen.

Az utolsó ugrásnál Eltz előttem járt és úgy nyomott ki felé, hogy a kitörést csak avval tudtam megakadályozni, hogy lovamat hátraktarttam és így lovának másik oldalára kerültem. Dacára, hogy ezzel sok teret veszítettem, könnyen nyertem.

Verseny után nem szóltam Eltznek egy szót sem. A következő gátversenyben ismét lovagoltunk mindketten. Ő a korlát mellett ment, én mellette. A pálya túlsó oldalán odanyomtam az öreget a korláthoz és jó 100 métert rajtatartottam. Ő sem szólt semmit. A régi jó amerikai prairi törvény. . . «szemet szemért».

Ebben az időben az volt a szép, hogy mindazok, akik mint úrlovasok szerepeltek, igazán fair úriemberek voltak, szerették a sportot, jól lovagoltak, nap-nap után ott voltak a reggeli munkánál és igazi bajtársias összetartás volt közöttük. Persze abban az időben se szeri, se száma nem volt az úrlovas-versenyeknek, természetesen ezáltal az akkori lovasok gyakorlata hasonlíthatatlanul nagyobb volt, mint a mostaniaké. A hadsereghez, illetőleg lovassághoz is rendszeren olyan családok gyermekei kerültek, akiknek vagyonuk volt és akik gyermekkorukat jobbadán falun töltötték és már mint gyakorlott lovasok kerültek a katonaiskolába, vagy önkéntesnek. Ezeknek természetesen a versenylovaglás elsajátítása sokkal könnyebben ment.

Úrlovasnak minősített az, ha valaki az Úrlovasok szövetkezetének, a Nemzeti Kaszinónak, a Pozsonyi Klubnak tagja, vagy a hadseregnek tényleges tisztje volt.

A versenyzés és egyéb sportok gyakorlása alatt összegyűjtött szépszámú csonttöréseim között emlékezetes marad egy bukásom, mely 1901 június 12.-én történt. Egy akadályversenyben lovagoltam gr. Eszterházy László «Gubemátor»-át. Nagyon nagy, erős, pej heréit volt, kitűnő ugró. Akkoriban, mint elég gyakran ebben az időben, a kassza eléggé üres volt és gondolván, hogy lovam az akadályversenyt, melyben indult, biztosan megnyeri, körülményeimhez képest elég magasan fogadtam. Nem volt nagy mezőny, talán 5 vagy 6 ló, és minden zavaró incidens nélkül folyt le a verseny első fele. A verseny közepe táján eleredt az eső. Ellenfeleim lassan, egyik a másik után kezdtek engedni, ami mögöttem volt, már meg is volt verve, előttem pedig már csak 1 ló galoppozott, de

úgy éreztem, hogy amellet is akkor megyek el, amikor kedvem tartja. Az alagi tribünnel szemben a túlsó oldalon, a céltól alig 1000 méterre volt egy sövényes árok. Jó beosztással ment reá lovam, jó időben ugrott el, tehát a levegőben semmi baj sem volt. A túlsó oldalon azonban, a vizes talajon kicsúszott. Éreztem, hogy a helyzet menthetetlen. Ilyenkor nagyon gyorsan peregnek a gondolatok az ember fejében. Gondoltam, hogyha feladom a helyzetet, simán felbukunk, de eszembe jutott a fogadás és minden igyekezetem odairányult, hogy valahogy lábon tartsam a bukdosó lovat. Igyekezetemben természetesen nagyon leültem a nyeregben, úgy hogy mikor a ló ennek dacára elesett, nem váltunk el egymástól, hanem együtt maradtunk. Ráesett a jobb lábszáramra, a földhöz rögzítve azt, és mikor a lendülettől átfordult a ló a másik oldalára, bal lábamat, nem valami üde érzéseket keltve feszítette széjjel, örökkévalóságnak tűnt fel ez a feszítés. Végre olyan pukkanás volt, mint egy pisztolylövés, a ló elgurult, én pedig ott feküdtem combnyak- és medencecsont-töréssel olyan kellemetlen helyzetben, hogy töröttcsontú combom a hátam alá került és kezeimre támaszkodva kellett áttornászni magam róla, hogy a törött csont ne szurkálja annyira az izmokat. Sűrű eső esvén, a tribünről úgy látták, hogy felálltam, mivel egy gatyásemler jött segítségemre, kit fehér-versenynadrágosnak néztek és összetévesztettek velem. Végre mégis csak bevitték és onnan Pestre Bartha tanár keze alá kerültem. Az eltörött combcsont úgy össze volt csúszva, hogy 17 cm rövidülés állott be. Másnap felkerültem a műtőasztalra, elaltattak és két és félórát nyújtogatták és tették derékig érő járókötésbe törött lábamat.

Két nap alatt megszáradt a kötés, elkészült két gyönyörű sárga pótlábam mankó formájában és mentem sétálni a kórház kertjében. Első ember, akivel találkoztam, egy pár hét előtt szintén lábát törte bakatiszt volt. Rövid beszélgetés után 10 koronában kihívtam egy rövidtávú versenyre és jobb gyakorlatában lévén a versenyzésnek, feltartva levertem.

Ezen fellelkesedve, pár nap múlva már ott várt fiakkerem a kapuban és esténként ős Budavárba kocsikáztam ki, gipszes lábam pedig, túlsó vége egy székre felrakva kitűnő ülőalkalmatosságnak bizonyult lóca hiányában; néha 2—3 hölgyecske üldögélt rajta.

Három hónap telt el a törés óta. Már vagy két hete kint voltam Alagon kötés nélkül és jöttek a szeptemberi versenyek. Eszterházy László a bukáskor megtiltotta trénerének, hogy «Gubernátorára valaha is úrlovast ültessen fel. A ló szeptember 12.-én egy akadályversenybe volt nevezve, melyben jó kilátásai voltak a nyeresre. Nagyon szerettem volna lovagolni, de Geoghegan, a ló trénerere nem merete megszegni §> tilalmat. Úgy egyeztünk meg végre, hogy a lovat kihozzuk a pályára és meglessük, hogy gazdája kijön-e Alagra a versenyt nézni. Ha kijön, nem indítjuk a lovat, ha pedig nem, akkor lovagolom. Hál' Istennek, nem jött ki. Nagyon örültem, hogy éppen ezt a lovat lovagolhatom, mert nehéz bukás után, ha még nem is nagyon jó érzés először újra felülni, erőltetni kell azt, mert különben örökre elmegy a bátorság. Nem mondom, hogy nem lovagoltam óvatosan. Valahogy az az érzésem is volt, hogy a csont még nincs nagyon keményen összeforrva, mintha még engedett volna. Azt hiszem, képzelődés volt. De akárhogy volt, sikerült a dolog, megnyertem a versenyt.

Az Úrlovasok Szövetkezetének akkori elnöke Inkey Antal, igazán atyailag kedves volt hozzám, a kórházba minden nap eljött meglátogatni. Egyik nap azzal a gondolattal jött, hogy az a terve, hogy az úrlovasok lovaglási jogosultságát nem akarja továbbra a fentt említett feltételekhez kötni, hanem egyszerűen lovaglási engedélyhez. Ma is emlékszem szavaimra, azt válaszoltam neki: «Tóni bácsi, a versenyzés nem babra, hanem pénzre megy. A publikum fogad, az úrlovasok között milliómost eddig nem sokat találtam, hogy legyen tehát a publikumnak bizalma olyan lovasokhoz, kik még arra sem elég jók, hogy az Úrlovasok Szövetkezetének tagjai legyenek. Sajnáltnám, ha ez a gondolat perfektuálódnék, mert abban a percben én megszűnök lovagolni.»)

Két év múlva ez a gondolat szabállyá lett, én pedig abba hagytam az állandó verseny lovaglást.

Hogy röviden elbánjunk versenylovaglásom múltjával, idemellékelem a száraz számadatokat:

1894. lovagoltam i-szer, eredmény: első 0, helyezés o.

1895.

1896.

1897. lovagoltam 4-szer, eredmény: első 2, helyezés 1.

1898

1899. lovagoltam 26-szor, eredmény: első 10, helyezés 6.

1900! lovagoltam 97-szer, eredmény: első 31, helyezés 13.

1901. lovagoltam 55~ször, első 13, helyezés 14.

1902. lovagoltam 61-szer, első 19, helyezés 19.

1903. lovagoltam 48-szor, első 15, helyezés 9.

1904

Ezentúl már nem lovagoltam, csak 3 Senior versenyt, melyek közül egyet Megyeren «Wolkenstümer»-rel megnyertem, kétszer Lomnicon és Siófokon második voltam. Azonkívül lovagoltam még egy nyerőt egy akadályversenyen Zsukon, mely versenynek történetét el kell mondanom.

Gróf Széchenyi Aladárnak volt egy «Culloden» után nevelt kis ménje, «Álmom»-nak hívták, Bálinál volt tréningben. Ez ellen a ló ellen többször lovagoltam, mindig vezettek vele, mindig jól szaladt és nem nyert. Gondoltam, hogy fordítva jobban menne. Megkérdeztem, hogy eladó-e a ló és 1000 forintért megvettem. Zsebbe sem kellett nyúlni az áráért. Megvétele után 3-ik napon elindítottam egy síkversenyben, varasra lovagolva, könnyen nyert és többet hozott áránál.

Ez a kis lovam 3 évig megvolt, nagyon sok versenyt nyert nekem, úgy síkban, mint később gátakon és akadályokon. Talán nem is volt nehéz kitalálni, de valahogy érzéke volt neki anyagi ügyekben is, mert mikor a kassza a legnagyobb depresszióban volt, mindjárt kapta magát és nyert nekem valami jobb versenyt.

Nagyon csinos kis ló volt, de nagyon francia állású és azért tenyésztésre alkalmatlan.

Mikor abbahagytam a lovaglást, nagy gondokat okozott nekem, hogy mi történjen szegény kis «Álmom»-mal. Németországból kínáltak nekem érte 4000 márkát, ami akkor, különösen nekem, nagy pénz volt. De valahogyan nem tartottam tisztességes dolognak, szegényt útjára bocsátani, lelki szemeimmel láttam letörve, ostorozva, valami nagy «droschke» előtt cammogni, ezért határoztam és ugyanekkor felajánlottam br. Bánffy Endre barátomnak ingyen, avval a feltétellel, hogy versenyezhet vele, csinálhat vele, amit akar, de ha baja történik, köteles jól és életfogytiglan eltartani.

Bánffy elindította több akadályversenyben. Hol megállt,

hol kitört, de sohasem nyert. Nem volt könnyű lovaglása ló és nagyon megismerte, hogy ki ül rajta. Mi nagyon össze voltunk tanulva.

Már második évben nem volt tulajdonomban és már 2 év óta magam sem lovagoltam versenyben, mikor mint «publikum» Zsukra levetődtem a versenyekre. Almom be volt nevezve aznap egy akadályversenyre és Bánffy mindenképpen rá akart beszélni, hogy én lovagoljam.

Semmi lovaglóholmi nem volt velem, kondícióban sem voltam, így nem akartam ráállni, de azután annyian kapacitáltak, többek közt olyan is, akinek nem tudtam nemet mondani, hogy mikor a verseny jött, kabátomat egyszerűen kicseréltem dresszel és úgy pantallóban, sárga cipőben felültem. Pár száz méter után éreztem az öreg lovon, hogy tudja, ki ül rajta. Éppen úgy megcsinált nekem mindent, mit tőle követeltem, mint a régi időkben. Könnyen nyert. Mikor feltartottam, sánta volt, le volt törve. Neki is ez volt utolsó rendes versenye, nekem is. Valahogy a sors egymásnak szánt bennünket. Abba kellett hagyni a lovaglást növekedő testsúlyom miatt is. Télen, szünet alatt, ruha nélkül 76 kg-t nyomtam éveken át, mely medvesúlyt a versenyek kezdetére ledolgoztam 60 kg-ra. Persze ez az erős fogyasztás, melyet lehetőleg kevés gőzfürdővel, hanem inkább sok alsóruhát magamra húzva, gyaloglással értem el, hozzáadva a sok beszedett fogyasztószert, nem nagyon járult hozzá szívem javításához, eljött az idő, amikor a forró kamrában kezdtem elájulgatni, ami súlyom alacsonyan tartását lehetetlenné tette.

Nem hiszem, hogy ezekben az időkben, legalább is úrlovas versenyekben szó férhetett volna a versenyek tisztaságához. Hosszú szereplésem alatt csak egyszer tapasztaltam bizonyossággal, hogy valami csúnya dolog van készülében.

Nyáron régen nem lévén verseny, súlyom elég magasra ment fel, mikor táviratot kaptam Kutschenbachtól, több versenyistállónak akkori managerétől, Kotingbrunnból, melynek szövege kb. ez volt:

— Kérem nagy úrlovas versenyben istállónknak lovagolni, súly 66.

Lónév nem volt említve, és mikor utána néztem az e súlylyal szaladó lovaknak, melyek Kutschenbach vezetése alatt

voltak, 3 vagy 4 ilyen súlyút találtam. Nem is érdekelt különösebben, hogy melyik lovat lovagolom, ezért azt válaszoltam, hogy jövök.

Három napom volt a versenyig, és ezalatt 8½ kg-t kellett lefogynom. Az evést természetesen ezekre a napokra beszüntettem, 3—4 szvettert felhúzva, Alagról besétáltam a pesti Rudasfiirdőbe, inasom ezalatt friss meleg ruhákkal odautazott, ott egy óra a forró kamrában és újra gyalog vissza.

Ez így ment 2 napig, harmadnap felutaztam Vöslauba. Még egy fél kilót le kellett izzadnom, a verseny délelőttjén éppen azzal foglalkoztam hotelszobámban, hogy fogyasztó gyaloglásra meleg holmikát húzzak fel, mikor bekopogott hozzám egy ember, kit a versenypályáról látásból ismertem, de kivel sohasem érintkeztem.

Csodálkoztam a szerencsén, hogy látogatásával megtisztelt, beszédjéből pedig rögtön láttam, hogy akar tőlem valamit, amit nem nagyon mer kimondani. Mikor mondtam neki, hogy sajnálom, de nekem indulnom kell, végre kimikkolt. Avval kezdte, hogy:

— Úgy-e délután «Carmin»-t lovagolja?

Mondtam neki, hogy fogalmam sincs, mit lovagolok, egyet a Kutschenbach manegmentje alatt levő lovak közül. De ő csak erősködött, hogy «Carmin»-ról van szó és végre kinyögte, hogy amennyiben «Carmin» nem nyerne, én jó egy pár, úgy emlékezem, 5 vagy 6000 forintot kereshetnék. Nem szóltam neki egy szót sem. Kikísértem az ajtón a szemben lévő lépcsőig, ott hátulról cipőmmel megsegítettem és evvel az ügy be volt fejezve.

Nagyon ritka eset volt, hogy versenyben fogadtam. Nem mondom, hogy nem esett volna jól nyerni, de a vesztes sokkal kellemetlenebb következményekkel járhatott volna, mint a könnyen elkölthető, könnyen szerzett nyert pénz. Sétám közben azonban elgondolkoztam arról, hogy ez az ember még sem vállalkozott volna ilyen, ha mást nem, de minden esetre testi épségét fenyegető misszióra, ha ez a «Carmin» nem volna nagyon kellemetlen ló, valószínűleg más lóra kötött fogadásaira. Ebből azt a következtetést vontam le, hogy valószínűleg jótékonyan fog hatni zsebemre, ha én megfogadom a lovat. Anélkül, hogy pontosabban tudtam volna róla, megfogadtam 2000 forinttal négyszeres pénzzel.

Sok ló szaladt, egész úton játszottam velük, könnyen nyertem.

Ennek az évnek februárjában kimentem Parisba avval a mellékgondolattal, hogy ha ott tetszik nekem a sportélet, pár hónapig ott maradok, az ottani úrlovas versenyekben lovagolni. Volt valamelyes összeköttetésem oda és jó pár hetet igen kellemesen eltöltöttem Paris és Chantilly között, mely utóbbi helyen leginkább Charley Carter lovait lovagoltam a munkában.

Cartemél nagyobbrészt ugrólovak voltak, nála állottak a híres táncosnő, Mme Ricotti igen jó lovai is. Carter erősen rábeszélte, hogy maradjak Franciaországban és lovagoljam az ő lovait úrlovas versenyekben, de én hamar beláttam ennek majdnem lehetetlen voltát. Közben-közben Parisban élni, reggel hazajárni, amellet a súlyt lent tartani és lovagolni, sehogy sem fért össze. Erre sokkal szolidabb viszonyok között kellett volna élni.

Egy versenyt lovagoltam azért Auteuil-ben, egy hosszú gátversenyt professzionátusok között, éppen Mme Ricotti egy lovat. Helyezve voltam.

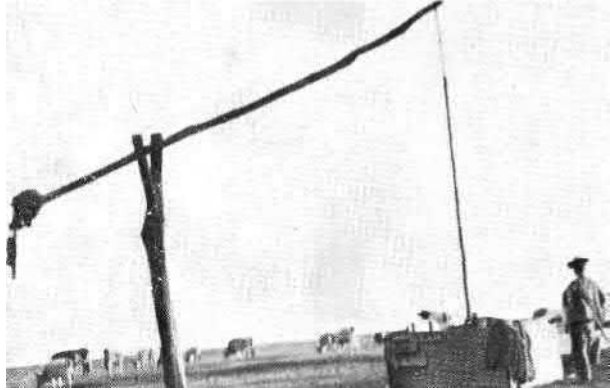
Chantilly-ból többször vadásztam Ermenonville-ben a Dúc 4e Grammont szarvasfalkájával. Ami a vadászatot, értem a lovaglást, vagy a legnagyobb élvezetet, a falka munkájának megfigyelését illeti, az tulajdonképpen ezen az erdős terepen, ahol csak az aleákon lehet lovagolni, ahol az ember a falkát csak legfeljebb pillanatokra látja és füle után, vagy még biztosabban az előtte lovaglók után igazodik, ez a francia falkavadászat a gyengébb multságok közé tartozik. A lovaglást ugyanevvel a fáradsággal elvégezheti az ember falka nélkül is. De érdekesek a mellékkörülmények. Érdekesek a térdnadrágos és vöröskabátos gyalogos kutyavezetők, nagy szarvaskutyáikkal, melyeknek oldalára G. monogramra, a tulajdonos monogramja van sütve. Ezek az emberek, amint a falka a ki nyomozott szarvas nyomát felveszi, hanyatthomlok elindulnak, sokszor ellenkező irányba rohannak, úgy látszik, hogy a szarvas elindulási irányából már majdnem biztosra következtetik, hogy az hova igyekszik, és ahányszor ott voltam, sohasem történt meg, hogy ezek az emberek ne előzték volna meg gyalogosan a lovasokat azon helyre jutva, hol a «hallali» megtörtént.

Nagyon festői a hölgyeknek öltözködése is a 3 sarkú ka-

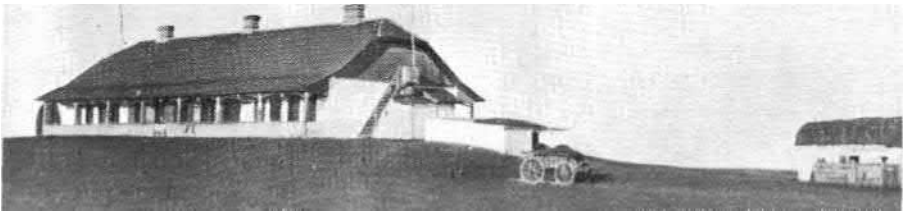
lapjukkal, továbbá a «chor de Chasse»-es emberek érdekes nótáikkal! melyeket ezekből a nyak körül viselt trombitákból kicsalogatnak. Kétszer volt a szarvas-«hallali» a Valliere-i tóban ottlétem alatt, amely tó a nagyon szép öreg Grammont-kastély alatt fekszik. Gyönyörű kép volt a sok jól öltözött és lovasított résztvevő és minden hozzátartozó körül a parton. Egyszóval látványosság az van, de sport az nincs.

Ugyanez évben Németországban is jártam, a Braganza herceg «Tudor»-ját lovagoltam Berlin-Karlshorstban az Internationale Jagdrennen»-ben, mely versenynek akkorában 40,000 márka volt a díja. «Tudor» nem volt nagyon jó ló és ez a verseny handicap lévén, elég magasan volt súlyban. A verseny 5000 méter volt a legnehezebb karlshorsti kurzuson. Három héttel azelőtt buktam Alagon, eltörtem térdkalácsomat és a Bartha tanár klinikáján gipszben talált Braganza sürgőnye, kinek bukásomról nem volt tudomása. A lovaglást elfogadtam, inasomnak megmondtam, hogy pakkolja össze nekem a szükséges holmikát Alagon, vegyen estére hálókocsit, utazunk Berlinbe lovagolni. Este simán megszöktem két bottal az öreg Bartha elől és be a vonatba. Utaztunkban a kötést leoperáltuk és az eléggé össze ragadt csontú, de meredt térdemet gumikötéssel alátámasztottam. Nem hiszem, hogy a térdem az alagi tapasztalatok után, látva az akkoriban igazán nagyon nagy karlshorsti ugrásokat, különösen örült annak, ami előtt állott. Nem volt ilyen állapotban valami nagy öröm körülsétálni a pályát és gyalog látni a nálamnál magasabb erős ugrásokat. Végeredményben azonban minden simán ment, lovam nem volt valami kitűnő ugró erre a pályára, első pár ugrásában nagyokat hibázott, de mikor látta, hogy a fele sem tréfa, ő is komolyabban vette a dolgot és a vége felé, dacára fáradtságának, kitűnően ugrott. A versenyt Tepper-Laski «Flieder»-je nyerte meg; én negyedik voltam, úgy emlékszem, 13 ló indult, melyek közül csak 6 jutott keresztül a pályán, a többi felbukott.

Fájdalom, a lovasok között egy haláleset is volt, úgy emlékszem, egy gróf Westphalen.

Delelő gulya a Hortobágyon.

A darvashalmi vadászház.

VI.

Disznóvadászat Erdélyben — Székhavasi vadásztársulat — Gr. Waldeck disznót lő — A nagy kakasok dürgőhelyén — Borgó-Prundon — Harc a vadorzókkal — Medve-esetek — Megrágott szolgabíró — Sikerült medvehajtás.

Ezekben a versenyzési években a puska csak a téli hónapokban került le a szögrül. A nagyvad mindig jobban érdekelt. Nem mondom, hogy még ma is egy jó apróvadás vadászat nem érdekelne, de valahogy azt találom, hogy a sörétes és golyós vadászat nagyon-nagyon különböző valami. A mai dús apró vadas területen, kivéve a vizslázást, az ember nagyon inaktív. Az egész dolog tulajdonképpen semmi más, mint lövés-technika. Míg a golyós vadászatnál a lövés maga csak annyiban fontos, hogy pontot tesz sokszor egy nagy ügyességet, tudást, tapasztalatot igénylő manőver végére.

Nemcsak az erdélyi vad, de az erdélyi emberek is olyan nagy vonzóerővel voltak rám, hogy versenyzési éveim alatt is lovaglásaimat mindig Zsukon végeztem, ott falkáztam és azután télire is ott maradtam februárig, mikor a lovak mozgolódása hívott vissza Alagra.

Egyik téli estén együtt üldögéltünk a kolozsvári kaszinóban gr. Teleki Samuval, Erdély első vadászemberével, kit Magyarországon talán nem is ismertek annyira és igazán grandiózus érdemeit, mint a Rudolf- és Stefánia-tavak felfedezését nem is tudták annyira méltányolni, mint Angliában, hol mint felfedező Afrika-utazót egy sorba állították nemzetük legnagyobbjaival e téren. Mondom, együtt üldögéltünk és beszélgettünk az erdélyi disznóvadászatokról, mikor az öregúr egyszer csak azt mondja nekem, hogy menjek le és próbáljam meg disznót löni kutyáimmal az ő tulajdonát képező alsórákosi, Brassóhoz

közel fekvő területén, hol bár soha életében nem volt, de állítólag igen erős kanok vannak.

Másnap már benyomtam a 3 jó kutyámat utazókosarukba és utaztam Alsó-Rákosra. Ehhez a gyönyörű magas és elég meredek lomberdős hegyekkel borított 10,000 holdon felüli erdőuradalomhoz Alsó-Rákoson egy szép öreg vársáncos és lakható állapotban lévő vár tartozott, melyben, illetőleg egyik szárnyában a főerdész tanyázott. Én is ott ütöttem fel a főhadiszállást. A főerdésszel való rövid vadászati beszélgetésből hamar leszűrtem azt a biztos érzést, hogy itten az egyetlen helyes út nem a személyzettel, hanem az orvvadászokkal cimborázni össze. Rövidesen fogtam is magamnak egy pár harcsabajuszú székely embert, akiknek orvvadász mineműsége pofájukra volt kiírva, és miután tudták, hogy én a grófjuknak vendége vagyok és így baj nem lehet, rövidesen összekomáztunk.

Ők is kirukkoltak 2 kutyával, így kutyában nem volt hiány, csak disznó legyen hozzá. Ezen a területen ősszel a medve is gyakran előfordult. Disznó nem volt sok, de erős példányok voltak, mindenesetre azt hamarosan láttam, hogy orvvadász barátaim is elég szorgalmasak lehettek, mert a disznó nagyon ismerte a kutyát. Rákoson voltam 4 vagy 5 nap, de csak egy, igaz hogy erős kant sikerült lőnöm. A hó elég magasan feküdvén, rendszeren úgy dolgoztunk, hogy az emberek lent mentek a völgyben a kutyákkal, én pedig fent az élen. Egy kutyát eresztettek el keresni, mely, ha hangot adott, eleresztették a többit és beszélgetve, ők is hegynek fel tartottak. Én a kutya-hangolás után igyekeztem a felfelé megugrasztott disznó útját elvágni. így sikerült elejteni ezt a kant is.

A két vendégkutya közül az egyik, amennyire ki tudtam tapasztalni, még jobb kutya volt az én öreg Balánomnál. Próbáltam a székelytől megvenni, de az sehogy sem állt kötélnek. Úgy látszik, nagyon jó ára lehetett abban az időben a vad-disznóhúsnak Brassóban. 500 forintot, ami akkor is sok pénz volt, ígértem neki ezért a kutyáért és nem adta oda. Ez az ember beszélte, hogy ők 4—5 kutyát eleresztve, puska nélkül lövik a magános disznót. Volt nekik egy nagyon szélesen nyíló kétágú villájuk. Mikor a kutyák bele voltak csimpaszkodva a disznóba, mint a piócák, az egyik székely evvel a villával lenyomta a disznó nyakát, a másik meg leszúrta. Én nem láttam.

A 900-as évek elején alakult meg a Szék-havasí Vadász-társulat. Területe a Szováta-fürdőtől Gyergyó felé terjedő, a maroszéki közbirtokosság tulajdonában lévő cca 16,000 hold erdőség, ehhez még hozzábérelve Szováta község területe. Ez a terület nagyobb részét bükkös erdőből állott, melyben fejsze minél kevesebbet járt; a felső, a görgényi területtel, gyergyó-alfalusival határos ú. n. havasterület cca 4000 hold, e havas terület legmagasabb csúcsával a kb. 1900 méter magas Cserepeskővel fenyővel volt borítva. Kétoldalról tehát a görgényi terület fogta ezt körül, harmadik oldalról Parajd község területe, alul pedig Szováta község és mezőgazdasági terület. Nem emlékszem pontosan, hogy társaságunk mikor alakult meg, sem arra, hogy én már alakulásakor részes voltam-e benne, vagy csak rövidesen utána léptem be tagnak. Mindenesetre a legszorgalmasabb tagja voltam, mert nem tudok elképzelni nagy vadra szebb területet, mint amilyen ez volt. Tulajdonképpen három, nagyon bővizű hegygerinc-területe volt, a felső régiókban keresztben lezárva a fenyőborította vízvásztóval. A hegyoldalak elég meredek és elég hosszúak voltak, ellenben a fenyő felé felhúzódó gerincek nagyon enyhére emelkedtek és nagyon megkönnyítették, különösen szarvasbögés idején a közlekedést és a katlanokba való behallást.

Egyletünk tulajdonképpen medvevadászatra alakult, ami természetes a híres görgényi terület szomszédságában, melynek gr. Teleki Samu volt évtizedeken át még Rudolf főherceg idejétől a vadászura.

Fővad, még pedig hamisítatlan, semmi rossz nyugati vérrrel nem keveredett ősszarvas akkoriban inkább csak mint váltóvad volt ezen a területen. Egy-egy őz, nem sok medve, több hiúz, farkas, elég szépen vaddisznó és süketfajd, ez volt a terület vadállománya. Persze annak, aki vaddús területekhez volt szokva, nagyon szomorú volt itt, mondjuk medvehajtás alatt órákig elüldögelni, a nélkül, hogy csak még egy madárcsicsergést is hallott volna.

Nincs szebb, mint egy ilyen ősbükkös. Fehérfoltos, 20—30 méter magasságig kopasz, nagy, vastag törzseikkel állnak jó távol egymástól ezek a kolosszusok, minthogyha nem is erdő volna, hanem valami római istennő templomának az oszlopsora.

Ott állnak időtlen időkig, a legjobb egészséget színelve,

míg törzsüket belülről fúrja a szú, kikorhad, odvas lesz és az első szélvihar ezeket az egészségesnek látszó kolosszusokat úgy döntögeti fel ágyúdörgésszerű zaj közepette, mint hogyha szalmából volnának. A vadszegénységnek oka nagyrészt a terület ezelőtti gazdátlansága volt, illetőleg az orvvadászok szabad élete, de oka volt ez az ősbükkös is. Nagyon is nyílt volt, aljnövényzete nem volt sehol és a vadnak ennél fogva sehol sem volt búvóhelye.

Későbbben, mikor ez a terület a szomszédjaival együtt egészen az én kezemben maradt, több helyen levágásra megvettem a közbirtokosságtól 5—6 holdas erdőparcellákat. A fának magának ezen a vidéken, különösen a felső régiókban a világon semmi értéke nem volt, különösen azért, mert a nehezebb helyekről való leszállítás sokkal többbe került volna a fa értékénél. Ezeket a parcellákat kivágattam és egyszerűen, ahogy a fák összeroskadtak, fekvé hagytam őket. Ezt azután felverte az epilobium, sarjhajítás és más gaz, kitűnő búvóhely és táplálkozási hely volt így a vad részére. Egyszeriben meg is szaporodott a vad.

Vadásztársaságunk akkori vezetője br. Wildburg Aladár volt. Elméletben kitűnő vadász volt és állandóan párbajai voltak. A praxisban nem volt különösebb szerencséje, mert ahányszor párbajozott, — és sokszor tette — mindig kapott egyet és ha lőtt valami vadra, ritka eset volt, hogy el nem hibázta. De kitűnő ember volt a társulat szabályainak betartása, a személyzet rendben tartása és a vadászat rendezése terén.

Medve-területnek ez a terület nem sokat ért, rendesen csak akkor volt medvének, ha tölgy-makk nem volt a vidéken sehol, bükk-makk pedig nálunk bőven. Nyomozásra is az ottani székely lakosság nem nagyon ügyes, egyáltalában vadászati érzékük nem volt nagyon kifejlődve. Emlékszem, amikor szarvasállományunk már elég erős volt és magam is sátorban valahol fent tanyázva, egyik székely vadőrünket átküldöttem egy távolabbeső völgybe, kihallgatni, hogy bög-e ottan valamire való bika, reggel avval jött vissza, hogy:

— Instállom, szarvas nem bögött, de a medve annyira ordított, hogy egész éjjel raktam a tüzet a kuliba előtt, hogy meg ne támadjon.

Még azt sem tudta, hogy milyen a szarvasbögés! Szováta-

fürdő akkoriban még fürdő sem volt, a pár holdas forró, sós medvetó mellett volt egy hosszú, emeletes faépület, melyben laktunk.

Nagy mulatság volt hideg, fagyos novemberi reggeleken, mielőtt vadászatra kimentünk, ruha nélkül átszaladni a tóba és úszkálni benne. Vizét azóta egy hideg patak bevezetésével hűtik, akkorában még olyan forró volt, hogy még fagyos időben sem lehetett benne állni, csak úszni. Vadászatra apró kis székely lovaktól húzott rövid, irtózatosan rázó székely szekerekkel vonultunk fel a hegybe a völgyeken felfelé vezető ú. n. utakon. Nem soká tartott, hogy a szénaülés az ember alatt máshova kívánczolt és a térdével veregette az ember az állat, mikor egy nagy kövön átzökkent a kerék. Egyszer gr. Teleki Adámmal üldögéltünk együtt egy ilyen kízó eszközön és beszéltem neki valamiről. Közben felfelé néztem végig a bükkös hegyoldalon. Mikor ismét feléje fordultam, nem volt ott senki. Egy nagy kő kizökkentette a szekér mellé.

Egyik tagtársunk volt az öreg gr. Waldeck Frigyes, nagyon jó, öreg, nagybajúszú vadászember, ki azonban a borocskának nem volt éppen esküdt ellensége. Ennek az emeletes faház földszintjének egyik odújában, melynek emeletén mi laktunk, a vendéglős bekvártélyozta hízódisznaját. Vadászat után megettük sokfogásos vadászebédünket, néhányan kártyáztak, néhányan beszélgettek, az öreg Waldeck pedig karizmait erősítette azzal, hogy minél többször feltornássza poharát szájához. Eltelt az este, lefeküdtünk, már el is aludtam, mire irtózatos detonációra ugrottam ki ágyamból. Kiszaladtam a tornácra megnézni, hogy mi történt. A ház előtti gyepen állott Waldeck fehér hálóingben, füstölgő express a kezében. Nem hiszem, hogy a sötétben kérdő tekintetemet látta volna, de:

— Úgy blatton lőttem, hogy nem is mukkant — evvel a jó hírrel fogadott, csak azt nem tudtam, hogy mit lőtt, vendéglőst, szolgálót, vagy mi az ördögöt. Lassan azután kitisztázódott a história. Az öreg biztosan lefeküdt és a disznó horkolásától, mely éppen alatta lakott, sehogy sem tudott elaludni. Fogta a gyertyáját, puskáját, levonult, kinyitotta az ólat és oldalba nyomta az öreg disznót. Rettenetesen büszke volt lövésére. Nekünk fiataloknak mindnek ki kellett bújnunk vackunkból, a disznót kihúzni a ház elibe, az öreg ezalatt a

szalmazsákéból rázta le a szalmát az emeletről, neki állott, hogy a disznót megperzselje és utána szabályszerűen felvágja. Hogy a húsból lett-e valami, nem tudom. Azt hiszem, hogy igen és ezen az alapon úgy gondolom, hogy a korcsmárosnak dupla jövedelme volt.

Ennek a székhavasi területnek abban az időben legjobb oldala a fajdkakas-dürgés volt. Minden évben felmentem, rendszeren úgy, hogy április 24—25-re ott legyek. A felmenetel elég hosszadalmas, de ennél még sokkal kínosabb volt. Szováta községtől szekérral a Szováta patak mentén kellett felmenni legalább 5 óra hosszat bükkerdők között, azután kezdett az akkor még levél nélküli bükkös egy-egy fenyőfával tarkulni, mindig több és több fenyő, mindig meredekebb és meredekebb sziklafalak, majd sűrű fenyő, mindig rosszabb út és a végén, a Cserepeskő északi oldala alatt, netovább. Itten átpakkoltunk a lovak hátára, felkötöttük a hó-ráfokat és megindult a mászás Cserepeskő csúcsához, az ú. n. villámütött oldalon fel. A székekelyek azt állították, hogy minden zivatar villámja azon a tájékon ennek a villámütött oldalnak fenyőibe üt be. Nem tudom, hogy mi igaz ebben, de csakugyan alig volt ezen a hegyoldalon élő fenyő, ott álltak a fák kiszáradva egymás mellett, olyan volt az egész, mint egy óriási mohamedán temető. A dürgőhelyhez és a csúcshoz közel volt egy vaskályhás kis kunyhónk.

Ez volt a telep. Innen pár perc alatt odaért az ember a dürgőhely közelébe. A hegy északi oldalán magas öreg fenyőfák tisztásokkal megszakítva, hol a hó még ebben az időszakban sok helyt 2—3 méter magasan feküdt. Itt volt a fajd-társadalomnak találkozóhelye.

Erdélyben a fajdkakas éppen úgy még csillagfény mellett kezdi el köszörülését, de nagyon ritka eset, hogy kitarson fáján olyan sokáig, amíg a hajnalpír megengedi a golyós puskával való célzást, rendszeren már ezelőtt leszáll a hóra és ott folytatja szerelmes táncolását. Elég sok kakast lőttem Erdélyben, de emlékezetem szerint csak kettőt, vagy hármat sikerült még a fájáról leszólítani. Az egyik ezek közül, melyet a parajdi területen ugrottam be, kis 6/5-es Schoenauer-em lövése után, ahogy a német mondja «abreitolt». Nem tudtam elhinni, hogy elhibáztam volna és elindultam a havon repülése irányában.

Alig mentem valamit, megláttam egy csepp vért. Mentementem mindig egyenesen völgynek le, mindig újabb és újabb vércseppeket találva. Mehettem jó fél kilométert, ott feküdt a kakas átlóve a havon.

Az erdélyi vadászok fenyőgallyakból készített «Schirm»-ből lestek a hajnali dürgést, illetőleg a kakas beszállását. Engem ez az üldögélés untatott és mindjárt első fenntlétemkor a beugrással kezdtem és jó eredménnyel. Azt hiszem, hogy a földön dürgő kakas beugrása könnyebb, mint a fán dürgőé. Igaz, hogy sokkal jobban kell vigyázni a beugrás taktusára és a mozdulatlanságra, mikor a kakas szünetel a köszörüléssel, de evvel szemben az embernek is könnyítve van a dolga azért, hogy sokkal hamarabb meglátja a kakast a havon, mint egy fenyőfa gally ázat a között.

Később, mikor a parajdi terület is az enyém volt, mely területen a székelyek nem tudtak dürgőhelyről, odamentem fel dürgőhelyet keresni. Rövidesen ráakadtam a havon fajdnyomra és ezt visszafelé követve ráakadtam, ahol a hó mutatta szárny húzásának nyomát. Következő hajnalon ezen a helyen kezdtem, onnan már meghallottam a köszörülést és megtaláltam egy kitűnő dürgőhelyet, melyen mindig dürgött 10—12 kakas. Ennek megtalálása után tanyámat a közeibe tettem át, kuliba nem lévén, egy széltörés összedült fenyőtörzsei alá. Más nap reggel sötétben kimentem hóráljaimmal a kakasokat kihallgatni. Keményen fagyott, fűjt a szél, nem köszörült egy kakas sem. Borzasztóan fáztam. Gondoltam, hogy később, ha a szél egy kicsit elállna, talán elkezdik a dürgést, addig pedig visszamegyek tanyámhoz, amely alig volt pár száz lépésnyire és megiszom egy findzsa teát, hogy kissé felmelegítsem magamat. Lementem, megittam és rögtön visszajöttem. Mikor dőbeni helyemre visszatértem, egy, az előbb még ott nem látott teljesen friss hiúz-nyom vezetett el a hely mellett, hol alig egy negyedóra előtt álltam. A hiúz is, úgy látszik, ugyanabban az üzletben járt ott, mint én. Biztosan ő is haragudott a szélre és a kakasokra, hogy még nem ugrálnak a havon, de nem ment haza teázni és sajnos, nem jött még egyszer vissza. Ilyen körülmények között lőtt azelőtt pár évvel gr. Hunyady László egy hiúzt a fogarasi havasokban.

1907-ben a Borgó-prundi Vadásztársulat tagjai közé léptem be. Nehéz volt bejutni, mert korlátolt számú tagja volt ennek a társulatnak, és az rendszerint be is volt töltve. Tagjainak nagyobb száma «magyarországi» volt. Bár, ha jól emlékszem, pár évtizeddel ez idő előtt gr. Lázár Jenő alakította ezt a vadásztársulatot.

Idejárt annakidején Milán szerb király is minden évben, szorgalmas látogatója volt Gén. Buckle, az indiai hadsereg volt tábornoka, kinek egész felsőteste tetoválva volt. Egyszer künn, vadászat közben, illetőleg ebéd közben az öregnek nagyon melege volt és inget akart cserélni. Mikor az oláh hajtok meglátták tetovált testét, úgy megijedtek tőle, hogy alig lehetett őket ott tartani. Azt mondták, hogy az ördög festette be.

Ez a vadászterület óriási kiterjedésű volt. Az állami, illetőleg állami kezelés alatt lévő községi, ú. n. re vindikált havas 400,000 holdon felül volt, melynek határa a Cibles legkeletibb csúcsától a máramarosi határ mentén keresztül a Pietros csúcsán le az Aranyos-Beszterce folyóhoz, onnan délnek végig a bukovinai határon, déli határa pedig a Kelemen havas, tehát a Maros és Szamos vízváltója volt. Ehhez az állami területhez még béreltünk egy csomó községit is, volt olyan idő, hogy kb. 60-at. Ez a szám ijesztőnek hangzik pénzben kifejezve, de abban az időben egy ilyen községi terület alig került 5 vagy 10 forintnál többbe.

Ennek a területnek nagy része fenyőerdő volt és havasi legelők. Lomberdők jobbadán csak a mélyebben fekvő községi területen voltak. Eltekintve a nagyon jó medveállománytól, kevés disznó, néhány őz és süketfajdból állott vadállománya, a farkast és hiúzt nem említve.

Az északi, radnai részében kevés fővad is akadt, melyet azonban nagyon kíméltünk, sőt Zichy Jenő társulati elnöksége idején Magaslakról telepítettek fel szarvasokat, melyek két évig be voltak kerítve az állomány szaporítására.

Nagyon megszerettem ezt a vad területet és a háború kitörése idejéig kakasdürgésre többnyire idejöttem fel. Első ízben a Radna völgyétől északra az Izvoru Rinulaira másztam fel, mely hegy nem messze esett a Pietros hegytömbhöz. Lőttem rajta két kakast. Mikor felfelé másztunk, a hó régiójába érve egy medvének teljesen friss nyomára akadtam. Az embereket

tovább küldve, egy vadőrrel elmentünk egy darabon a nyomon visszafelé, megnézni, hogy esetleg nem egy közeli gaurából vezet-e.

A feltevés helyes volt. Alig mentünk egy km-t, reáakadtunk ennek a medvének téli kvártélyára, nem volt ugyan kimondottan gaura, azaz barlang, hanem egy nagyon jól kiválasztott széltörés, egy kidőlt nagy fenyőfának töve alatt lévő széles hómentes odú, melyet a hóval lepett lelógó gallyak kitűnő szélmentes szobának alakítottak át. Az odúban 2 medvebocs lakott. Nem tudtam őket jól meglátni a rossz világítás miatt, nem is mertem ott időt tölteni, félve, hogy az öreg mama vissza talál érkezni és esetleg kénytelen volnék meglőni és a két csemetét árván hagyni.

Következő évben a máramarosi oldal felől, az Aranyos-Beszterce, majd a Lala-völgyön mentem fel az Unókö aljában egy friss dürgőhelyre. Ez a dürgőhely borzasztó meredek helyen feküdt, olyannyira, hogy kis sátramnak nem tudtam olyan helyet találni ennek egész vidékén, hol fejem fektémbe legalább egy félméterrel ne lett volna magasabban lábamnál.

Erdélyben a múlt század derekán a nyírfajd nagyon el volt terjedve. A Szilágyságban vizslával vadásztak a vetésekben. Nem tudom, hogy mikor, de mindenesetre legalább 20 évvel azelőtt, hogy Erdélybe kerültem, ez a szép vad teljesen eltűnt. A nyírfajd minden esetre főképp vándorállat, de hogy ilyen nagy területről véglegesen eltűnjön, ahhoz valami nagyon nyomós oknak kellett lenni. Valószínűleg az élelem körül volt valami hiba. Valahol hallottam beszélni, hogy legtovább az Unókö vidékén volt nyírfajd. Ezért, miután egy fajdkakast lőttem, elhatároztam, hogy másnap hajnalban megpróbálok felmászni a fenyővéderdőn keresztül a borókás havasi területre, hátha tudnék valahogyan nyírfajdhoz jutni.

Igyekezeteimet siker koronázta. Sötétben elindultam és jó órai mászás után felértem a foltosán borókás részbe. Alig látcsöveztem ottan egy félórát, mikor megláttam egy kis kakast berepülni. Közelébe nem tudtam jutni, másnap pedig le kellett mennem, nem tudtam a dolog végére járni annyira, hogy egy lőtt példánnyal bizonyítsam felfedezésemet.

Az öreg gr. Wurmbrandt Ferdinándnak volt valahol a borgói részben egy kitűnő dürgőhelye, melyet mindenki előtt

titkolt és embereinek is, kik vele ott fentjártak, sok borraló és halálbüntetés terhe alatt megtiltotta, hogy azt valakinek is elárulják. Évekig járt az öreg oda és mikor már megérezte, hogy bajosan megy fel többet, nekem elárulta annak hollétét. Nagyon messze feküdt ez a hely Borgó-Prundtól, kocsival legalább 4 órán át a Dorna völgyébe, onnan, illetőleg a dornai fűrészről azután lóháton és gyalog legalább mégegy-szer annyi az út. A titok elárulása után eltelt jó néhány év, míg nekem eszembe jutott, hogy felkeressem ezt a híres helyet.

Sürgönyöztem tehát fő vadászunknak, Dajbukátnak, egy huncut vén örménynek, akinek vadászati praxisa nem volt valami nagynak mondható, de annál nagyobb volt tehetsége ahhoz, hogy egy pár cigány és hordó pálinka igénybevétele mellett a prundvidéki szép oláh lányokat összetoborozza és rövid lejáratú ismeretségbe hozza arravagyó vadász urakkal.

Ez az öreg örmény várt reám, és este, mikor megbeszél-tük, hogy melyik dürgőhelyre megyek fel, láttam, hogy valamiért nagyon fázik attól, hogy én a dornaira menjek. Természetesen annál inkább elhatároztam, hogy odamegyek. Mivel pedig úgy tűnt fel nekem, hogy az atyafi fél valamitől, azt mondtam neki, hogy maradjon otthon és adjon mellém két oláh vadórt, kik ismerik a vidéket és elég ügyesek sátorépítés-ben, fabeszerzésben stb.

Reggel elindultunk, Dornán szereztünk néhány hátilovat és holminkat magammal együtt ezekre felpakkolva elindultunk. Patak mentén vezetett fel az út, közben fel-felbukva a kis gyenge lovakkal a patakmenti mocsaras helyeken, melyek átfektetett fenyőtörzsekkel voltak járhatóvá téve, annyira járhatóvá, hogy szegény páráknak mindegyre becsúszott lábuk tövig a két fa között a mocsárba és ott feküdtek oldalukon. A patakot elhagyva hegynek fordultunk egy fenyővágáson keresztül. Az út mindig rosszabb lett, a hely mindig meredekebb, eleinte egy kis záport kaptunk, feljebb hol dara esett, hol a nap sütött, végre sűrű daraesés közben ránk esteledett anélkül, hogy a dürgőhely közelébe érkeztünk volna. Egy nagy fenyőfa tövében lepakkoltuk a lovakat, egy kísérő tulajdonossal elküldtem a völgybe azokat és míg egyik vadórral igyekeztünk nedves fából tüzet rakni és sátrat felállítani, a másikat, mivel azt mondta, hogy a dürgőhely kb. jó félóra lehet ettől az éjsza-

kázó helyüinktől, elküldtem előre avval, hogy miután most még látni egy keveset, csináljon nyomot a hóban a dürgőhely tájáig, hogy hajnalban sötétben könnyebben odataláljunk.

Az oláh elment, mi meg foglalkoztunk tovább a tűzrakással és ruháink szárításával. Alig telt el egy félóra, az ember már vissza is érkezett, még pedig amennyire a rossz világításban láthattam, eléggé ijedt pofával.

Faggatásomra azután hamarosan kisült, hogy mitől szorult Dajbukát barátom. Az oláh ment a dürgőhely felé, de alig ment egy km-t, 3 ember friss nyomára akadt. Állítása szerint ezek romániai orvvadászok lehettek, valami, úgy emlékszem, Niágra nevű faluból, akik évek óta orvvadásznak ezen a területen, különösen szeretik ezt a dürgőhelyet, s ha a vadőrök közül valamelyik arra vetődött, egyszerűen odalöttek neki. Ezért az ember nem is mert egyedül tovább menni és inkább visszajött hozzánk a tűzhöz. Úgy látszik Dajbukát sem vágyott különösebben a lövésnek ezt a fajtáját kipróbálni, azért egyezett bele olyan örömmel javaslatomba, hogy otthon maradjon.

Sötét reggel elindultunk a dürgőhely felé. Jó háromnegyed óra alatt odaértünk valahova, állítólag a közelébe és megálltam a magas hóban egy nagy fenyőfa mellett, hogy beváljam, míg valami köszörülést hallok, hogy aszerint irányítsam csata-tervemem.

Alig kezdett gyengén pirkadni, hallani nem hallottam semmit, mikor pár száz lépésre alattam eldőrdült lövésre rezzen-tem össze.

Tehát az orvvadászok csakugyan itt vannak. Elég könnyelműek voltunk, hogy nem hoztunk magunkkal óráfokat. Még sötét is volt a fák között, viszont óráf nélkül nem akartam a^A magas hívások között elindulni, gondolva, hogyha kergetésre kerül a sor, a hóba beszakadozva nem bírok utóiélni senkit, ezért úgy határoztam, hogy én ott maradok a fám mellett, a két oláhot pedig hazaugrasztom a tűzhöz, hogy hozzák el a óráfokat. Úgy gondoltam, hogy azután én kört leírva lemegyek a román határhoz és elvágom a két vadórtól meghajtott orvvadászok visszavonulási vonalát.

Az emberek elmentek, én meg fához támaszkodva térdig süppedve a hóban, mindig jobban és jobban vacogtam a

hideg reggelen. Eltelt 1 óra, még mindig nem jött senki, úgy fáztam, hogy megváltoztattam csataterveimet, és gondoltam, hogy amíg az embereim jönnek, akiknek úgylátszik a megérkezés nem volt nagyon sietős, lassan előre cserkészem a lövés iránya felé.

Jól ki volt már világosodva és alig mentem jó pár száz lépést a gyönyörű tisztásos szálerdőben, mikor alig 50 lépésre előttem kibukkant a fák közül egy hosszú sapkás oláh, nálánál talán még hosszabb Noé bárkájából való trombitavégű puskával a kezében. Jó, hogy mozgásban találtam, mert később vettem észre, hogy mikor megláttam, alig állottam 20 lépésre fenyőgallyakból épített leshelyéhez, melyben ha érkezésemkor még bent van, akkor azt hiszem, a dolognak egészen más fordulata lett volna.

Én hamarabb megláttam az atyafit, mint ő engem, Schönaueremet vállamhoz emelve rákiáltottam oláhus, hogy: «le a puskával». Ez a gondolat nem nagyon tetszett neki, mert szó nélkül emelte vállához tudja Isten milyen szimpatikus patkószegekkel töltött furulyáját. Ezt a szívességet, hogy célba lövöldözését megváltjam, mégsem voltam hajlandó neki megtenni és mielőtt lőtt volna, visszalöttem. Nagyon szépen jelzett, a puska kiesett a kezéből, karjait felkapta és a nélkül, hogy még csak meg is botlott volna, elindult hegyen le rohanva hazája felé. Én utána, de nem nagy eredménnyel, mert lépésről lépésre távolodott tőlem.

Futtomban megláttam, hogy balra tőlem egy, erről az oldalról könnyen megmászható, Románia felé talán 40 méterre falmeredéken eső sziklatorony tetején társa üldögél a tűz mellett. Elhagytam ezt a reménytelen hajsztát és nekirontottam a másíknak. Ez erre a meglepetésre úgy megijedt, hogy minden holmiját cserbenhagyva, miután a szikla hozzáférhető útján már én voltam, meggondolás nélkül leugrott a sziklafalon.

Körülbelül ebben a stádiumában lehettünk a harcnak, mikor két vadőröm megérkezett. Típusai voltak fajtájuknak, rettenetesen vérengzőek, mikor a veszély megszűnt. Messziről már ordították nekem, hogy: «Lőjded, lőjded, Mariasa». Meglövettek volna ezek velem mindent ebben a percben, ami csak mozgott, még ha az apjuk lett volna is, de hát nem volt mit löni, mert semmi sem mozgott.

Az oláhnak ott volt a tűz mellett a puskája és egy frissen meglőtt kakas. A puliszkát nyelegette már jól bevégzett munka után, mikor megleptem. Utána néztünk le a sziklafalról, hogy mi történhetett vele. A falnak tetejétől kb. öt méterre volt egy méteres kiálló párkánya. Ezen rajta volt a hátának a nyoma és a puliszka, ami kifordult a szájából. Innen azután folytatta utazását lefelé, a szikla tetejéről nem láttuk, hogy meddig, de nem is érdekelt minket, mert otthon volt hazai területen. Visszamentünk a másik nyomára. Megtaláltuk pár méterrel a határon innen. Hazavittük . . .

Nem maradt ezen a területen egyetlen egy dürgő kakas sem. Másnap hajnalra még ott maradtam, semmi sem mozdult. Táborhelyünktől látszott a völgy túlsó oldalán egy hegy, melyikről formája szerint kinéztem, hogy azon kellene dürgőhelynek lenni. Összepakoltuk, hátunkra vettük összes holminkat és estére felértünk oda, bár a vadőrök azt állították, hogy nincs dürgőhely rajta.

Hajnalban meglöttem két kakast és délre már le is értünk a dornai fűrészhez. A fűrészben dolgozó jobbadán Romániába való munkások nagyon sötét tekintetekkel méregettek, szólni nem mert egy sem. Már tudták, hogy a szikláról leugrott barátjukat megtalálták a fal tövéen törött lábbal. A másiktól nem tudtak semmit. Úgy látszik a havason is jól fungál a drótnélküli táviró, mint a Kongó őserdőiben.

Kis kakast hazánkban sohasem löttem és egyáltalában csak kettőt életemben, azokat is muszkával vegyesen az orosz mocsarakban.

*

A medvével eleinte nagyon siváran ment a dolgom. Évről évre jártam ide is, oda is, de még annyira sem tudtam jutni, hogy élő medvét lássak, amit láttam, — elég sokat — terítéken láttam. Borgó-Prund fordulópontot jelentett medve-szerencsétlenségemben. Mindjárt első évben belépésem után eltoltam egy nagy medvét. Nagy is volt, közel is volt, könnyű lövés is volt és annak dacára sértetlenül távozott. Hiába, ha vadászláz nem volna és hibázás nem volna, az egész vadászat kutyát sem érne.

Volt egy kedves tagtársunk ottan, gr. Wass Béla, Szolnok-

Doboka megye főispánja. Nagyon jó golyólövő volt az öreg. A záhi tavon a vöcsökök fején gyakorolta a golyólövési művészetét és Prundon este beszélgetve azelőtti vadászatairól, átvitte a vöcsök-theóriát a marosvécsi medvékre, akármelyiknek történetét mondta el, mindegyiket föbelőtte a végén. A jaadi területen volt egy gyönyörű medvehajtságunk. Egy bükkszál-erdőt hajtottak, az állásoknak egy része a szemben lévő alacsony vágással borított enyhe domboldal alján, egy része pedig a völgyfenékben lévő réten. A hajtságban négy medve volt és nagyon izgalmas dolog volt látni állandóan az egész hajtság alatt a túloldali szálásban egyszerre legalább is egy medvét, ahogy le-fel közlekedett. Ezek közül három ötven lépésen belül váltott át Wass Bélánál a völgyben lévő széles tisztáson. A főbe-lövés elmaradt. Simán elhibázta az öreg mind a hármat.

Ez a terület községi terület lévén, a legeltetés miatt nem volt olyan csendes, mint az állami. Hogy a vad mennyire megszokja a zajt, mutatja, hogy ezután a hajtság után ennek közvetlen közelében ráadásul meghajtottunk egy alig százholdas vágást. Lehetetlennek tartottam ezután a lövöldözés után, hogy ha már volt is benne medve, ki ne ment volna belőle a nagy zajra. Egy kopott úton volt állásom, egyik puskámat ki sem vettem a tokból, a másikat ölembe fektetve törökösen lekuporogtam az útra, minden reménység nélkül.

Alig hajtottak 10 percig, észrevettem egy közepes medvét, amely srég előttem váltott jobbra. Egy nyíláson rálöttem, még láttam néhány ugrását, azután eltűnt szemem elől, de hogy még él, tudtam arról, hogy láttam szomszédomat, Szereday Aladárt befelé célozni. Puskája azonban nem szólalt meg, leemelte válláról. A hajtók kijöttek, a medve ott feküdt Szereday előtt. Éppen mikor el akarta húzni a ravaszt, akkor esett össze.

Szeredayval medveügyekben valahogyan állandóan koope-ráltunk. Egyízben a borgó-besztercei ősfenyvesekben volt egy hosszú hajtságunk. Egy a hegyéitől lefelé húzódó völgyületben, jó kilövés mellett volt a felállás. Szemben velünk az oldal elég sűrű fenyves volt, én egy ponton tudtam belátni egy cca 15 méter széles tiszta helyre a dombéi tetejére, majdnem Szereday elébe, mely tisztás azonban alig volt tőlem 80 méternél messz-szebb. Vagy egy órája üldögélhettem állásomban, a hajtság meg-indulása nem hallatszott, nagyon messziről jöttek a hajtók,

egyszer csak észrevettem, hogy a fent említett tisztáson egy nagy medve váltott át. Kisvártatva ez a medve mint egy a lejtőn legurított hordó gurult el vagy 20 lépésre Szereday mellett, ő odaduplázott, de a medve nem szólt ehhez semmit, hanem gurult tovább jó egészségben, most már hegyen fel. Én nem lőttem rá még az öreg után sem, nehogy rossz néven vegye, pedig azt hiszem, hogy eredménnyel tehettem volna lövése után is. Nem telt el 10 perc és ugyanez a kép a kettes számú medvével. Ugyanaz a tisztás, ugyanaz a gurulás, ugyanaz a hibázás. Most már ígérem, hogy Münchhausen-história ne legyen belőle, hogy negyedik medve nem lesz. De harmadik, az volt, még pedig egy nagyon nagy, 180 kg-os kanmedve, csak a dolog nem ugyanúgy végződött. Mikor a tisztáson fent megjelent, meglőttem. Tartotta rendes váltóját és rohant le Szeredaynak avval a különbséggel, hogy mikor ő a művelet folyását menetrendszerűen be akarta tartani és puskáját emelte, a medve felgurult előtte.

Kár, hogy a másik két medvét is meg nem lőttem, mert az eredmény ugyanaz volt, az öreg rossz néven vette, hogy ezt is meglőttem. Bár megjegyeztem neki, hogy: «két medvével már igazán kimulathattad magad» — én pedig untam az előadást és próbáltam a harmadiknál az ügynek más fordulatot adni.

Az előbb leírt jaadi területen történt még egy mulatságos medveeset. Akkoriban egynehányunknak már volt fent autómobíja, úgy, hogy az unalmas és nagyon hosszadalmas kocsi-kázás a messzefekvő területekre elmaradt, amivel nagyon sok időt takarítottunk meg. Az említett időben a Prundon lévő három autónkra egy úr kivételével mindnyájan felfértünk valahogy szűkösen, de ennek az egy szerencsétlennek néha két órával is előbb kellett kocsin indulnia, hogy egyszerre éljen oda velünk a találkahelyre.

Egyik tagtársunk, akinek kétüléses kocsija volt, nem vitt magával urat, hanem vadászat ültette maga mellé. Az említett nap előtti estén kaszinóunkban beszélgettünk a holnapi kirándulásról és én megjegyeztem az illetőnek:

Tulajdonképpen te miért nem hagyod otthon a jágeredet, vihetnéd magaddal azt az egy szerencsétlent, kinek kocsin kell menni. — Erre ő megjegyezte, hogy:

Ez az én emberem olyan passzionátus és még soha

életében nem látott medvét, azért viszem magammal, hogy hátha volna neki alkalma, medvét látni — és vitte.

Nagy szárazság volt, zörgött a haraszt, egy nagy szál bükköst hajtattunk, melyben itt-ott az állások előtt kisebb sűrűségek voltak. Annyira zörgött a lomb, hogy tisztán hallottam a haj toknak felállítását legalább i km-re tőlünk. Nemcsak én hallottam, hanem éppen olyan jól hallotta a medve is. Balszomszédom a jágeres barátom volt, nem láttuk egymást, mert köztünk kis emelkedés volt.

A medve először gr. Haller György felé vette útját, de ő már aludt állásán. Udvarias medve volt, nem akarta felköltetni, megfordult, és vissza bejött a hajtásba. Kis vártatva nagy szuszogással és töréssel érkezett felém. Annyira közeinek hallatszott a lárma, hogy puskámat vállhoz emeltem, hogy el ne mulasszam az esetleges jó és sürgős alkalmat, hogy golyómat beléküldjem. De nem jól hallottam az irányt, a zörgés nem nekem szólt. A medve zsinórban szomszédom felé tartott, ki egy előtte cca 20 méterre fekvő sűrűségen innen egy bükkfa tövében ült, mögötte vagy 10 méterrel egy másik bükkfa tövében a jáger. A medve átszaladt a sűrűségen, egyenesen bele a puszka csövébe. Barátom nem lőtt, valószínűleg hátrafelé akarta meglőni a medvét, ez azonban rögtön nehézségbe ütközött, mert a medveirány a jáger felé folytatódott. Ezután következett egy jelenet, melyet a medve természetét ismerve, sehogyan sem tudok magamnak megmagyarázni. A jáger a nagy meglepetéstől — fejezzük ki magunkat szépen — felugrott, körülszaladta bükkfáját és szaladt befelé a hajtás felé. A medve mindenhol utána. Elrohantak a vadász mellett és völgynek rohantak tovább. Az ügynek ezt a részét állásomból én nem láthattam, de a folytatását már láttam. Mikor én megláttam a nagy speed-del rohanó jágert, még kb. két lóhosszal ő nyerte a versenyt, de azután valami száraz gallyban megbotlott és hasra esett. A medve keresztül rajta. Ezután a medve még egyet fordult a hajtásban és irányt vett gr. Zichy Ödön felé, aki agyonlőtte.

Szép nagy fekete kanmedve volt. Vége volt a hajtásnak, én elmentem szomszédom állása felé megnézni, hogy végeredményben mi volt a jáger versenyének kimenetele. Éppen akkor jött ki a bokrok közül és nagyon fájlalta a hátát. Megnéztük,

Thika vízesése.

Pririkó táján egyik táborunk.

pr

a kabátja a hátán cafatban, inge *rongyos* és véres volt és hátában jó mélyen benne volt a medve markolása. Nem hiszem, hogy hátbavágta volna, egyszerűen átszaladt rajta és a nagy nehéz medve körme belenyomódott a hátába. A tragikus jelenet láttára nem tudtam visszatartani magamat, hogy meg ne jegyezzem:

— Most már mutattál neki medvét, holnap talán elviheted magaddal a kimaradó urat.

*

Nem tudom, hogy a háború alatt mi volt a borgó-prundi vadászat eredménye, — ha egyáltalában volt vadászat — de úgy emlékszem, hogy mikor utolsó medvémet lőttem ottan, számolgattam a társulat fennállása óta a terítékre hozott medvék számát a vadászkönyvből és az 180 körül volt. Ennek dacára komoly baleset medvével egy sem történt e sok év alatt, de még ilyen kis dolog is alig, mint az előbb említett eset.

A «Nimród» egyik számában volt egy leírás, egy a prundi területhez tartozó radnai pagonyban történt ú. n. vadász-szerencsétlenségről, amely azonban nem úgy volt elmondva, mint ahogyan történt. Majdnem aktív szereplője lévén, ennek az esetnek, ezért elmondom.

A régi tagok sohasem vadásztak medvére a radnai részben, ezért egyszer Prundon létünkkel elhatároztuk, hogy 1—2 napra átrándulunk a radnai részbe, inkább csak azért, hogy megismerjük az erdészeti és közigazgatási tisztviselőket és azokat meghíva, a vadászat ügyének falkarolására hangoljuk őket. Első nap, úgy emlékszem, két erdőmérnök jelent meg a találkozón, velük éppen úgy számot húzattunk az állásra, mint a többi taggal és az egyik lőtt is egy nagy medvét.

Másnap eljött a radnai szolgabíró is, nevére nem emlékszem; szász ember volt. Egy meredeken lefolyó patakra sűrű fenyvest hajtattunk, a patakon felvezető útról azonban annyira nem lehetett belátni és annyira nem volt kilövés, hogy jobbnak láttuk a kevés vizű patakon átmászva, annak túloldali, majdnem függőleges, kb. 4 méter magas partján négykézláb feltornáznunk magunkat, és ott foglalni állást, innen legalább a keskeny erdei útra és a patak partjára tiszta kilövés volt.

Hajtás közben sűrű hóhullással hóvihar indult. Alig lehe-

tett látni úgy vert szembe a hó. Egyszer csak lövés dördült el a legfelső állások egyikén. Az történt, hogy br. Bánffy Endrére kijött egy kisebbszerű medve, ő rálőtt és a medve eltűnt a patak medrében, hová ő nem tudott belátni.

Én csendesen üldögéltem állásomon, a felettem lévő' szomszédom a szolgabíró volt, kit azonban helyemről nem láthattam. Nem tudom, mi indított arra, hogy egy-két lépést tegyek előre és végignézzek a patak medrén, ahol talán ijesztő, de mindenestre nagyon furcsa látványban volt részem. Miután közben másik két lövés dördült el, a sekély vízben hátán feküdt a szolgabíró, a kis medve meg üldögélt rajta, mint a jockey és gyámpázott rajta valamit. Az eset úgy történt idáig, hogy a sebzett medve lefelé jött a patak medrében. A szolgabírón felül állók nem láttak be a patakba, így nem vették észre az alattuk elmenő medvét sem. A szolgabíró belátott. Valami sima csöví mordályával oda is lőtt neki kettőt, de eredménye csak annyi volt, hogy a medve körülnézve meglátta a mart tetején a vastag keztyűben friss töltények után kapkodó és újra tölteni akaró szolgabírót. Kapta magát és felrugtatott érte a mart tetejére. Először, nem tartván ildomosnak, hogy az ember keztyűs kézzel ismerkedjék, lekapta a szolgabíró kezéről a keztyűt, azután mancsával odaütött neki, ahová rosszul viselkedő kisfiúnak szokás. Erre mind a ketten visszamentek a patakmederbe, a szolgabíró persze gurulva.

Mikor én megláttam az előbb említett patakjelenetet, hamar lecsúsztam a patakba, hogy a szolgabírót kihúzzam valahogy a bajból, szaladtam felé, de nem tudtam lövést tenni, mert a medvét meglőttem volna ugyan, de félős volt, miután ők magasabban voltak, mint én, hogy a lövéssel hozzáfogom a szolgabírót is. Ezen spekuláltam, mikor mint a villanás, a medve leugrott áldozatáról és úgy beugrott a hajtásba, hogy lövést sem tudtam tenni rá. Nekiment a haj tó vonalnak, egy hessegető hajtógyereket fellökött anélkül, hogy annak baja történt volna, és eltűnt.

Hajtás után, úgy emlékszem, Bánffy Endrével azonnal rámentünk ketten a nyomára, mely akkor már a sűrű havazás miattjalig látszott. Néhol egy-egy vércseppet kifordított a hóból a cipőnk, végre a nyom teljesen elhavazódott, abba kellett hagyni annak követését. Visszatérve konstatáltuk a fejleménye-

két. A szolgabírónak ülésre szánt részén volt egy, de nem veszélyes folytonossági hiány. Mikor én a medvét gyámpázni láttam, akkor a szolgabíró lábát ette, de jóformán semmi kárt nem tett benne, a bőr, értem a cipőbőr több helyen kilyukadt, de a szolgabírónak nem sok baja esett.

Csak úgy tudom magamnak ezt az enyhe dolgot megmagyarázni, hogy valószínűleg Bánfly lövése a medvének valahol az állkapcsát sértette.

1909. december elején megjött a hideg és araszos magasan feküdt a hó észak-erdélyi vidékünkön. Én otthon voltam Szentmargitán, és avval töltöttem jobbadán az időmet, hogy a természet nyitott könyvében, a friss havon olvastam, hogy hogyan állunk vad dolgában otthoni területemen.

Déltájban csengett a telefon és Dajbukát beszélt Borgó-Prundról. Jelentette, hogy a nagy hó dacára a medvék nem feküdtek még el és néhány erős darab ki van nyomozva. Nem sokat töltöttem az időt, estére már odafent voltam Borgó-Prundon. Reggel kiküldtük a nyomozókat és vagy 50 haj tót 10 órára kirendeltünk egy meghatározott találkahelyre, ahova a nyomozók jelentésének is be kellett futni. 10 óra tájban csakugyan tervszerűen találkozott mindenki a Borgó-Besztercei rész egy völgyében. Tiszta fenyőerdők, nagyon meredek oldalakkal, bennük számos nagy várszerű sziklacsoport.

A nyomozás hihetetlen jó eredménnyel járt, nem kevesebb, mint 11, mind erős medve volt kinyomozva. Úgy látszik, hogy a bocsos medvék ilyen időjárás idején még vagy a bükkösökben tartózkodtak alacsonyabb fekvésű erdőkben, vagy pedig már begauráztak. Magam lévén puskás, a hajtás mikénti megrendezése nem volt olyan egyszerű, hiszen egy ilyen prundi medvehajtás minimálisan 7—800 hold volt. Elsőnek egy hajtást vettünk, amelyben három medve volt benyomozva. Tartott a hajtás vagy két órát, semmit sem láttam. A hajtás végeztével mondták az emberek, hogy a három medve egy sziklacsoportba vette be magát, melyből nem voltak képesek azokat felém kihajtani és a meredek sziklafalak között a hajtók vonala megszakadván, a medvék valahogy közöttük visszatörtek.

Rövid reggeli után megkíséreltünk egy második hajtást, most már az én elgondolásom szerint. Szekrestienek hívták ezt a hajtást, én nem ismertem. A dolgot úgy rendeztem, hogy a

vadőröket és a hajtók közül vagy 15 darabot, a látszólag ügyesebbeket kiválasztottam és magammal vittem, csak a megmaradt oláh és cigány vegyes társaságot adva át a hajtók felállításával megbízott vadőrnek. A völgy mentén felfelé vezető úton egy mellékvölgyön másztunk fel. Erre a völgyre kellett a hajtóknak kihajtani. Fogalmam sem volt, hogy a váltó hol lehet, de gondoltam, hogy mindenesetre magasabban fent kell lennie, miután tapasztalatom szerint a medve rendszeren magasan fekszik és inkább a magasabb régiókban vált át egyik helyről a másikra. Jó pár száz méter hátrahagyása után ebbe a mellékvölgybe a hegyéiről egyenesen bevezetett egy kis csermelynek tisztása. Ezt szemeltem ki magamnak állásul, annyival is inkább, mert bármi váltott át a hegyoldalban előttem, ezen a kis tisztáson látnom kellett, ami annyival is kellemesebb volt, mivel a friss puha hóban, mely térdig ért, semmi zaj, vagy törés nem volt hallható. A velem hozott embereket jobbra és balra tőlem a hegy élnek cca 30—40 méteres közökben állítottam fel V alakban, hogy az esetleg feléjük kitörni akaró medvét reákiáltással megfordítsák. A java embert, vadőröket közelebb hozzám állítottam fel, a butábbképeket messzebb.

Alig telt el egy óra a hajtók indulását jelző lövés óta, kis tisztásom tetején egy nagy fekete medvét láttam jobbról balfelé átváltani. Alig telt el néhány perc, már hallottam egyik felállított ember kiáltását. Kisvártatva a medve ismét megjelent jobbfelé tartva. Erre a jobboldali ember kiáltott. Ez így ment háromszor, vagy négyszer, mindig sikerült az öreg mackót visszafordítani. Végre már ő is unhatta a dolgot, gyorsította az iramot és hosszú ugrásokkal igyekezett a hozzám legközelebb álló vadőr felé. Én nem tudtam lövést tenni reá, mert egy kidőlt fenyőfa törzse, melyen a medve túl volt, akadályozta látásomat. Ezt a vadőr is észrevette és mikor a medve nem volt hozzá távolabb 20 lépésnél, megfordítására söréttel elébe lőtt a hóba. A fordítás sikerült, de a medve nagyon rossz néven vette. Felborzolta hátszőrét és élénken dűnnyögve sétált át a másik oldal felé. Alig volt 80 lépésre, mikor tisztán megláthattam. Első lövésemre összeesett, majd megindult a meredek oldalon lefelé bukfacezve és úgy látszik annyira tudta, hogy az én terítékemhez tartozik, hogy gurultában kiugrasztott a hóban elkészített állásomból, ott akadt meg lábaim előtt.

VII.

Vigyázzunk a lövéssel! — Nopcsa kalandja a házi bikával — Kapitális zergebakok Erdélyben — A «Vörös» — Hízott medvék — Utolsó vadászatom a Retyezáton — Az agyonlőtt kan világgá megy — Vidralövés szmokingban — A Székhavason — Kutyatragédia — Vadkan a medvéért — A szentmargitai disznók — Gödöllői vadállomány — Szarvasbögésen — Gyenge bögés, erős agancs — Szlavóniai szúnyogok — A kultúra nem hagyja magát.

1912-ben fent voltam szarvasbögésen a Székhavason, sátram a Sebes- és Juhod-patak közti hegylánc tetején elterülő havasi mezőn állott. Meleg szeptember volt, a juhok még fent legeltek. Hirtelen megváltozott az idő és 18-án, éjjel araszos hó esett. Sötét reggel éppen indulóban voltam, sehol a vidéken éjjel bikát nem hallottam bögni, mikor két pakulár jött sátramhoz azzal a hírrel, hogy éjjel egy medve betört a juhkarámba és 4 juhot leütött. Segítségemet kérték. Miután nem bögött semmi, elmentem velük a juhkarámok felé és csakugyan konstataáltam azt, amit nekem elmondottak, a mellett azt is, hogy a delinkvens nyom szerint egy nagyon kis medve volt és nyoma a juhoktól délkeletnek vezetett el. Ebben az irányban volt egy 100 hold kitejedésű vágás és így gondolván, hogy nyomon menés bajosan fog eredményre vezetni, elhatároztam, hogy lemegyek ahhoz a vágáshoz és a vakutakon, melyeken a fát kiszállították, le-fel cserkészve, esetleg összebotlom a medvével, ha igazán errefelé vette útját, vagy ha nem, megtalálom továbbvezető nyomát. Ez annyival is inkább ínyemre volt, mert a vágásban egy nagyon erős tizennégyes bikát is ismertem, mellyel esetleg szintén összekerülhettem.

Alig mentem pár 100 lépést a vágásban egy keskeny vakúton, mikor előttem 40—50 lépésre átváltott a medve. A lövéssel persze elkéstem, puskám vállamon lógott szíjján. De nem is volt ez nagy baj, mert alig ment pár lépést a sűrűségben, meg-

állott. Jói célba vettem és elhúztam a ravaszt. Lövés után a medvénél szokatlan látványban volt részem, t. i. a belövés helyéből nagy porfelhő jött ki, a medve pedig mozdulatlanul helyén maradt. Szerencsémre nem sokat törtem a fejemet ezen a jelenségen, hanem felugrottam egy közelálló tuskóra, melynek tetejéről itt-ott beláthattam a vágásba. Meg is láttam mindjárt, hogy keményen mozognak a bokrok abban az irányban, tőlem ekkor már vagy 150 lépésre, amerre a medve menekült. Semmi kilátásom sem volt meglőni, mivel sehogysem bírtam meglátni, mindig takarva volt. Az előbb én csináltam szármárságot, t. i. a medve helyett egy fekete tuskót lőttem agyon. Most ő követte azt el, mert egy ledőlt bükkfa földönfekvő törzséhez érve arra felugrott és végigszaladt rajta. Jó hosszú lövés volt, de jó céltábla is volt. Lövésére hang nélkül legurult a törzsről, mire odaértem, már nem mozgott.

Még egy élményemet akarom a medvevadászattal összefüggőleg elmondani és ezt az élményt különösen ajánlom fiatal vadásztársaim figyelmébe, kik a nagyvad vadászatában még nem bírnak kellő tapasztalattal.

A Borgó-prundi vadászbérlethez tartozó jaadi községi területen volt késő ősszel, jó makk-termés idején szálas, sűrű aljnövényzetű tölgyerdőben egy erős kinyomozott medvének. Egy dombélen végig voltak a vadászállások, én a harmadik, vagy negyedik számú helyet húztam, előttem a völgyben a bokrok elég sűrűn állottak, de kisebb megszakításokkal. A hajtás már kb. egy órája tartott, nem hallatszott semmi nesz, legfeljebb &y°gy hajtó kiabálása, vagy az irányt mutató trombita hangja. Egyszerre csak, mintha ezer ördög veszett volna össze az erdőben, irtóztató hajtó-ordítózás támadt és a sok mulassza elárulta azt, hogy a medve a hajtók előtt van és valószínűleg azon gondolkodik, hogy áttörje a hajtók vonalát. Ez az ordítózás alig volt 4—500 lépésnél távolabb a lövonaltól, így nagy volt az izgalom mindegyikünkben, hogy mikor látjuk meg az előretörő medvét. Az ordítózás valamennyire elcsendesedett, ami nem mondhatott mást, minthogy vagy visszatört a medve, vagy pedig előre haladva a hajtók már nem láthatták. Éberem figyeltem minden mozdulatra az előttem lévő bokrok

közé. Egyszerre csak megláttam a medvét. A lövonallal párhuzamosan haladt alig 100 lépésre tőlem, bent a legsűrűbb bokrok között. Körvonalait tisztán ki tudtam venni, nagy fekete medve volt, de nagyvadnál az lévén az elvem, hogy addig nem teszek lövést, míg az állatot tisztán nem látom és bizonyossággal halálosan nem tudom sebezni, nem tartván humánusnak és vadásziasnak, a vaktában való lövöldözést, vártam, míg a medve kiér egy kis tisztásra, illetőleg bokormentes helyre, melyet menetirányában felfedeztem. Erre vártam ki. A medve már kibújt fejével, ujjam a ravaszon volt és csak vállapja megjelenését vártam, hogy meghúzzam azt, midőn feltűnt, hogy az állat fejének alsó része fehérűk. Jobban szemügyre véve azt, egy hajtó pofáját ismertem fel a báránybőr-sapka alatt. Pár száz lépéssel a többi hajtó előtt járt, azoktól elszakadva, s mikor valószínűleg észrevette, hogy a lövonal közelébe ért, gondolta, hogy elbujkál a bokrok között addig, míg társai egy vonalba érnek vele. A sűrű bokrok miatt lekushadva bujkált és báránybőr sapkája, folytatólag pedig fekete juh-kosokja annyira medvének varázsolták át, hogy nem hiszem, hogy lett volna ember, aki nem annak nézte volna és egész bizonyos, hogy szeles ember odalőtt volna neki, mikor a sűrűben matatott.

Nem kell hozzáfűznöm, hogy különös örömet okozott nekem az atyafi megsimogatása, mikor kikerült a bokrok közül, mert a terítéktől eltekintve még családja eltartása is a nyakamba szakadt volna. A medve visszatört.

A múlt század végén a Retyezát-hegység, mondhatjuk, hogy kvalitás szerint a világ legjobb zerge-területe, nagy részben egy vadásztársaság bérletéhez tartozott, melynek zöme a gr. Kendeffy- és gr. Teleki-család tulajdonában volt, hozzábérelve a körülfekvő községi területeket. Ügy emlékszem, hogy Teleki Samu organizálta először ezt a társulatot, később br. Jósika Samu volt annak elnöke. Ez a társulat később megszűnt és Fáy Viktor, kinek neje szül. Teleki grófnő volt a Teleki-féle résznek, az ú. n. Gales hegycsoportnak tulajdonosa, továbbá br. Bornemisza Elemér, gr. Bánfíy Miklós, br. Wesselényi Miklós, br. Nopcsa Elek és én fentnevezett Gales területre, hozzábérelve néhány községet, új társulatot alakítottunk.

Ez év augusztusában fel is mentünk zergére hajtani.

Nuksora községig volt járható kocsiút. Ott az erre a célra készített ládába bepakkolt élelmet, holminkat, mokányokra átrakva mi is nyeregbe szálltunk és lóháton másztunk fel a kb. 6 órás lovaglást igénybevevő távolságra épített igen jó és kényelmes vadászsiakhoz. Ez a vadászlak a fenyvesek felső régiójának a szélén épült és élvezet volt innen elgyönyörködni a Retyezát meredek, sziklás csúcsaiban és kőgörgötteiben.

Az öreg Nopcsa Elek ezidő előtt az Opera intendánsa volt, kis, nagyorrú ember, kit ez azonban nem akadályozott abban, hogy ne viseltessék vonzódással a szép nem iránt. Most is valami ballerínától kapott plüss zöld rablókalap díszítette fejét és nekünk fiataloknak jó alkalmunk volt, hogy az öreget kalandjaival ugrassuk. Az Opera-kezelést abba hagyta, azt hiszem főleg azért, mert úgy megsiketült, hogy akár a leghangosabb Wagner-áriát bömbölhették volna a fülébe, nem hallotta volna.

De itt nem Wagnerről lesz szó. Fáy Viktor pár évvel ezelőtt kapott valahonnan egy szarvasbikát ajándékba. Ezt kieresztette néhány tehén kíséretében a fenyvesek közé, a bika jól is érezte magát, de megszokva az embert, ha ember- vagy lónyomra akadt, azt szó nélkül követte, télen pedig, ha a farkasok megzavarták, bevette magát valamelyik havasalji faluba és vígan élte életét ottan a szénaboglyák között.

Felfelé lovagoltunkban Fáy Viktor kérdezte az öreg Nopcsát, hogy akar-e szarvasbikát látni, gondolva arra, hogy ez a bika valószínűleg előreküldött teherhordó lovaink nyomába akadva ott fog tartózkodni valahol a vadászlak körül. Nopcsa ezen előzményeket nem tudván, élénken csodálkozott, midőn a vadászsiakhoz érkeztünkkor egy szép erős tizenkettes bika már ott fogadott minket, mintha csak házigazda lett volna és annyira barátságos volt, hogy kezünkől szívesen vette el a sós kenyeret.

Behurcolkodtunk a vadászsiakba, ki-ki ágya körül elrendezte holmiját és vacsora után nyugalomra tértünk, hogy erősítsük magunkat a következő napi hegymászásra. Nem is kellett nagyon biztatni minket az elalvással, megvirradt és még mindig mélyen aludtunk. Egyszerre csak mindhárman kipattantunk ágyunkból, valami éktelen ordítás hangzott a vadászlak udvarán, mintha gyilkolnának valakit, kaptuk ma-

gunkat és ész nélkül rohantunk ki, hogy ennek okát keressük.

Szemkápráztató látvány tárult szemeink elé. Az udvar fenyőfáktól övezett szélén állott a szarvasbika, jobbról-balra imbolygatta nagy agancsú fejét, melyen, illetőleg melybe kapaszkodva lógott cafatokban levő ingben és térdig lecsúszott nadrágban az öreg Nopcsa. A helyzet olyan komikus volt, hogy mindhárman a nevetéstől majdnem bőgni kezdtünk és képtelenek voltunk megmozdulni, hogy segítségére legyünk. Végre előkerült egy pár oláh, akik botokkal elverték a bikát, mely birkózó társát ott hagyta a porondon. Az öreg azonban a helyzetnek sem tragikus, sem komikus oldalát nem volt hajlandó vállalni, teljesen hősi álláspontra helyezkedett és büszkén kérdezte tőlünk, hogy:

— Nem láttátok, hogy birkóztam velem, ha ezek az oláhok nem jönnek, már letepertem volna.

A dráma különben ott kezdődött, hogy az öreg hajnalban elvonult a fenyők közé olyan célból, amilyennel a házon belül is elvonulhatott volna. Mikor guggolva vizsgálódott az erdőben, a bika hátulról jött felé, amit rossz fülével nem hallott. Felökte és evvel indult meg a párbaj.

Egyáltalában rossz volt Nopcsára ez az első vadászi dény. Első nap felfelé lovagolva a zerge-területre mokány lova felbukott és orrát buktában úgy bedugta két szikladarab közé, hogy menten duplává nőtt.

Társulatunk egyik alapszabálya volt, hogy aki zergegidát lő, 100 forint büntetést fizet érte. Neki a látása is kihagyott. Egyik hajtásban egy magános darab tartott feléje. Nagyon valószínűnek tartotta, hogy valami erős magános bakról lesz szó. Szép csendesen jött feléje a kövek között, jó messzire az öreg célbavette a nagy füstös expressével, odalőtt, a zerge tűzben maradt. Mikor a hajtás után a rálövés helyére ment, hogy bakjának szép kampóit megcsodálja, két csalódás érte egymásután. A távolság ugyanis nagyon kicsi volt, de a zerge aztán annál kisebb. Azt hitte, hogy messzire lő nagyot, pedig közelről lőtt kicsit. Egy anyját elvesztett gida volt, 100 forint büntetés!

Örök igazság a vadászatnál a hajtásban, hogy jó állás van, de rossz állás nincs. Valamelyik évben az egyik Gales került hajtásra. Én húztam az utolsó állás számát és így egyetlen

voltam, kinek helye a hajtás szárnyában volt kijelölve egy, a hajtás felé falszerűen meredek sziklatömb tetején. Szemben velem jól belátható hegyoldal, a hajtók jobbról hajtottak el állásom előtt, tőlem balra alig száz méterre kezdődött az igazi lövonal, melynek szélső puskása, szomszédom, Bornemisza Elemér volt. Minden vadnak, ami az ő állásához juthatott volna, előttem kellett eldefiliroznia és, sziklám tetején ülve elgondoltam magamban, hogy ő is ugyan hiába üldögél órákat sziklavárában, legfeljebb az a vad juthat hozzá, amit én elhibázok.

A hajtás derekán az oldalban egy magános darabot láttam előre-felé vonulni. Sokáig nézegettem távcsöveimmel, nagyon erős baknak látszott. Lassacskán lefelé húzódott a völgy felé, melynek szélén sziklám volt. Sokat törte a fejét, figyelt vissza a hajtók zajára, el-elfütyentette magát, nem tudta, hogy merre lesz legjobb útját venni. Ki voltam téve annak, hogy alattam kimehet a hajtásból. Jó messze volt hozzám, de elhátároztam, hogy meglövöm, mielőtt kiváltana. Éppen egy szikla tetején állott, beállítottam távcsöveimet és azon voltam már, hogy elhúzom a ravaszt, mikor a zerge leugrott a kőről és ezáltal láthatatlanná vált. Nem váltott ki a hajtásból, hanem jött szépen előre felé tőlem takarásban a lövonal irányában. Nagyon közel lehetett, mikor sziklatömböm alatt elment, de éppen mert túlságosan alattam volt, nem láthattam. Ráment Bornemisza állására; mikor engem már elhagyott és megláttam, természetesen már nem lőttem rá, mivel már barátom vadja volt. ő a megszokott egyenes lövésével meg is lőtte.

31 cm-en felüli kampó volt, nagyon közel a világrekordhoz.

Én ezekben az években semmi erősebb bakot nem tudtam a Retyezáton löni, de ha ez nem is sikerült, mindenesetre nagyon jó érzés volt újra és újra felmenni avval a tudattal, hogy olyan területre megyek, ahol a világ legerősebb zergebakjai tanyáznak. Unalmas egy olyan vadászterület, ahol az ember már eleve tudja, hogy kizárt dolog valami jobb trófeát elejteni. A világrekord-zerge ugyan nem a Retyezáton esett, hanem a Pietros máramarosi részében lőtte br. Schönberg Donald, különben kitűnő vadász és nem is a saját területén. Ki akarta bérelni ezt a területet valami községtől, a község parasztpuskásai kivitték, hogy a területet megmutassák neki és velük jött egypár kopójuk is. A kopók behajtottak egy darabot a

falakba. Ezt a darabot félhomályban meglövelték vele, azt sem tudta, hogy mit lő, csak akkor, mikor már előtte feküdt a világrekord-bak.

A Pietros erdélyi része a Czibles keleti csúcsától Teles községen át Pietros Ünőkön, fel a bukovinai határig szintén a Borgó-Prundi társulat bérletéhez tartozott. A Ciblestől Ünőkőig terjedő részt, miután a társulat azt sohasem vadászta és haláláig Bernreiter osztrák úrnak adta albérletbe medvevadászat céljára, ennek halála után, 1913-ban, ezt a cca 70,000 holdat én vettem ki.

Medvére kitűnő terület volt, szarvas, mint váltóvad szintén volt már benne, a Pietroson pedig még volt kb. 20—30 darabra becsülhető zergeállomány. Gyönyörű munkatér valakinek, aki nemcsak gyilkolni szeret, hanem főleg területén felszaporítani a vadállományt. Beállítottam néhány jó, fogd-meg vadórt, egy csomó majdnem fizetés nélküli oláht, nagyon nagy lődíj ígéretével, ha a területen valami terítékre kerül (legjobb mód ezeknek az embereknek ambícióját ébren tartani), különös ambícióm pedig az volt, hogy a zergéket megmentsem a vég-elpusztulástól. Ezeknek a zergéknek erdélyi oldalról egy Néposz nevű község orvvadászai voltak veszedelmei, kik rendszeren ősszel, hóesés előtt vonultak fel a tőlük cca 40 km-re eső Pietrosra kópéikkal zergét gyilkolni. Ezekre az atyafiakra vadőreimmel meg volt a tervem 1914. őszére, mely tervet szívesebben nem közlöm itten, de amelyik biztosan megmentette volna az állatok existenciáját.

Kitört a háború, elmentünk oda, elveszett Erdély, azt hiszem, hogy elveszett a Pietros utolsó zergéje is -----

1907 október végén nagy örömmel vettem egy vadászati meghívást; br. Bornemisza Lipót, akkor Hunyadmegye főispánja hívott meg zergehajtásra Parengi területére. Rohonczy Lőrincsel, öreg barátommal, ki ugyanoda volt meghíva, utaztunk el együtt Petrozsényba, hogy ottan vadászurunkkal és többi vendégével találkozzunk együtt folytassuk utunkat lóháton a kb. 7 órára fekvő Sztinába, honnan a különböző hajtásokat könnyen eléljük.

Ez a vadásztársaság nagyon furcsa összeállítású volt. Rohonczy és én szerepeltünk, mint barátok. Meg volt híva egy szolgabíró, akit főispánja még sohasem látott és itt akart meg-

ösmerni. Meg volt híva Berger alezredes, egy kitűnő vadászember, mint szakértő.

Megjegyzem mellékesen, hogy ez a Berger alezredes nagyon tragikus körülmények között halt meg.

A román impérium óta ezt a nemzetet nagyon megszerette és ott a vadászati olygarcha szerepét betöltő Spiess ezredessel zergecserkészeten volt és a falak között járván, lezuhant és lábát törte. Nem volt vele senki, nem is kereste senki, legalább idejében, pár nap múlva megtalálták holtan. Éhen-e, vagy a hidegtől-e, vagy sebtől, azt már nem tudom.

A vadásztársaságnak volt még egy hiányzó tagja is, ez nem jött velünk, csak Bornemisza beszélt róla állandóan fellovaslásunk alatt, nevét nem is mondta, csak mindig a «Vöröst» említette.

Letanyáztunk, este lett, a vacsora is elmúlt, későre járt már az idő, hát megkérdeztem Bornemiszától, hogy:

— Tulajdonképpen ki az a te «Vörösöd» és mi van vele, hogy még nincs itt.

Elmondta, hogy Maderspach Viktorról van szó, Petrosényen túl lakik még egy pár km-re, de ne féltsem, vadember az, reggelre, mire indulunk, biztosan itt lesz.

Pirkadni kezdett, felkeltem, kifelé indultam a Sztina elébe, megnézni, hogy milyen világ van. Kinyitva a pitvarajtót, kiléptemben valaki nagy puhába botlottam meg, amely tömegrúgásomra mozogni kezdett. Felemelkedve egy vörösszakállas alak bonyolódott ki, a dér belepte felülmaradt részét, vánkosa a küszöb előtti kőlépcső volt, ruházata pedig egy vékony kakhi-kabát.

— Maderspach Viktor — mutatkozott be. A «Vörös» volt. Este még fűrészében elvégezte munkáját, hátára vett egy nagy hátizsákot és két puskát, a holdvilág fényénél toronyiránt felmászott a Páreng falai és sziklagörgetegei között, valamikor éjjel megérkezett és lefeküdt a küszöbre, mint a házőrző kutya. Nagy örömem telt benne, mert minden szimpátiám az ilyen őslényeké. Nem gondoltam, hogy még azt is megéljük, hogy a háború viharai ugyanabba a huszárszázadba hoznak össze.

Most a Nimród olvasói élvezhetik — fájdalom — nagyon ritkán megjelenő cikkeit a retyezáti vadászélményeiről, élvezik éppen annyira, mint ahogy valószínűleg nem élvezték

annakidején a retyezáti területtulajdonosok egy-egy úttévesztését, mikor véletlenül nála volt a puskája is.

A Páreng volt határozottan a legszebb havasi vadászterület, melyet valaha láttam. Egy nagyon vízdús, ősfenyvessel benőtt óriási katlan, efelett borókás, azonfelül pedig köröskörül szikla. Akármelyik csúcsról egy géppuskával meg lehetett volna akadályozni, hogy akárcsak egy lélek is bekerüljön ebbe a területbe. Igen erős szarvasbikák, süketfajd, szép zergeállomány, medve élénkítette ezt a földi paradicsomot. Úgy hallom, hogy most teljesen ki van pusztítva a vadállomány.

Felejthetetlen előttem első napi fellovaglásunk a sziklás területbe a fenyőőserdőn keresztül. Még sötétben elindultunk a Sztinától, a nap első sugarai rózsaszínre festették a szembenlevő sziklás gyalogfenyő-foltokkal borított hegyoldalt, mikor kibukkantunk a fák közül és szabad á vált látásunk. A sziklák között sűrűn termő áfonyás egyik foltjának közepén ott ült hátulján egy nagy fekete medve, olyan volt messziről, mint egy a hideg ellen jól bebugyolált öregasszony. Első mancsaival összefogta az áfonyabokrokat, és úgy szedegette le szájával a bogyókat, mikor ezek elfogytak, csúszott egyet előre és folytatta ugyanezt az eljárást.

A következő éjszakát fent töltöttük szabad ég alatt a sziklák között. Eredeti volt a tűz mellett a két amerikai. (Borne-misza fiatal korát mint cow-boy töltötte a Wild-Westben, a «Vörös» pedig Kanadában vágta a fát.) Félmeztelenre vetkőzve ültek a tűz mellett és beszéltek a legvadabb amerikanus-angol nyelven egymással.

A terítékre nem emlékszem, de szépen volt zerge. Én kettőt lőttem.

1917 novemberében idehaza voltam szabadságon. Nagy örömmel kaptam gróf Károlyi László kedves ajánlatát, hogy menjek fel néhány zergebakot lőni az általa bérelt fogarasi területre, a Válea Domniba.

Gyönyörű nagy terület. A vadállomány a retyezátinak majdnem duplája. A hegység nagyon eredeti formációjú. A tökéletesen lapos fogarasi síkságból az ember órákat oly meredeken mászik felfelé először bükk-, azután fenyőerdőn keresztül, hogy orra majdnem érinti az előtte levő talajt. A sziklás rész is nagyon meredek és a legmagasabb élig aránylag nagyon

rövid. Nem hiszem, hogy a vízszintes távolság a legmagasabb éltől a volt román határtól a síkságig e részben többet tenne ki 8—10 km-nél. Románia felé a sziklás rész alig van 1 km mély és az erdő mondhatni, hogy majdnem azonnal lomberdővel kezdődik és gyönyörűen, enyhén ereszkedik lefelé a végig nem látható zárt erdőtömeg a síkságra. A sziklás részen kis vadász-kuliba állott, ezt elvitte előtte való télen egy lavina, így egy pásztorkunyhóba kellett behúzódnunk.

Igaz, hogy pásztor nem volt benne, de a bolháikat ott felejtették. Füst is nem kevés volt, mivel a kémény nyílásformájában szerepelt az épület ormán végig, tüzet pedig ezen nyílás alatt, a földön raktunk. Jó is volt, hogy ezek a bolhák megtisztultak mulattatásukkal, mert három napig olyan sűrű ködünk volt, hogy olyan ok nem akadhatott, mely miatt 10 lépésnél tovább el mertem volna menni a kunyhótól. Soha vissza nem találtam volna.

Ezen a területen szintén keresztülment a háború. A szebeni ütközet után egyes meglógott román csapatrészek ezen a hegyesen keresztül menekültek vissza hazájukba. Mindegyre akadt az ember kis kövekből felhalmozott «deckungokra», Mauser-töltényhüvelyekre: az üldöző német katonák nyomára. Nem tudom, hogy mit gondolhattak a zergék erről a zavarodásról. A medvékről jobban tudom, mert az ott alkalmazott öreg steyer vadász avval fogadott, hogy: «Euer Gnaden, heuer haben wir fette Baren, die haben den ganzen Winter Rumäner gefressen».

Végre kisütött a nap, hó borította a gyönyörű sziklás vidéket, kitűnő cserkészeteim voltak a szerelemtől megbolondult bakokra és 3 nap alatt 4 igen erős bakot hoztam terítékre. Nagyon büszke voltam, hogy ezek között egyet orrvadásztam, még pedig tudva. Romániában lőttem meg. Mintha tudva a világ fordulását nem mindegy lett volna?! . . .

Öreg napjaimra 1934-ben váratlan és nagy öröm ért. Öreg barátom- és versenylovaglásban utódomtól (ő lovag lta a Jankovich-Bésán lovakat versenyekben, miután én abba hagytam a lovaglást), gróf Kendefify Gábortól jött egy levél, hogy nem volna-e kedvem novemberben feljönni a Retyezátra

egy-két bakot löni. Amennyire nagy volt örömöm, hogy viszontlátom a gyönyörű Retyezátot, éppen olyan vegyes érzelmekkel indultam vissza az idegen impérium alatt lévő Erdélybe, melyet 1920-ban, úgy hagytam el, hogy viszont ne lássam, amíg a fennálló állapot tart.

Meg kell azonban állapítanom, hogy a román hivatalos közegek részéről mindenhol a legnagyobb előzékenységet tapasztaltam.

Boldogfalváról másnap reggel autón mentünk fel nagy darabon a hegyek között egészen a fenyőrégióba. Az út nagyon jó volt fel a Nagyvíz mentén, nem tagadom azonban, hogy esős időben csúszós úton nem lett volna valami különös élvezet az az autózás az automobilszélességnél alig szélesebb úttesten. Gura-Zlányi-ig, egy Kendeffy által épített csinos kis nyaralóhelyig mentünk fel autón. Ott összetalálkoztunk gróf Teleki Jenővel, ki a Kendeffytől a román király részére kibérelt vadászterületről jött le és aznap reggel az a nem kellemes foglalkozása volt, hogy ó-romániai orv vadászoknak céltáblául szolgált. Biztattam, hogy valamiképpen adja tudtára megtámadóinak, hogy célirányos lesz nekik a vadászat foglalkozását abba hagyni. Nem értette, hogy miért mondom ezt.

— «Ha valaki 200—300 lépésről Téged el tud hibázni, annak igazán nem érdemes puskát a kezébe venni.» Megjegyzem, hogy Teleki súlyban jóval felüljár a 100 kg-on.

Gura—Zlányi-tól a régi megszokott kellemes módon, mokánylovakra felülve folytattuk a vándorlást a havas felé. Körülbelül 7 óra alatt felértünk a széles, dűsvízű pataktól mosogatott völgyben fekvő emeletes új vadásziahhoz. (A régít képzelt győzelmi mámortól megrészegedett hősök 19, vagy 20-ban felégették.) Másnap hajnalban fellovagoltam a Boreszeura az erdő felső széléig. Bámulatos, hogy ezek a rosszul táplált kis oláh lovak milyen hegyeket tudnak megmászni nagy súllyal hátukon. Ütközben már láttam néhány zergét még az erdőövben. Az aznapi cserkészlet alatt kb. 40 darabot láthattam és sikerült is egy 27 cm-nél nagyobb kampójú bakot meglőnöm, melynek szakállja is elég jó volt.

Másnap a vadászház feletti hegy került sorra. Az a rész, amelyet én lecserkésztem, déli oldal, mely rendkívül jó a vadnak, különösen télen. Nagyon nagy zárt borókasűrűségek van-

nak rajta, alulról a fenyő' is mind jobban-jobban belepi és így a velem levő' styriai jágerrel egy véleményen előnyösebbnek tartottuk egy-egy kiemelkedő' helyen hosszasabban leülve látcsővel jól átkémleni az alattunk elterülő vidéket.

Medvenyomokat már többször találtam ezen a napon, bár a személyzet szerint ebben az évben nagyon kevés medve volt fent a magasabb régiókban, mivel az áfonyatermés nagyon rosszul sikerült, lent a bükkös erdőben pedig nagy makktermés volt.

Egyik hegyháton üldögélve, mélyen alattam, vagy 400 lépésre egyszerre egy bak jelent meg magánosán és az élvonalt tartva húzódott felfelé, tehát közelebb hozzám. Azt hiszem, hogy egyike volt ez a legerősebb bakoknak, melyeket életemben láttam, szabad szemmel kivehető volt kampójának nagy magassága. Ez a távolság túlságosan nagy volt arra, hogy ily kiváló bakra szerencselövést tegyek. Nyugodtan ültem, hadd jöjjön vagy 100 lépéssel közelebb. A baj csak az volt, hogy nem a zerge fejével gondolkoztam. Jött vagy 30 lépést és egyszerre, a nélkül, hogy engem meglátott, vagy szelet kapott volna, pár ugrással bent volt a túlsó völgy borókásában. Gyorsan átmásztam oda, ahol a bak eltűnt, soha nem láttam többet.

Bámulatos, hogy ilyen magas hegységben mennyire rosszul ítéli meg az ember a távolságot. Cserkészet közben elég mélyen lekerültem a hegy éltől, hová vissza kellett volna jutnunk, hogy hazamenetelkor egyenesen lejussunk a vadászakhoz. Ezért egyszerűbbnek találtam este a cserkészet befejezésekor leereszkedni abba a völgybe, mely felett cserkészünk. Becsültem a távolságot egy félóra járásra a patakig. Le is küldtünk pár órával előbb egy oláht, hogy a Kendeffyért a völgyön felmenő lovak közül egyet tartson ottan, ahová leérünk, hogy azon hazalovagolhassak. Lement a nap, elindultunk lefelé. Nem mondom, hogy hasig érő magas fűben, mely a közte lévő sok szikladarabot teljesen elfödte, a járás valami kellemes és különösen gyors lett volna, annyival is kevésbbé, mert az ez évben elszakadt inam (Indo-Kínában felbuktam lovammal bivalykergetés közben és a ló bokámra esett) nem nagyon szerette az egyenetlen járást.

A félórára becsült lemenetel 2 és ½ óráig tartott. Töksötétben értünk le a vízdús patakhoz, melynek átkeléséhez a jáger

Kittenberger Kálmán és szerző Tóróban. (Gr. Seilern Antal felvétele.)

Pista öcsém a Koneó-őserdő edoiában. az elefántok sónyaló helyén.

valami hídfélét akart építeni a szanaszét fekvő fenyőtörzsek-ből, de lebeszéltem erről, ajánlva egy sokkal egyszerűbb metódust . . . hogy az erős esésű víz le ne vigyen, megfogtuk egymás kezét és átláboltuk a patakot. Néhol a víz kötözködésig ért, nem mondom, hogy ilyen novemberi havasi víz kellemesen meleg lett volna, de mindenesetre szerencsésen átértünk arra a meglepetésre, hogy a reánk várakozó ló nincsen. Elindultunk tehát gyalog, de alig pár száz lépésre ott várt a lovunk az emberrel. A víz zúgásától nem hallotta kiabálásunkat. Felültem és elindultunk hazafelé a patak mentén kitaposott útféle valamin. Meg is érkeztünk. Hogy nem nagyon sima volt az út, azt éreztem, de, hogy hol jártunk, fogalmam sem volt, mert oly sötét volt, hogy még a ló fejét sem láttam. Egész úton szegény kis állat még meg sem botlott. Másnap ugyanitt lovagoltunk el, hogy megpróbáljuk az erdős részben zergére és medvére riglizni. Hajamszála majdnem égnek állt, mikor láttam, hogy hol lovagoltam én előtte való nap este a sötétben. Néhol alig volt méteres az ösvény és alattunk 10—15 méter függőleges meredek, lent, a nagy sziklatömbök között zúgó patakka. A hajtás délutánján nagy szomorúságomra le kellett jönnünk a havasról, mert másnap vagy 50 km-nyire katonai lószorozás volt, melyen lovainknak is részt kellett venniük.

A Retyezát e részén, hála annak, hogy a Kendeffy-havas egyrésze királyi bérlet, a másik része pedig a régi jó kézben van, a zerge léte egyelőre biztosítottnak látszik, bár állománya nagyon messze van attól, ahol a háború előtt volt. Mivel a havasi legelőket a parasztságnak adták, kik egész nyáron juhaikkal és számos kutyájukkal nyugtalanítják a területet, az az érzésem, hogy a zergeállomáynak nagyobbik része télen-nyáron az erdős részben tanyázik és soha fel nem jön a sziklásba, a másik része pedig a juhok távoztával bújik csak elő az erdőből, kivéve esetleg egy-egy falkát, melyek elvannak nyáron is a nagy kiterjedésű boróka-részekben, hová a juh nem legel be.

1904.telén Czegére voltam hivatalos disznóvadászatra gr. Wass Jenőhöz. Nagyon hideg idő volt, magasan feküdt a hó. Czege a mezőségen fekszik, a kastély nagyon csinos parkban egy domboldalon, alatta a nagy kiterjedésű, ekkor befagyott,

hóval borított Cegei-tó. Ezen a vidéken alig volt nagyobb erdő pár száz holdasnál, sörtevad azonban szép számmal volt. Ha egyik erdőben nagyon megzavarták, de különben is, sokszor sok kilométert nyílt mezőn váltott át a szomszéd erdőbe.

A vadászat előtt való napon Kolozsvárt valami véleménykülönbséget intéztem el karddal egy újságíróval és elvágott alsókarja miatt elejtett kardja olyan szerencsétlenül esett felsőkarom izmára, hogy pont ott, ahová a puskaagyat kell tenni lövéskor, ezt a vágást 5 vagy 6 öltéssel össze kellett férceim. Este Czegén próbálgatva, hogy megy-e így a lövés, azt találtam, hogy célszerűbb lesz ezeket az öltéseket kiszedni. Ezt egyik barátom segédletével meg is cselekedtük, rányomtunk a sebre egy csomó vattát és zsebkendővel bekötöttük. Ez a könnyítés azonban nem javított eleget lövési tudományomon. Mindjárt az első hajtásban egy elég nagy kan váltott át mellettem, lövésemre az allé szélén tűzben maradt. A hajtás tartott legalább egy órát, mikor pedig a hajtók ordítózása közelebről hallatszott, eddig kimúlt disznóm elkezdett élet jeleket adni. Mindig többet és többet rúgott fektében, úgy hogy végre elhatároztam, hogy a biztonság kedvéért jó lesz ökelmét most már végleg agyonlőni. De mire ez a gondolat kivitelre került volna, úgy berúgta magát a bokrok közé, hogy célpont már nem volt. Hogy, hogy nem, egyszerre csak csülkre kapott, . . . sohasem láttam többet.

Ez a tragédia azonban feledésbe ment este a kitűnő vadász ebéd alatt. Közepén jártunk az ebédnek, mikor jelentés jött a vadásztól, hogy a kastély alatt elterülő tó haván egy vidra van kint.

Wass Jenő kérdezte, hogy nincs-e valamelyikünknek kedve megpróbálni ezt a vidrát meglőni, természetesen azonnal vállalkoztam rá. Lerúgtam lakkcipőmet és szőröcsizmat húztam szmoking-nadrágomra és úgy, ahogy voltam, ebédre öltözve sörétes puskával lesiettem a közeli tó partjára. Holdvilágos éjszaka volt. Messze künn a havon, a tóból kifolyó, fáktól övezett patakhoz elég közel, már a parttól megláttam egy mozgó fekete pontot. A hó nem ropogott, így könnyű volt az elég sűrűn felállított kivágott nádcsomók takarását felhasználva közel jutni a vidrához s a vastag sörét első lövésemre tűzben marasztotta.

Ez vadászatilag nem valami egyedülálló eredmény, vidrát elég sok ember lő, de nem hiszem, hogy sokan volnának, kik 15° hidegben, szmokingban érték el ezt az eredményt.

*

Telenként fel-felmentem a Székhavásra kutyáimmal a hó által mélyebb régiókba leszorított disznókat megvadászni. Egyik évben, hogy a fővadat kutyákkal meg ne zavarjam, előre kiküldtem a vadőröket nyomozni. Két erős kant nyomoztak különböző helyen. Az egyik Illyésfalva község feletti rendkívül meredek déli oldalban volt kinyomozva.

Ezen a hegyoldalon a napnak kitett részeken nem sokáig tudott a hó megmaradni. Ezért erős tél idején különösen, mint most, mikor a hó jó térden felül ért, ez az oldal tele volt szarvasal és a disznók is nagyon szerették.

Emberemet a kutyákkal elküldtem a bevezető nyomhoz azzal az utasítással, hogy váljon, amíg sípolásomat hallja és akkor eressze el őket, én pedig a havásra vezető úton lassan felmásztam a déli oldal feletti legmagasabb pontra és ott belefűjtam a sípomba.

Alig váraкоztam 10 percig, a kutyák már állóra csaholtak. Lassan közeledtem feléjük, de a járás nagyon bizonytalan volt a nagy hóban. Pár száz lépéssel alattam egy pülanatra megláttam egyik kutyámat, amint behúzott farkkal visszavonulást rendezett és hogy odajutásomat meggyorsítsam, puskámat jó magasan magam előtt tartva, leültem a jegesmázú hóra és ródliztam ülve lefelé, sarkom fékezésével kerülgetve a bokrokat, kutyáim hangja felé. Végre közeljutottam, láttam is két kutyámat, amint nekiugat egy sűrű bokornak egy tőle alig 10 lépésre levő tuskó irányában. Egyszerre csak egyik kutyám sarkonfordult és zsinórban felém menekült, de megmozdult a tuskó is és utána a kutyának. Tulaj donképen nem is az egész tuskó, csak annak egy része, a kan, amelyik, hogy védje magát hátulról jövő támadás elől, hátát a tuskónak vetve ült. Pár lépésre volt, mikor meglöttem. Hossz- és magasságra azt hiszem a legnagyobb kan volt, amit valaha lőttem. Olyan sovány volt, hogy zsebkéssel majdnem át lehetett volna bökni. Alig nyomott 90 kilót.

Erre átmentünk, hogy a másik kant megkeressük. Ugyan-

úgy elküldtem a kutyákat nyomra és én másztam fel egy vakúton a legmagasabb pont felé. Felérve a vadőr és utána én, ki akartunk lépni a völgy felé, hogy jobban belássunk, mikor egy bokrot megérintve a zörgésre alig pár lépéssel előttünk egy nagy farkas ugrott ki vackából. A nagy hóban ügyetlen szökésekkel menekült a szembenlévő oldal felé, gyerekség lett volna meglőni, annál inkább, mert nem nagyon sietett, vadőröm azonban nem várva semmit, rálőtt. Természetesen melléje! Magas lődíjat fizettem a farkasért, ezért sietett annyira. Én nyakon vertem először a vadőrt, aztán elhibáztam én is a közben nagyon eltávolodott farkast, kutyáim pedig a lövöldözésre kiszakították magukat pecérem kezéből, felverték a kant és úgy elmentek vele, hogy soha többé nem bírtam őket viszontlátni, illetőleg nem estig, mikor hazajöttek éjjeli kvártélyukra. Egy másik évben télen a paraj di részbe mentem fel kutyáimmal. Három helyen volt sikeres nyomozás. Egy medve, másikon egy konda disznó, harmadik helyen pedig egy nagy magános kan. Ügy gondoltam, hogy legcélszerűbb lesz a kannel kezdeni a mulatságot, ezek a havasi disznók nem ösmerik a kutyát, hanem szembefordulnak vele és így gyorsan megvan az eredmény. Ezután akartam a medvére átmenni.

Eleresztettem kutyáimat, hamarosan felverték a kant. Ez bevette magát a patak medrébe és azon haladt lassan felfelé Gyergyó irányába. Én a patak zúgásától nem halhattam kutyáimat, így egyetlen lehetőség volt a nyomon haladni. Nem a disznó nyomán a vízben, hanem a kutyákén a patak partja körül. Nem mehettem sokáig, nem hallottam semmit, egyszerűen ráakadtam egyik kutyámra, kimúlva. A kan araszos hosszú hasítása bordái között a másvilágra küldte. Nem volt mit tenni: mentem tovább. Alig 100 lépésre ott feküdt a második, fiatal kutyám, a hasa felszakítva, belei ott feküdtek mellette a havon. Nem hagyhattam ott szegényt, ezért a disznót hagytam disznónak lenni, hadd mulasson harmadik kutyámmal, én pedig átvedlettem vöröskeresztes nővérnek. Varrószerszám erre a célra mindig volt nálam, ezért a kintlevő beleket valószínűleg egy kis hóval együtt visszapakoltam barlangjukba. A hasítást bevarrtam, mint valami öreg, szakadt nadrágot, a kutyát nyakam köré a vállamra vettem, visszavittem a szánkához és avval le a faluban levő tanyámra.

Négy hét múlva evvel a kutyával vígan vadásztam. A harmadik kutya az éj folyamán hazajött Gyergyóból, felnyöszörgött álmomból.

*

Hosszú hajtásunk volt Borgó-Besztercén medvére, tiszta fenyvesben. A Nagy Ráca-hajtás, tartott vagy 4 óra hosszát. Az állások egy kb. 10 méter széles patakmederben voltak hegynek fel, előre és hátra a fenyők közé kilövés semmi. Nagyon hideg volt, oldalról élesen verte a hulló kemény apró hópehely arcunkat. Én egy fenyőfa tövén ültem, nagy bundagalléromba burkolózva, puskám csövét aládugtam, nehogy a hó beverje és tiszta legyen, ha esetleg medve jönne lövésre. A felső szomszédom legalább 120 lépésre volt tőlem, egy köztünk kiálló szikla miatt nem láthattam. Üldögélhettem a hidegtől vacogva vagy 1 órát, mikor felettem alig 30 lépésre egy nagyon nagy medve lépett ki lassan a fenyők közül és óvatosan sétált át a patak medrén, nehogy cipője vizes legyen. Nem mertem hirtelen mozdulatot csinálni, nehogy észrevegyen és elkéssek a lövésemmel, ezért hagytam tovább sétálni, lassan, észrevétlenül húztam ki puskámat a gallér alól azzal a tervvel, hogy mikor a túlparton, majdnem hátam mögött kezd felfelé kapaszkodni, hirtelen ledobom galléromat és meglövöm. Alig kezdtem hozzá csatatervem kiviteléhez, mikor szomszédomtól lövés dördült, a medve összekapta magát, még annyira sem jutottam, hogy bundagalléromtól megszabaduljak, már bent volt a fenyők között, hátam mögött. Természetesen dühös voltam, nem nagyon vadásziasnak tartottam ilyen messzire odalőni, mikor tőlem alig volt egy kődobásnyira a medve. Forrott bennem a méreg, gondoltam, hogy hajtás után alaposan elmondom erre vonatkozó véleményemet. Szomszédom sejtette ezt, mert lefelé jövet, mielőtt hozzám ért volna, már messziről kiabálta, hogy ne haragudjam, hogy rálőtt a medvére, de látta, hogy én nem veszem észre és gondolta, hogy okosabb, ha rálő, hogy evvel engem figyelmessé tegyen. Erre nem volt mit mondani.

Elteltek a prundi vadászatok, mindketten meg voltunk hívva Zemplén megyébe disznóra vadászni. A hajtások nem nagyon szerencsésen folytak le, alig esett disznó, ezért vadászurunk egy szünnapot tartott és tetszésünkre bízta, hogy azon a napon mit csináljunk. Volt egy erős kanja, amelyik esténként

pontosan járt az etetőre, valahol nem messze a vadászkastélytól. Megkérdezte a prundi szomszédomat, hogy nincs-e kedve ezt a kant az etetőnél meglőni. Ez örömmel vállalkozott rá.

Én elmentem délután disznóra cserkészni. Jártam összevissza, ahogy a szél megengedte ebben a gyönyörű vadászterületben, lehetőleg a vágások közelében, vagy közöttük cserkészgetve, sűrűn láttam disznónyomot, láttam néhány darab szarvast, de disznóval összeakadni nem bírtam.

Egy völgyön ereszkedtem lefelé a vadászkastély irányába, egyik oldalon szálás tölgyes, másikon sűrű fenyves. Egyszer csak a tölgyes oldal felső-részén megláttam a havon egy nagy kant feketéim, amint srég lefelé haladt előre. Monstrum nagy állat volt, elég sok jó kant lőttem, de ez megdobogtatta szívemet. Jól lapulva, hogy észre ne vegyen, siettem előre, hogy közelébe érjek akkorára, mikor átvág a völgyön előttem. Sikerült a művelet. Bejött a völgybe, vállapon lőttem, alig ment valamit, ott feküdt. Boldogan tűztem a «Bruchot» kalapom mellé és mentem haza, hogy a vadászokat avizáljam, hogy a kant lehozassák. Elmentek érte szánnal, lehozták, olyan nagy volt, hogy a fele kívül lógott a tót szánból.

Nemsokára hazaérkezett leshelyéről prundi szomszédom is. Meglátta a kant, nyála folyt érte és mikor elbeszélgettünk vacsoránál, hogy milyen körülmények között és hol lőttem azt, kisült, hogy az a hely, ahol meglőttem, alig volt pár száz lépésre a lesbenülőttől.

«Te az én kanomat lőtted agyon» — mondta. Hirtelen eszembe jutott prundi medvesetünk.

«Hát nem volt biztosan a Te kanod, de lehet, hogy az lehetett volna, de félttem, hogy esetleg nem veszed észre, azért lőttem meg, hogy figyelmes légy rá.»

Ez volt súlyra a legnagyobb disznó, amit életemben sikerült lőnöm, feltörve 187 kilót nyomott.

Szentmargitai kis területemen nagyon sok erős kant lőttem. Soha kutyával, hogy nagyon szépen szaporodó őzállományomat ne nyugtalanítsam, hanem mindig friss hóval egy embereimet a nyomon küldve, én pedig a váltót álltam el. Ez a mód tíz eset közül legalább kilencszer eredményre vezetett. Arány-

lag kicsi volt a terület, úgy ösmertem, mint akármelyik szobámat, így nem volt eset, hogy bármelyik részében nem tudtam volna a disznó váltóját eltalálni.

Egyszer gr. Esterházy Gyula volt nálam. Délben be kellett neki Deésre menni, hol dolga volt. Éjjel friss hó esett, reggel 8 óra tájban benéztem szobájába és tudván, hogy passzionátus vadászember, megkérdeztem, nincs-e kedve egy jó kant löni. Ő először elpanaszolta, hogy erre a célra alkalmas ruhája sincs, puskája sincs, meg nem is olyan egyszerű ez a dolog. Azt mondtam neki, hogy ha egyéb baja nincs, ezeket a dolgokat könnyen elintézhethetjük, inkluzíve a kant, tehát küldök neki ruhát és öltözzön. Kiküdtem gyorsan egyik emberemet a közelfekvő erdőbe, utasítva, hogy melyik részeket nyomozza körül, melyekről tudtam, hogy a kanok szeretnek azokban megfeküdni. Azt rendeltem neki, hogy amint egy darab eredményesen körül van nyomozva, jöjjön le és váljon engem az erdő sarkán. Kisértáltunk Esterházyval, én csak sétapálcával kezemben. A vadőr már ott várt a megbeszélthelyen, jelentette, hogy egy erős darabot nyomozott egy közeli erdőrészen. Mikor arrafelé indultunk, Esterházy kérde tőlem, hogy:

«Te tulajdonképpen miért nem hoztál puskát?»

Azt feleltem neki, hogy:

«Egy disznó nem tud két helyen kijönni, én meg Veled akarok lövetni disznót.» Egy kicsit hihetetlenül mosolygott erre a megjegyzésemre és mentünk tovább. Felállítottam a váltóra, én felsétáltam a sűrűség felső széléhez, hol szintén volt egy váltó, de sokkal bizonytalanabb, mint a másik. Szelem is rossz volt, de ezért biztonság kedvéért rágyújtottam egy cigarettára és botommal néha-néha megkoppintottam egy gályát, hogy ha netán a disznónak felém lenne kedve jönni, meggondolja magát. Emberemet leküdtem a bejövő nyomra, hogy azon dolgozza ki a disznót.

Tartott a dolog vagy 10 percig, lövés pattant, lementem Esterházyhoz, ott feküdt egy erős kan kimúlva. Haláláig emlegette ezt a kant.

Szegény Oknánál, szomszédságomban esett el 1916-ban.

Valami gyönyörű kocáim lehettek Szentmargitán, vagy ha nem is voltak olyan szépek, mindenesetre nagy volt bennök a sex-appeal. Nem hiszem, hogy volna terület, melyen nagysága-

hoz mérten annyi erős kan esett, mint ott. Igaz, hogy mindenféle, erősen bekerített ültetvényeim is voltak csemegének, melyekből szanaszéjjel 20—30 quadrátöles parcellákat ültettem és lassanként nyitottam ki erős tél idején egymásután. Utolsó évben, mielőtt el kellett hagynom ezt a szép vidéket, télen 7 kant lőttem e kis területen, melyek közül a legkisebb feltöretlenül 150 kg-ot nyomott.

Ezen a télen minden feltört kanomnak belsőrészét megmázsáltam. Érdekes, hogy ez 18 és 44 kiló között váltakozott.

Kikerültem végleg a szép Erdélyből, kinyomott a sors. Nagyon keveset láttam volna még életemben kedvenc vadamból, ha nem lett volna szerencsém Gödöllőn vadászhatni. Persze ez a disznó vadászat teljesen más valami, mint az erdélyi. Nem az az erdő, és nem az a disznó. Meggondolás nélkül nekimegy a legvilágosabb és legritkább szálerdőnek, nem fél a zajtól, nem fél az embertől, megszokta azt: civilizált disznó, lehetne akár erdőmérnök is. Biztosan száma szerint ismeri a pagonyoknak a nevét. Amellett azt hiszem, hogy fajra sem tiszta vaddisznó. Annyira közel tanyázik szelid kollégáihoz, hogy valószínű néha-néha az összeházasodás. Azért a maga nemében gyönyörű ez a vadászat is. Nem hiszem, hogy van a világon szabad terület, hol minden összehajtás és csel nélkül annyi disznó kerüljön terítékre, mint Gödöllőn. Hiszen ha jól emlékszem, néhány éve 4 napi vadászat alatt több mint 120 darab esett. Volt olyan hajtás, melyben a lövések száma felül volt a százon. — Persze, hogy szorgalmasan lövik itten a lyukat a levegőbe. — De természetes, hiszen nem a vadászqualitás, hanem a sarzsi szerint kell a meghívások nagyrészének megtörténni. Hivatallal állítólag az ész is megjön, de a golyólövési tudomány bizonyosan nem. Eszembe jut erről, hogy egyszer Zemplénben cserkésztemkor a velem cserkésző steyer vadászt kérdeztem, hogy kivel cserkészett tavaly bőgéskor?

— Tallian kegyelmes úrral — volt a válasz — de kegyelmesnek lenni és olyan rosszul lőni mint ő, azt még nem láttam. A becsületes steyer úgy gondolta, hogy tisztességes helyen a kegyelmességet lövéstudomány szerint mérik. Talán jobb is volna.

Gödöllőn szomszédom volt egyszer egy követ. Hó volt, széles tisztás sarkában állott. Négyízben váltott keresztül több darabból álló konda a tisztáson, tőle alig 30 lépésre. Szabályszerűen és állandóan eltolta őket. Erre kilépett a sűrűből, kb. az előbbieknél a nyomán egy nagyon erős kan. Lassan kocogott keresztül a tisztáson, majd lépésre vette, a követem célzott, célzott, de mielőtt puskáját elsütötte volna, a kan oldalára dőlt és átadta lelkét teremtőjének. Hajtás után megjegyeztem illetékes helyen, hogy tulajdonképpen írni kellene országa kormányának, hogy hívják vissza. Arra a kérdésre, hogy miért, azt válaszoltam, hogy ha egy követnek nincs annyi diplomáciai érzéke, hogy ezt a készen megdőglött disznót gyorsan agyonlője, az nem is nagyon fondorlatosán fogja országának érdekeit képviselni. Életének egyedüli chance-a volt ennek a disznónak a meglövése. Elszalasztottá.

A gödöllői vadászterület nagy, kb. 30,000 holdnyi területe a szomszéd mezőgazdaságok felé drótkerítéssel van elzárva. A mai szegény világban a vadász hivatal másképp nem győzné pénzzel a vadászat karbantartását, nagyon sokat felemésztene a vadkárok megtérítése. Nyitva a terület tulajdonképpen csak észak felé, mondjuk Nógrád megye felé van, hol a Budapest—Miskolci elég zajos országút szeli át azt. Ez az egyetlen oldal, ahol friss, idegen vad kerülhet be a területbe. És erre sincsen nagy küátás, mert eltekintve a fentemlített zajos országúttól, több mezőgazdaságilag művelt völgy választja el a területet a nógrádi erdőktől. Vaddisznó szempontjából ennek nagy előnye az, hogy a disznóvész nem igen kerül be Gödöllőre. Hátránya, hogy az öreg kanok kilövődnek és nincs pótlás.

Az országot tönkretévő Károlyi forradalom majdnem teljesen kipusztította a gödöllői szarvasállományt. Géppuskás szabadsághősök vonultak oda ki és halomra lőtték az eleinte eléggé szelíd vadállományt. Háború alatt kb. 3500 darabra becsülték a szarvasok számát a Korona-uradalomban, a kommunizmus végével alig volt 80 darabnál több. Természetesen ilyen körülmények között nem lehetett mást tenni, mint kímélni és ismét kímélni. Évekig nem történt lövés szarvasra e területen. Szaporodott is az állomány szépen, de nemcsak szaporodott, hanem hihetetlenül erősödött, úgy testben, mint főleg agancsképződésben. A háború alatti időben 5 kg-os agancs

Gödöllőn már kapitálisnak számított, az utolsó években alig került annál erősebb terítékre. Nem is lehetett az másképp, a terület túl volt szarvassal zsúfolva, a rossz, szegény gödöllői homoktalaj nem tudott ennyi állatnak élelmet nyújtani. Most évente esik ottan 9 kg-os, sőt néha nehezebb agancssúlyú bika is.

A királyi vadász hivatal fővadászmestere nagy szaktudással és körültekintéssel kezeli vadját, de az az érzésem, hogy tudását most kell erősen latba vetnie, mert az állomány kb. elérheti már a 800 darabot és most van az a momentum, mikor érzésem szerint mindenáron észszerű lelövással meg kell akasztani a továbbszaporodást és helyre kell állítani a megfelelő ivararányt. Persze nyílt területen nehéz azt elérni, amit pl. br. Inkey József ért el iharosberényi cca 2000 holdas vadaskertjében, hol az ivararány 1: i-hez, minek folytán olyan bikák, mint amilyenek némely nyílt területen 8—10 tehénnel szaladgálnak, ott bögéskor saját maguknak furulyalják a szomorú nótát, de ahol éppen ennél fogva évente igazán kapitális bikák kerülnek terítékre.

A székhavasi területen több jó kant lőttem nyomon is. Ezekben a szálbükkösökben az ottani hegyformációval, hol a főéről egymáshoz elég közeli mellékélek ereszkednek le a völgybe, legelőnyösebb akkor menni nyomon, mikor a hó fagyos és ropog. Ezeknek a kis oldalvölgyeknek fenekén ugyanis mindig van egy kis bükkfa-sűrűség, amelyben a disznó megfekszik. Ha csendes hó van, rámegy az ember a disznóra és nem tud lövést tenni a sűrűben, mikor az kiugrik. Ropogós hóban, ha az ember kiér az él tetejére, kiropogja lent a völgyben fekvő disznót, amelyet azután nagyon élvezetes a túlsó oldalon kímásztában meglőni. Igaz, hogy napsütéskor, 11 óra tájban ez sem mindig egész így történik. Pár év előtt Galgamácsán mentem nagyon sűrű vágásban egy nagy kan nyomán. A hó ugyan nem ropogott, de a tölgyfabokrokban és a kabátomat megfogdosó vadrózsák között olyan lármát csináltam, hogy azt hiszem, félkilométerre hallatszott.

Nem is volt semmi reményem eredményhez. Egyszerre különös zaj ütötte meg fületem. A nyom is arra vezetett. Közel értem a zajhoz, hortyogás volt. Alig voltam egypár méterre, láttam a hóból valami feketét kiáltani, láttam füstölni az olvadó

havat és ott hortyogott a disznó éktelenül, anélkül, hogy meghallott volna. Vállhoz emeltem puskámat és keményen ráfüttyentettem. Buta pofával felült, mintha azt akarná mondani, hogy — «Mi a fenét zavartok itt engem napsütés idején». Hátbálítottam, ott maradt helyben.

Tulajdonképpen elég szép szám: életemben eddig 211 disznót hoztam terítékre.

*

Bármennyire legszebb európai vadászat, legalább szerény véleményem szerint a szarvasbika cserkészete bögéskor, mely vadászatnak csak az elefánt cserkészetét tudom elibe helyezni, — elmondani róla valami különöset, nagyon nehéz. Tulajdonképpen akármelyik bikának elejtése, vagy elhibázása igen hasonló történettel kezdődik. A bika bög, az ember közeledik, keresi a jó szelet, amelyik vagy állandóan jó marad, vagy egyszerre csak az ember valami hűvöset érez hátul a nyakán és elhallgat a bögés, meglógott a bika háremjével. Vagy pedig a bögésre az ember visszabögéssel felel, ha tud ehhez a mesteriséghez, zörögve, bottal, a gályákat verve közeledik a bikához, mire az, vagy dühösen válaszolva megjön lövésre, vagy azt gondolja magában, hogy «csapd be az öregapádat» és távozik.

Legszebb bögési emlékeim természetesen az erdélyi vad hegyvidékre, a Székhavásra vezetnek. Évekig idejártam fel és néhány igen erős bikát sikerült ott terítékre hoznom. Tulajdonképpen ez volt az a terület, ahol életemben először láttam bögő bikát. Elég baj is volt ez nekem, mert ha később kerültem volna erre a vidékre, nem egy 9 kilón felüli agancs dísziténé a szobámnak a falát, vagy valaki másét, aki azt e fahói lelopta. Bevallom, hogy ebben az időben, pontosabban meghatározva, amíg ezt a szokásomat Afrika vaddús területein el nem vesztettem, a bikát meglátva olyan vadászláz lepett meg, szívem dobogását annyira számban éreztem, hogy első n bikámat, néha könnyű távolságról, simán elhibáztam. Pedig valami nyugalomfélét sikerült magamra erőszakolnom, emlékszem, hogy a bika meglátásakor mondogattam magamnak, hogy: csak nem izgulni, csak nyugodtan célozni. Ezt meg is tettem, legalább úgy éreztem, hogy megtettem, pedig egy szó sem volt igaz belőle. Mindkét szememet bámulva meresztettem a bikára, illetőleg

agancsára és avval az érzéssel, hogy pontosan célzok, húztam el a ravaszt, természetesen eredmény nélkül.

Afrikában kipusztult belőlem a vadászláz. Ezután rosszabb világ járt a székhavasi bikákra.

Egyik évben a lóversenyek miatt nem tudtam felmenni bögésre a székhavasi területre és Pesten találkoзва megkérdeztem öreg barátomat, a szintén szenvedélyesen Afrika-járó gr. Hunyady Lászlót, aki gyönyörű vadászmultját méltóan végezte be és 1923-ban a Sudanban egy általa megsebzett oroszántól támadva és súlyosan megsebesítve vérmérgezésben meghalt, — hogy nem volna-e kedve felmenni területemre és ott két bikát löni. Megjegyzem, hogy Hunyady éppen olyan szenvedélyes horgász volt, mint vadász. Mielőtt elindult volna, pontosan kikérdezett mindenről, ami evvel a területtel összefüggésben volt, megkérdezte, körülbelül milyen erősek a bikák, milyen nagy az állomány, felrajzoltam neki a terület fekvését, cserkészutakat (amiből nem sok volt), sózókat, tisztásokat, érdeklődött sörtevadról, medvéről és végre kilyukadt a horgászatnál. Nagyon korrekt vadászember volt, feltételeztem, hogy ugyanolyan korrekt és szigorú lesz a horgászat szabályainak betartása körül is, ezért ezt a halászati témát nem túlságosan szerettem. Az egészről annyit tudtam, hogy rák és pisztráng bőven van a három nagyvízű székhavasi patakban. Mikor kérdezte tőlem, hogy mit értek «bőven» alatt a pisztrágra vonatkozólag, hogy mennyit tudtam fogni, azt mondtam neki, hogy fogtam én néha 15—20-at is egy negyedóra alatt.

— Milyen legyet használtál szeptember végén?

Kezdett a kérdezősködés kellemetlenné válni, sehogysem akartam nyíltan vallani.

— Nem éppen légytel fogtam én.

Hunyady arca kezdett savanyodni és lenézőleg kérdezte, hogy bizonyosan gilisztával horgásztam.

— Már ilyen disznóságot nem csináltam — vigasztaltam én, de a végén annyira belekerültem a keresztkérdésekbe, hogy be kellett vallanom, hogy én bizony egy alkalmas helyen kövekkel eltorlaszoltam a patakot, a vizet másfelé vezettem, a száraz részen pedig kiszedtem a pisztrángokat a kövek alól. Az az érvem, hogy bögésre mentem oda és nem horgászatra, a gyomrom pedig a pisztrángok iránt szimpátiával viseltetik,

valamennyire megnyugtatták és teljesen barátságos hangulatra hozta a 128 cm hosszú és 9 kg súlyú agancs, melyet területemen zsákmányolt.

Persze ezen a területen kényelemről szó sem volt, a hegyoldalak nagyon hosszúak és eléggé meredekesek voltak, az az egy körülmény könnyítette meg a cserkészést, hogy az egész igen nagy terület tulajdonképpen három, lassú emelkedésű hegygerincből állott, melyekről a behallás jó volt. A völgyekből nem is lehetett volna a havasi patakok zúgása miatt semmiféle bőgést meghallani. Valamelyik hegyélen ütöttem fel mindig táboromat, amely kis sátramból állott, melynek nyílása előtt pár lépésre nagy C alakban fatörzseket halmoztam fel. Ezek és a sátorbejárás közé raktunk tüzet éjszakára, a fatörzsek a tűz mögött arra szolgáltak, hogy a szél a füstöt ne verje be, viszont a tűz melegét a sátorba irányítsa. Lehetőleg bérbevettem a faluban valamelyik székelytől egy fejtöstenet, mely ellegelgetett a sátor körül és melyet este megfejttem, hogy konyhámat, melynek magam voltam szakácsa, tejjel ellássam.

Egy csomó csirkét is vittem fel, ezek is szabadon sétáltak a sátor vidékén, estére pedig mind megjelent a sátor tetején aludni. Megfogni persze egyik sem hagyta magát, ezért mindig volt velem fenn valami kis puska, mellyel a halálasztást csibét zaj nélkül agyonlőhettem. Ha messzebbfekvő vidéken éjszaka tártam, éjjeli szállásnak kerestem magamnak egy szénaboglyát, — a szénát ugyanis ezen a vidéken csak a hó lehullása után szállítják le szánon a községekbe, — ennek a boglyának az aljából kihúzogattuk a szénát, és az így nyert lyukban a legnagyobb hidegben is kitűnően lehetett aludni.

1912-ben megint Budapesten rekedtem bőgés alatt. Ebben az időben Geiszt Gáspár öreg barátom, ki egyik nagy támasza volt a versenyzésnek és különösen az úrlovas-versenyeknek és aki legalább 30 lovat számláló versenyistállót tartott fenn, megkérdezett, hogy nem volna-e kedvem az általa bérelt nagy-kovácsi-i területre kimenni bőgésre. Természetesen nem kellett engem kétszer kérdezni. Ez a terület két részből állott, az egyikén volt egy kényelmes vadászlak, a Nagykovácsi község feletti innen kb. egy óra kocsizásnyira feküdt. Ezen a vidéken a szarvasok közepes minőségűek voltak, kb. hét kg-os lehetett a legjobb agancs, ami errefelé terítékre került.

Este úgy beszéltem meg a vadással, hogy sötét hajnalban átmegyünk két öszvér által vontatott kocsinkkal a Nagykovácsi feletti területészre. Sohasem jártam arra azelőtt, fogalmam sem volt, milyen az a terület. A csillagok még nagyon pislogtak az égen, mikor Nagykovácsi községen áthaladva, rövidesen egy erdő rész előtt álltunk meg szekerekkel. Két bika bögött. Az egyik előttünk, velünk körülbelül egy magasságban, a másik jobbra magasan fenn a hegyoldalon. Ez az utóbbi lévén a jobbhangú bika, azt véleményeztem, hogy az alsót hagyjuk békében és ha megvirrad, nézzük meg a hegyoldalon lévőt. A vadásznak az volt a véleménye, hogy mivel előttünk az erdő nagyon keskeny, hajtsunk át azon és nézzük meg előbb az alsó bikát, mivel ez nagyon kevés időt vesz igénybe. Kiszedtem puskámat a tokból, beletoltam néhány töltényt és próbálgattam, hogy elég világosság van-e már távcsövön keresztül célozni. Eppen csak hogy ment. Nekihajtottunk az erdőnek. Alig haladtunk ebben pár száz lépést, előttünk egy lóheretábla tűnt fel, rajta egy bika nyolc vagy kilenc tehénnel. Nem tudtam pontosan megnézni, hogy mi van a fején, csak annyit láttam, hogy az agancs nagyon vastag és magas is. Lövésemre tűzben maradt. Odamentem megtapogatni, 12-es volt, alig tudtam agancsszárát körülfogni.

Autó várakozott reám. Fél hétkor már fürdőkádamban ültem pesti lakásomon. Mikor elmentem Geiszthez jelenteni neki az eredményt, arra a kérdésre, hogy milyen bikát lőttem, azt válaszoltam, hogy azt hiszem, hogy közel lesz agancsa a küenc kilóhoz. Jóindulatúan mosolygott. Végeredményben nyomott 9 kiló 700 grammot, természetesen díjazva lett.

Ezt a históriát főleg azért mondtam el ilyen hosszadalmasan, hogy demonstráljam, hogy a szarvas hangja mennyire nem mérvadó sokszor annak kvalitására.

1916-ban háborús szabadságomat Károlyi László meghívására a kőkapui, abaujmezei területen töltöttem. Reggel szálltam ki a sátoraljaújhelyi állomáson a hálókocsiból. Nem nagyon kellemes meglepetés ért. Egy hordár helyett kettő, egy táska helyett kettő, egyszóval duplán láttam: a háború ajándéka. Nagy bajban voltam a cserkészettel, sohse sem tudtam, hogy a látott két cserkészút közül melyik az igazi. Hamarosan rájöttem azonban e baj orvosságára vadászati szempont-

hát bekötöttem a balszememet, így nem tudtam duplán látni és hiba nélkül meg is lőttem öt bikát. Ezek közül az egyiket egy szembenfekvő hegyoldalon láttam meg. Két tehén volt vele, a bika alig nyikergett, rongy agancs volt a fején és kinézésre nagyon rossz állapotban volt. Gondoltam, hogy valami öreg kiérdemült állat, amelyet hasznos lesz a vadászterület szempontjából a másvilágra küldeni. Miután ezt elvégeztem, átmentem hozzá. Testre nagyon nagy volt, csont és bőr, szőre az égnek állt, agancsa alig nyomhatott négy kilónál többet. Jelzés volt a fülében. Grandlija már egyáltalában nem volt. A vadászkastélyhoz érve, miután lehozták a bikát, megnéztük az öreg vadásszal. A füljelzés után meg lehetett állapítani, hogy pont 28 éves ez a bika, melyet egy másik társával Máramarosból hoztak erre a területre vérfelfrissítésre. Társát, a másik máramarosit néhány év múlva Károlyi István lőtte meg. Ez a bika kapitális volt. Tessék ebből szabályt felállítani!

1921 és 1922-ben a kalocsai érsekség dunamenti Gemenci vadászterületén voltam bögésen. A terület nagyon könnyű. Tele vaddal és eredmény szempontjából sokkal jobb, legalább részben, kocsiról cserkészni, mint gyalog. Ebben az időben a forradalmi idők pusztítása után a vadállomány bár gyarapodásban volt, de kvalitásra gyenge. Nem tudott még semmisen megöregedni.

Erről a sík területen való cserkészésről jut eszembe, hogy háború előtt egyik évben lenn jártam bögésen egyik barátommal, ki ennek a területnek bérlője volt, Szlavóniában. Ez az igen nagy vadászterület annak előtte Ferenc Ferdinánd trónörökös vadászbérlete volt, az egész terület allékkal volt négyzetekre osztva, 4—5 helyen volt benne igen jó vadászház építve, melyek földszinti része betonból volt, mivel a Dráva tavaszi áradásai több méteres vízzel árasztották el az egész területet. Az emelet tölgyfából volt erre ráépítve, volt ebben 4—5 nagyon kényelmes szoba, a hiba csak az volt, hogy ha valaki a harmadik szobában is beszélgetett, minden szava áthallatszott. Fő vad nagyon vékonyan volt ezen a területen, de ami volt, az erős volt. Hátránya csak az volt a dolognak, hogy a buja talajon a vágások oly sűrűek voltak, hogy az ember az öklét alig tudta beledugni. Az egész terület, akár egy zebra bőrén a csíkok, stráfozva volt náddal benőtt holt vízággal,

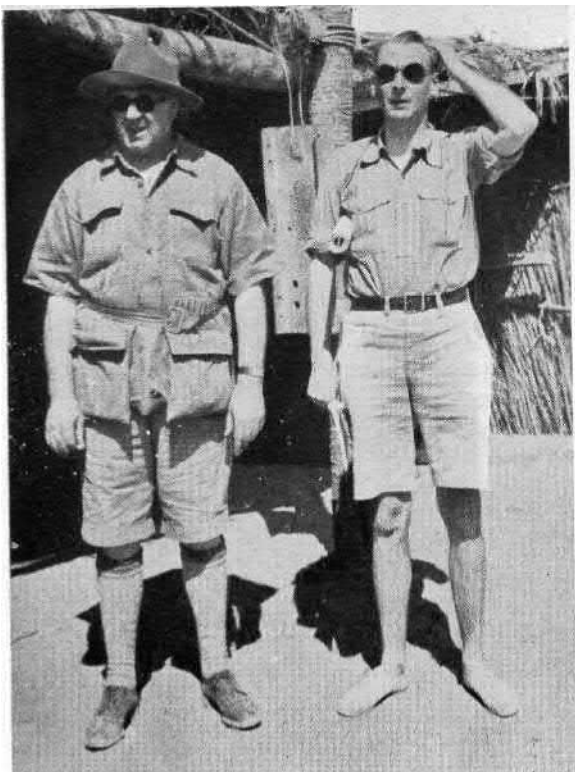
szúnyog pedig annyi termett ezen a földön, hogy egy lépéssel százával rúgta ki őket az ember a fűből. Berendezkedtünk a vadászházban, hoztunk egy horvát szakácsnőt, ennek egy csinos horvát szolgálót és inasainkat. Barátom inasa rövidesen vonzódást érzett magában a szolgáló iránt. Mi pedig róttuk az erdőt reggel-este, harcoltunk a szúnyogokkal, amelyek annyira támadósak voltak, hogy fátyol és keztyű nélkül lehetetlenség volt künn lenni. Egyszer egy bikára akartam lőni, és hogy távcsövemen tisztán lássak keresztül, felbillenttem a fátylat. Egy pillanat alatt százával ültek a szúnyogok a szememen, úgy hogy egyszerűen képtelen voltam a célzásra. Lövés nélkül el is ment.

Egyik reggel eredménytelenül értem haza. Lefeküdtem. Kisvártatva hallottam, hogy barátom is hazaérkezett. Mogorva kedélyállapotban érkezhett haza, inasa pedig valamit elmulasztott, ezért szidta. Hogy pedig esze járása mennyire be volt rendezve a középkori emberkínzás gondolatára, kitűnt abból, amit mint végfenyegetést vágott inasának fejéhez:

— Ha ez még egyszer megtörténik, majd én maradok itthon a szolgálóval, te meg mehetsz szarvasbikára cserkészni a szúnyogok közé.

A háború szomorú eredménye más egyébbel együtt gyönyörű szarvasterületeimtől is megfosztott, de az a nagy szerencsém, hogy most is megvan a karácsonyom, mert ezt a gyönyörű szeptembervégi két hetet csak annak nevezhetem. A koronauradalom galgamácsai részére jártam évekig bögésre. Minden évben sikerült i—2 jó közepes bikát lőnöm, jó közepesnél jobbra ott nem igen számíthat az ember. Most néhány éve át lettem telepítve a visegrádi részbe. Ez a terület sokkal vadabb, sokkal meredekebb, a szarvasok is erősebbek, sokkal inkább emlékeztetnek a háború előtti idők helyeire. Nagyon tudom ezeket az ottan töltött napokat élvezni, csak ha az ember kimászik valami magasan fekvő pontra, be ne hallatszana ezekben a szép erdőkbe az a ronda civilizáció. Ennek látásától itt mentes az ember, de azért ez mégsem hagyja magát. Ha már nem látja az ember, hallani muszáj. Hol egy hajó tutul a Dunán, hol valami ronda téglagyár vagy más gyár kázanja sivít, egy szóval ez sem egészen az, amit keres az ember, de hol van ez már a mai világban. A Mount Everest tetejére sem lehetne e

Almásy László és szerző Selima Oázisnál. (Gr. Széchenyi Zs. felv.)

Beduinok. (Gr. Széchenyi Zs. felv.

Sivatagi autózás mindennapos örömei. (Gr. Széchenyi Zs. felv.)
I.

Sivatagi autózás mindennapos örömei. (Gr. Széchenyi Zs. felv.)

célből menekülni, hol átrepülni próbálják mindenesetre nem hangtalan repülőgéppel, hol meg megmászni és ott halnak meg havas karjaiban kuli, európai egyaránt. Jó lesz ezekre a részekre is gondolni a belügyminiszternek és kiterjeszteni rájuk a csendtörvényt.

Az őzekhez nem sok szavam van. Soha életemben nem tudtam olyan bakot löni, amelyikre nyugodt lélekkel reámondható, hogy erős. Elég sokat lőttem, de mindig csak olyan területen lévén alkalmam a vadászat e nemét gyakorolni, hol igazán erős bak nem létezik, az utolsó 10 évben inkább csak megnézegettem őket és napirendre tértem felettük. Nem szeretek rossz trófeát látni a falamon. Ez olyan, mint a rossz lelkiismeret. Sohasem szabadul tőle az ember.

Bámulatos, hogy a háború utáni időkben mennyire emelkedett az apróvad tömege Magyarországon. Lehet mondani, hogy nincs az Alföldnek az a bokra, melyben fácán ne tanyázna. Az Alföld fogolyállománya számra már majdnem eléri a nyitra-megyéit. A baj csak ott van, hogy az Alföldön egy erős tél sokkal jobban kiszolgáltatja a foglyot, mint ahogy az dombos, bokros területen történik.

VIII.

Legszebb halál — Nobile officium — Különös baleset — Lóvásárlás —
A szabolcsszállási ménes — Szovjet-tehenek — Kinsky gróf istállója —
Gyöngyhalász — Devisa — A M. L. E. válsága — Politikai szereplésem.

1905-ben szomorú világ borult az Erdély-részi falkavadász-társulatra. Br. Wesselényi Béla már a versenyek alatt nem jól érezte magát, de annak dacára nyeregbe szállott. Egyik novemberi napon a borsai völgy melletti Pokololdal vidékén keresett a falka, Wesselényi Béla vezette, rövidesen nyúl is akadt. A ran közben Wesselényi lova hibát csinált, az öreg botjával megverte. Alig ment tovább néhány galoppugrást, megingott a nyeregben és holtan terült el a hegyélen. Semmi fájdalmat nem érezhetett, a halál hirtelen lephette meg a nyeregben, különben nem foglalkozhatott volna pár másodperccel halála előtt lovával.

A legszebb halál, amely az ilyen jó sportsmant utólrérheti.

A helyen, ahol ez történt, emlékoszlopot emeltünk. Remélem, hogy ez ma is ott áll. Amilyen nevetséges gyávaóság a megszállott részeken nemzeti vonatkozású emlékeket elpusztítani, ha ezeknek amellet műértéke is van, annyira lehetetlen egy sportsmanét, mert semmi sem olyan hátsógondolat nélkül internacionális valami, mint a sport, és ez az egyetlen tér, melyen faj-, rang- és valláskülönbség nélkül barátságban találkoznak az emberek.

A falka vezetését mestere halála után annak veje, Teleki Arctur vette át és kitűnően töltötte be egészen a háború kitöréséig.

Az 1909.-I ősön odahaza üldögéltem Szentmargitán. A versenylovagláshoz és mindenhez, ami a lóversenyezéssel összefüggésben volt, annyira hozzá volt nőve szívem, viszont, anyagi körülményeim annyira nem engedték meg az evvel való foglalkozást, hogy, mikor a lovaglást abbahagytam, úgy gondoltam

az ebből való kigyógyulást, hogy megfogadtam, hogy versenyre évekig nem járok.

Sürgöny érkezett Margitára gr. Csekonics Gyulától, a lovaregylet akkori elnökétől, hogy másnap Kolozsvárra érkezik és szeretne velem valami fontos ügyben beszélni. Fogalmam sem volt, hogy miről lehet szó, de legkevesbbé gondoltam arra, amit ő nekem másnap elmondott. Beesőn, a M. L. E. akkori startere visszapártolt a trainirozáshoz. A starteri állás megüresedett és Csekonicsnak erre vonatkozólag az volt az ideája, hogy ezt az állást ezentúl nem professzionátussal, hanem tiszteletbeli starterrel kellene betölteni. A starteri állás a legnagyobb fokban bizalmi állás. Az indításnál a starter minden felelősség nélkül élet-halál ura, az erre vonatkozó lovaregyleti szabályok betartásán belül azt csinál künn, ami neki tetszik, ennél fogva, bizalmi jellegénél fogva és különösen rövidversenyben, 3—4 egyenlő esélyű ló közül bizonyosan az nyervén, ha csalási szándéka van, amelyiket a starter akar, inkább megbízható amatőrnek való foglalkozás. Egész életemben mindent és mindig elkövettem, ami tehetségemben volt, amivel a verseny-sportnak használhattam. Ez volt egyik indító oka annak, hogy elfogadjam Csekonics ajánlatát. A másik indító ok pedig az volt, hogy a starteri foglalkozás, bár semmi diffamáló nincs benne, mégsem egészen egyenrangú mondjuk a miniszterelnökivel. Reméltem tehát, hogy lesznek olyanok, akik erre a vállalkozásomra félrehúzzák az orrukat. Jó alkalomnak véltem ezt arra, hogy az illetőket kitanítsam, hogy tisztességes foglalkozások között rendesen hamisan disztíngválják az úri vagy nem úri foglalkozást. Szerintem úri foglalkozás mindegyik, melyet egy úr elvállal avval, hogy legjobb tudása szerint, becsületesen elvégzi.

1910-ben startoltam először még a régi budapesti pályán, és startoltam az első háborús év kivételével, mikor versenyek nem voltak, állandóan 1922-ig. A kommunizmus kitérősekor természetesen a M. L. E. az elsők között lett detronizálva. Én akkor Erdélyben voltam és nem láttam tisztán a szituációt, mikor evvel tisztába jöttem, természetesen megtagadtam azzal az új alakulattal való együttes szereplést, mely a M. L. E. helyére ült, de hát a dolog nem is juthatott oda, mert a kommunizmus bukásával ez is jobb létre, illetőleg rosszabb létre szenderült.

1915-től kezdve a forradalomig a versenyek szintén rendszeresen megtartottak és mivel én mint starter nélkülözhetetlen voltam a harctérről szabadságolva lettem minden verseny-meetingre, honnan annak végeztével megint egyenesen visszatértem csapattestemhez. Hazudnék, ha tagadnám, hogy évente háromszor ez a kétheti tiszta *élet* és jó táplálkozás nem esett volna jól.

A startolás maga eleinte azt hiszem, hogy disznó rosszul ment. Hozzájárult ehhez az is, hogy a napi sajtó nem valami különös szimpátiával viseltetett működésem iránt, soha startolással annyit nem foglalkoztak, mint ebben az időben, többet, mint a versenyek eredményével, vagy lefolyásával. Ez a firkálás természetesen a publikum zömét is ellenem hangolta és a különböző tisztes távoból hallott megjegyzésekre csodálom, hogy markomat véresre nem kaptam, annyira viszkett sokszor. Ez a propaganda azután lassan elaludt, főleg azért, mert minden kompetens elem füttyült reá.

Egy-két év múlva, mikor teljesen megtaláltam az önbizalmamat, teljes mulatságot találtam ebben a foglalkozásban. A versenyeket ugyan hátulról láttam, de ez is sport volt, egy egészen másfajta sport. A jockeykat igyekeztem igazságosan, de szigorúan kezelni, büntettem őket, ha nem engedelmeskedtek, a szegényebbeket lehetőleg megkíméltem a pénzbüntetéstől, — sokkal jobbnak is találtam és hatásosabbnak pódiumomról lesétálni és az illető renitenskedőt kis botommal egy kicsit megcirógatni. Némelyik úgy megborzadt ettől, hogy a szalagok felrebbenése után is alig mert elugrani.

Mondhatom, hogy a jockeykkal sokkal kevesebb bajom volt, mint a tulajdonosok egy részével, kik sehogysem akarták megérteni azt, hogy nekem a startnál minden tulajdonos egyenlő és minden lónak ugyanaz az esélye van. Közeledésükre azt hiszem, hogy nem tetszett nekik az, mikor fent említett egyenlőségi elvemet elmondtam nekik, hozzáfűzve azt, hogy:

«hogy ha ez nem így volna, biztosíthatom, hogy az Ön lova azok közt volna, melyeknek a startesélyük kisebb».

Egyik évben kilovagoltam az 1000 méteres starthoz az egyenes pályán. Nagy mezőny indult, többek között Springer bárónak egy lova, melynek nyergében Korb jockey ült. A lovat nem ismertem, sohasem volt még kezem alatt, de kitérkezésekor

már olyan nyugtalanul viselkedett, hogy jobbnak láttam, bár az egyes startszámot húzta, külsőhelyre kiállítani.

Én a startgép mellett magas emelvényen álltam, lábam lehetett a földtől vagy 2 méternyire, onnan indítottam el a gépet villanygomb nyomásával. Ez a Springer-ló hátul sétált nagy nyugtalanul a géptől vagy 20 méternyire, egyszerre csak minden indok nélkül elugrott, fejét félrecsavarva teljesen kiszabadult lovasa hatalmából és zsinóregyenesen rohant állványom felé. Gondoltam, hogy lehet olyan hülye, hogy ebbe beleszalad, de nem sokat gondolhattam, már benne is volt. A tempó adta erővel az állványt tartó legalább 15 cm-es gerendák úgy törtek össze, mintha szalmából lettek volna, kiütötte a dög alólam az egész állványt a nélkül, hogy még csak el is esett volna. Én azonban talajt vesztetten egy komoly buk-fencsel elindultam lefelé. A sors azonban annyira gondoskodott rólam, hogy ne essem nagyon keményre: egyenesen Korb jockey nyaka közé estem. Az állatnak két jockey már sok volt a hátán, ott gurultunk a földön, mind a hárman. Ki-ki talpra állott, a villanygomb, az épségben maradt és így a földről elindítottam a mezőnyt. Mikor hazalovagoltam, oldalam sajgott egy kicsit, de nem sokat törődtem vele, míg pályaorvosunk, az öreg Farkas Laci meg nem kérdezett, hogy nincs-e bajom. Panaszkodtam az oldalamra, mire ketten Batthyány Elemérrel, kinek a doktor állandó adjutánsa volt, elhatározták, hogy erre masszázs lesz a helyénvaló kúra.

A következő versenyek startjához kocsin jártam ki, verseny után pedig bementem a Nemzeti Kaszinóba, hol már várt Farkas doktor az útközben megvásárolt vazelin-tégelyével és teljes gőzzel meggyömösözte fájó hátamat. Átöltöztem ebédre és közben valami vérző jelenségnek jöttem tudatára. Elmondtam Farkasnak, mire ő még a vacsorát sem szavazta meg nekem, hanem zavart haza lakásomra és kéthétre egy üveg pezsgő sorsára juttatott, jégben tartott. El volt ugyanis vesém szakadva, összeragadt és nyomát sem éreztem azóta.

A háború után, mivel az elvtársak a kies budapesti versenypályából Szaharát rögtönöztek, két évig Alagon futották le a lovaregyleti versenyeket, míg az új budapesti pálya élnem készült.

Ez az alagi pálya mint versenypálya igazán csak szükség-

pálya volt, a hosszabb távolságú versenyek nagyon helyesen nem a régi, élessarkú úrlovas-pályán történtek, hanem a munkapályáról vezettek be, ami az eredményeket sokkal realisabbakká tette ugyan, de publikum szempontjából rossz volt, mert a hosszú versenyek első felét nem lehetett látni. Ezekhez a startokhoz természetesen kocsin jártam ki. öreg kocsisom, Mihály, nagyon negédeskedett a startgép körül foglalatoskodó csinos nagykátai leányokkal és egyszer tréfából megjegyeztem neki, hogy vigyázzon, elmondom negédeskedését feleségének. Nagyon egészséges paraszt megjegyzéssel válaszolt:

— Nem vagyok én, kezitsókolom ürge, hogy mindig ugyanabba a lakásba járjak vissza.

A forradalom befejezése után nagyon tisztult állapotban kerültem Budapestre vissza Erdélyből. Megtisztítottak ottan ugyanis körülbelül mindentől, amim Erdélyben volt, szerencse, hogy Szolnokmegyében maradt anyyim, melyből szűkösen megélhettem volna és maradt egy pesti bankban valamicske pénzem.

Ebben az időben, a konjunktúra idejében, egyszerre csak mindenkiből, legyen az házmester, vénasszony, hordár, katona, vagy miniszter, mindegyikből pénzszakértő és börzesíber lett. Ha az ember az utcán járó-kelők beszédét figyelte, nem hallott mást, mint Ofát, Kiskunhalasit meg ilyenfélét beszélni. Már egészen szégyelni kezdtem magamat, hogy micsoda antediluviális állat vagyok, hogy semmiféle papirossal nem játszom. Célra-vezetőbbnek tartottam a régi közmondást: — «Schuster bleib bei deiner Leisten» — betartani és vettem magamnak 2 anyakancát. Ezeknek véleményem szerint megvolt az értéke, akár lefelé dolgozik a börze, akár pedig fel, amelyik «fel» semmi más nem volt, mint a pénzünk elértéktelenedése.

Ennek a két kancának megvétele mulatságos körülmények között történt. Gróf Zichy Antal abba akarta hagyni a tenyésztést és két angol származású kancáját el akarta adni. Felkérte ezért egy öreg barátját, akinek nagy jártassága volt verseny- és tenyészkérdésekben, hogy becsülje fel azoknak értékét. Ez az úr rendkívül alacsony árat határozott meg. Hallottam erről harangozni és egyik nap felmenve a Nemzeti Kaszinóba, mindjárt az első helyiségben üldögélve találtam gr. Zichy Antalt. Megemlítettem neki, hogy hallottam, hogy két kancája eladó és ha azoknak ára nem volna igen magas, szívesen megvenném.

ő erre azt felelte nekem, hogy ennyiért és ennyiért szívesen ideadná őket, de báró Harkányi Andor akarja megvenni és tárgyalásban lévén vele, addig másnak nem adhatja oda.

Tovább bolyongtam a termekben és az olvasóteremben Harkányi Andorra botlottam. Elmondottam neki előbbeni beszélgetésemet, mire ő azt válaszolta, hogy rá nézve az egész vásár mellékes, csak fent említett becsüs barátja akarja azokat vele kompániában megvenni. Mivel azt jelentette ki, hogy neki mindegy, ha én veszem meg őket, visszamentem Zichyhez és elmondtam neki beszélgetésünk eredményét, öt perc múlva a két kanca tulajdonomban volt.

A másik vásárló ezalatt falun időzött és azt hiszem, hogy közeljárt a gutaütéshez, mikor a fővárosba felérkezve meghallotta, hogy semmi sem lett a jól kigondolt tervből. Megjegyzem, hogy ezeknek a kancáknak egyike Adorata volt, Adóra leánya, mely Adóra édestestvére volt Pretty Pollynak, az angol csodakancának. Adorata a ménesben nálam Koppányi, Adriát, Dawát stb. hozta, Dawa pedig Diva, Dorna, Deviza és Duce anyja lett.

Adorata kanca felének tulajdonjogát Miklós bátyámnak adtam át, közben pedig meggondoltam, saját kancáim állandóan szaporodván, hogy talán jobb lenne és neki több örömet okozna, ha Adorata teljesen az ő tulajdonába menne. Elég önzetlenül igyekeztem az osztozást keresztülvinni, átadva neki Adorata felét és éves csikájának, Koppánynak felét az akkor választott csikó: Dawa feléért, mely kis kanca Dolomit, nem nagyon divatos mén után volt nevelve. Sohasem hittem volna, hogy én járjak olyan jól evvel a cserével és olyan kitűnő kancát kapjak Dawában. Igaz, hogy Koppány is nyert egy csomó középnagy versenyt, de Adorata ezekután, két rossz csikótól eltekintve már csak Adriát hozta, amely kanca bátyám tulajdonában ma is a ménesben van.

Ezt a ménest a Kenderes melletti Szabolcsszállási gazdaságban rendeztem be és még most is állandó növekedésben van. Az épületek állandóan bujkálnak ki a földből, a kifutók állandóan növekednek, s ma már 100 holdon felül vannak. Mikor e sorokat írom, tulajdonomból 22, bátyám tulajdonában pedig 4 kanca és ivadékaik vannak benne.

Azt tartom, hogy ma, mikor az állítólag elvesztett háború

után országunk harmadára lekicsinyítve, leszegényedve és kifosztva áll itt, mindenkinek első kötelessége abban az irányban, amelyikhez ért, a legintenzívebb építőmunkához látni, illetőleg azt segíteni. Ez volt, amellett, hogy egy jól vezetett ménes még a mai viszonyok között is fizető, főindoka annak, hogy ezt a ménest alapítottam és állandóan erősítem és nagyítom. Az 'erősítés alatt azt értem, hogy a kanca-anyag qualitását állandóan igyekszem emelni. Egy versenystállóból, pláne egy nagyméretűből, mint az enyém, állandóan kerül ki olyan kanca, majdnem mondhatnám, hogy fájdalommal mondom, hogy túlsók olyan, melyeket az ember teljesítménye, származása és külеме miatt kénytelen ménesbe tenni. Hogy az embernek félig-meddig is helyesen az legyen a véleménye egy tenyészkancáról, hogy azt tenyésztés céljára megtartani nem érdemes, ehhez legalább is 5 évre van szükség, csak akkor mondhatja az ember félig-meddig biztosan róla, hogy megérett a mustrálásra. Ezért van aztán az, hogy olyan ménesben, mely ménes anyagának szaporítása a versenystálló miatt állandó, számbelileg torlódás, túlszaporodás áll be. Ez az én bajom is, olyan baj, amely miatt néha talán pár őszhajszállal több ütközik ki, de amelyik miatt búsulni nem tudok, mert ez a ménes egyike azon kevés helyeknek, ahol igazán jó társaságban érzem magam.

Erdélytől végleg megválva a kommunizmus után Budapesten laktam. A startolást, mikor a versenyek a M. L. E. égisze alatt ismét elkezdődtek, kis ideig ismét vállaltam, hogy azt aztán utódomnak, nemeskéri Kiss Géának adjam át és ezentúl ebben a foglalkozásban csak néha-néha, az igazgatóság felkérésére, mint vándortanár működtem.

Közben kiköltöztem Alagra gróf Pej ácsé vich Albert öreg barátom meghívására és később egy lovaregyleti épületbe áthurcolkodva segítettem az igazgatóságnak a kommunizmus által megrendített viszonyok normálissá tételében. Egészen komikus a mostani rendezett viszonyok között arról beszélni, hogy milyen ádáz harcot kellett vívni azért, hogy be lehessen szüntetni a tüzelőanyagnak azt a legkényelmesebb beszerzési módját, hogy boldog-boldogtalan azt a fát vágta ki magának tüzelőnek, amelyet jónak talált, nem sokat törődve azzal, hogy

micsoda munka volt az annak idején ezt a sivár homokra telepített Alagot 1000 holdas parkká varázsolni. Nagy harcba került azonkívül a szovjet-tehenek (kecskék) kiirtása. Minden lovasznak, ha nem egy, akkor több volt tulajdonában. Eltekintve attól, hogy ezek a bestiák minden díszbokrot lerágtak, a zab- és széna a versenyló boxjából részben sokszor átvándorolt a kecske villájába. Büntetéssel, erőszakkal végre sikerült rendet teremteni. Hónapokkal azután, mikor már azt hittük, hogy kecskének a lovaregyleti területen hírmondója sem maradt, fedezett még fel a lovászfelügyelő itt is, ott is lovászlakások padlásán elrejtve egyet-egyét.

Az alagi árverésen vettem magamnak egy-két éves csikót és azokat Krause Károly hoz adtam tréningbe. Krauseval egész úrlovas időm alatt együtt lovagoltam versenyekben. Ő azonban kis súlyánál fogva sokkal tovább bírta. Háború alatt bevonult mint tüzérsízt csapatjához és háború után a trenírozásra adta magát. Nagyon ügyes ember volt, értette a mesteriségét és rövidesen gróf Kinsky Zdenkónak, a monarchia minden idők legjobb sportsmanének lovait kapta idomításra. Ezekkel nagyon jó eredményeket ért el, pedig nem volt könnyű, mert az öregúr nem túlságosan válogatott pedigréjű lovakat adott tréningbe és sehogysen lehetett neki bemagyarázni, hogy lova rossz. Ezt nem akceptálta. Mindig hajtogatta, hogy

— Fiam, tehát csak légy türelemmel, majd meglátod, hogy jó ló lesz ebből.

Néha igaza volt — pár év múlva, legtöbbször azonban nem, de hogy mibe került az az egyptár év, azt az öreg nem számolta. Kinsky egyike volt legjobb versenylóvasainknak, legkeményebb vadászainknak, hisz 70 éven felül volt, mikor még férgére járt cserkészni a Retyezátra, és 58 éves, amikor utoljára lovagolta Magyarádot a pardubitzzi nagy akadályversenyben, a kontinens legnehezebb akadálypályáján. Ősrégi cseh családnak volt sarja, anyja Dadányi leány, tehát magyar volt. Nem tudom említés nélkül hagyni, hogy mikor az öregúr 80 egynéhány éves korában Abbáziában meghalt, végrendeletében az anyagi ügyek elintézése után úgy rendelkezett, hogy halála után szívét vágják ki testéből, (az ennek befogadására hivatott ezüst szelencét előre megcsináltatta) és megbízta öccsét, gróf Kendeffy Gábort, hogy ezt a szelencét a Balaton

általa már előre kikeresett legmélyebb vizű pontján süllyessze el hogy szíve magyar földön maradjon. Végrendeletét a csehekre nem nagyon hízelgő módon zárta. Szórol-szóra nem tudom ezt leközoelni.

Krausehoz került védőszárnyaim alatt ebben az időben gróf Károlyi Istvánnak és nővéreinek istállója is. Ez eleinte ugrólovakból állott, majd később bérbevettem nekik gróf Jankó vich-Bésán Endrétől az általa nevelt éves csikókat. Evvel a lottal elég jó eredményeket értünk el, sőt néhány kisebb klasszikus versenyt is nyertünk. Később Jankovich sajátnevelésű lovait Szemere Kálmán őrnagyhoz, ki annak haláláig nagybátyja, Szemere Miklós lovait idomította, adta tréningbe. Pár év múlva azonban Szemere visszavonult a trenirozástól és akkor a Jankovich-lovak is Krausehoz kerültek az én felügyeilem alatt. Ezekkel aztán sorozatát nyertük a nagy versenyeknek. A sok, jobbnál-jobb ló között volt Bajtárs, amely a nagy két-éves versenyeken kívül a magyar Derbyt is megnyerte és Oktondi, azt hiszem az utolsó évtizedek legjobb lova rövid távon. Oktondi mint kétéves veretlenül tért téli szállására. Krause akkoriban már nagyon betegeskedő ember volt és nagy izgalomban várta a tavaszt és vártuk mindketten Oktondi további lehengerelő győzelmeit.

Első futása a Nemzeti-Hazafi-díjban volt. Feltartva nyerte meg. Krause a verseny előtt és alatt hol zöld volt, hol fehér, egyik cigarettát szívta a másik után. Verseny után, amelyet akkor még az alagi pályán futottak le, hazamentem és vacsora után, rendes szokásomhoz képest, rövidesen lefeküdtem. Alig aludtam el, nagy kopogásra ébredtem és az ajtót kinyitva, egy küldöncöt találtam, ki avval a hírral jött, hogy Krause a lovarogyleti vendéglőben vacsora után hirtelen rosszul lett, vérömlést kapott és azon helyben meghalt.

Benne voltam a bajban, ott maradt az egész nagy verseny-istálló a nyakamban. Hirtelen nem tudtam senkit sem találni, aki igényeimnek minden irányban megfelelt volna, ezért hirtelen elhatározással nyakamba vettem a nagyon felelősségteljes munkát és beálltam magam trénernek. Nagy segítségemre volt ebben a dologban, hogy Krausenak igen jó emberei voltak az istállóban, akik természetesen nálam maradtak, és különösen jó és megbízható ember volt lengyel származású abrak-mestere,

Przybüa Péter, aki azelőtt Bécsben ügetőistállóban dolgozott és Krause onnan hozta el avval a feltevással, hogy az ügetőemberek több gondot fordítanak a lovak lábainak és különösen patáinak ápolására, amely dolog nálunk is nagyon lényeges és amelyet egy, az ügetőknél működött ember jobban végez el.

A tréneri mesterséget pár évig folytattam, nég pedig kielégítő eredménnyel. Idegen tulajdonosok lovait, em vállaltam trenírozásra, csak Bátyám, néhány barátom és a magam lovaival foglalkoztam. Itt akadt egy új versenyző is, gróf Cziráky György, akinek hihetetlen szerencséje volt a versenyésben, még inkább pedig a lovak vásárlásában. Egy kétéves eladó-versenyben szaladt egy Rajna nevű ló. Nekem nem lévén lovam ebben a versenyben, az egész mezőnyt alkalmam volt figyelni és úgy láttam, hogy Rajna lovasának kellő igyekezete mellett jobban is szaladhatott volna. Nem szóltam senkinek és következő futásakor, ugyancsak egy eladó-verseny ben, már csak ezt az egy lovat figyeltem. Impresszióm ugyanaz volt, mint előző esetben. Verseny után lementem a mázsálóba és követeltem («claim»-eltem) a lovat Cziráky részére. Azt hiszem, hogy nem csalódtam megfigyelésemben, nagyon hasznos ló lett belőle és sok, később hosszútávú, versenyt nyertem vele.

Egyik nyári csikóárveréskor árverés előtt vásárlás céljából kétszer is megnéztem minden ménes anyagát, kivéve a kisbérit, mely ménesnek abban az évben származás szerint nem volt olyan csikaja, amelyet érdemes lett volna megvenni.

Reggel utam arrafelé vezetett, ahol a kisbériek voltak beistállózva. Éppen akkor vezették ki őket jártatni. Lélekztem majdnem elakadt, mikor a ménesnek egyik csikajára esett tekintetem. Megkérdeztem, hogy melyik csikó ez?! —«Kokoró — Buvette csikaja» — volt a válasz. Árveréskor megvettem, úgy emlékszem 6000 pengőért Cziráky részére. Derbynyerő lett belőle. Ivadékai ma is jó eredménnyel szaladgálnak Lengyelországban.

Jankovich lassacskán, nagy eredményei dacára, abba hagyta a versenyzést és a ménes csikai ismét árverésre kerültek. Az 1926-i árverésen a ménesből többek között egy nagyon kis, sárga méncsikót — Kokoró — Gyöngyvirág III.-tői nevelve —

vezettek elő. Nagyon sok élet látszott benne, versenylónak tetszett. Nem kellett szegény kis sárga az ördögnek sem és így 600 pengőért nekem ütötték le az árverésen.

Ez a ló Gyöngyhalász volt, két évre reá a Milleniumi díj nyerője. Később annyira megunta a versenyzést, hogy egyáltalában nem lehetett vele versenyt nyerni. Okos kis ló volt, reájött, hogy ha nem siet, azért este zabja éppen úgy kijár, mint a többi hülyének, aki buzgón veszi dolgát. Ettől eltekintve nagyon jó barátok voltunk, cukor után úgy jött utánam, mint a kutya, nagyon kedves, barátságos kis ló volt. Nem tudván versenyzésre használni és kicsiségétől eltekintve nagyon jól megépített kis ló lévén, eladtam az államnak fedezőménnek. Gondoltam, hogy ez az új foglalkozás talán jobban mulattatja, mint a versenyben való rohanás. De most őt érte utól végzete. Kicsisége miatt a parasztok sehogysem akartak kancákat küldeni hozzá, szegény még annyira is alig jutott feleség dolgában, mint egy középvagyonú mohamedán ember, úgy hogy arra lett ítélve, hogy megfosztják nemétől és elárverezik. Az árverés előtt való napon jutott ez a dolog tudomásomra. Hamar odaadtam 500 pengőt emberemnek és elküldtem Gyöngyösre avval az utasítással, hogy mindenáron meg kell az öregget venni, ha nem futja a pénzből, kérjen kölcsön nevemben a parancsnoktól, de ló nélkül ne jöjjön vissza.

Négyszázegynéhány pengőért megint az enyém lett az öreg. Nagyon lábbadozó kinézéssel, lesoványodva és a közben elvesztett férfionérvet nélkül érkezett vissza Alagra. Itt lógós volt és tavaly, mikor Kendeffy Gábor barátom kérdezett, hogy nem tudnék-e számára megfelelő hátaslovat, kaptam az alkalmon és nekiajándékoztam az öreget avval a feltétellel, hogy élethossziglan ott tanyázhasson. Az állampolgárságára most talán nem lesz nagyon büszke szegény, de bizonyosan jó dolga lesz.

A trenírozást a saját nevem alatt csak pár évig folytattam. Saját lovaik száma évről-évre növekedett és a lovaregyleti szabályok értelmében tréner lova nem szaladhatván ugyanabban a versenyben egy más, nála levő tulajdonosnak lovával, ez nagyon megnehezítette lovaik futásának beosztását. A mellett néhány más mellékkörülmény is közrejátszott, amelyeknek következményeképpen helyesebbnek és az igazgatóság szem-

pontjából is kényelmesebbnek láttam, hogy abrakmesteremet, Przybilát, nevezzem ki tréneremnek, én pedig a háttérből dirigáljam a nálam levő lovak munkáját. Időközben Przybilából is vitéz Pintér lett, mely szép név elérésében, bevallom, jelentékeny szerepet játszottam egoizmusból, úgy érezvén, hogy a nyelvem ezt a nevet már nem bírja ki sokáig. A jogcím természetesen megvolt, miután fentnevezett a háború után rövidesen magyar állampolgár lett, a háborúban pedig mint őrmester az arany vitézségi érmet kapta kitüntetésképpen.

Az istálló sorsa, mint más mindegyiké hol jól, hol kevésbé jól megy. Az a fő, hogy tele van lóval. A magam 25 körül mozgó lován kívül Bátyám, br. Harkányi Sándor, br. Harkányi Anna lovai vannak tréningben. Az összeg 45—50 közt van.

1935-ben értem el azt, ami minden tenyésztő és versenyző legmagasabb ambíciója. Duce lovammal, melyet magam neveltem a fentemlített Dawából, miután előző évben a Kozma-emlékversenyt és a Szent László-díjat megnyerte, ez évben megnyertem a Nemzeti-Hazafi-díj után a magyar Derbyt. Erős csalódás után ért ez a nagy öröm, mert előző évben egy évvel idősebb nővére nagyon lekonyította orromat. Azt hiszem, hogy ez a kanca volt a legjobb ló, amely valaha kezem alatt volt. Először mint kétéves az Ilona völgyi-díjban látott pályát, mely versenyt feltartva nyerte meg. Ősszel a budapesti versenypályán végzett gyorsmunkát egyik reggel. Valahogy, ösmeretlen okból a farában valami izomszakadásfélét kapott és feltartáskor, alig állva három lábon, olyan fájdalmas kifejezés volt a ló szemében, amilyent eddig soha nem tapasztaltam. A ló alig 200 méterre állott meg istállójától és órákat tartott, míg oda be tudtuk vezetni. Heteket töltött benn a budapesti istállóban, míg annyira meggyógyult, hogy ki lehetett Alagra vezetni. Télen keresztül Alagon teljesen rendbejött evvel a bajával, elvégezte munkáját tavasszal, olyan hihetetlenül jól ment, hogy már egy második Kincsemet vártam belőle. Mindjárt első futásakor azonban a pesti pályán, amint az ösmert helyet meglátta, annyira megőrült, hogy alig lehetett a lovat, amelyről ijedtében szakadt a verejték, kint a startnál felnyergelni, tisztára életveszélyes volt lovasára. Viselkedése elhúzta az indítást rakoncátlankodásával a végtelenségig, a végén persze kimerülve, rosszul is indult és bár első kísérletét vala-

hogyan megnyerte, a következőben, lehetőleg még jobban megbolondulva, már verve is maradt

Láttam, hogy ezt a lovat jóra téríteni lehetetlenség. Mint tenyészanyag nagy értéket képviselvén és nehogy alkalmat adjak magamnak, hogy a dolgot otthon meggondolhassam, verseny után megkértem az igazgatóságot, hogy ezt a lovat, mint közveszélyes örültet, tiltsák ki a pályáról. Rövidesen hazaküldtem a ménesbe, következő évben fedeztetve lett és most, mint a kancák egyik legszelídebbje néz anyai örömök elébe. Devisáról van szó.

A háború után a mezőgazdasági ágak legtöbbször megvolt egy pár évig a konjunktúrája, igaz, hogy azt hiszem minden gazda szívesen megszavazza nekem azon kijelentésemet, hogy bár ne lett volna. Mert mi lett a következménye ennek a konjunktúrának? Az, hogy a legtöbben azt hitték, hogy a magas árak tartanak a végtelenségig, és e szerint rendezték be, legtöbbször kölcsön pénzen, gazdaságukat. A gabonaárak leestek a minimálisra, szintúgy a földárak is, de nem esett le az adósságoknak sem a tőkéje, sem a kamatja.

A versenyzés és telivér-tény észrt és, mely szoros összefüggésben áll a mezőgazdasággal, nagyon kevésbé érezte a jó konjunktúrát, de annál inkább annak megszűntét.

A M. L. E. a háború előtt nagy vagyonnal rendelkezett. Eltekintve az 1200 holdas alagi birtoktól, több pesti ház tulajdonjogától, cca 3 millió korona készpénzvagyona volt. Nem siberekből álló egyletről lévén szó, összes készpénzvagyont a háború alatt hadikölcsönbe fektette. Ehhez járult, hogy a kommunisták a kies budapesti régi versenypályát átalakították Szaharává. Az összes fákot kivágták, a kerítéseket eltűzeltek, a vízvezetéki csöveket kiszedték, a pályát burzsuj kosztolásra beültették káposztával, a tribünöket pedig kvártélynak rendezte be magának egy csomó elvtárs.

Az új pálya előmunkálatait az egylet már a háború előtt elkezdte. A pályatest földvegyülete, nivellírozása és fűvel való bevetése, úgy mint az ottani versenylovak részére épített istállók már a háború előtt készen állottak. A háború alatt ezeket az istállókat lókorházzá alakították át, a kommunisták pedig össze-vissza rongálták ezeket az épületeket, szükségglakásokká alakítva át őket. A versenypályát természetesen itten is telje-

sen tönkretették, felszántották, úgy hogy a kommunizmus lezajlása után a lovaregylet ott állott pálya nélkül és pénz nélkül. Egyelőre versenyeit lebonyolíthatta Alagon, de ez csak időleges intézkedés lehetett.

Ekkor jött be az első ú. n. nemzetgyűlés a parlamentbe. Ez a, különben nagyon hazafias gyülekezet szakértelem dolgában sok dologban bizony nem valami magas nívón állott. Elmondhatom ezt nyugodtan, mivel ennek a nívótlanságnak egy bizonyos hányadát magam is vállaimra veszem, mivel én is tagja voltam. Nem volt ez oka azonban annak, hogy rövid pár hét után megköszöntem a szíveslátást és otthagytam éppen megszületett politikai pályafutásomat a faképnél. Elsősorban azt tapasztaltam ugyanis, hogy kevés tagja van ennek a gyülekezetnek, aki el tudná nekem hinni valamiről való önálló véleményemet, — mindenki csak szócsőnek tekintett, — én pedig nagyon kevés önzetlen hazafiságot tudtam felfedezni soraikban, a legtöbbnek helyből politikai intrikán és saját érdekén járt az esze. Mondom, otthagytam őket, pedig megérdemeltém volna egy kis hangtalan üldögélést a legalább 25 kortesbeszéd után, amelyet minden gyakorlat és előkészület nélkül voltam kénytelen, — ami a legnehezebb, — hazugságok mellőzésével választóimnak elnyöszörögni.

Nem tudom elfelejteni, hogy, mikor első programbeszédem elmondásának napján gróf Batthyány Lajos vendégszerető kastélyában egy ködös reggelen felébredtem, első gondolatom az volt, hogy vigye el az ördög ezt a gyönyörű politikai karriert, én bizony kiugrom az ablakon és nekivágok a jó sűrű köd védelme alatt a parkon keresztül a szántásoknak, hogy örökre búcsút mondjak ennek a választókerületnek. Azt hiszem, hogy meg is tettem volna, ha közben reám nem kopognak. Vittek a szabadban lefolytatandó gyűlés helyére, én meg mentem körülbelül ugyanavval az érzéssel, mintha akasztani vittek volna. A menekülés pillanatát elszalasztottam.

Azért mégis baj volt, hogy ebből az áldatlan foglalkozásból ily korán ugrottam ki. Volt ugyanis ennek a nemzetgyűlésnek egy olyan félszent forma hölgy tagja, aki távozásom után avval a törvényjavaslattal állott elő, hogy a versenyzés totalizátor-forgalmából vonjanak le 6.5%-ot a testnevelés javára. Nem is próbálták ezek a szerencsétlenek a tehenet fejni, egész

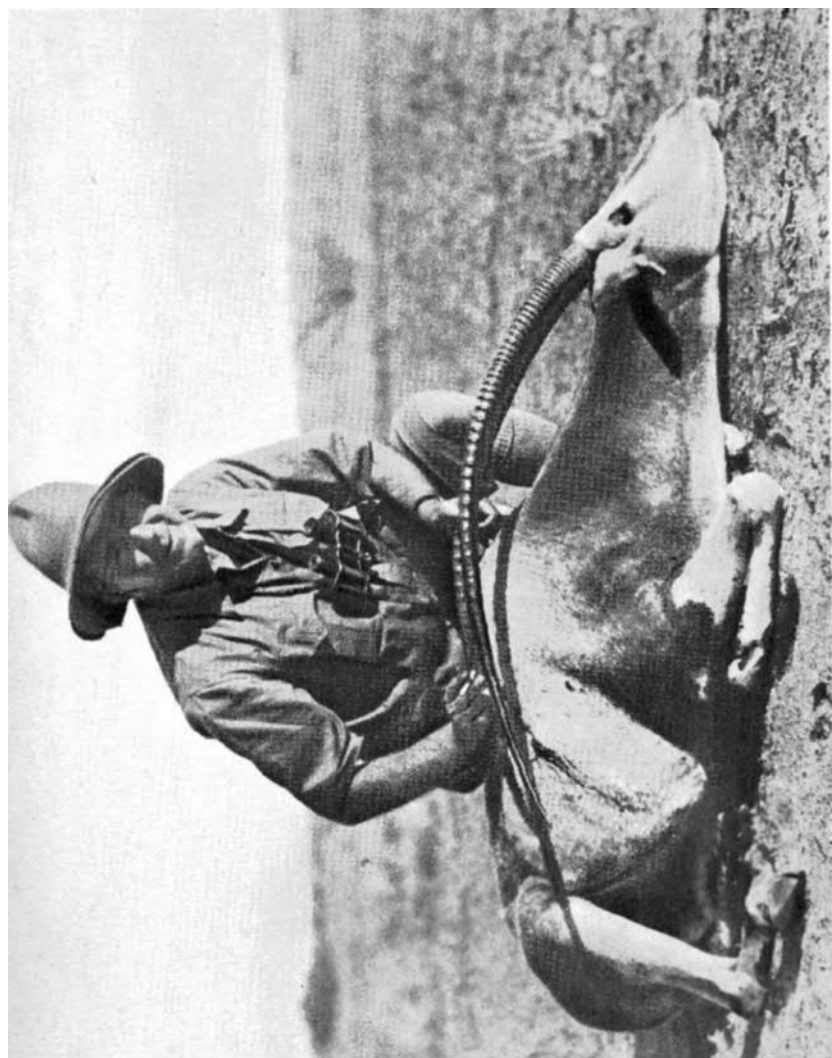
egyszerűen levágták. A pénzt veszített lovaregylet, melynek az új tribünök hitelre való felépítése nem éppen rózsás kilátásokat nyújtott, odajutott, hogy egy ostoba törvény alapján ugyanannyit adott le az öt nem érdeklő testnevelésre, mint amennyit saját céljaira kapott. Ettől eltekintve az egész dologban csak a lovaregylet pénznélkülisége volt pozitíve megállapítható, a jövőbeli totalizátor-forgalomból eredő esetleges jövedelem természetesen nem.

Azt hiszem, hogy az egész világon tudnak buta törvényt alkotni, ellenben azt nem értem, hogy miért olyan nagyon nehéz mindenhol egy buta törvényt megszüntetni. Dacára, hogy az államhatalom részéről versenyügyünk a legnagyobb jóindulattal találkozott, ez a törvény ma is ott díszleg a törvénytárban, bár méregfogainak egy része ki van húzva. Ha e törvényjavaslat előterjesztése idején még a parlament tagja lettem volna, talán az egyetlen, aki a magyar versenyzés helyzetével tisztában volt, talán sikerült volna propagandával elérnem azt, hogy belássák ennek tarthatatlanságát és ne emeljék törvényvé. Ez politikai bűnöm!

Az ország állandó szegényedésével természetesen mind kisebb és kisebb lett a versenyeken a totalizátor-forgalom is,, és mindjobban és jobban össze kellett húzni a nadrágszíjat. Evvel nem tartott lépést a tréning-költség olcsóbbodása. Ez természetes is, mert a zab, széna, szalma áresése nem sokat mond egy versenyzőállóban. A sok ember fizetése, a sok felszerelés, ez az, ami sokba kerül. Korgóhasú emberekkel pedig dolgozni lehetetlen.

A másik nagy baj volt az, hogy a történelmi osztály, amely jóformán kizárólagosan ügyis, mint tenyésztő, ügyis, mint versenyző támogatta a sportot, ebben a bolond időben anyagilag nagyon meggyengült és örült, ha gazdaságát így-úgy vihette tovább, a versenyzésre már nem tellett. Az iparral, kereskedelemmel és egyáltalában a pénzügyi élettel foglalkozó embereknél pedig egy Magyarországon speciális és meg nem álló felfogás tartotta magát, t. i. az, hogy egy üzlet, vagy foglalkozás szoliditását rontja, ha annak tulajdonosa versenyzéssel foglalkozik.

A nagy államokban evvel egészen ellenkező felfogás áll fenn, sőt, Angliában valaki nem is próbál a Cityben szerepet

játszani addig, míg egymár versenyló nincs a tulajdonában. Nem mondhatom, hogy e téves felfogás megváltoztatásába fektetett minden igyekezetem átható eredményt ért volna el eddig, az ipar néhány erőssége versenyez ugyan már, de kismértékben és álnév alatt, kivéve két urat, kik már régebben és passzióval üzik e sportot. E tévhit megbuktatásában mérőföldkövet állított fel dr. Chorin Ferenc, a nagyok azt hiszem legnagyobbika, mikor belátva az ósdi és helytelen felfogás tarthatatlanságát, aktive nevével kezdett szerepelni a versenytéren.

Telivér-tenyésztésem, melyet a háború utáni években kezdtem meg, rohamlépésekkel haladt előre, illetőleg rohamosan emelkedett a ménesben felgyülemelő kancák száma. Minden versenyló, amely kezem alatt félig-meddig tenyésztésre alkalmasnak látszott, lement a kenderesi ménesbe. Ha egy-két ivadéka nem nyerte meg tetszésemet, hacsak nem volt pedigréje különösen jó, repült ki onnan. Persze anyagilag elég fájdalmas egy ilyen ménes elindulása. Amíg kellő számú csikó kerülhet eladásra, vagy tréningbe, pénzt, még pedig elég sokat visz, és semmit sem hoz. Hozzjárult a kezdet nehézségeihez az is, hogy mindjárt eleinte két hét lefolyása alatt nem kevesebb, mint II kancám vetélt el, bár nem járványos elvetélésben, valószínűleg hülésben, de ez a zseb szempontjából eléggé mindyegy. Akármilyen nehezen ment, akármennyire túlméretezett volt ez a ménes és istálló anyagi erőmmel szemben, nem engedtem és átküzdöttem a nehéz időket.

Ügy vélem, hogy az utolsó 2—3 évtized legkiválóbb ménje Festetics herceg Pázmán ja volt. Alig van klasszikus nyerő, mely ne lett volna ivadéka. Korai kimúlása nagy csapás volt az ország telivér-tenyésztésére, természetesen éppolyan nagy, csak sokkal közvetlenebb, kitűnő sportsman gazdjára, a boldogult öreg hercegre. Fedeztetési díja évről-évre emelkedett, utolsó éveiben már 3000 pengőért fedezett egy kancát, úgy hogy 40 kancát véve alapul, egészen csinos tőkét jelentett.

Kimúlása után rövidesen beszélgettem gazdjával e nagy veszteségről, megemlítve azt, hogy nincs az a legrosszabb dolog, vagy legnagyobb veszteség, melynek valahol jó oldala ne volna. Engem pl. Pázmán kimúlása direkte szanált: addig, amíg más tenyésztő küldött hozzá kancát, nekem lehetetlen volt a konkurrencia miatt nem küldenem, küldtem is évente ötöt. Most

már más sem küldhet, én sem küldök, megspórolok évente 15,000 pengő fedeztetési díjat.

A lóversenyzést az ország érdekében, a nagyhírű magyar lótenyésztés érdekében mindenáron át kellett menteni ezen a szűkös anyagi eszközökkel kínlódó koron.

És hogy ez sikerült, dacára a súlyosan akadályozó testgyakorló törvénynek, dacára a leszegényedett földbirtokos osztálynak, — ez igen nagy eredménye a M. L. E. altruista és célirányosan gondolkozó vezető személyeinek.

Ennek eredménye már napról-napra jobban előtérbe lép a lótenyésztés erősödésében, javulásában, jövedelmezőségében, — és már visszasírják félvérmeneseik tenyészanyagát azok, kik elég könnyelműek voltak az egy évszázad alatt kitenyésztett értékes anyagot pár évi ráfizetés miatt könnyelműen elfecsérelni.

A versenyzés is túl van a krízisen. Még nem elég jók a díjak, minélfogva nincs elég istállótulajdonos, — de ennek is eljön az ideje, ha a telivértenyésztés régi nivóra emelésének nehéz, sok pénzt igénylő munkája befejezést nyer.

Nem volna befejezve e fejedet, ha meg nem említeném vezető politikusainknak belátását és segítő kezét a versenyzés újjászületésének bábamunkájában.

Hogy bátyám maga is tenyészt és versenyez, hogy minden bajunk belátó jóindulatával találkozik, az természetes, hiszen a lovasszellem legnagyobb hívei széles e világon a tengerészek. Őt ezen kívül még Horthynak is hívják!

IX.

Első utam Afrikába — A tengeri út kellemességei — Az akkori Mombasa — Szafarizás — Nincs víz — Megszűnt a romantika — A vad is megváltozott — Stigand — Szerencsétlen civilizálás — Rovarveszedelmek — Gyógyszerek és orvoslás — Baj van a csincsálással — A térítés eredményei — Karavánok a sivatagban — A szafari felszerelése — Vadóvás és vadpusztítás — Éghajlati viszonyok.

1905-ben végre odajutottam, hogy életemnek egyetlen nagy vágya az, hogy meglássam a fekete földrészt, az akkor még sötét, sok helyen nagyon sötét Afrikát, beteljesedett. Előzőleg összegyűjtöttem minden adatot azoktól, akik előttem jártak ottan, megrendeltem és leküldtettem Mombasaba felszerelésemet és egy ködös őszi napon — nem tudom ugyan, hogy ködös volt-e, de ezt már így szokás írni — Triestben felültem az osztrák Lloyd egyik Afrika-járó hajójára, melyet a gyengébbek kedvéért «Afrikádnak is hívtak. Szerencsém volt abban is, hogy ugyané hajóval ugyanoda utazott gróf Hoyos Ernő, a tapasztalt, sok különböző exotikus vidéket járt vadász öccsével és egy barátjával. Sokat tanultam tőle teoriában. Különben elég hülyének éreztem magamat, hiszen ócska kontinensünket akkor hagytam el először, tengervizet láttam ugyan Hamburg csatornáiban, de tengert is csak most először egészében. Még hozzá ez a tenger őszi szokás szerint a Földköziben jó magas is volt. Etették is útitársaim szorgalmasan a halakat és örömmel konstatáltam, hogy a hajómozgás semmi irányban sem tud különösebben megimpresszionálni. Nem emlékszem első hajóutamnak apróbb részleteire, valószínűleg nagyon megcsodáltam Port-Saidban a világ bizonyosan legnagyobb színes csirkefogó-gyülekezetét, arra jól emlékszem, hogy szaturálva a theoretikus Afrika-ösmerettel és született afrikainak akarván magamat feltüntetni, alig mentem pár lépést a parton, teljes

önérzettel rúgtam bele egy alkalmatlankodó és mindenfélét kínáló Fáraó-utódba.

Port-Said akkor valamivel kisebb, de különben éppen olyan volt, mint most, a kanális azonban sokkal, azt hiszem 20 méterrel kisebb szélességű. A háborúnak kellett jönni, hogy kiszélesítsék, illetőleg kimélyítsék. A háború előtt tudtommal csak 8 méter mély járatú hajók közlekedhettek azon át. Nem tudom, hogy ezen, vagy következő lerándulásomkor történt, hogy a csatorna másik végén, Suezben találkoztunk egy orosz hadihajóval. A távol kelet vizeiről, Wladivosztokból jött ez a hajó az elvesztett japán háború után, legénysége felázadt és ennek leverése után fogságba került a fedélzet alá. Kínai kulik helyettesítették őket. A hajó ilyen siralmas állapotban megérkezett pár évi hazai távoliet után Suezbe azon szándékkal, hogy Odessába vitorlássék. Tisztjei olyan jól értesültek voltak, hogy nem tudták azt, hogy 8 méteren felüti mélyjáratú hajót nem eresztenek be a csatornába. Honvágyukat alaposan revízió alá kellett, hogy vegyék, mert nem maradt más hátra, mint megfordulni és a Fokföldet megkerülve Gibraltáron át érni el a Földközi-tengert és azon keresztül a várva-várt Odessát. Egy kis különbség a távolságban, lehet vagy csekély 20,000 mérföld.

Milyen öröm először látni a tenger madarait, a repülő halakat, mikor a hajó mozgásától, de valószínűleg még inkább valamely ragadozó hal megjelenésétől megriaszta rajokban kirepvennek kis ezüstös testükkel a vízből, hogy 20—30 méter után újra belevágódjanak abba. Mily öröm jobb jövő reményében először végigizzadni a különben rendesen tisztességesen viselkedő Vörös-tengert, kötelességszerűen megbámulni az Apostoloknak nevezett kopár, ronda, a tengerből meredeken kiugró kis sziklaszigeteket és látni Adenben a pokoli forró, kopár sziklaktól bekerített várost, a hamisítatlan szomáli gyerekektől körülúszkált hajóról, kik mitsem törődve a kikötőben nyüzsgő cápákkal, vígan bukdácsolnak egy-egy vízbe-dobott pénzdarab után.

Azután az obiigát partraszállás után és a bevásárlások elvégzése előtt, akkor még kis arabs lótól vont négykerekű buggyn átkocsikázni a bennszülött városba, melynek felső részén nem sok évvel azelőtt tisztították meg és tették láthatóvá

az állítólag rómaiak által két hegy sziklafalai közé beépített és több millió tonna vízfelfogásra képes terrasozott víztartályokat. Őszintén bevallom azonban, hogy ezen látványosságoknál sokkal nagyobb örömet okoztak nekem a hosszú tevekarávánok, ahogyan egyik teve kötőféke a másik előttemenő farkához kötve egykedvűen ballagtak egykedvű arab kísérőikkel rendeltetésük felé. Nagyon imponáltak a sötétarcú, fekete szakállas alakok hófehér humuszaikban, a szomorú tevék világfájdalom és lenézés kifejezésével tekintetükben. Elmerengtem rajta, hogy ezek vájjon honnan jöhetnek, milyen vadvilágból, mi minden érdekes vadállat tanyázhatik arra. Hiszen Aden mögött végződik a vüág, végződött akkor, de ez a víznélküli, sivatagos terület ma is jórészt éppen olyan ösmeretlen, mint akkoriban volt.

Adentől Mombasáig megtartott az út még vagy 7 napot. Eleinte mesziről, majd közelebről látszottak a partot szegélyező kókuszpálmaerdők, aztán kanyarodott be a hajó Kilindini kikötőbe, a sziget déli oldalán. Ma ez a kikötő gyönyörűen ki van építve. Nagy széles móló a part mentén, mely mellé a nagy hajók is oda tudnak állani. A kiszállási helyen a vámház nagy épületei. Rengeteg fekete hordár, magán- és taxi-autó, a vámház mellett pöfékelve áll a mozdony, mely innen egyenesen röpíti a vonatot Nairobi felé. Akkoriban a vasúti vonal ugyan már ki volt építve két éve a Viktória-tóig, de miután az ember a kikötő közepén horgonyzott hajóról nagy ügyel-bajjal sok holmiját és saját magát csónakba telepítette át és partot ért, onnan az akkor még sűrű aljnövényzettel és 5—6 méter törzskerületű baobab fákkal benőtt áthatolhatatlan szigetrészen keresztül, mely sűrűben még párducok is tanyáztak, egyenes úton síneken járó és fekete boyok által tolt kis kocsikon ért Mombasa városába. Ma több, nem mondom, hogy elsőrangú, de mindenesetre kényelmes hotel áll az utas rendelkezésére, — akkor két kis egyemeletes, a szobák között deszkafalas kommoditás volt minden.

Hotel Cecilben tanyáztam, komisz kis korcsma volt Szerencsére vendég minél kevesebb lakott benne, de ha azenyémtől negyedik szobában is volt vendég, úgy hallatszott át a deszkafalakon hortyogása, akár egy ágyban aludtunk volna. Jól emlékszem éttermére. Sötét, barátságtalan és természetesen pokoli forróságú

lyuk volt. Asztalom közelében a sarokban egy nagy pókháló, melyben a legnagyobb pók uralkodott, melyet valaha is láttam. Teste legalább 4 centiméter átmérőjű volt. A szoba vége felé széles deszka lógott a szoba teljes szélességében a mennyezet-ről, aljában méteres függönnyel ellátva. Ha a temperatura már tűrhetetlenné vált, az ember csak elordította magát, hogy: «Haya punka» és erre a deszka kezdett előre-hátra inogni. Négerkölyök-erőre berendezett ventilátor madzag-áttétellel.

Nairobinak akkoriban csak a neve volt meg, város nem volt mögötte, így a karaván összeállítása Mombasában történt. Kitűnő teherhordó anyag is volt ez, szuahelik, kik századokon keresztül nem csináltak mást, mint terhet vittek, terhet hoztak sokszáz- és száz kilométeren keresztül Mombasától be vagy Mombasához ki a fekete ösmeretlenségéből. Egy ilyen néger hónapokig, talán pár évig is távol volt szülővárosától. Cipelte a fején a nagy terhet reggeltől-estig, fáradt, izzadt és ha közben a szomj- vagy másféle halál utói nem érte, hazaérkezve, miután feleségével, vagy feleségeivel kimulatatta magát, néhányszor, vagy sokszor alaposan berúgott, összevásárolt egy csomó haszon-talanságot, melynek hasznát sohasem vehette, a legrövidebb időn belül kifogyott keservesen szerzett pénzéből és amint a bennszülött városrészben verték a dobot új karaván emberei-nek toborzására, jelentkezett újra és kezdte, ahol elhagyta.

Abban az időben egy karaván összeállításának sine qua non-j a a munyapara volt, a karaván vezető, rendszeren a nagy arab rabszolga- és elefántcsontkereskedő időkben sok tapasztalatot szerzett imponáló, kemény, öreg arab vagy félvér arab. Az ő ügyességétől és szigorától függött a safari azon részének sikere, hogy az el ne tévedjen, széjjel ne szakadjon, semmit el ne veszít-sen és vízzel, fával ellátott legyen. Segítségére volt minden tíz emberhez egy askari (katona), mondjuk szakaszvezető, kinek rendszeren tíz ember volt alárendelve. Ezek az askarik nem vittek terhet, de annál büszkébben hordtak vállukon egy nekik adott özönvíz előtti katonapuskát, mely közveszélyes ugyan nem nagyon volt, de annál veszélyesebb arra, aki el merte sütni. Ezeknek kötelessége volt az alárendelt emberek dolgoztatásán es felügyeletén kívül éjszakánként felváltva őrseget teljesíteni a tábor körül és élesztgetni a tüzeket az oroszlán távoltageására.

A mai csúnya, kényelemszerető világban az afrikai élet

romantikája nagyon megfogyott. Hol kell most munyapára? Nairobian egyik vadászati ügynökség fojtogatja a másikat, egyik fehérvadász túllicitálja követeléseivel a másikat és mi kell ahhoz, hogy az ember a jó vadterületekbe bejusson: se munyapara, sem askari, de még teherhordó is ritkán; megvásárol az ember egy öreg rozsdás Fordot, hátul a holmi tetejére szerez egy puskahordót, egy szakácsot meg egy boyt (inast) és bűdösíti az ember benzinfüsttel végig a csak pár évtizede érintetlen vadont. Nem mondom, hogy használható úton és olyan területen, melyen vad vagy nincsen, vagy olyanfajta van, amely az embert nem érdekli, nem kényelmesebb automobillal keresztülszaladni, mint a régi módszer szerint, naponta 35—40 kilométert gyalogolva átcsetleni-botlani. Ennyire megrögzött én sem vagyok az ósdiságban, hogy ezt be ne ösmeijem. Fenntartás nélkül szeretném is, ha ez a kényelmi könnyítés nem hozott volna magával Afrikába annyi szedett-vedett nem odavaló népséget. A városokban tanyázó és hiénaszerűen üzletre leleskedő fehéreket nem igen bánom. Ezeket bánhatja az illető kolónia kormánya, mert rontják a néger előtt a fehér ember nimbuszát, de én nem nagyon bánom őket, mert a város területéből ezek alig kerülnek ki, becsapni embert csak ottan lehet. Annál inkább bánom azonban a kényelmes vadászás óta odakapott, ú. n. sportsmeneket, akiket éppen ez a kényelem vonzott oda és akiknek nagyrészt az igazi vadászias érzés teljes hiánya jellemzi. Nem irigylem angol Kelet-Afrika, most Kénia-Colony vadászati felügyelőjét, nem könnyű vadját megvédeni és ezeket a hamis fiúkat rendbentartani. A legveszedelmesebbek a tekintetben a háborúszülte pénzeszsákok. Lőni ugyan jobbadán nem tudnak, de legkevésbé sem néznek arra, hogy mit lőnek. A mellett dobálják a pénzt, rontják a bennszülöttet és lehetlenné teszik árfelhajfásukkal az esetleges kisvagyonú jó vadászember tartózkodását Kéniában. Nem egyedülálló az a valószínűleg sugalmazott közlemény egyik afrikai újságban, hogy: «a napokban Kéniába érkezik vadászatra valami virstligyárosféle Amerikából feleséggel, gyerekekkel, dajkával és tudja az ördög mivel és 60,000 dollárt szándékozik elkölteni.» Hogy mit akar lőni, hol akar vadászni, vagy meddig, arról szó sincs. A fő, hogy imponáljon nem eredményével, de tudja Isten milyen piszkos módon keresett pénzével. Eljön még az idő, attól félek,

hogy autóstrádán robog ki az ember Nairobiból a csillagalakban épített út valamelyik vonalán és minden jobb vadászterület bejárójánál ott várja az embert Cook embere és átadja a jegyet a számozott rinocerosz, vagy oroszlán lelő vesére.

Milyen szép volt az régen. Egy pár vasúti kocsira való teherhordó ember a vezérkarral együtt bepakkolt a vonatba, már az állomásra énekelve, ordítózva, kudu-szarv kürtöt fújva érkeztek, az utazás alatt is állandóan hallotta az ember vinnyogásukat, míg valahol, lehetőleg éjjel kiszállította az ember a csapatot a vonatból. Letáborozás, és hajnalban az első menet. A terhek hosszú sorban, lehetőleg egyforma súllyal kirakva. A munyapara és az askarik állítgatják a teherhordókat egy-egy teher mellé. Az még soha meg nem történt, nem is fog soha megtörténni, hogy csak egy is meg legyen elégedve a neki átadott teherrel. Végre indulás. Mindegyik párnát csinál feje tetejére a teher alá és libasorban, a kirongozi vezetése alatt elindul a menet kürtszó, éneklés kíséretében, közben egy-egy askarival és hátul a munyapara félelmetes bottal és lámpással kezében. Neki hátul kell menni, hogy a lézengőket előrehajtsa és együtt tartsa a menetet. Mint millió gyémánt lógnak a cseppek a napsugártól csillogva a magas fű lehajló bugáin, nem sok idő kell hozzá, hogy az emberen olyan latyakossá váljék minden, mintha nyakig vízben gázolt volna át valami folyón, Milyen előny a feketének, hogy az ő ruhája sohasem ázik át, az övé vízhatlanabb minden európai gyártmánynál: a bőre.

Legutálatosabb egy ilyen hajnali sétánál magas fűben az ember arcába vágódó vizes fű és gally, amely tudja Isten hány piszkos néger pofáját törölte végig előzőleg.

A hideg, vizes hajnalt hamarosan átváltoztatja pokollá a napnak kérlelhetetlen sugara. Hamarosan elmarad az antilop-szarvkürt hangja, elhallgat a kuijongatás, csendben, a lefolyó izzadságtól fénylő bőrrel viszik a feketék a 20—25 kg. súlyú terheket fejükön. A fehér embernek, ki először jár a vadon ezen országútjain, a gyalogutakon, melyek keletet nyugattal, a Kongót a tengerparttal kötik össze és melyen évszázadokon keresztül ezen földrész egész elefántcsont- és rabszolgakereskedelme bonyolódott le, újra kell megtanulni a járását. Ezek a gyalogutak az évszázados koptatás és az esős évszakok nedvesége folytán annyira ki vannak járva, hogy sok helyen 15—20

centiméterrel süllyednek a föld szintje alá. A néger csípőben nagyon keskeny, a mellett rendesen befelé jár a lábával, illetőleg járás közben egyik lábát közvetlenül a másik elé helyezi. Ha az ember megindul ezen a gyalogúton olyan formában, ahogy idehaza görbeláb és lúdtalp nélkül szokás, egyszerűen nem fér bele a gyalogútba úgy, hogy szűk, vagy széles csípő, be kell gyakorolnia magát erre a néger járásra.

Halad a menet, de irama óránként lassúbb. Egy-egy teherhordó, inkább azért, hogy kis pihenést szerezzen magának, félreáll az útból, lerakja terhét, mintha annak egyensúlyozásán kellene valamit igazítani. A másíknak tövis ment a lábába, vagy tudja Isten mi más baja van, ezek azok, akik aztán lassan elszakadnak a sortól és akiket a munyaparának kell előre hajszolni. Az utat eltéveszteni, ahol gyalogúton megy a menetelés, alig lehet, mert ha elágazás van, régi karaván-szokás szerint a tekintetbe nem jövő elágazó gyalogutat «elzájja» az ember avval, hogy egy zöld gallyat fektet rajta keresztbe. Élet ebbe a társaságba és elevenség csak akkor jön, a meleg nyomasztó hatása alatt, ha egy az út közelében szundikáló «kifám» (orrszarvú) szelet kap a mellette elhaladó emberektől és ostoba ösztönének engedve, belerohan a libasorba. Ez körülbelül a legnagyobb szerencsétlenség, ami a fehér embert érheti safárija közben, mert elég a teherhordónak az, hogy csak a prüszkölését hallja az orrszarvúnak, nem sokat nézi, hogy hova dobja el a terhét, — melyben azután természetesen minden össze-vissza török, — hogy a legközelebbi fára felgallyazzon. Sokszor jut eszembe, hogy milyen üdvös volna nálunk a minden foglalkozási ágban, vagy politikában állandóan veszekedő emberek közé egy orrszarvút eresztene, hogy felgallyaznának a fa tetejére és milyen békésen megüldögnének — a múltat elfelejtve — ujjnyi gallyakon egymás mellett.

Egynapi menetelésre 20—25 mérföldet számítottunk átlagban a régi időkben. Természetesen Kelet-Afrika száraz évszakban vízben szegény vidékein a döntő a távolságra vonatkozólag, a víz volt, bár az is nagyon sokszor kérdéses volt, hogy egyáltalában az est hoz-e vízhelyet a fáradt safárinak.

1906-ban a vasúti vonalat elhagyva északnak fordultam és az Athi folyó átkelése után teljesen ismeretlen vidékre kerültem. Alig hiszem, hogy ezen a vonalon valaha járt volna előttem

fehér ember, legalább is az vitt erre a gondolatra, hogy, ha egy kis Wakamba falu közelébe értem, férfi-lakosságnak híre-hamva sem volt, a menekülőknél csak a lassú részét láthattam néha hátulról, a faluban magában pedig csak i —2 beteg, vagy elaggott bennszülött maradt megrémült pofával szemlélve a felénk közeledő furcsa színű és ruhájú jelenséget. Később a vidék (Kitui) teljesen lakatlanná vált, így a bennszülöttek közül fogott kirongozi (vezető) sem nagyon ösmerte ki magát. Szerinte estére vízhez kellett érnünk. Elértünk egy száraz patak-medret, víznek híre-nyoma sem volt. Embereim még nem voltak annyira kimerülve a vízhiány miatt, hogy meg ne tudtak volna érkezni táborhelyünkhöz. Elég vigasztalan éjszakát töltöttünk, hiszen napközben embereim, estére vízre számítva, vizes kulacsukat mind kiitták. Reggel elég nyomott hangulatban folytattuk menetünket, mehettünk vagy 6 óra hosszat, mikor feltűnt előttünk messziről a száraz, szürke vidékben egy feketés zöld sáv, mely egy folyó élénk vegetációját, tehát valószínűleg a várva-várt vizet jelezte. Kimerült embereim nagyon kezdtek maradozni, úgy hogy egy askarit hagytam a menet végén sereghajtónak és a munyaparát magamhoz vettem, gondolva, hogy neki talán be van az orra rendezve vízszimatolásra, mint az elefántnak. A legjobban elgyengült ember is lelket vert magába és tovább vonszolta magát ennek a zöld sávnak a tekintetére. Odaértünk, több kilométer hosszúságban átvizsgáltuk a munyaparával, ő egy irányban, én a másikban menve a száraz araszos homokkal és kövekkel telített medret, de víznek nyomára sehol sem akadtunk. Én idáig elég vígan éreztem magam, mert 2 napra való vizet mindig vittem magammal, amelynek utolsó részletét csak akkor ittam meg, mikor a biztató folyómeder szemünkbe ötlött. Nem volt tehát mit tenni mást, mint a forró déli órákat a fák árnyékában heverészve eltölteni, az elmaradott embereket összevární és 3 óra tájban észak felé tovább menve, rábízni sorsunkat a szerencsére. Mást nem tehattünk, mert 2 napja elhagyott utolsó vízlyukunkat elérni már nem volt bennünk elég erő. Elég vegyes érzelmek között, fáradtan, nagyokat botolva ballagtunk előre délután. Órákat mentünk, az emberek mindinkább maradoztak, eldobták terhüket és félálétan rogytak azok mellé és még mindig semmi biztató jelet, sem zöld vegetációt, sem vizibak, — vagy impala-nyomot, —

amely állatoknak nyoma mindig víz közelségét jelzi —nem tudunk találni. A nap éppen a föld pereme mögé volt eltűnőben, száraz nyelvem már ökölnyire dagadt száj üregemben és alig tudtam beszélni, mikor ismét feltűnt egy zöld stráf. Még négyen voltunk. Minden erőnket összeszedve félóra eltelte alatt ott állottunk egy ugyanolyan száraz folyómeder par'ján, mint amilyen a délben elhagyott volt. Majdnem mind rn remény nélkül indultunk el, most már együtt a munyaparával, a mederben, lábunkat nehezen vonszolva a laza homokban. A meder mindenhol egyforma homokos, egyforma száraz és egyforma reménytelen volt. Alig egy kilométert haladva egy a meder fölé hajló nagy fa tövénél megállott munyaparám, a kimosott part tövére mutatott és azt az ígéző mondatot eresztette el, hogy «Hapa maji». Odahívtuk a még meglevő két életképes embert és a jelzett helyen kezünkkel kezdtük a homokot széjjelkaparni. Lekaparhattunk jó háromnegyed métert, mikor egyszerre a homok kezdett nedvesedni. Mintha kutya volnék és valami kitűnő csontot akarnék társaim elől elrejtteni, olyan serényen kapartam a homokot félre, kinyomtunk belőle még vagy egy félméternyit a partra és epedve ültük körül a lyukat, lesve, hogy hogyan ereszt. Betelt egy negyedórába, míg összeszűrődött benne egy jó araszos barna lé. Annyira persze egoista voltam, hogy én voltam az első, aki hasra feküdt és teleszította magát a jó föld- és gyökérízű lével. Utánam a többi. Mikor mindegyikünk szomja ki volt elégítve, embereim szó nélkül töltötték meg kulacsaikat és indultak vissza a tudja Isten milyen hosszú vonalon aléltnan vagy talán már holtan fekvő embereim összegyűjtésére. Ezt valahogy megkívánja a vadon becsület-törvénye. Az elsőt, akit megtaláltak, magához térítették, megittatták és a segítőember társa terhét fejére rakva vezette azt vissza táborhelyünkre. Ott kissé megpihelve már a megmentett is indult vissza menteni, úgy hogy éjfél után minden emberem együtt volt, nem volt egy ember-veszteségünk sem.

Aki ma megy Kelet-Afrikába vadászni, annak ilyen incidensek, melyek a régi világban nap-nap után fordultak elő, sokszor sokkal tragikusabb kimenetellel, teljesen ösmeretlenek. Ma kényelmes vonaton elutazik Nairoibiba, beszállásolja magát a kényelmes, vízvezetékkel, villannyal, jéggel ellátott fürdőszobás vendéglőbe, vagy hotelba, másnap reggel elsétál «Safári-

land»-hoz, vagy egy másik vadászati agentúrához, azokkal megvásároltat egy, két, vagy három teherautóbilt, azok ellátják sátrakkal, sátorberendezéssel, konzervekkel, cukorral, teával, liszttel, egyszóval mindazon dolgokkal, melyekre egy ilyen kirándulás alatt szükség lehet, jó borsos áron mellé adnak még egy fehér vadászt is, aki a vidéket ösmeri, a bennszülött nyelveket beszéli, mellé adnak fekete szakácsot, inast, vadászt, nyúzó, felülnek a kocsikra és mehetnek, amerre látnak. Ma már a kelet-afrikai bushba nem kell kemény ember, elmehet oda akármelyik pocakos börziáner, vagy akármelyik jó agyaráú vénasszony. Olyanról is tudok, aki 70 éven felül volt, járn persze nem tudott, de még elefántra is fájt a foga, (amennyire foga volt) és sikerült neki lőni. Hordágyon odavitték alig 100 lépésre az elefánthoz. Azt a 100 lépést valahogyan ki tudta szorítani és még annyi ereje is maradt, hogy szegény elefántra el tudta a ravaszt húzni. Hol van Afrika régi romantikája! Az emberek is mások — tisztelet a még elég gyakori kivételnek — akik ma Afrika földjét járják és a vad is más. Nem azt állítom, hogy a kocapuskások Afrikába érkezéttel megszűntek volna állatfajok vagy pedig újak létesültek volna, hanem azt, hogy a civilizáció vagyis tömegvadászat megjelentével a vadnak szokása lényegesen megváltozott.

Első kinlétemkor 1906-ban feltűnő volt, hogy mikor fehér ember által nem járt vidékre jutottam, a vad mennyire nem volt tisztában a lőfegyver hordképességével. Az antilopok jó széllel közeledve bámész tekintettel rendesen mozdulatlanul bevártak körülbelül arra a távolságra, amennyire a nyílnak van hordképessége. A fegyver durranásától sem ijedtek meg annyira, amennyire most teszik.

Erre a nem túl nyugtalanított vidékre gondolva jut eszembe, hogy Kitui vidékén nagy barátságba keveredtem egy wakamba törzsfőnökkel. Hosszú, nyurga ember volt, összes ruházata ékszerein kívül egy vörös takaró, melyet az indus kereskedelem juttathatott el idáig és egy esernyő. Erre az esernyőre rettenetesen büszke volt. Mivel cserkészeteimkor mindig a sarkamban járt, kénytelen voltam leleplezni, mert a vörös szín nem nagyon tudott a vidék jellegébe beleilleni. Nagy diplomáciával előadott rábeszélésemre a takaró otthon maradt, arra a megjegyzésemre azonban, hogy tulajdonképpen az esernyő sem

nagyon praktikus eszköz arra, hogy az ember vele vadra cserkészen, abszolúte nem reagált. Az esernyő jött, sőt esős évszak elején járván az idő, nem tudott 10 csepp eső úgy lehullani az égből, hogy meztelen fekete barátom legnagyobb serénységgel kinyitott esernyője alá ne bujt volna. Nagyon féltette a ruháját. Jól mulattam rajta, mikor társaságában először jutottam lövéshez. Egy impala-bak állott kb. 150 lépésre. Puskát azelőtt még sohasem látott az atyafi és mikor én azt célzásra emeltem, rápislantottam, hogy vájjon mit gondolhat ő a dologról. Ki volt írva arcára, hogy «micsoda hülye kísérletbe kezd bele ez az ember, hiszen még íjjal is legalább 100 lépéssel közelebb kellene jutni arra, hogy valami kilátás is legyen az eredményhez.» Azt az ámuló kifejezést sem felejttem el, mikor a bak tűzben összeesett. Azt hiszem, lényegesen hozzájárult ez barátságunk meg erősítéséhez.

Kéniának ma élő vadja azt hiszem azt is meg tudja mondani, hogy ki milyen gyártmányú és hordképességű puskával vadászik. Próbáljon valaki az Athi Plainseken vagy más nyílt kelet-afrikai vidéken valami antilop-, vagy zebra-csaphoz 300 méteren belül odajutni! Olyan nincs! Nézegetik az embert, tipegnek-topognak, amíg a legokosabb köztük kimondja, hogy erre a távolságra már oda lehet löni golyóval. Erre szó nélkül távoznak.

Tartózkodási helyét is, életmódját is az üldöztetés folytán lényegesen megváltoztatta a vad. Gróf Teleki Samu idejében az elefántok a Rudolf-tó partján, a Baringó vidékén teljesen nyílt vidéken, a tó partján, a tó vizében sétálgattak fényes nappal. Ma világosság mellett az elefánt a legsűrűbb tövises bokor-vidéken, az áthatolhatatlan őserdőben, kétöles elefántfüben, vagy nyakig érő vizű papyrus mocsárban található csak fel.

Kéniában az újabb időkben állítólag az oroszlán sem bög már olyan gyönyörűen egész éjszakán át, mint ahogy azt régen tette. Rájött ő is, hogy nem hasznos sokat szószátyárkodni, bőrével fizethet meg érte reggel.

A háború előtti kitűnő afrikavadászok egyik legérdekesebbjével, Capt. C. H. Stigand-dal találkoztam 1906-ban, vagy 907-ben Nairobiban. Stigand volt az afrikai vadnak egyik legjobb ösmerője és megfigyelője. Néhány kitűnő könyvvel

gazdagította az afrikai vadászirodalmat is. Évekig szolgált a katonaságnál Közép-Afrikában, honnan Afrika egész keleti oldalát bebarangolva szolgálata végén Szudánba került. Akkoriban ezen tartomány délnyugati részén a bennszülöttek nagyon nyugtalankodtak, ami végül nyílt felkelésben jutott kifejezésre, a szudáni kormány pedig Stigandot, akkor már mint őrnagyot küldte le oda rendet teremteni. Bámulatos kitartású, erejű és idegű ember lévén, ki sokszor túlságosan könnyelműen cselekedett, ami biztonságát illeti, fegyver nélkül, sétabottal kezében ment a bennszülöttek gyalogútján magas fű között a lázongó bennszülöttek vidékén, katonáit messze maga mögött hagyva. Ezek sok lándzsától átszurkált hullájára akadtak rá a gyalogúton. Ügy látszik, hogy nagyobb csapat felkelő lesben feküdt a fűben a csapat közeledtét várva és leszurkálták Afrika egyik legjobb vadászát, mielőtt védelemre gondolhatott volna.

Stiganddal expedícióm végeztével Nairobiba érkezve találkoztam. Ő a kórház lakója volt, lábadozóban volt egy súlyos oroszlán-incidens következményei után. Ritka fehér ember, aki oroszlán-párbaj után ezt a kellemes állapotot elérheti. Az oroszlán karmain a dög érintése után visszamaradó mérgegyesen annyira inficiálja a megsebesített ember vérének, hogy alig kerülhető el a vérmérgezés által okozott halál. Így pusztult el a háború után Szudánban egyik legjobb magyar afrikavadászunk, gróf Hunyadi László is, ki nem is életveszélyes sebei dacára harmadnap vérmérgezésben halt meg. Közöttünk van azonban egy oroszlán-sebesülés után életben maradt példány is, öreg afrikatudósunk, Kittenberger Kálmán, igaz, hogy ő kiegyezett az oroszlánnal, amennyiben, hogy az meg ne mérgezze, neki adta egyik ujját.

Simba állomás mellett, széles e vidéken száraz évszakban nem lévén víz, a mozdonyok részére magas víztartály áll, melyet máshonnan töltenek meg vízvonalok a drága nedvvel. Ez a víztartály valahol eresztette a vizet és éjjelenként a szomszagos oroszlánok bejártak az állomásba, hogy a csepegés által okozott pocsolyából oltsák szomjukat. Stigandnak, aki arra járt, ezt elmondta az indus állomásfőnök és ő sötétedéskor felült a víztartály peremére, hogy meglesse az esetleg jövő oroszlánokat. Az éj folyamán különböző időben három oroszlán kereste fel a vizet, ő mind a hármat meglötte és nagyon sötét lévén,

bement az állomásépületbe pihenni, hogy reggel összeszedje terítékét. Kettőre reggel azonnal ráakadt, a harmadiknak csak vérnyomát tudta a bokrok közé követni, annak lövése nem volt halálos. Puskahordójával követte a nyomot és alig haladva 100 lépést, hirtelen rábukkant a még élő oroszlánra, illetőleg inkább az oroszlán bukkant őrá, mert mielőtt fegyverét használhatta volna, az oroszlán már leteperte és karját és vállát marcangolta. Úgy emlékszem, hogy puskahordója lőtte le róla az oroszlánt. Jól-rosszul bekötötték és bevitték a Nairobi-i kórházba, hol erős természete legyőzte a mérgező bacillusokat.

Kórházon, kis vendéglőn, állomáson és kaszárnyán kívül akkoriban még alig volt épület Nairobiban. Egyik nap a vadászati felügyelővel estefelé elmentünk sétálni. Valahogyan eljutottunk a temetőbe. Nem mondom, hogy valami nagy kiterjedésű volt és hogy számos lett volna a fehér emberek sírja, hiszen akkoriban még az üzleti szempont ott még nem jött számításba, — de érdekes volt a sírok kvalitatív elrendezése. A vadászati felügyelő rámutatott egy sor sírra avval, hogy «ezek oroszlán által öldötek meg», egy másik sor az elefántoké volt, még a bivalyoknak is egészen szép sor jutott.

Mint mindenhol, úgy itt is rendkívül rokonszenvesek voltak a K. A. R. ezredben szolgáló angol tisztek. Ilyen helyre különböző anyaországi ezredeből csak azok a fiatal tisztek jelentkeznek, akik rajonganak a kemény élet és sport után, tehát a legjava. Ezekkel megkíséreltük, hogy nem lehetne-e az afrikai varacskos disznóval ugyanazt a sportot megcsinálni, mint amit indiai rokonával művelnek, t. i. a lóháton való üldözést és lándzsával való leszúrást. Ki is vonultunk öten jó kis szomáli ponnykon az Athi Plains irányába. Sorba felfejlődve kerestünk magunknak disznót és alig félórai keresés után egy bokor alól ki is ugrasztottunk egy araszos agyarájú varacskost, amely farkát égnek meresztve és vissza-visszakacsingatva ügetett bele a pusztaságba. Rövidesen összecsoportosultunk és közre kaptuk, de a varacskosnak eszeágában sem volt *ügy* viselkedni, mint ahogy mi kívántuk volna, talán melege is volt a túlgyors szaladásra, szó nélkül sarkon fordult és úgy kezdett minket jobbra-balra kergetni, hogy tiszta örömünk volt abban, hogy nem az ő kezében volt a lándzsa. A nagy kavarodásban azért addig bökdöstük jobbról-balról, hogy kiadta lelkét, de

egyik társam lovának lábát annyira felhasította, hogy azt helyben agyon kellett löni. Azt hiszem, hogy ez volt ennek a sportnak első és utolsó kísérlete, mert ezen a vidéken nagyon értékes állat a ló. Szomáli kereskedők hozták akkoriban, legalább százat egy csapatban a víznélküli sivatagszerű Rudolf-tó vidékén keresztül Abesszíniából, persze útközben ezen állatok nagyrésze elpusztult, Kelet-Afrikában pedig várta őket a lónak legnagyobb ottani ellensége, a tsetse-légy. Persze az a ló, amely mindezt átélte, saltednek nevezve (sózott) sokszoros értéket képviselt. Ma már ezeket a kitűnő ponnykat is az automobil pótolja, azt ugyan csípheti a tsetse-légy, beletörik a foga.

Mint fentebb írtam, ma ezekben az afrikai városokban teljesen felszerelheti magát az ember, még puskát és töltényeket is beleértve, aki nem ragaszkodik megszokott barátjához. Régebben én teljes felszerelésemet Angliából küldtettem le és nem kis gondot okozott a szükséges holmik teljes és tökéletes listájának összeállítása, sátraktól, főzőedényektől és élelmicikkektől eltekintve, a ruházati és patikaszeresek helyes kiválasztása. Valami orvosszer elfelejtése pl. elronthatta volna az egész expedíciót. Erre első lentiétemkor élő példát is láttam. Mindjárt kettőt is. Az egyik egy lengyel úr volt, akit a vasúti vonal mellett egy rest-house-ban találtam. Vadászni jött le és lábujja-körme alá bevette magát egy jigger-család, anélkül, hogy észrevette volna. Ez a jigger befűlja magát a köröm tövéig és ott körülrakja magát sárga petéivel. Ő maga a közepen, mint sötét pont látható. Ha valaki nem tudja és nem figyel meg, eleinte nem veszi észre, mert csak viszketegséget okoz, ha ellenben túlkésőn veszi észre és nincs orvosi segítség, az ujj vagy lábujj elgennyed és le kell amputálni. Így járt szegény lengyelem is, a mombasai kórházban lekanyarították lábujját és ezt vihette haza magával tróféának. A néger különben ezt a jiggert nagyon ügyesen kioperálja, nagy tapasztalata van benne. Egy tüvel beszúr a páciens körme alatt, amíg az állathoz ér és a tüvel kihúzza. Nekem a kezem körmén volt egyszer, de nem mondhatnám, hogy az operáció különösebb élvezetet okozott volna.

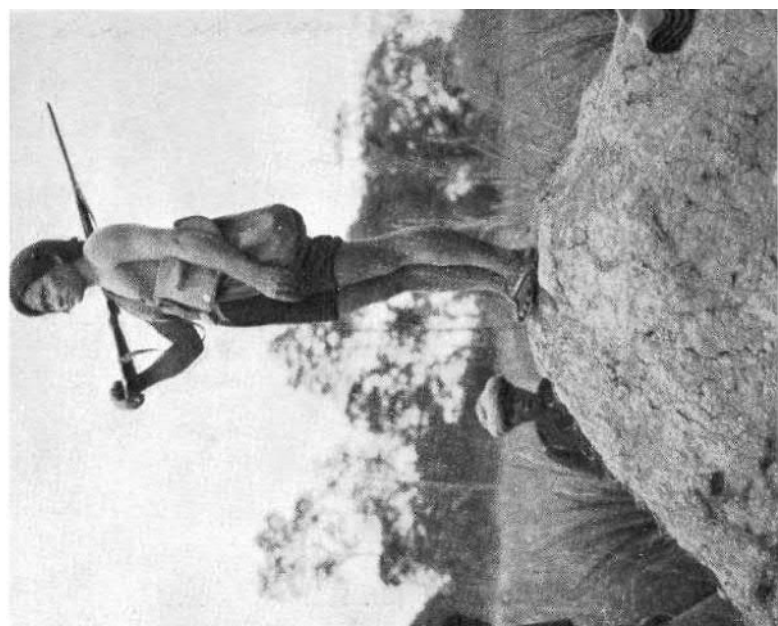
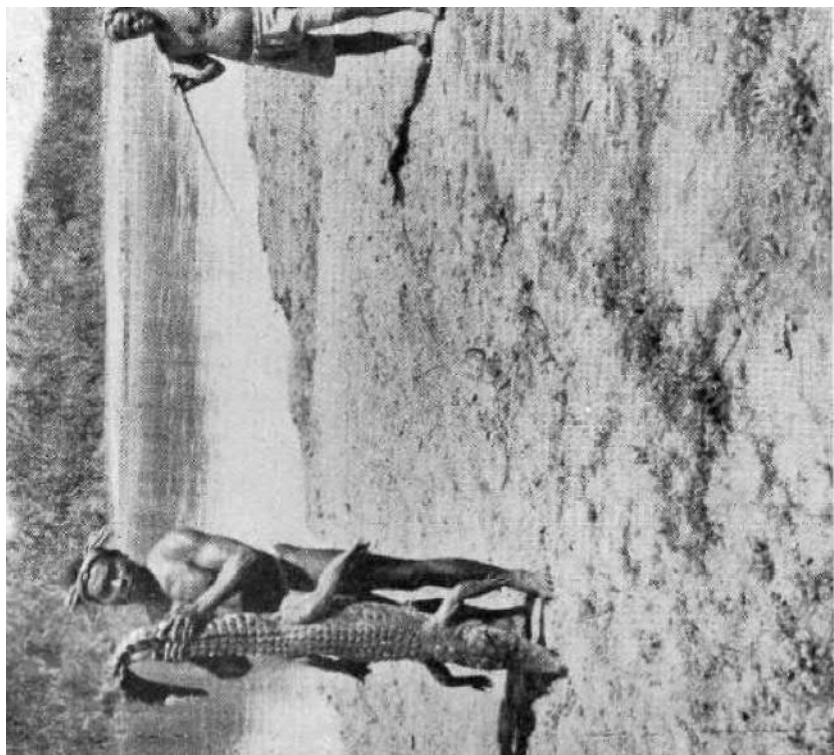
Másik páciensem már komolyabb eset volt: a Kénia-hegy vidékén jártam, mikor messze egy sáfárit láttam irányomtól oldalt haladni. Távcsövemmel vizsgálgattam őket és nem láttam közöttük fehér embert, ezért egy emberemet elibük me-

Márga Óázis. (Gr. Széchenyi Zs. felv.)

Ahol a potyadatolya terem. (Gr. Széchenyi Zs. felv.)

M'oi fegyverhordóm.

nesztettem, hogy kanyarodjanak felém. Valamit hoztak magukkal hordágyon és összetalálkozva konstatáltam, hogy a hordágyon egy önkívületi állapotban levő, habzósájú, szakállas valaki fekszik. Megmértem tempera tūráját, 40 fokon felüli láza volt, maláriáról volt szó. Nagyon nyomorult állapotban volt az atyafi, ezért gondoltam, hogy drasztikusabb kezelésre lesz szüksége: vadászkésemmel széjjel feszítettem a fogait és belecsaptam egy marék phoenacetint a szájába, melyet vízzel teleöntöttem. Nemsokára láza lejjebb szállott és akkor átfordítottam élelmezését chininre. Együtt táboroztunk pár napig, az ember jobban lett. Azért vett annyira erőt rajta a malária, mert semmiféle ez elleni orvosság nem volt vele. Én elláttam a következő időre is, bár magamnak sem volt sok. Az illető cseh ember volt. Később hallottam róla, hogy a vadászati szabályokat egyáltalában nem tartotta be, össze-vissza lődözött, sőt embereivel lődöztetett mindent. A viselkedése miatt Kelet-Afrika területéről kidobták, átment Szudánba, hol rövidesen egy általa megsebzett bivaly megölte. Őszintén sajnáltam a chinint, amelyet rápocsékoltam, a bivaly megtaposhatta az én chininem nélkül is.

Semmi különös vágyam nincsen ebben a modernizált korban autónyomok és széjjelhajigált szardiniás skatulyák között Kéniában vadászni, csak még a nagy agyarú elefántok Eldorádóját, a Kitui busht szeretném meglátogatni.

Ugandában, Belga-Kongóban nem pusztított a civilizáció még annyira, mint itt. Ezeken a vidékeken vannak ugyan kítűnő autóutak, melyek nagyon megkönnyítik és olcsóbbá teszik távoli vidékek elérését, de ezektől az utaktól jobbra-balra a világ, hál' Istennek a régi, legalább is nagyjában az. Persze a fehér ember szaporodása és különösen a missziók nagyon sokat rontottak a fekete emberen. Valahogy úgy vagyok, hogy nadrágban járó feketéhez, különösen ha fez van a fején, vagy kereszt lóg a nyakában, szeretnék valamit hozzávágni. Az igazi jó néger csak a shenzi, a vad néger, aki boldogan éli primitív világát anélkül, hogy szabószámlával molesztálnák.

Uganda ma a tolvajok hazája. Az ember nem tehet le valamit csak pár percre, hogy annak lába ne keljen. Dühöng a kereszténység arrafelé és ítélkezik a fehér bíró. Mikor még Uganda királya de facto uralkodott és ítélkezett, a hazugnak

levágták a fülét, a tolvajnak pedig lecsapták a jobb kezét. Nem is lopott és nem hazudott senki. Hány ember szaladgálna Budapesten fül és kéz nélkül, ha úgy egyik napról a másikra megjelenne Uganda királya bírói testületével!?

A legromlatlanabb bennszülötteket a háború utáni időkben a Belga-Kongó északi részében találtam, a kis nyámanyámokat, kik sok terhet ugyan nem tudtak cipelni, de mindig engedelmesekek, vígak, és fáradhatatlanok voltak, nem tudtunk olyan hosszú menetelni, hogy miután 30—40 km séta elvégzésével terheiket lerakták, ha az ő fülükben mennyei zenének hangzó üres hordóforma dobot verni kezdte valamelyik, táncre ne perdüljenek és körbenállva olyanféle mozdulatokkal ne kellessék magukat, mint amilyeneket a medve produkált megboldogult medvetáncoltatási idejében. Ezek a kis bennszülöttek sem nem mohamedánusok, sem nem keresztények. A belgák avval nem sokat törődnek, hogy megtanítsák őket írni, olvasni. Kitűnő ruhát csinálnak maguknak, úszónadrág szabásút, a Ficus rostjaiból, melyet a külső kéreg alól nyúznak le a fáról. Keveset dolgoznak, keveset termelnek, sokat esznek — ha van mit — de megvannak a kevéssel is, — ha nincs. Egy öreg nyámanyám és családja kunyhójánál táboroztunk egyízben, amennyire a háza körüli berendezésből következtetni tudtam, az öregnek egyetlen foglalkozása volt, — egy általa megszelídített gyöngytyúk-csapat őrzése. Ezek az emberek nem ösmerik a pénzt, nincsenek igényeik, nincs ambíciójuk, egyszóval boldogak. Nem tudom, hogy ki adta arra a jogot és micsoda hamis kötelességteljesítés gondolata az a fehér emberben, ezeket a boldog embereket azú. n. civilizáció tanításaival boldogtalanokká tenni.

Az, amitől a legtöbb ember irtózik, aki a trópokban nem járt, a meleg — a legkönnyebben eltűrhető valami. Ahol úgy öltözhetik az ember, amint a temperatura kívánja, ahol nem kell gallér, nyakkendő, ott a meleg nagyon könnyen tűrhető, csak ivóvíz legyen hozzá. Sokkal rosszabb ennél az ezer különböző rovar, melyek sokszor nehezzé teszik az ember életét. Vidékenként — szerencsére nem mindenhol — a kullancsok ezrei mulattatják az embert. Kelet-Afrika vaddús steppéin ezek a különböző nagyságú kiadásban, a borsónagyságútól a mikro-

szkópikusan alig láthatóig ezrével és ezrével üldögélnék zsákmányra lesve a fűvön. Volt olyan nap, hogy sok százra becsültem azok számát, melyeket ruhámról lesepertem, de azért mindig akadt még legalább 20—25 darab, melyeknek bőrről való eltávolítása hazaérve és levetkőzve boyomnak volt kötelessége. Még az az egy jó szokása van az afrikai kullancsnak, hogy a bőrről leszakítva nem hagyja benn fejét a bőr alatt, mint az európai. A kis kullancsot csak úgy lehet eltávolítani, ha az ember homokkal dörzsöli a bőrt; az kiszedi a pórusok közül, hová ez már elhelyezkedett. A kullancsok legrosszabb faja azonban az, amely épületekbe veszi be magát és amelyek harapása okozza a nagyon sokszor halált okozó spirillum-lázat. Ezért tanácsos a nem nagyon új kinézésű Rest-House-okat elkerülni, vagy legalább is felállítani azok közelében egy sátrat és abban táborozni.

A másik még utálatosabb állat a híres szorgalmas: a hangya. Azt hiszem, hogyha egy bogarász fiatalkorában arra adná magát, hogy Afrika összes hangyafajtáját gyűjteménybe sorozza, jól megőszülne a haja, mire bevégezné penzumát. Nekem sohasem volt ambícióm, hogy megtanuljam ezeknek a kedves állatoknak a nevét, de elég ismerni a sifajut, mely hangya-famillia kilométereket vándorol legalább kétaraszos szélességű oszlopban és mindent elpusztít, ami útjába kerül. Szerencse dolga, hogy vájjon a sifafu-kirongozik rácéloznak-e az ember sátrára, vagy sem. Egy ilyen éjjeli látogatás természetesen nagy örömet okoz a sátrában alvónak, ezer és ezer hangyától ellepve nem is jöhetne az embernek más gondolata, mint a szégyenletes, de hasznos szaladás, az esetleges ruházat gyors hátrahagyásával és elkeseredett bögés a boy után, hogy lakaparja az ember testéről az erős fegyverükkel a bőrbe akaszkodott hangyákat.

A termita ennél szerényebb állat, az hagyja az embert aludni nyugodtan, — igaz, hogy ha földalatti alagútjain bekerül az ember sátrába, a nyugodtan alvó arra ébredhet, hogy minden holmija, a fémrészeket kivéve, reggelre eltűnt. Képes a cipőt úgy megenni, hogy csak a szegek maradnak meg belőle. Ezért van az, hogy az ember safárin holmija megőrzésére pléhládákba csomagol, melynek falán keresztül a termiták nem tudják berágni magukat.

A sok mindenféle kellemetlennél-kellemetlenebb hangya között a király azonban egy kis vöröstestű hangya, amely tanyáját az őserdő folyóndájain, bokrain és sokszor a papyrus szárán üti fel. Hogy csípése milyen fájdalmat okoz, erre vonatkozólag csak egy esetet akarok megemlíteni. A bugomai őserdő melletti elefántfüvesekben cserkésztem már napok óta eredménytelenül elefántok után. Rendesen mindennap valahol, az elefántfüvel borított dombok között a völgyekben végighúzódó elég nagy területű őserdő-részekben utolértem őket. Persze egy ilyen áthatolhatatlan őserdőben nem könnyű zaj nélkül, hozzá még a szelet is figyelembe véve, megközelíteni az elefántot. Nagy csordánál a zaj mellékes, mivel az elefánt-hölgyek maguk annyi lármát csapnak a napi pletykákat megbeszélve, közben a békét korholva, vagy hívva, hogy attól ugyan akár énekelve is mehetne az ember. De a bika, mint ahogy azt saját tapasztalatomon okulva lassan megtanultam, rendesen a szélfelőli oldalon magánosán áll, — neki valószínűleg nemcsak az asszonyi fecsegés unalmas, ő más kötelességgel tartózkodik azoknak közelében és valószínűleg tapasztalatokon okulva félrevonul, hogy csendben állva, hallása érvényesüljön az esetleg közeledő ellenség, az ember közeledtekor. Ezen a napon is egy ilyen őserdő-darabban állott a csorda, még pedig egy igen nagy, legalább 50 darabból álló. Nem könnyű volt keresgélni csendesen kúszva előre elefántnyomokat, néha alig 1—2 méterre látva 1—1 elefántlábát, lelógó orrmányt, vagy közvetlen közelből hallva a láthatatlanok haskorgását és nem volt könnyű megtalálni, hogy a bika hol áll. Puskahordóm nem találta túlságos kedélyesnek ezt az előnyomulást, de azért kötelességszerűleg ott volt mögöttem pár lépésre. Másik két emberem igyekezett hátrább maradni, semmi kedvük sem volt nagyon közeljutni az elefántokhoz. Hirtelen megláttam előttem alig 15 lépésre egy elefánt első lábát. A helyről, ahol állott, a csapattól különváltan, arra következtettem, hogy ez esetleg a bika lehetne. Intettem puskahordómnak, hogy húzódjon le ott, ahol van, én pedig lassan előre húzódtam az elefánt felé. Ott állottam mellette alig 4—5 lépésre, de a lomb teljesen eltakarta testét, csak lábait tudtam meglátni. Hasra feküdtem és még előbbre másztam, gondolva, hogy ha majdan alá jutok, onnan ki tudom venni agyarait, hogy érdemes-e meglőni. Min-

den tervszerűen sikerült. Lábát meg tudtam volna bökni puskacsövemmel, annyira állott tőlem. Felpislogtam rá és konstatáltam, hogy meglehetősen erős két agyar mered ki fejéből, becsültem őket darabonként 70 fontosaknak. És ebben a pillanatban elleptek a vörös hangyák. Csak annyi lelkierőre volt szükségem, hogy a füle mögött kikeressem azt a pontot, melytől a belövés az agyba vezet és ezentúl semmi más dolgom nem lett volna, mint a ravaszt elhúzni. Nem húztam el. Annyi lelkierőm nem volt. Nem is hiszem, hogy sok ember akadna, aki el tudta volna húzni. Legalább 100 kis vörös bestia vájta testem minden részébe randa csápjait és köpte belém mérges savát. . . Felugrottam és nem törődve sem az otthagytott erős bikával, sem az utamba eső esetleg rosszkedélyű tehenekkel, szaladtam vissza embereim felé, amennyire ebben a sűrűségben szaladni lehetett, hogy azokat utolérve és gyorsan levetkőzve, leseperjék rólam a hangyákat. Ezek azonban másképpen fogták fel fejvesztett menekülésemet. Lelki szemükkel látták már mögöttem a feldühödött elefántot, amely természetesen nem engem, hanem őket akarja megölni. Kereket is oldottak és hagytak engem szaladni mögöttük — hangyaterhelten. Mikor gondoltam, hogy az elefántokon már túlértem, elkezdtem utánuk füttyögetni és lassan hitelt adtak kifakadásaimnak és belátták, hogy nincs halálos veszedelem. Ledobáltam magamról mindent és segítségükkel megszabadultam ostromlóimtól. Azt hiszem, hogy nem kell több kommentár ennél ahhoz, hogy milyen kellemes érzés evvel a vörös hangyával való ösmerkedés.

A jiggerrel már megismerkedtünk. Ezenkívül a repülő kellemességek között félig-meddig ismert nálunk is a szúnyog. Nem valami borzalmas állat, unalmas benne tulajdonképpen csak az, hogy a maláriát oltja be. Nappal szerencsére nem jelenik meg, este pedig pofon jár ki a boynak, ha sok van belőle a moszkítóháló alatt. Ha egy-kettő belül kerül azon,^ azokat könnyű a zsebvillanylámpással kifogni, amint bambán ül a hálón, különben pedig éjjelenként inkább örömet okoz az embernek, örömet a felett, hogy milyen elkeseredéssel ordítanak a hálón kívül és semmi kilátásuk a közeli megismerkedésre.

A tsetse-légy már komolyabb dolog. Morsitans válfaja lehetetlenné teszi azt, hogy az ember a légyövből lovat, vagy

szamarat használhasson vándorlásainak kényelmesebbé tételére. Tsetse-vidéken ezen háziállatok alig pár hetet élhetnek. A bicikli az, melyet hiába harapnak. A *Glossina palpalis* válfaj az álomkór terjesztője. Hogy az álomkór mi, azt mindenki tudja. A Viktória-Nyanza vidékén kb. kétmillió bennszülött azoknak a száma, kiket ez a légy a másvilágra közvetített. És közvetít folytatólagosan most is, bár a különböző kormányok mindent elkövetnek, hogy e kórt megszüntessék. 1929-ben West-Nileben tartózkodásunk idején egyik bennszülött faluban éppen össze voltak terelve a vidék bennszülöttei, és a kerületi orvos odajött, hogy megvizsgálja, mennyire vannak az álomkórtól inficiálva. Az ember nyaka tövén lévő mirigyből veszik ki fecskendővel a megvizsgálandó anyagot, mely górcsővel megmutatja az álomkórokozó bacillus jelenlétét. Ez az említett vizsgálat elég szomorú eredménnyel járt, a bennszülötteknek 85%-a volt inficiálva. Ezeket azután valami gyógyító injekcióval kezelik, de tudtommal olyan orvosságot, mely a kórt megszüntetné, még nem találtak fel. A betegek, különösen a betegség előrehaladott stádiumában levők, elég szomorú látványt nyújtanak. Csont és bőrre való lesoványodás, hülye, bamba arckifejezés és teljes apathia a jellegzetes jelenségek. Az infekciót az ember azon veszi észre eleinte, hogy nyakmirigyei megdagadnak.

Miután pár hetet töltöttünk ezen a vidéken és naponta sűrűn volt részünk tsetse-légy csípésében, mi is önkéntelenül fogdostuk nyakunkat, hogy dagad-e már. De becsületes nyakunk volt, semmi kedve sem volt megdagadni. Úgy látszik, hogy nem voltak inficiált legyek, mert a légy nem hordja a természettől magában az álomkór bacillusát, csak általa megcsípett beteg emberről oltja azt át az addig egészségesbe. A legjobb védekezés az álomkór megszüntetésére az, amit az angolok csinálnak, t. i. a bennszülöttek vízhez közel épített falvait felégetik és az egész társaságot magasabban fekvő vidékre telepítik át, azonkívül pedig a sokat használt gyalogutak mentén álló magas fákat egy tői-egyik kivágatják. A *palpalis* ugyanis csak víz közelében tud élni és magas fák levelein tanyázik napközben, honnan aztán olyan gyorsan, mint a nyíl, csap le az arra haladó emberre és örvendezteti azt éles szúrásával. Benn a vadonban, a bennszülöttek közlekedési gyalogútjaitól távol

minden, abban az időszakban kiszáradt wadi (száraz folyómeder) mentén százával akadtunk e légyre, mely örömmel üdvözölt minket, mint régenvárt táplálkozási objektumot, ott azonban majdnem ki van zárva az inficiálódás veszélye, mivel a légy nem jut bennszülöthöz, melytől ő inficiálnék. Furcsa, hogy ez az állat utálja a fehér színt. Ha az ember fehér ruhában cserkészhetne, nagyon kevés baja volna vele. Így mindig zöldleveses gallyat hordtunk kezünkben, jobbról-balról csapkodva azzal hátunkat, hogy ezen ragaszkodó állatokat távol tartsuk.

Evvel körülbelül jellemeztem az összes kis állatot, melyek az ember életét afrikai vándorlásaiban kellemessé teszik és amelyek a leggyakrabban előforduló betegségek okozói is. Egy-egy afrikai újonc olyan patikával érkezik kirándulására, mintha valahol a Kilimandjaro tövén szanatóriumot akarna alapítani. Tapasztalatom szerint két orvosságra van odalenn igazán szükség: az egyik a chinin, melyet tapasztalatom szerint legokosabb profilaktikusan a német módszer szerint hetenként két egymásután következő napon napi i — i gramm adagban szedni az egész ott tartózkodás ideje alatt, a másik a jód, mely minden seb inficiálódásának legjobb megakasztója.

Maláriával elég sok bajom volt. Régebben ezt a profilaktikus előrelátást még nem ösmerték, a háború utáni időkben pedig ösmemi ösmertem, de kutyamódon untam ezt az ember életét elkésérítő, a szó szoros értelmében elkésérítő disznóságot beszedni. 1926-ban hónapokat töltöttünk a legrosszabb lázvidékekben. Szedtük a chinint előzetesen, utólagosan és lázzal semmi bajunk sem volt, dacára, hogy embereim között mindig volt néhány, ki avval kínlódott. Bevégeztük expedíciónkat és Uganda elhagyása után vasúton Nairobibá érve, mely hely egészséges magas fekvéséről és lázmentességéről ösmert, hajónk pedig rövidesen indulván Mombasából haza, feleslegesnek tartottam a chininszedést folytatni. Mombasából való elindulásunk első napján már szorgalmasan rázott a malária. Nem oly rossz dolog tulajdonképpen, mint ahogy hangzik. Nem mondom, hogy az a bizonyos rázós része, mikor vacog az ember foga, különösen mulatságos volna, de mikor átmegy a melegbe, tulajdonképpen csak valamivel melegebb, mint amilyen úgyis van ottan a napsütésben. Természetesen mindjárt tudtam, hogy

miről van szó, de nem akartam a hajóorvost előhívni, a mellett ezek rendesen oly jól értik a tudományukat, hogy többet ártanak mint használnak. Nem is hőmérőztem magam, tudtam úgyis, hogy miről van szó, és akkor úgyis mindegy, engem pedig nem érdekel, hogy az a hőmérséklet 39-e, vagy 40. Genuába érve vártak rám és ott már szigorúbb kezelés alá kerültem. Hónom alá lett erőszakolva a hőmérő, amely 40.8 °-ot mutatott. Nem mondhatnám, hogy éppen úgy éreztem magam, hogy valami birkózó versenyre benevezek, de azt sem állíthatom, hogy nagyon beteg voltam, inkább talán egy kicsit apatikus. Hazaérve aztán, szakszerű kezeléssel ezen nyavalya pár hónap alatt végleg elbúcsúzott tőlem.

A jó d különösen szükséges odalenn a weldt-sore-ok elmulasztására. Nem tudom, mi okozza azt, de az afrikai trópusokban minden töviskaparás, fűkarcolás, valami állat okozta szúrás, vagy bármi kis seb inficiálódik, gennyedésbe megy át, mely gennyedést megszüntetni a lehetetlenségek közé tartozik. Ha azonban egy csepp jódot applikál rá az ember idejekorán, minden zavar meg van szüntetve. Szintúgy nagyon szeretik a jódot azok a vörös kutyának nevezett vörös pettyek, melyek az ember testén szeretnek megjelenni és borzasztó viszketést okoznak.

Ha azonkívül valamennyi kötszer, és a feketék öröme, minél több és erősebb hashajtó van az emberrel, patikája körülbelül teljes. A fekete, aki minden fehér emberben orvost lát, amint az ember jól megtölti hashajtóval, és amint annak hatását minél kiadósabb módon élvezi, gyógyultnak érzi magát akár tüdőgyulladás, akár vakbélbántalma van, vagy a talpába ment valami gennyedést okozó tövis.

1906-ban volt egy porterem, aki minden áldott napon ott guggolt sátram előtt a betegek között, kik mély bizalommal várták cserkészlet után orvosi minőségben való megjelenésemet. Abban az egyben biztos voltam, hogy a fráternek a világon semmi baja sincs. Láza nem volt, megfigyeltem, mikor sok húsunk volt, hogy egy ültiben a tűz mellett legalább másfél kilót a hasába rakott abból, azonban ott guggolt a vizitnél. Persze az egész manőver arra ment, hogy bár diagnózist nem tudtam megállapítani, ne bízzam túlságosan orvosi tudományomban és tévedés elkerülése végett mentsem fel terhe hordása

alól. Egypár ilyen nap után kezembe akadt patikám vizsgálatakor egy pléhskatulya, melyben egy tucat jó nagy mustárpapíros volt. Evvel elől-hátul teleragasztottam az atyafit és megparancsoltam neki, hogy így felszerelve egy órahosszat tovább kell guggolnia sátram előtt. A mustárpapír megtette kötelességét. Úgy égette bőrét, hogy a veríték kiütött rajta, de kegyelem nem volt. Jó másfélóra múlva leszedtem azt róla, ahol bőréhez volt tapadva, szürke négyzetek maradtak nyomában, de azt mindenesetre elértem, hogy ezt az embert többet betegim között nem találtam.

Volt egy másik súlyos betegem is akkoriban. Annak az volt a baja, hogy majdnem minden nap bicskáját kihúzza tokjából, nekiment valamelyik társának és öten-hatan alig tudták lefegyverezni és leteperni. Társai hozták eléem és elmondták, hogy ez nagyon beteg ember; jó ember volna, szelíd ember, csak az a baja, hogy a belsejébe beleköltözött az ördög és az kényszeríti a bicskázásra. Ennek hashajtót nem mertem adni, mert féltem, hogy baj lesz, mikor elkövetkezik az ördögtől való szabadulás gyors momentuma, ezért jobbnak tartottam elfogadni a betegség okát és azt mondtam neki, hogy tudom súlyos betegségét, azt is tudom, hogy különben milyen jó ember, ezért segíteni csak úgy tudok rajta, hogy, mikor az ördög megint mozogni kezd és bicskázásra izgatja, addig ütöm, amíg az meghal. Azt nem tudom, hogy ezt az ördögg kivégzést ő érezni fogja-e, mert csak testén keresztül tudom elérni az ördögöt, de azt hiszem, hogy ez bizonyosan használni fog. Sohasem bicskázott többet.

A vérhas is sokszor előforduló betegség a safari alatt, ezt főleg, azt hiszem, a sok rossz borsóleves kinézésű víz okozza, amit ott meg kell az embernek inni. Legokosabb a vizet mindig felforralni és lehetőleg filtrálni, ez elejét veszi a bajnak. Engem egyszer ért utóí, elég rosszul is voltam, de egyedül lévén fehér ember és sokszáz kilométerre a legközelebbi orvostól, nem akartam engedni és ágybanfekvő lenni. Minden nap elvánszorogtam cserkészni és mikor már alig tudtam lábaimon állni, javulást pedig nem láttam, vaktában beszédtem egy marókra való ellen-szert, melyben ópium is volt és amely szer használata után való nap már egészen jól éreztem magam. Mikor kúrát Nairobi-ban egy orvosnak elmondtam, nem értette, hogy hogyan volt

lehetséges, hogy beleim el nem szakadtak és hogy még az élők között vagyok.

A bennszülött ellenállóképessége, azt hiszem, betegségekkel szemben nem túlságosan nagy. Egy kis láz, vagy hasfájás mindjárt leüti a lábáról. Nem hiszem, hogy kevésbé bírná, mint a fehér ember, csak akaraterije gyengébb. Sebesülésekkel már egészen másképpen áll a dolog. Vérének is valahogyan más összetételűnek kell lenni, mert pl. amilyen ritkaság, hogy fehér ember túlélje ragadozó állat karmaitól okozott sebesülését, a majdnem mindig bekövetkező vérmérgezés miatt, éppen olyan ritka, hogy bennszülött ilyen sebesüléstől, ha az különben nem halálos, elpusztuljon. A mellett bámulatosan gyors náluk a sebeknek gyógyulása is. 1907-ben a Tana-folyó mentén egy lőtt bivalyom nyúzásával voltunk elfoglalva. Egyik emberem vaspengéjű késével hasította a bőrt, mikor a kés kiszaladt a vágásból és a sípcsont mellett belement saját alsólábszárába oly mélyen, hogy hegye hátul állott ki lábikrájából. Kötszer sem volt velem, így nem tehettem mást, mint zsebkendőmmel jó erősen elkötöttem a sebet, melyből csak úgy sugárzott a vér. Hazaérve dezinficiáltam azt és újból elkötöttem, a sebesülés utáni harmadik napon pedig kb. 30 kilométerrel tettük odább táborunkat, a sebesült ember rendesen vitte az egész úton terhét a fején, mely séta után két nappal már kötés nélkül járt, a seb pedig rendesen be volt hegedve.

Házi gyógymódjaik nem tartoznak a legkellemesebbek közé. Egyszer végignézttem egy mütétjüket. Egyik embernek nagy tövis ment a talpába és ott elgennyedt. Doktora egy vastag drótot tüzesített meg és avval turkált jó mélyen a sebben, míg hóhérjai rajta ültek a páciens hasán, mellén, fején. Azt nem állíthatom, hogy a mütét sikerült volna, nagyon sietve kellett akkoriban az esős idő beállta miatt visszavezetni a safarit, naponta kb. 40 km. menetünk volt, mely utat a fájóslábú teher nélkül ugyan, de lehet mondani, hogy féllábon tette meg. Amint lakott vidékre értünk, visszahagytam. További sorsáról nem tudok.

Az bizonyos, hogy gyalogolni, azt tudnak ezek a feketék. Persze odahaza vannak és a forráság nem hat rájuk úgy, mint a fehér emberre, annak dacára hihetetlen, hogy mit képesek egy nap alatt távolságban legyalogolni. Ha az ember nem vesz

többet, elég az, amit egy teherhordó naponta végez. Egy safarinak, ha nem lusta, napi menetelése kb. 25 mérföld, ami megfelel 40 km-nek. Ez is elég sétának, de ha hozzávesszük, hogy ez az ember azonkívül még 20 kg terhet cipel a fején, úgy nem nevezhetjük ezt a napi teljesítményt sétának.

Uganda észak-keleti részén, Karamojoban az ottani bennszülöttek az esők beálltával gyalog üldözik, még pedig eredménnyel az ottan előforduló antilopokat. A ragadós, mely agyagos talajon a nehéz állatok besüppednek és lábuk azonkívül megrakodik sárral, míg a mezítlábas könnyű bennszülött sem sarat nem szed fel lábaira, az emberi láb nagyobb felületet képezvén, sem nem süpped olyan mélyen. Eleinte persze nagyobb gyorsaságuknál fogva az állatoké az előny, de ezek a kitartó, kemény bennszülöttek lassan-lassan tért nyernek, míg az állat teljesen kiáll és lándsáikkal le tudják szúrni.

Lehetetlen erkölcsi szempontból a feketéről véleményt mondani. Először is annyi a faj belőle, mint a tarka kutya, azután egy része már majdnem ú. n. civilizált és ez a civilizált-sági állapot fajtánként és törzsenként megy lefelé egészen a teljesen vad shenziig, vagy azokig, kiknek ünnepnap, ha jól megvacsorázhatnak valamelyik embertársuk húsából. Legnagyobb különbséget azonban közöttük a különböző vallások teszik. Hogy a rájuk oktrojált kereszténység vagy mohamedánizmus tanainak mélyebb értékével nincsenek tisztában, az több, mint természetes: ahhoz intelligenciájuk és műveltségük nincs meg. Nem is tudom, hogy mi jogon akarjuk mi arra a nyomorult feketére, aki az ő szellemeivel és boszorkánymesterével évszázadokon keresztül a legnagyobb egyetértésben megvolt, a mi vallási tanainkat ráoktrojálni. És ha már muszáj nekik kereszténységet magyarázni, legalább csak egy vallást engednének nekik tanítani. Nem tudom, hogy milyen felfogásuk lehet ezeknek a természet gyermekeinek arról, hogy minden 100 kilométerre valamelyik másik keresztény szekta vigécei verbuválnak. Egészen megértem azt a bennszülöttet, akiről úgy szól a mese, hogy elment és kikeresztelkedett egyik vallás missziójánál. A keresztség felvétele után ott ácsorgott sokáig, míg a hittérítő meg nem kérdezte, hogy tulajdonképpen mire várakozik. Erre ő azzal a kérdéssel válaszolt, hogy nem kap-e semmi ajándékot keresztségének felvétele után? A nem-

leges válaszra megjegyezte: «A másik vallásúaknál már kétszer keresztelkedtem ki és mindig kaptam valami ajándékot. Ide ugyan el nem jövök többet keresztelkedni.» Egyet azonban nagyon megértének a keresztény tanításból: hogy mindnyájan egyenlőek vagyunk. Ez az egy, az egyenlőség tana volt az, amit egyik, keresztény boyom megjegyzett magának az egész hittérítésből. Különbön elég haszontalan fickó volt és hogy kétség merüljön fel buta fejében evvel a tannal szemben, jól pofonvágtam. Így aztán semmi sem maradt a fejében a mennyei mannából.

Az izlám tanaiból is csak annyit tudnak követői, hogy több feleséget lehet tartani, ami a végén pénzkérdés és amit Mohamed tanácsa nélkül is meg lehet tenni és még egyet, ami nekünk, Afrikában vadászoknak néha nagy kárt okoz t. i. az, hogy nem szabad olyan állatot megenni, ami nincs élve «megcsincsálva.» (A torika mohamedán szokás szerint elvágva.) Ha az embernek mohamedán a puskahordója és az állatnak, melyet meg akar löni, trófeáját haza akarja hozni, nagyon vigyázni kell, mert amint elpattan a puska, már rohan a puskahordó úr kihúzott késével, hogy az összeesett állat torkát elvágja. Az életben-levésben nagyon elnézőek: ha odaértekor az állat már kimúlt, meglöki lábával, hogy egy kicsit mozogjon, mintha élne és hamar elnyisszenti a torkát. Becsapja Mohamedet.

1929-ben Kittenberger Kálmánnal és Pista öcsémmel az Albert-tó partján várakoztunk hajónkra, amely Máhdiba volt minket viendő, hogy ottan még meglőhető elefántjainkat elejtve folytassuk utunkat a Belga-Kongóba. Hajóérkezés napján előállottak boyjaink és puskahordóink és kijelentették, hogy minket nem hajlandók a Kongóba követni, mert ott nagyon rosszak a bennszülöttek és meggyilkolják őket. A sorok között azonban ki lehetett olvasni, hogy inkább nagyobb szerű fizetés-emelést akartak erre a hátralévő idejükre kipróbálni belőlünk. A boyok hamar látták, hogy rosszul áll a sztrájk ügye és visszakoztak. A puskahordók azonban kitarítottak, aminek az lett a vége, hogy az egész társaságot kidobtuk és nélkülük folytattuk utunkat gondolva, hogy olyan bennszülöttet, aki a vidéket és a vad hollétét ösmeri, mindenhol találunk, arra pedig elég öreg tapasztalatunk van, hogy vadászati dajkára ne legyen szükségünk. Boyjaink mohamedánusok voltak, a puskahordók kö-

zött pedig csak az enyém volt az, így a boyok reménykedő tekintete mindig csak én rajtam függött, mert én voltam az egyetlen hármunk között, kinek elejtett vadját felkent mohamedánus kéz csinálhatta. Megérkeztünk Máhdiba, összehívtuk a már az 1926-i ott tartózkodásunk alatt megösmert bennszülött elefántszakembereket, tervezgettünk, tanácskoztunk és nekiláttunk a jó öreg agyarasok keresésének.

Egyik este testületileg megjelentek boyjaink, mint mentőangyalok és jelentették, hogy egy elsőrangú elefánt-vadász puskahordóra akadtak. Másnap reggelre ígérték annak bemutatkozását. A jelzett időre meg is jelent az: még ennél butább pofájú vad négert szemem nem látott. De hát végül is járni tudott, beszélni is tudott, nehéz elefántpuskám hurcolását is birta, fizetés nem sok kellett neki, tehát megfogadtam. Elmentünk a hegyek közé és, bár intelligenciája nem valami nagy volt, azt láttam, hogy a nyomokkal is eléggé tisztában van. A bátorság nem volt különösen erős oldala, de elvégre nekem puskahordó kellett és nem akartam őt a vitézi rend tagjává avatni!

Egyik reggel nagyon messzire elmentünk a fekete, leégett fűvű sziklás hegyek közé friss elefántnyomot keresni. Semmi arravalót nem találtunk. Friss húsunk már napok óta nem volt, nagy volt táborunkban a húséhség. Nagy fordulót bejárva bandukoltunk sűrű bokros vidéken táborhelyünk irányába, a nap már nagyon lefelé vette az útját, a hajnali reggelizés óta nem járt étel a számban, mikor elég közeli távolságra egy bivaly ugrott talpra egy bokor mellett. Ugandában a szegény bivaly közpréda. Ráfogták, hogy ő a marhavész továbbterjesztője, mert állítólag, ha egy bivalycsapatba beleüt a vész és több darab elhullik, pánik üt ki köztük és végtelen észnélküli vándorlásba kezdenek, evvel eddig nem inficiált vidékekre is áthordják és marhacsordákra is átültetik e ragályt. Ezért a vadász-törvény nem gyakorol kíméletet a bivallyal és mindenki annyit lőhet belőlük, nemre való tekintet nélkül, amennyit akar. Ezért én sem nagyon néztem bivalyomnak szarvát, a mellett valószínű volt, magános állat lévén, hogy valami öreg bikáról van szó és nehéz puskámmal meglőttem. Tűzben esett össze. Lövésemre azonban még vagy 20—25 bivaly ugrott fel és nyugtalanul csapkodva farkukkal és bölíntgatva fejükkel álltak körül az elesett darabot. Nem akartak eltávozni. Gondoltam

magamban, hogy ha nektek van időtök, nekem is van és miután nagyon megtámadott az éhség, puskámat ölembe téve leültem egy nagy kőre és előszedve egy nagy amerikai gyümölcs-konzervet és konzervnyitó késemet, hozzáláttam annak bontogatásához és azt elvégezve a jó kaliforniai barack kanalazásához. A bivalyok egyike, egy bika, nem volt megelégedve ezzel a látvánnyal és fejét magasán tartva, vizsgálódva jött megfontolt lépésekkel irányomba. Gondoltam, hogy visszafordul, és most már nem lévén húsrá szükségünk, nem akartam meglőni, de mikor már vagy 15 lépésre odajött és visszakozásnak semmi jele sem mutatkozott, jobbnak láttam nyaktövön löni, mely lövéstől hangtalanul felborult. Tovább kanalazgattam barackjaimat, de rövid vártatva megint egy kíváncsi közeledett felém. Eszembe jutott, hogy, ha ezt is meg kell löni, kipróbálom rajta nyolc miliméteres Mauseremnek hatását, hogy mit tud egy bivallyal végezni. Lövésemre a bivaly sarkon perdült és betegen eltűnt a bokrok között. Ez a hadgyakorlat már legalább egy félórát vett igénybe, nem akartam, hogy az est künn éljen minket, a bivalyok pedig sehogysem akartak elmozdulni kimúlt társuk teste mellől. Új csatatervet eszeltem tehát ki, 4—5 feketémel csatasorban fejlődünk fel és nagy ordítózás és táncolás kíséretében, de óvatos fenntartással támadást intéztünk a bivalyok ellen. Megvolt az eredmény. Az ellenség nagy porfelhőben retirált. Távoztukkor megállapítottam, hogy az először elesett bivaly a vezértehen lehetett, a csapat ezért nem akarta azt cserbenhagyni. A második meglőtt bivaly ottfeküdt kimúlva közel hozzánk. A Mauser-kísérleti bivaly vérnyomát hamarosan megtaláltuk és régi afrikai szokás szerint úgy, hogy előttem puskahordóm követte a vért, én pedig alig egy lépéssel mögötte csak előbbre vizsgálódva és a sebzettet keresve takartam őt puskámmal, elindultunk a nyomán. Alig haladtunk 50 lépést, megláttam a sebzettet, egy bokor tövében feküdt, még élet volt benne. Tudva, hogy butaképű fegyverhordóm az izlám követője, azt mondtam neki, tréfából, hogy menjen oda és csinálja meg. Erre ő azt kérdezte tőlem, hogy levágja-e a farkát. Nem értettem először, hogy miért akaija a farkát levágni, de aztán eszembe jutott, hogy látta napokkal ezelőtt, hogy az általam meglőtt elefánt farkát régi szokás szerint levágom és azt hittem, hogy ő azt gondolja, hogy én farkgyűjtő vagyok.

Hogy meglegyen az öröme, azt mondtam neki, hogy csak vágja. Óvatosan, minden terep változást, takarást és bokorfedezőket felhasználva közelítette emberem hasoncsúszva a sebzett bivalyt, s hozzáérve kezdte életlen bicskájával annak farkatövét csiklandozni. Tudtam, hogy cifra lesz ennek a vége, de nagy puskámmal kész voltam, hogy amint a dolog komolyra fordul, — közbeszóljak. Mikor a bivaly megsokalta ezt a csiklandozást, talpraugrott és maga körül seregeve a levegőben forgatta a farkához ragaszkodó feketét. Egy alkalmas pillanatban vállap lövéssel végleg lefektettem. Felváltuk a bivalyokat, megrakodtunk annyi hússal, amennyit haza tudtunk vinni és útközben jeleket hagyva arra a célra, hogy másnap reggel a többi ember a bivalyokhoz találjon a táborból a hátrahagyott hús hazahozatala miatt, elmentünk táborunkba, melyet még az éj beállta előtt elértünk.

Egy napig jól ment minden. Ezután hol az egyik boynak volt valami életbevágó panasa puskahordómra, hol a másíknak, elmondták róla, hogy buta, hogy lop, hogy gyáva, el minden rosszat, ami csak ráfért. Hiába tanácsolták, hogy el kellene csapni, megtartottam, mert nem láttam okot elküldésére. Aztán kisült az ok. Kisült, hogy ez az én emberem nem is olyan buta. Nemhogy buta volna, hanem hogy ő talán az Izlámnak legnagyobb filozófusa, reformátora. Kisült, hogy az ellene indított különböző vádaknak alapja a bivalyügy folyamányai.

Mikor azt mondtam neki, hogy csincsálja meg a bivalyt, be-látta, hogy parancs az parancs, és úgy gondolta, hogy Mohamed egy kicsit könnyelműen intézkedett, mikor kötelezőleg oktrojálta rá az emberiségre azt a nyakelvágást. Elvégre a bivaly nyaka az egyik végén van, a farka meg a másíkon. Miért ne lenne Állatínak éppolyan kedves, ha az ember annak a bivalynak a hátulsó végét nyesszínti el az első helyett, mikor ez a hátulsó vég sokkal biztonságosabb. Könnyű volt Mohamednek, ő nem volt Máhdíban puskahordó, akinek eleven bivalyt kellett csincsálníi Ez a hátulcsincsálás valahogyan a táborban kisült, a boyok állítólag egész nap okádtak a tisztátalan hús megevése miatt és ez volt oka az egész lázadásnak.

Egyik nap sátram előtt üldögéltem és az ezelőtt lévő gyalogúton biciklijén haladt el egy nagy szakállú olasz fehér atya, aki ezen a vidéken térítgette a bennszülötteket. Leszállt drót-

lováról és bejött hozzám, ottmarasztottam ebédre. Nem vagyok nagy barátja a misszionáriusoknak, de sok tiszteletreméltó van ezekben a fehér atyákban. Fanatikusok, akik megadással végzik meddő munkájukat és nélkülözéseket tekintetbe nem véve élnek le nehéz életüket ebben a dögleletes klímában. Ez a vendégem olasz ember volt, angolul alig tudott. Kérdeztem, hogy hogyan megy üzlete ezen a vidéken. Azt mondta, hogy a pogányok közt eredménnyel térít, de a mohamedánusok között semmi eredményt sem tud felmutatni. Avval bosszantottam, hogy ez az eredménytelenség azért van, mert nincs benne üzleti érzék: a mohamedánusnak nem szabad szeszes italt inni, tehát kóstoltasson meg ezekkel egy jó üveg hideg pezsgőt és mondja, hogy keresztényeknek ez dukál. Mohamedánusnak két feleség a porciója, ígérjen neki négyet, ha kereszténnyé lesz és majd meglátja, hogy mindjárt milyen fellendülés lesz térítési eredményében. Nem láttam rajta, hogy különös öröme volt ebben a tanáccsal való ellátásban!

Bármennyire bámulom, mint ahogy fentebb említettem, ezeknek a szegény embereknek fanatizmusát és ezen fanatizmus diktálta kitartását és erejét a nélkülözésben, sehogy sem tudom belátni, hogy mi jót hoz, vagy hozhat a kereszténység terjesztése ezek között a vad, igénytelen afrikai törzsek között. Az egyént, a misszionáriust személyesen megértem. Ahogy engem Afrikába csábít egy erős elefánt meglő vese, éppúgy csábíthatja őt oda valami kapitális törzsfőnök megtérítése. Trófeája ugyan ennek a törzsfőnök lelkének nincsen, de ha kedvet csinál nekik ez a térítgetés, ám csinálják, csak azt ne akarják elhíttetni a világgal, hogy hasznos munkát végeznek. Ez a bennszülött a világ legboldogabb embere. Él egyik napról a másikra, gondja csak a hasának megtöltése, ha van egy kis vagyona, vásárol rajta *egy*, vagy több feleséget, mint leghasznosabb befektetést, mert a gyermekek megszületésétől eltekintve még a munkaerőt is ez adja a földek műveléséhez. Vadászik, pletykál, kunyhója előtt üldögélve sütteti a hasát a nappal, szóval igénye: nulla. Hogy valami lelki felettese legyen, vakon hisz boszorkánymesterében, ez neki untig elég. A misszionárius belemagyarázza ebbe a boldog tudatlanba a kereszténység tanait, melyek teljesen ellenkeznek az ő életelgondolásával, magyarázza neki az egyenlőséget, a testvérisé-

get, amiket ez ki nem állhat, ráhúz egy rossz nadrágot, hogy illedelmesebben nézzen ki, pedig mi az ördögnek takargatni valahol azt, amit ott senki sem szegyei. Ha nem félnék, hogy a nap cafatokra égeti bőrömet és a talpam úgy állná a tövis szúrását ottan, mint a bennszülötté, misszionárius ide, misszionárius oda, magam is meztelenül sétálnék az afrikai vadonban. Hisz Christynek is, mikor az Ituri őserdőben a kis pygmeusokkal okápira cserkészett és ruhájával állandóan megakadva a növényzetben és ezáltal zajt csinálva elugrasztotta a már megközelített okápit, a kis emberek mindjárt avval álltak elő, hogy hagyja az ördögbe a ruháit, ezekkel felszerelve okápit lőni sohasem fognak.

Nem kellene inkább öltözködési fekete misszionáriusokat hozatni hozzánk Afrika belsejéből úgy strandolás idején?! Ezeknek példájára talán azt a még meghagyott ici-pici takarót is elhagyná a strandoló közönség.

Afrika romantikája nagyjából megszűnt. A bara-barákat, a régi rabszolga- és elefántcsontkereskedők ezer és ezer kilométer hosszúságú ősidőktől taposott ösvényeit lassan-lassan átnövi a jungle és épülnek helyette az országutak autók részére. Nem járhat olyan helyen az ember, hogy ki ne legyen téve repülőgép berregésének, hisz evvel a szerszámmal egy óra alatt tehető meg legalább hat nap keserves gyaloglása. A Kongóban már annyira mentek a belgák, hogy autójárműveik gyalogkaravánnal közlekedni egyáltalában betiltották, de azért ne higgye senki, hogy ne volna Afrikának még ösmeretlen része, még pedig igen nagy kiterjedésben. A nagy Kongó-őserdő, amely körülbelül 600,000 négyzet mérföld területen fekszik, víziútjaitól eltekintve, lehet mondani, hogy ösmeretlen. A Lybiai sivatag, melyen 1935-ben mentünk keresztül, illetőleg melynek Szudánhoz tartozó részén ez évben vadásztunk a ritka sivatagi antilopokra gróf Széchenyi Zsigmonddal és Almásy Lászlóval, szintén majdnem teljesen ösmeretlen terület. Rendkívül pontos terepfelvételek vannak ugyan róla, már annyiban pontosak, hogy a papiros be van osztva szélességi és hosszúsági fokok szerint, különben pedig pontosan fehér. Be van rajzolva valami országútféle, és ha az ember ennek az útnak melléért nevét olvassa, az áll ott, hogy pl. Almásy's track, vagy valaki másnak a track-ja, tehát be van rajzolva egy-egy sivatagkutató

egyszeri automobilnyoma. Máshol széles felírás, gondolná az ember, hogy valami területbeosztásnak a jelzése, és ahelyett az áll ott, hogy «sok Oryx», vagy «sok Addax». össze-vissza rajtunk kívül négy fehérember volt eddig, aki ezen a szudáni részen, amely körülbelül 70,000 négyzetkilométernyi területű, északról-délre keresztülment. Errefelé is tehát az autó nyomától jobbra-balra marad ösmeretlen terület elég, hiszen beduin sem nagyon sok van, ki errefelé kiösmeri magát, az egész sivatagterület lakatlan, de mi az ördögöt is keresnének rajta, hiszen négy oázison, még pedig nagyon kicsiny területű oázison kívül egyéb, mint homok- és kőszikla errefelé nincsen. Hogy mennyire megfogyatkozik ezen sivár vidéken az embereknek igénye, mutatja az, hogy a francia equatoriális Afrika rémei a guránok, a sivatag rablói, tevéikkel elindulnak lakhelyükről a Nílus mellé rab ló kirándulásra. Ez a távolság kitesz a sivatagon keresztül körülbelül 1800 km-t. Közben két oázis van, ahol tevéiket megitathatják és kecsketömlőiket megtölthetik vízzel. A Nílushoz érve, ha sok szerencsájük van, legjobb eredményük körülbelül az lehet, hogy 4—5 embernek elvágják a torkát és zsákmányként magukkal hoznak egynéhány öregaszonyt (felteszem, hogy ezek szívesebben raboltatják el magukat, mint a fiatalok) és 10—15 tevét, melyeknek a mostani összértéke alig haladja meg a 20—30 angol fontot. Ezért a kis szerzeményért kiteszik magukat annak, hogy, ha a sivatagtól délre fekvő angol hatóságok idejekorán hírt kapnak rablásukról, azok valamelyik oázisnál gépfegyveres autókkal lássák szívesen őket és ha még ez nem is történik meg, akkor is ezért a kis eredményért letevehátaztak majdnem 4000 km-t a legnehezebben járható sivatagon keresztül. A múlt század közepén és ez előtt sokkal nagyobb élet volt ezen a sivatagon: itten bonyolódott le, illetőleg ezen ment keresztül a rabszolgákkal kereskedő karavánok végeleáthatatlan sora és erre jött fel Közép-Afrika elefántcsontja teveháton. El-Fasher volt az utolsó város a sivatag elérése előtt. Innen indult a Darb-el-Arbain (negyven nap útja) észak-észak-keletnek Assioudig. Ez a távolság 2000 kilométer, tehát napi 50 km átlaggal vándoroltak ezek a tevekaravánok a gyalogosan hajtott rabszolgákkal, kik, hogy meg ne szökjenek, kettesével voltak nyakjárommal összekötve. A rabszolgaleányokat, mivel ezek érté-

kesebb portékák, teveháton szállították. Ez a Darb-el-Arbain ma is látható, ott, ahol gyakori homokfűvás nincs, parallel futó gyalogösvények formájában, melyek helyenként egész 10 km-nyi szélességig sávozzák a sivatag homokját. Ennek a Darb-el-Arbainnak a végállomásánál, a Nílus melletti Assioudban volt aztán a nagy rabszolgavásár, ahol ezek az arab rabszolga-kereskedők, kik árujukat Közép-Afrikában kisebb gazemberektől, kik a fogást, rablást és gyilkolást végezték, vették át, vásárra bocsájtották. Gordon pasha említi könyvében, hogy az utolsó rabszolgatransport, mely a 80-as években indult el El-Fasherből 40,000 rabszolgával, Assioudba 8000 rabszolgával érkezett meg, a többi elhullott a 2000 kilométeres úton éhen, szomj haláltól vagy fáradságtól. A Mahdi leverésével lett vége ennek a rabszolga-kereskedelemnek e vidéken. Érdekes, hogy ezzel a Darb-el-Arbainnal párhuzamosan azt néha néhány kilométerre megközelítve aztán attól ismét eltávolodva, de mindig párhuzamosan egy másik sivatagi út halad: A Darb-el-Haramia. Ez a rablók útja volt, kik távolról kísérgették ezeket a karavánokat, lesve az alkalomra, hogy rácsaphassanak egy óvatlan pillanatban és kirabolhassák.

Azért ne higye senki, hogy a rabszolga-átvitel Afrikában megszűnt. Van még egy csomó rabszolga bennszülött-kézen, mondjuk, hogy ősi jogon, a mellett egyes vidékeken, mint pl. Abessziniában rabszolga nélkül nem is tudnának megélni, mert ezek szolgáltatják az egyetlen munkaerőt a földnek művelésére. Angliának elég baja is van ezekkel az abesszin rabszolgavadász-társaságokkal Ugandában. Ezen ország Rudolf-tó felé eső részében, Karamojóban gyakoriak az abesszin betörések rabszolga-fogás céljából és ezért az egész déli abesszin határon végig angol katonai kordon van. Beszélgettem egyszer egy ott szolgálatot teljesítő tiszttel és kétségbevittem, hogy, mivel a határ hosszúsága miatt 40—50 km távolság van egy-egy kis határvédő csapat között, ezek a rablók be ne jöhethének. Az volt rá stoikus válasza, hogy bejönni bejönnek azok minden baj nélkül, de sohasem mennek ki.

Eszembe jut erről, hogy pár éve egy francia ösmerősöm lent volt vadászni Albániában. Albán kísérijével, aki valamennyire bírta a francia nyelvet, estefelé beszélgetve hazafelé sétálgattak. Egyszer az albán azt kérdezi ösmerősömtől, hogy

tulajdonképpen Nyugat-Európában, ezekben a nagy államokban mit tudnak csinálni a munkanélküliség elkerülésére és hogy igaz-e, hogy mindegyik államban olyan sok ez a szerencsétlen munkanélküli? Ösmerősöm azt válaszolta, hogy bizony sok van, Franciaországban vagy 2.000.000, Németországban ugyanannyi, Angliában még több és alig tudnak segíteni a bajon. — Hát maguknál hogy van? — kérdezte az albántól. — Nálunk jól van, nincs semmi bajunk evvel a kórral — volt a válasz. — Hát maguknál annyi a munka, hogy minden emberüket el tudják foglalni? — Munka az nincs, — felelte az albán — de hát mi sohasem dolgozunk. — Boldog világ!

Mielőtt rátérnék az afrikai, vagy Indo-Kína-i vadra, pár szót szeretnék szólni a fegyverekről, milyen puskát, milyen municiót vigyen magával az ember.

Nagyon hasznos, ha az ember száz tölténnyel sörétes puskát visz magával. Hasznos esetleges madárgyűjtési szempontból, ha pedig ez a szenvedély valakit, mint engemet is nem bánt, nagyon üdvös a has szempontjából, mert a sok, hamar megunt konzerv és rendszeren nagyon kemény antiloppecsenye után nagyon üdvös hatású a gyöngytyúk vagy galamb a konyhára. Ha az ember elefánt nyomán van, illetőleg elefántvidékben tanyázik, nem nagyon üdvös azonban sörétes puskával puffogatni, megzavarja az ember vele az elefántokat, ott hasznosabb egy zajt nem csináló ksigolyós automata, vagy angol fennhatóság alatt levő vidéken, mivel ott automata bevitelle tilos, egy félautomata, vagy közönséges ismétlő. Ezekkel a kis puskákkal a törpe antilopot könnyen meg lehet löni, a gyöngytyúk pedig, ha valamitől megijedve csapatostul fegallyaz, sokszor még azt sem veszi rossznéven, hogy az ember szomszédját lekoppintja a gallyról és csak csodálkozva tekintget le a mélybe eltávozott testvére után, bevárva, hogy a sor ő reá kerüljön. A nagyvadhoz használandó golyós fegyverekről tulajdonképpen nincsen véleményem, illetőleg a véleményem az, hogy a 6.5 mm-es Mannlicher-Schoenauertől kezdve az 500-as Corditeig minden puska jó, csak egyenesen kell vele löni. Valahogyan vastagbőrűvel vagy bivallyal szemben jó érzést ad az embernek, ha egy ilyen nehéz Cordite van a kezében, valahogyan az az érzése, hogy evvel a nagy poradaggal és nehéz golyóval nagyot üt az ember az állaton, kiüti belőle az élet-

kedvet, pedig azt hiszem, hogy ez mind képzelődés, mert végre egy ilyen löveg, ha nem éppen ágyúgolyó, mi az ördögöt tud méterkilogrammozni egy 60—70 mázsás elefánton? Ha valaki egyenesen tud löni, oda tud löni, ahová akar, és tudja, hogy hova kell akarni, megél ott akármelyik jól lövő kaliberrel. Vastagbőrűre, bivalyra, természetesen egészségöpenyű löveg használandó. A legtöbb kezdő embernek golyósvadászaton rendszeren az a hibája, hogy amint a vadat meglátja, lő. Állhat az rosszul, vagy lehet annak vitális része fától, vagy bokortól takarva, az neki mindegy, csak az a fő, hogy valahová beapplikálhassa golyóját. Veszélyes vaddal szemben ezekből a könnyelmű lövésekből kifolyólag erednek mindig a balesetek. Nem azt állítom, hogy nem történhetne baleset, különösen elefántnál, dacára annak, hogy a lövés halálos. Mert az a halál, ha nem is kerülhető el, néha pár pillanattal késik, és ez a késés kellemetlen következményekkel járhat a vadászra. Mindenesetre veszélyes vadnál főleg, de minden vadnál az a lényeges, hogy az első lövés halálos legyen. Inkább nem löni, várni, vagy esetleg inkább elszalasztani az állatot, mint rossz helyen meglőni. Könnyelműen sebezni nem sportsmanhez illő dolog.

Kezdők részére még fel akarom nagyjából sorolni azt, hogy melyek azok a dolgok, melyek okvetlenül szükségesek a safarira való tekintettel:

1. Fegyverek és töltények, fegyvertisztító eszközök.
2. Ágy (összetolható párnával, szúnyoghálóval, lepedő, takaró, pyjamák), ezeket együtt legcélszerűbb egy vízhatlan vászonzsákba csomagolni.
3. Fürdőkád, pléh-mosdótál tetővel, melybe apróbb dolgok, mint szappan, fogkefe, borotvaeszköz stb. csomagolhatók. Törülközők, csizmaformájú papucsok szúnyogcsípés ellen.
4. Pléh-láda ruhák, fehémeműek részére, orvosság, kötszer.
5. Összerakható székek és asztal.
- 6—7. Sátor, sátorrudak és faszögek a sátorkötelek tartására.
8. Konyhaedények, evőkészlet és evőeszköz.
9. Tea, kenyér, jam, vaj, kondenzált tej stb.
10. Burgonya és hagyma.
11. Liszt és szárított zöldség.
12. Húskonzervek.

13. Wisky, citromkivonat, málnaszörp, syphonos üveg.

14. A boy és szakács utazó-vagyona.

15- Nyúzóeszközök, só bőrök besózására, timsó stb.

16. Petroleum, lámpák, fejszék, bush-kések ú. n. «kipan-
gák.»

17. Jól záró láda aprópénz részére a porterek, küldöncök
kifizetésére, ajándékozásra és élelemvásárlásra.

Ezeket a dolgokat lehetőleg körülbelül 25 kg-os terhekre
kell elosztani, amennyiben gyalog safáriról van szó.

Nem merek arról írni, hogy egy ilyen safárinak milyen
magas a költsége. Ez az egyéni kényelemszeretettől és az ille-
tőnek zsebbőségétől függ, és függ attól, hogy az illető tapaszt-
alt ember-e Afrikában, vagy újonc. Ha újonc, meg kell fizetni
a tandíjat. 1906-ban a vasúti vonal mellett találkoztam Selous-
szal, talán a legjobb vadással, ki Afrika földjét taposta,
expedíciójából érkezett vissza a vasúthoz. Alig volt 20 teher-
hordónál több vele, trófeája is alig volt egynéhány, de azokat
meg lehetett nézni! Találkoztam nemsokára ezután egy másik
saf árrival, legalább 200 port érrel, vittek jéggyárat, gramofont,
mindenfélét és egy hegy antulop-koponyát, melyeknek leg-
nagyobb része legalkalmasabb lett volna szappanfőzésre. Ki-ki
az ízlése szerint!

Dacára ezeknek a mindinkább szaporodó tömeggyilkosok-
nak, Afrika angol fennhatósága alatt levő területein nincs a
vad kihalásnak kitéve, hála a kitűnő vadásztörvényeknek.
A vadászengedély — értem a nagy engedélyt — egy évre szól, és
kolónia szerint változik ára. Evvel az engedéllyel a vad min-
den fajából egy bizonyos meghatározott számot szabad meg-
lőni, kivéve egyes fajokat, melyeknek lövése teljesen tiltva
van, mint pl. a keselyűk, kócsagok stb. és kivéve azokat,
melyekre még külön engedély váltandó, mint pl. az elefántra.

Ezenkívül minden kolónia területén vad-rezervátumok is
vannak, melyekben vadászni egyáltalában tilos. Itt a vad men-
tes minden nyugtalanítástól és vígan szaporodhatik. Ugandá-
ban nagy szerencséje volt a vadnak, különösen az elefántnak
az álomkórral: óriási területek vannak ott, melyeknek még
bennszülött lakosságát is kilakoltatták más vidékekre az
álomkór miatt, fehér embernek pedig szintén tilos ezekben a
vidékekbe bemenni, így ezek a területek még áldásosabbak a

vad szempontjából a vadvédelmi vidékeknél, mivel itt még a bennszülött sem zavarja őket.

Indo-Kínában, mely terület francia fennhatóság alatt van, semmiféle vadvédelmi intézkedés nincs. Legalább is 1934-ben, mikor ott jártam, nem volt. Az annami részben a vadászat valami olcsó engedélyhez van kötve, de mikor Saigonba érkezvén, fehér vadászomat kérdeztem, hogy, mivel nincs kizárva, hogy Annamba is bejutunk vadászva, nem kellene-e erre a területre vadászengedélyt váltani, ő azt mondta, hogy ő is hallott valami vadászengedély féléről, de még ember nem volt, aki ezt valaha megváltotta volna. Nem akartam tolakodni és elsőnek lenni. Ottan különben a letelepedett fehérek jobbára a vadászatnak egy nagyon előkelő módját gyakorolják weekendnek: valahová jó messzire kirobognak autójukkal, arról átülnek este egy két ökörtől vontatott talyigára, fejükre csatolnak egy villanyreflektort és kocsikáznak össze-vissza a jungelben. Ha valahol két szem világít a lámpával szembe, odalőnek. Természetesen azt sem tudják, hogy egyáltalában mit is lőnek, hogy lövésre érdemes állatról van-e szó. Ottlétem alatt egyik üyen kitűnő sportsman-nek nagyon ritka trófea jutott üyen módon, odalőtt a két vüágító szeműek és agyonlőtt egy moi bennszülöttet.

Sajnálom ennek a gyönyörű, vaddús kolóniának vadállományát. Nem nagy jövőt tudok neki jósolni. A Belgia-Kongóban a vadászengedély nem nagyon drága ugyan, de ottlétemkor még annyira zavaros volt, hogy csak azt tudtuk kihámozni belőle, hogy tulajdonképpen minden rendesebb állat lövése tüös, sőt még olyanoké is az írás szerint, melyek soha Afrika e részén nem is léteztek. A sorok között azonban kiolvasható volt, hogy kullancsot leszedni a bőrről és bolhát fogni szabad. Evvel szemben azonban minden második bennszülöttnak van a kezében valami mordály és nem sokat kérdezi, hogy mire szabad lőni és mire nem. A fő baj természetesen ezen a vidéken az, hogy a hivatalnokok legalább 99%-a nem sportsman és fogalma sincs vadról és vadászatról. Egyik szomszéd kolóniában hallottam ezekről a tisztviselőkről, hogy a kongói tisztviselők között csak egy igazán kitűnő vadász volt, de ez is szegény vadászszenvedélyének lett áldozata, megölte egy dik (ez a legtörpébb antilop, testben kisebb egy nyúlnál).

A legszégyenletesebb ezen területen a bányák körül a fehér, ú. n. vadászok és fekete hóhérsegédek államilag engedélyezett garázdálkodása és vadgyilkolása az elefántok között a bányamunkások élelmezésére. Természetesen ezen gyilkos expedíciókat mind nagyobb távolságokra kell ezeknek a vadászoknak kitérj eszteniök a vadnak a közel vidéken való elpusztítása miatt.

Dunguban való tartózkodásunk alatt, mialatt északkongói expedíciónkat szerveztük, egyik ottani hivatalnok élénken óvott minket az e vidéken tartózkodó «une antilopé très dangereuse»-tól. Rettenetesen megijedtünk már a híretől is ennek a veszedelmes antilopnak, de nem kevésbé kíváncsiak voltunk, hogy miféle lehet ez a borzalmas lény. Faggattuk a hivatalnokot, hogy nincs-e valaki a városban, aki tulajdonosa volna legalább egy koponyának. Erre ő megvigasztalt minket, hogy van ott egy borzasztó bátor görög, aki szembeszállt eggyel és leterítette, a koponyája is tulajdonában van, elküld érte, hogy hozza azt el nekünk megmutatni. Meg is jött egy nyiszlett, girhes kis görög és cipelt magával egy hartebeest-koponyát.

Kiima szempontjából természetesen a magasan fekvő vidékek rendkívül kellemesek. Különösen a nem őserdő vidék, hol a nappali hőséget is bizonyos fokig egyensúlyozza a levegő mozgása. A kellemes főleg az, hogy nagyobb magasságokban az éjjelek hűvösek, sőt néha direkte hidegek és ennél fogva jói alszik az ember. Az őserdő mindig kellemetlen, kellemetlen egyrészt azért, mert hosszabb bennetartózkodás után rendkívül hiányzik az ember természetének a napsugár, levegője pedig olyan párás, mint egy virágházé nálunk téli időben. A legmelegebb vidék és a legkellemetlenebb klímájú, melyben valaha tartózkodtam, West-Nile vidéke volt. Itt a hőmérő éjjel is alig szállt 40° alá. Sátrainkat elől-hátul nyitva tartottuk, hogy egy kis szellő jájjon át rajta, de ennek dacára alvásról alig volt szó addig, míg a fáradtság teljesen el nem nyomta az embert.

1926-ban az Ituri őserdő Semliki folyótól keletre eső részében kerestünk elefántot eredmény nélkül és hogy utunkat onnan a Lake-George vidékére megrövidítsük, a Ruwenzori hegység egyik nyúlványán másztunk keresztül, estig körülbelül 10,000 láb magasságot érve el, letáboroztunk az őserdő és felette elterülő bambuszsáv között. Ezt az éjszakát nagyon

nehéz elfelejtenem. Fagyott, és éjjel annyira fáztam, hogy ládából minden lehető ruhadarabot kikerestem és magamra raktam, mivel pedig ez sem volt elegendő, meglazítottam a sátramot tartó köteleket, úgy hogy a sátor teteje deréktól rajtam feküdt. A feketékről nem is szeretek beszélni, egész éjjel vacogva ültek tüzeik körül és reggel fekete színük egész vilá-gosszürkévé vált.

Nem hagyhatom itt szó nélkül, hogy reggel, mikor a nap melegítő sugarai kezdték az őserdő lombkoronáit bearanyozni, egy csimpánztársaság üdvözölte énekkórusával a kelő napot. Valahányszor téli időben állatkertet járok, mindig eszembe jut, hogy ennek az Európába vedlett szegény csimpánznak miért kell túlfűtött bűdös levegőben áttelelni. Nem hiszem, hogy éjjel-nappal erős hidegben kint tartózkodva jól érezné magát, ellenben, ha a nappalt künn, a szabad levegőn töltené, úgy, hogy ha megfázik, bebújhasson a melegbe, meg vagyok győződve, hogy ez a kezelés élettartamát lényegesen meghosszabbítaná. Elvégre a hőmérőnek ugráندozása Afrikában a hideg éjjelről a perzselő nappali melegbe sokkal jobban érezteti az élő lényekkel a hideg kellemetlen voltát.

A lybiai sivatag éjszakái is meglehetősen hidegek. Fagy-pontig ugyan nem süllyed le a hőmérő, de rendszeren 4—5 fok körül volt éjjeli temperaturánk, úgy hogy háromoldalán össze-varrott teveszőr-hálósáskomnak, melynek hat rétege volt, rendszeren ötös számú cellájában laktam. Ezért gondolom az egyedüli hőstettnek azt, melyet itten követtem el: egyik éjjel a hiénakutyák egy 10—12-es csapata lakmározni kezdett egy, a Széchenyi sátra közelében fekvő és általunk elejtett addragazella húsán. Széchenyi felébredt a zajra és oda is lőtt eg'ynek, azonban sötét lévén, csak megsebezte és másnap hiába követ-tük annak vérnyomát, nem találtunk rá. Következő estén modernül rendeztük be ezt az éjjeli vadászatot: az addrat közelebb hoztuk Sz. sátrához, egy madzagot kötöttünk hozzá, mely madzag másik vége Sz. ágya lábához volt erősítve azzal a céllal, hogy, ha a kutyák elkezdik a dögöt cibálni, a rángatás-ra Sz. felébredjen, ágya felé pedig az automobil egyik reflektorát szereltük, amely villanygombnyomásra az addrára vilá-gított. Korán bebújtunk hálósájkjainkba és aludtuk az igazak álmát, különösen a másik kettő, mint ahogy azt fiatalok szok-

ták egy jól átsportolt nap után. Énnekem már hosszú az éjszaka egy végigalváásra és 1 óra tájban felébredtem. Elgondolkoztam mindenfélén és közben eszembe jutott, hogy úgy látszik, hogy a kutyák rossz néven vették az előbbeni éjszakai lövöldözést és ezért nem jönnek vissza, mivel eddig sem zaj, sem lövés nem hallatszott. De sajnáltam azt a gyönyörű felszerelést és ezért kibújva az ötös számúból, pyjamában, mezítláb, úgy ahogy voltam, a farkasordító hidegben odacserkésztem Sz. gazella-madzagához és keményen kezdtem azt rángatni, várva, hogy mi lesz ennek a vége. Szégyenbe estem, hiába rángattam, ötven hiénakutya nem ránthatott volna olyan nagyokat, és a sátorban nem mozdult semmi. Reggel, mikor példálóztam, hogy nem vett-e valamit észre éjjel, fogalma sem volt semmi-féle kalandról.

Ha már a hidegről, melegről, szúnyogról, hangyáról, Afrikának minden kellemetlen állatáról és dolgáról beszéltünk, meg kell említenem a legkellemetlenebbet, és pedig azt, hogy a sátorban felállított és kevés, bűdös vízzel megtöltött mindennapi fürdőkádon kívül fürödni nem lehet. Odaér az ember a szép tiszta vizű folyó, kékvízű tavak partjára és nem lehet beúszni a vízbe az ott várakozó krokodilusok miatt. Egy helyen ugyan becsaptuk őket, az Albert-tó partján, hol a víz nagyon sekély és legalább 200 métert be lehetett táborhelyünkől vízben sétálni, amíg egy jó méteres mélységet elért. Itt vígan lubickolhattunk, mert ilyen sekély vízbe ezek a csúnya gyíkok nem mertek kijönni, csak 50—60 méterrel beljebb láttuk bogos fejüket és hosszú orrukat, mint egy vízszínen úszó fadarabot le-fel úszkálni. A folyók, bármily sekély vizük is legyen a száraz évszakban, hemzsegnek ezektől a hullóktól, így mégis biztonságosabb a sátorban beleülni a bűdös-vizes kádba.

X.

Zebrák és antilopok — Vadászat a sivatagban — Délkereszt — Situtunga és Okapi — A hosszúnyakúak — Disznó-pörkölés — Oriásdisznó — Majmok
Hiéna-sport.

Ha afrikai vadról akar írni az ember, bármennyire szereti legjobban, vagy vágyik legjobban utána, nem az elefánt, oroszlán, vagy bivaly jut először eszébe, ezek mindenesetre beletartoznak mint vezető egyéniségek Afrika faunájába, a szembeötlők azonban az antilópok, gazellák és zebrák. Ezekben aztán sehol sincs hiány. Mikor életemben először bújtam bele Kelet-Afrikában két puskahordómmal a harmattól vizes afrikai fűbe, Makindu közelében, az első vad, melyet e földrészen láttam, egy tovarohanó zebra-ménes volt. Nem tudom, hogy a lovasembert akarták ezek bennem üdvözölni, de inkább hiszem, hogy alig is találkozhattam volna először mással, mint zebrával, tele volt ezekkel az egész vidék. Meg is lőttem közülök egy öreg mént és evvel örökre kizártam a zebrát a vadásznaplómban való említésből. Azt találom, hogy nekem, kinek élete annyira össze van forrva a lóval, valahogyan nem illik azt a szegény ártatlan lófélét gyilkolni. Ártatlannak ugyan csak én tudom nevezni, akinek Afrikában nincsen mezőgazdasága. Az ezen vidéken gazdálkodóknak a zebra a legnagyobb ellenségük, ha kikap vetésükre, minél kevesebbet hagy abból lábon egy éjjeli legelés után. A mellett ez a Kénia legnagyobb részében előforduló kis zebra szelidítésre majdnem alkalmatlan. Semmi yágya sincs szelidülni. Ha pedig véletlenül megtenné, mi az ördögöt kezdjen az ember egy jókora csacsi-termetű állattal. A Guasso-Nyírotól északra élő nagy zebra ennél értelmesebb áuat. Találkoztam egy ottan élő farmerrel, aki ezeknek szelidítésével és betörésével foglalkozik. Azt beszélte, hogy évente

többször rendez nagy haj tó vadászatot ezeknek befogása miatt. Számptalan bennszülött hajtó vonala tereli a vadat sokszor 10-20 km távolságról az előre megépített és lehetőleg eltakart karám felé, melynek kapuit, ha az megtelt a behajtott vaddal, gyorsan lezárják. Ez a karám ilyenkor persze olyan a benne össze-vissza rohanó sok fajta állattól, mint amilyen Noé bárkája lehetett, ha igaz volt. Elbeszélése szerint az első, ki sürgősen távozik ilyenkor a hadszíntérről, az oroszlán. A többi fajta állatot, amennyire lehetséges, kiengedik, csak az Oryxokat lödözik hamar agyon, mert ezek ijedtségükben megvadulva egyenes, nyársszerű hegyes szarvukat belebökik mindenbe, ami mozog.

Ezek a nagy zebrák nagyon könnyen szelídülnek, farmem állítása szerint voltak olyan kinőtt korban befogott zebrái, melyek hat heti kurzus után már az ekét húzták. Eltekintve attól, hogy ezek a zebrák sokkal erősebbek a délebbre levők-nél, ezek, ha többen foglalkoznának szelidítésükkel és ennél-fogva áruk, amely most nagyon magas, alábbszállna, kítűnőek volnának a fly-belt-ben való használatra, mivel a tse-tse légy csípése nem árt nekik.

A zoológusokat tisztára a guta fogja megütni az én antilop-osztályozási teoriámtól. Mert ha az ember könnyen el akar siklani az afrikai antilop-ügy megoldása felett, legegyszerűbb őket két osztályba sorozni: A komisz antilopok osztályába, amelyeken az ember puskája pontos hordását, a löveg ölképességét próbálja ki, vagy amelyekből az ember 2—3-at agyonlő a konyha és mindig hústra áhítózó fekete hasak részére, vagy megint másik egynéhányat meglő azon célból, hogy lehetőleg egy helyre összehúzza őket, az oroszlánnak kedvéssé tegye az azon vidéken való letelepedést. Ezek között első helyen szerepel a hartebeest. Faja, illetőleg válfaja elég sok van, rendszeren azokról a vadászokról elnevezve, kik először hozták terítékre és határozták meg. Afrika egész keletjén, ahol a legeltetési viszonyok megfelelőek, elég nagy csordákban feltalálhatók ezek, egy-egy öreg bak sokszor összevegyülve zebrákkal, vagy másfajta antilopokkal. Az ilyen magán-hartebeest cserkészettor keserűvé tudja tenni az ember életét. Rendszeren valami termita domb tetejéről figyeli a világ folyását. Ha észreveszi az embert, prüszköl egyet és az illendő 250—300 lépés távol-

ságot óvatosan betartva az egész vidék vadját figyelmezteti, hogy itt nincs minden rendben. És ettől a bestiától aznap alig-alig lehet megszabadulni. Változtathat az ember irányt, mehet körül takarásba, bokrok közé, kisvártatva ott prüszköl ez az embernek megint. Számtalanszor próbáltam egyideig szabadulni tőle, sohasem sikerült. A szabadulás egyetlen praktikus módja végre az volt, hogy meglőttem, ezután aztán prüszkölhette el tovább is a másik fajta vad lelkét, melyet figyelmeztetései miatt haláláig sehogy sem tudtam becserkészni.

Ami a cserkésztést illeti Afrikában, mindig legjobbnak találtam minél korábban elindulni hajnalban. Ilyenkor a vad még mind talpon van, mozog, legel és ennél fogva sokkal könnyebben meghatározható. Lassan, figyelmesen cserkészve ilyenkor van a legnagyobb esély arra is, hogy az ember könnyen jusson megfelelő lő távolba és ezenkívül kényelmesen kikereshesse a legerősebb bakot a csapatból. Legkönnyebben meglátható ugyanis a mozgás és nem a vad maga, különösen, ha az embernek Afrikában még nincs sok tapasztalata és nem tudja, hogy milyen színt keressen. A mozgás, az hamar a szemébe szökik az embernek, éppen úgy, mint a vadnak is, ennél fogva előnyösebb, ha ő mozog és nem a vadász. A nap emelkedésével rendszeren árnyékba húzódnak ezek az antilop-csapatok és lefeküsznek, egy-egy darab marad állva örnek és ez is a legkritikább esetben öreg bak. Estefelé azután megint megindul a mozgás és megjön a vadász esélye, de én valahogyan az estét ebből a szempontból nem szeretem. Jobb a javuló világosság, a romlónál. Mikor a rendszeren nagyon dús éjjeli harmat kezd a nap perzselő sugaraitól felszállani, akkor jön a tapasztalatlan vadászra a kritikus óra. A felszálló páráktól légrezgés támad, a látás nagy távolságokra nagyon tisztátlan, a vad pedig a légrezgés következtében nem ott látszik, mint ahol van. Első kintlétemkor nagy távolságra való lövéseimnél állandóan átlőttem mindent. Sehogvsem tudtam ezt magamnak megmagyarázni. Később azután rájöttem, hogy ez az átlövés csak ebben a bizonyos harmatfelszálló időben szerencsételt és kezdtem mindig mélyebbre és mélyebbre célozni, úgy hogy egy szarvastehén nagyságú állatná^ majdnem a térdig lementem a célozással, hogy vállapján találjam azt el . ár száz lépésről.

A másik komisz antilop a gnu. Ez ugyanolyan, mint a

coctail. Van ebben mindenből. Van benne elől bivaly, közben antilop, hátul a farka ló. A mellett jó színész is. Ha az ember lövést tesz rájuk, néha zsinór-egyenest úgy neki támad ez a csapat, mintha meg akarná enni. Persze, mikor közel jutnak, elfordulnak és különös ugrásokkal, harcias rúgásokkal távoznak, mintha azt mondanák, hogy: «most az egyszer nem vettük a dolgot egész komolyan, csak meg akartunk ijeszteni». Azért, ha egy olyan harcias csapatot a déli órákban végigeresztenénk a Duna-korzón, kevés sétáló maradna, azok is inkább a fákon.

Minden tekintetben kedvesek a gazellák. Szépek is, szarvuk is rendesen szép formájú és a mellett a szakács is örömmel üdvözli pecsenyéjüket. A plaineken élőknek cserkészése ugyanaz, mint az antüópé; a duiker, oribi és ilyenféle piciségek cserkészésére nem igen van szükség, nagy ritkaság, hogy ezeket az ember távolabbról egyáltalában meg is lássa, de önvédelmük az általuk hitt láthatatlanság bázisán áll, mozdulatlanul állnak meg egy nagyobb fücsomó, bokor mellett, jó céltáblát adva, azon biztos tudatban, hogy őket ugyan meg nem látja senki.

A középosztályhoz tartozó antilopok közül talán a legszebb, ha másra nem is, mindenesetre mozgásra a legszebb az impala. Még ha az ember eleget is hozott ebből a fajta állatból terítékre, akkor is megörvendeztetí látása, először azért, mert ritka szép látvány a megriasztott csapat légugrásait nézni, mikor egyik kinyújtott végtagokkal és saját magasságát néha duplán felülugorva szökik keresztül-kasul át társain. Megörvendeztető a mellett a száraz évszakban vízszegény vidéken azért, mert ahol az impala van, ott a víznek is közel kell lenni.

A waterbuck szintén a víz közelében tartózkodó antilópfaj, amely színével és tartásával leginkább hasonlít a mi szarvasunkhoz. Többféle válfaja van, de tulajdonképpen nagyon kevés a különbség egyik és másik között. Szarvban vándorlásaim közben a legerősebbeket a Ruvenzori és Albert-tó közötti, a Kongóhatárt alkotó Sémii ki folyó menti lapályokon találtam, melyeknek szarva közel járt a 30 hüvelykhez. Ezeknek az állatoknak van talán az összes afrikai antilopok között legerősebb vitalitásuk. A Semliki mentén kissé hátracsúszott laplövessel megsebeztem egyet. Nyolc mm-es Mauser volt kezemben, shikárim pedig Cordite-emet cipelte. A derékig érő főben négyszer egymásután ugrott fel előttem, amint vérnymát követtem, mind-

annyiszor halálos lövéssel találtam el, de nem voltam képes lefektetni. Természetesen idővel és kilométerek megtétele után már annyira legyengült, hogy aránylag elég közel bevárt. Más dolgom is lévén aznap, végre meguntam ezt a hajszát és nagy ágyúmat vettem kezembe. Ismét felugrott 30—40 lépésnyire és evvel tükrébe lőttem. A szó szoros értelmében pár métert előre lökte ez a nehéz lövedék, ez már egy wiiterbucknak is elég volt.

A gyakrabban előforduló antilopok között még meg akarom említeni az oryxot nyársszerű szarvával és szép rajzával, különösen fején. Kelet-Afrikában ennek az antilopnak két válfaja van, a harmadik, amellyel találkoztam, a sivatagban él és erről későbbben lesz szó.

Most jön az arisztokrácia. A bongó, ez a nemrégén felfedezett őserdei, vagy talán helyesebben mondva bambusz-antüóp a Kongóban, az Uele-folyótól északra, hol egytagban lévő nagy őserdő komplexum nincsen, ellenben $\frac{1}{2}$ — 1 km széles őserdőstráfok gyakoriak, azt hiszem, többször elég közel járt hozzám, de erről fájdalom, csak ő tud, én nem, mert soha nem láttam. Ebben a kendersűrűségű mocsaras erdőben a lehetlenséggel határos ilyen éber állatot nyomán utóiélni, a csendes járás ottan teljesen lehetetlen. Annyival könnyebb volna ezt ezekben az aránylag keskeny erdőstráfokban terítékre hozni jó hajtókutyával, de ez fájdalom, nem állt rendelkezésre. Hiszen az Aberdare-hegység vandorobo vadászainak is ez a metódusa, ők is kutyával vadásszák.

A nagy kuduhoz a sivatagi expedíciónk alatt volt szerencsém először és reményiem nem utoljára, mert szerencsém vele nem volt. Benzinhiány és összetörött Ford kocsijaink lekényszerítették minket délre, El-Fasherbe, hol az angol hadseregnek autójavító műhelye volt és benzint kaphattunk. A sivatag felé visszatértünkben Fashertől kb. 60 km-re nyugatra a kietlen, rendkívül köves és csak tövisbokrokkal borított hegyekben tanyázott a nagy kudu. Szarvméretre ugyan sokkal gyengébbek, mint a délebbre fekvő vidékeken élő, azonban kudu az kudu, gondoltuk, megállunk pár napra megkísérelni a sikert. Két, vagy három sikertelen cserkészlet után három vezető cigányommal jó messzire bevándoroltunk e bolondos formációjú hegyek közé és mivel nem láttunk semmit, rajtam

pedig erőt vett hagyományos lustaságom, felültem egy jó magas szikla tetejére, páholyba, a cigányokat pedig elküldtem szanaszéjjel különböző csúcsokra, hogy nézegessék a vidéket, hátha megakad a szemük valahol egy kudun. Jó hosszú várakozás után az egyik vissza is jött hozzám és egy erős bakot jelentett. Nekivágtunk a meredek, sziklás, görgeteges hegynek, már egészen páviánnak éreztem magam, annyit kellett ezeken a csúnya nagy köveken felfelé tornázni. A sűrű tövis között egyszerre csak vezetőm megállott és mutogatott a sűrű tövisbokrok közé. A kudu volt ott megfeküdvé. Helyemről a világon semmit sem láttam, ezért elugrottam egy magasabb, nagyon labilis szikla késélességű tetejére, melyen barázdabillegetősdit játszottam. Ezen műveletem közben ugrott ki a kudu vackából, csak egy pillanatra láttam egy árnyékot elsuhanni, melyre kapásból és billegve löttem rá. Szent meggyőződésem volt, hogy elhibáztam. Távcsőmet ráerősítve Mauseremre és természetesen elzárva závarzatát a rettenetes kőgörgetégben, amennyire lehetett, előre szaladtam, hogy talán, tisztább helyen ismét meglátom vadamat. Egyszer csak teljesen bokormentes görgetegen, alig száz lépéssel felettem, megjelent a kudu és vállapját fordítva felém, hosszú másodpercekre megállt. Könyökömet egy köre helyezve, kényelmesen nekifeküdvé megsnelleztem puskámat és elhúztam a ravaszt. Nem sült el. Még egy kísérlet, ugyanaz az eredmény. Ezt már a kudu is megunt és átment a felette levő hegyháton. Felmásztam utána, hogy hátha mégegyszer megláthatnám. Odaérve, ahol azelőtt állott, nagy vértócsa jelezte helyét. Nekiindultunk a véryomot követni, de a vérzés állandóan gyengült, hosszas keresés után pedig én nem mertem alig pár hónapja elszakadt ínamat tovább kitenni újabb balesetnek és lemásztam a hegyről, három kopómat a véryomon hagyva. Hosszas követés után felugrasztották, nem téve beteg-benyomást átváltott egy másik hegyre. Valószínűleg húslövése volt, Mauserem pedig egyszerűen azért nem sült el, mert el volt zárva és elfelejtettem kinyitni.

Egyike az előkelőknek a sable-antilop. Sohasem jártam vidékén, ha minden jól megy, jövő télen próbálkozom meg vele Rhodesiában. Unokatestvérét azonban üdvözölhettem Kelet-Afrikában, mely cserkészetnek érdekesebb része az, hogy akkoriban úgy tudták, hogy ez a roan-antilóp csak a Nandi-Escar-

pement déli lejtőin tartózkodik Kelet-Afrikában. Nagyon szerettem volna ezt az értékes trófeát megszerezni, ellenben baj volt, mert háború volt Nándi országban és a civil hatóságok nem engedélyezték nekem az odamenetelt.

Ugyanis akkoriban épült ki az Uganda vasút, e hegyek déli lejtője alatt haladva a Viktória-tóhoz. A vonatmenti rész távíróhuzalainak azonban az én nandi barátaim nem tudtak ellenállni, nagyon könnyen megszerezhető ékszer lévén az karjakra és lábikráikra. Ezért le-lerándultak a vasúti sínek mentére, le-leöldösték a vasutas és pályafelügyelő embereket és ékszerrel gazdagon megrakodva vándoroltak vissza plateujukra. A hatóságok végre megsokallták ezt és leküldték a K. A. R ezredet, hogy rendet csináljon. Ezeknek a tisztjeit majdnem mind ismertem Nairobiból és ezek meghívtak, hogy ne sokat törődjem a hatósággal, hanem menjek velük a hadszíntérre. Ezt meg is tettem. Nagyon kedélyesen voltunk együtt, ők észak felé háborúztak, én cserkésztem délnek, este ebédnél pedig megbeszéltük a nap eseményeit. Az ő harcmódoruk rendkívül jól volt kigondolva. Vonultak előre és főigyekezetük az volt, hogy a bennszülöttek marháit és asszonyait elfogva, azokat a vasútvonaltól délre koncentrálják. *így* nem kellett sokáig harcolni és sok embert a másvilágra küldeni, mert ezeknek asszony és marha nélkül sehogy sem tetszett az élet és hamarosan megadták magukat.

Én is elég jól taktikáztam ottan, mert az elég gyéren előforduló roanok közül az ottani viszonyokhoz képest jó bikát hoztam terítékre.

Ettől a vidéktől nem messze délnyugatra a következő évben ritka találkozásom volt, a vasúti vonal közelében. A német határ felől jöttem akkoriban vissza Muhoroni felé, s nem messze a vasúttól pár sátrat láttam. Arra vettem utamat, vadászok tanyáztak ottan, de nem voltak otthon, mindketten kint voltak cserkészeten. A feketétől természetesen nem tudtam megtudni, hogy kik azok a fehérek, de valami ausztriaci félélt beszéltek, mire arra a gondolatra jöttem, hogy mivel minket külföldről előszeretettel kereszteltek el osztráknak, valószínűleg Tallián Emil és Fernbach Bálintról lesz szó, kik ugyanekkor szintén Kelet-Afrikában vadásztak. Bízva ezen szuppozícióm helyességében, nagy menetelés lévén mögöttem és a nap sem

kímélte tölem sugarait, megittam mind a kettőnek behűtött italát, megettem hideg húsukat és lefeküdtem az egyiknek ágyára aludni. Pár órai jó alvás után csakugyan Tallián Emil lépett be sátrába, nem is mondhatom, hogy milyen örömmel láttam hosszú hónapok vándorlása után fehér embert, aki még hozzá magyar is volt.

Nem is említettem még Afrika legnagyobb antilopját, az elandot. Ezzel különös szerencsém nem volt, egynek feje sem díszíti falamat. Háború előtt ugyanis Kelet-Afrikában csak egy darabra adtak lelő vési engedélyt. Először voltam künn, a vadat ennél fogva nem ismertem, még kevésbé annak suaheli nevét. Bokros vidéken cserkészünk. Egyszer csak valami nagy antilóp-fajta állott előttem. Megkérdeztem fegyverhordómat, hogy mi az. Az odasúgta, hogy «mpofu». Erre aztán egészen tudtam, hogy mi az. De azért megkérdeztem, hogy jó-e. A fickó biztosan a hasára gondolt és azt mondta, hogy nagyon jó. Erre odalöttem, tűzben maradt és rendkívül büszke voltam. De mikor hazaérve a trófeával, előszedtem a suaheli szótárt, zoológiai segédkönyvet és mindazt, ami a meghatározáshoz szükséges, kisült, hogy 2—3 éves eland-bojút lőttem, melynek trófeáját természetesen megvetéssel eldobtam, második olyan állattal pedig mégegyszer nem találkoztam. Azért a puska-hordómnak is igaza volt, a húsa nagyon jó volt.

Sivatagi expedíciónk Szudán északi részébe, a Lybiai sivatagba csak négyféle antilopnak szólt. Úgy is voltunk beállítva, hogy másfajta állat e kietlen hazában nem létezhetik, legfeljebb guran, a francia területről néha ide belátogató beduin rablótörzs, mely éppen úgy lőhető, mint a többi sivatagi állat. Gurant nem láttunk, a négy faj kecskét pedig meglőttük, még pedig nagy szerencsével dolgoztunk, mert Széchenyi addaxból, én pedig addrából meglőttük a világrekord-bakot. Addaxom is, mindhárom erősen közepes erős, az addra rekördállathoz pedig furcsa módon jutottam. Nem vagyok valami gyilkoló természetű és ha egyfajta vadból, értem antilopból — • egy erős bakot tudok löni, a többit inkább filmkamarámmal szeretem becserkészni. Előbb említett okokból, benzín fogytán délre kellett lemennünk El-Fasher felé. Almásyval ültem egy kocsin, miután előző napon egy erős addra-bakot lőttem. Egyszer csak vándorlásunk közben három ilyen bak sétált ki a vegetá-

ciós vidék kezdetén egy bokor alól. Almásy figyelmeztetett, hogy a három közül az egyik nagyon erős. Én már előbb is láttam azt, de tekintettel, hogy már egy erős bakom volt, feleslegesnek tartottam ezt is meglőni. De úgy láttam, hogy ő annyira rossz néven veszi lelkesedésem hiányát, hogy megállítottam kocsiját és mégis elindultam, hogy ezt a bakot becserkészem. Odajutottam jó lőtávolságra, de egyik gyengébb bak annyira fedte testével a magasabban álló erősét, hogy gerincvonalától lefelé csak kb. 10 cm látszott. Nem nagyon lelkesedvén, gondoltam, hogy nem várok tovább és ha sikerül az előbbre álló háta fölött úgy küldeni golyómat, hogy a másikat még gerinc alatt elélje, úgy jól van, ha nem sikerül, akkor is jól van, megtettem Almásy kívánságát. Sikerült. A világrekord-része természetesen csak akkor sült ki, mikor elővettük az inches-szalagot és a méreteket összehasonlítottuk a Records of Big Game addaxra vonatkozó adataival.

Egész idő alatt, melyet a Wadi Howar mentén töltöttünk, egyszer sem sikerült a gyönyörű fehér oryxot meglátnunk. Almásy előtte való évben arra jártában ezen a részen többször látott néhány darabot ebből a ritka vadból. Ottan, ahol ő látta azokat, vad egyáltalában nem volt, mivel úgy látszik, hogy hosszú ideig kimaradt az az egy-két zápor, mely legjobb esetben ezen a vidéken évente lezuhant. Amint haladtunk nyugatra a Howar mentén, lassan szaporodott a vad, de nem nagy mértékben. Néhány dorcas-gazellát, egy, a hiénakutyáktól széttépett struccakast és néhány bak nélkül kolostori életet élő addaxot láttunk, nem felejtve el egy magános vörös huszármajmot is, melynek egyik hátulsó lába hiányzott. Hogy ez a buta majom hogy szánta rá magát, hogy a kietlen folyómederben üsse fel sátorfáját, száraz tövisbokrok között, az nem fért a fejembe. Talán valami amerikai párbaj elől lógott meg ide. A száraz bokrokról jut eszembe, hogy ezek nem is szárazak, csak türelmesek. Bokor, fa ott áll évekig, évtizedekig ruha nélkül, szárazon, süttetve magát a perzselő napsugárral és kinevetve a száraz ágai között átzúgó Samumot, mely nem tud benne kárt tenni, mert nincs neki mibe kapaszkodni. Megjön a néha évekig hiányzó záporosó, valamennyire megázik a homokos talaj és fa, bokor ki zöldül a Howarban.

Találkoztunk egynéhány száz tevéből álló beduinkaraván-

nal. Aznap kb. 80 km-t tettek meg, az emberek a tevék mögött gyalogolva. A francia equatoriális vidékről vándoroltak a Náatron-kút vidékére sóért, és mikor találkoztunk, már visszafelé voltak útban hazájukba. Tőlük tudtuk meg, hogy néhány hónap előtt találkozási helyünktől még vagy 150 km-re nyugatra eső esett, ettől kibújt a gizu-fu a homok közül és a Howar vadja mind akörül tanyázik. Bár ennyire nyugatra való kilengés nem volt tervbe véve és benzinkimélés végett már amúgyis visszahagytuk ott, ahol először vágtuk a Wadi-Howart, nem volt mit tenni, mint folytatni utunkat nyugatra, hogy belekerüljünk a vadvidékbe. Mind több és több nyom látszott sebesen guruló kocsijaink irányát keresztezve. Az addax nyomát bármilyen sebesen szaladó kocsirol is könnyen meg lehet ismerni. Egészen olyan, mint egy kis ló nyoma. Hasított patája elől teljesen zárt. Ezt a nyomot mind többször és többször láttuk, az óryxé azonban hiányzott. További sorsunkat ezen a vidéken nem akarom most bővebben elmondani, sokkal jobban megírta azt Széchenyi «Hengergő homok» című könyvében. Végeredmény az volt, hogy, mivel északra, kiindulási pontunkra már a benzin nem futotta, két kocsink el is volt törve és félrehordta egyik a farát, mint valami megsörétezett kutya, kénytelenek voltunk El-Fasherbe bemenni. Mikor onnan visszajövet elhagytuk az utolsó vízlyukat és fogyó-vegetációjú vidéken zötyögtünk ismét vissza északra a francia határ közelében a Howar felé, Széchenyinek ágyzsákja egyik kocsirol leesvén, ő a kocsit visszaküldte nyomunkon és annak visszatérését beárta, mi azalatt Almásyval abban a tudatban, hogy a többiek nyomunkon úgyis utói tudnak érní, előrementünk. A nagyon gyéren bokros és füves vidéken megvillant szememben valami fehérség, mintha valami pléhfedél verte volna vissza a nap sugarait. Megálltunk és látcsövemmel megnéztem azt a pléhfedelet, amely jó két km-nyire egy bokor mellett álló három darab óryxnak változott át. Sokat beszélnek a vad mimikriéről. Hát az az egy bizonyos, hogy mikor a világot teremtették és a sivatagi vadnak mimikri szerint való színezését végezték a mennyországban, a mesterek nem lehettek ottan az atelierben, ezeket valami szobafestő festhette ki. Mert alig van elütőbb, mint az a sok fehérség, ami minden sivatagi vad jellegzetes színe,

a sivatag homokjától, esetleg száraz fűvétől vagy fekete sziklájától.

Nem soká gondolkoztam, hogy megváljak pléhszekerünk-től és megkíséreljem az oryxok belopását. A szél jó volt, így csak a terepet kellett megnézni. Egynéhány bokor akadt a vad irányában, amely elég volt arra, hogy görnyedve kilométer távolsáig odajuthassak, de azontúl bármilyen részvétellel voltam megnövekedett hasam iránt, nem kímélhettem meg attól, hogy legalább a következő 500 méteren a torzsás fűvet és érdes homokot meg ne cirógassa. Az utolsó, oryxok felé eső bokorig jól odajutottam. Mikor annak védelmében elővettem látcsöveget, hogy mit is csinálnak ezek, nagy meglepetés ért: egész hosszú karaván fejlődött ki azalatt oryxokból a bokor mögül. Négermódra, egyik a másik mögött, legelve elindultak nem éppen én felém, de hozzám közeledve annyira, hogy menetirányuk kb. 500 lépésre vezetett volna el tőlem jobbra, ha azt betartják. így a hastorna megrövidült. Tologattam magam ebbe a jobboldali irányba szorgalmasan előre, izzadva, szuszogva, de egy nagy csomó fű árnyékában elakadtam. Ott már nem volt tovább, mert előttem már fűcsomó sem volt, s nem akartam az oryxokat ennek a siralmas kinézésű svédornám látványának kitenni. Még kiröhögtek volna. így, mondom, megmaradtam a fűcsomóm mellett és onnan nézegettem őket. Jöttek az eredeti irányba szépen; 29-en voltak. Most jött aztán a nehéz dolog: ebből a 29-ből kikeresni a legerősebb bakot.

Néztem őket előlről-hátra, hátulról-előre, iszonyatos nagy bajban voltam. Végre megállapodtam, hogy a második élűről, vagy a negyedik hátulról. Mire azonban ebben megállapodtam, a második előlről már régen túl volt a hozzám legközelebbi ponton. Maradt számomra a hátulról negyedik. Csendesesen felültem, térdemre támasztottam könyökömet nyugodtabb célzás végett és, mikor célba akartam venni, közénk sétált egy gyenge darab, amely teljesen eltakarta bakomat. Vért izzadtam. Gondoltam, hogy ha ezek egymás mellett, flirtelgetve így tovább sétálnak vagy 50 lépést, ez is nagy távolság lesz és mehetnek haza szégyenszemre oryx nélkül. Szerencsére bakom udvarias volt, maga elé engedte a kecskét. Hamar megcéloztam, oda-löttem és tűzben maradt. Volt vagy 300 lépés.

A lépésekről jut eszembe, hogy ezen a sivatagon, ha szél

nem viszi a homokot, olyan tiszta a levegő, olyan páramentes, amilyent nálunk csak a magas hegységben lehet néha észlelni. Ennélfogva újra be kell gyakorolni a távolság megítélését, rendszeren alábecsüli azt az ember. Az éjjelek is oly világosak, a csillagok oly tisztán fénylenek, hogy kétszer olyan nagyot mutatnak, mint nálunk. Volt valami nagy csillag, nincs szerencsém nevét ösmerni, mikor az este kibújtt a föld pereméből, eleinte mindig azt hittem, hogy messze valahol beduinok valami nagy pásztortüzet égetnek. Itt ösmerkedtem meg egy hideg, tiszta, világos estén a délkereszttel és megösmerkedésem hangulata olyan hatással volt rám, hogy egészen szokatlan elégikus hangulatot váltott ki belőlem, úgy hogy azt papírra tettem és alább közlöm:

«Trópusok éjszakája, milliárd csillagokból ragyogó égbolt, be gyönyörű vagy! Mindig elszomorodom, ha rád gondolok, mert valahogyan szomorú az, ha képes az ember a szépet meglátni, elismerni, és mégsem vált ki annak meglátása hangulatot!»

Mi mindent kihozna rímekben egy ilyen csillagos égből valamelyik lírikus költőnk? Eszembe jut egy költemény, melyet valamikor olvastam, melynek már első sorában megfej a költő valami feketeorrú bikát! Mi minden történe evvel a szegény bikával egy trópusi ég hangulatának behatása alatt, hol szeizmografyszerűleg ugrálnak, dehogy is, — bukfencet hánynak a lírai gondolatok! Szegény bika!

Én methodista vagyok. Evvel a csillagos éggel, illetőleg legszebb csillagképével, a délkereszttel is van methodusom. Fizető methodusom!

Két éve, hogy Penangban hajóra szálltam és hazafelé úsztunk Sumatra mellett a «Conte Verdém. A nappalok túrhetetlen melegek voltak, ki-ki ödöngött jobbra-balra, lassan az árnyékot keresve és minél gyakrabban érintve a bárt egy-egy üdítő «drink»-re. Aztán jött a szép, hűvös, csillagos est. Pár nap alatt összemelegedtünk, utasok. Sok csinos víg asszony volt köztük. Egyik este összebotlom egyikkel a szalonban. Beszélgetünk. Nagyon kedves volt. Mondom neki, hogy mily gyönyörű ez a trópusi éj, mennyire fényesebben ragyognak a csillagok, mint odahaza, milyen mások a csillagképek és a végén kérdem, hogy nem jönne-e el a hajó farára a délkeresztet megnézni? — Maga olyan szakértője a csillagképeknek? — Tudja, —

válaszoló, — Magának nem hazudok. Ez a délkereszt az én methodusom. Már vagy tizenötször hajózom itt az equator körül. Mindig volt délkereszt az égen és szép asszony a hajón. Mindig elindulhattam valamelyikkel a hajó valamelyik végére délkeresztet keresni. Találtam ott szép kis piros száját, találtam mindenfélét, mindig hasonló dolgokat, de a délkeresztet meg nem találtam soha. Azt mondta rá: «disznó» — és eljött...

. . . Telnek az évek. Deresedik a haj. Fogynak a hangulatok. A fyiabai sivatagban a télen egy este dideregve ültünk sátrunk előtt vastag kabátban Széchenyi Zsigával. Egyszer csak megszólal: — Nézd már azt a nyomorult délkeresztet, milyen ferdén áll az ég alján. — Tudja az ördög, hogy hol van, — mondom én — még soha nem tudtam megtalálni! — Nézd, ott a fekete szikla mellett jobbra, az az öt egyforma csillag keresztben.

— Látom — feleltem. *Megtaláltam és csak azt* találtam meg.

Mielőtt búcsút mondanék a sivatagnak, meg kell emlétenem, a dorcás-gazellát, ott szaladgáló friss húsunkat. Ezt a szép kis állatot időkímélés és a cserkészlet nehézsége miatt rendszeren autóról löttük és, bár a vadászat ez a módja nem nagyon sportszerű, határozottan mulatságos és nem a legkönnyebb lövések közé tartozik ezt az őzgida nagyságú állatot 70—80 km sebességgel száguldó autóról meglőni. Tekintettel, hogy a gép ilyenkor valamivel sebesebben halad, mint az állat, természetesen valamivel amögé a pont mögé kell fogni az irányzékot, melyet az ember el akar találni.

Azt sem akarom itt feljegyzéseimből kihagyni, bár nem antilopról van szó, hogy sivatagi vadásztársamnál, Széchenyi Zsigmondnál soha jobb társra nem vágyom. Kemény ember, jó vadászember, egyenesen tud löni és ritkaság számba megy a vele való együttlét alatt, ha az ember szája a nevetéstől visszajuthat normális helyére.

Van még az általam bejárt tropikus vidékeken egy Charlie Chaplin-vonásszerű antilop, a bajusza ugyan nincs meg, sem a kemény kalapja, de a járása és a cipője ugyanaz. A sivatag-ról van szó. Papyrus-mocsarakban tanyázik, benn ül egész nap a vízben a magas nád közt és hogy el ne süllyedjen, a természet csúnya, hosszú cipővel látta el, melynek használatával szárazföldön neveltségessé válik és főkérdőszékuma az, hogy ren-

des emberfiának láthatatlan. Nekem legalább az volt. Sohasem tudtam vele találkozni. Kittenberger, kétszeri afrikai vadász-pajtásom lőtt egy-két erős bakot, de ez még az indiai háborús nyaralása előtti időkben történt. Hogy micsoda orvadász-módszerrel rendezte ezt, azt nem tudom. Én a jövő téltre adtam ennek az állatnak ugyancsak Rhodesiában találkát. Az odavalósiak nem olyan rátartiak, legalább megmutatják magukat.

Van még egy előkelő antilop-féle, amelyet 1926-ban kerestünk Kittenbergerrel és Seilem gróffal az Ituri őserdő angol részében. Ez a félig zsiráf, félig zebraszerű erdei antilop, minden vadásznak és minden állatkertnek vágya, az okapi. Barangoltunk befelé a nagy őserdőben. Először egy kénes, forró, égnek szökő sugarú forrást találtunk. Aztán egy utánunk rohanó feketét, aki azt mondta, hogy errefelé nem szabad tovább mennünk, mert ez a vidék el van zárva az álomkór miatt. Tovább mentünk. Hosszú gyaloglás után egy irtvány-őserdei tisztáson ráakadtunk egy félvér törpék által lakott kis falura. Volt egy pár telivér törpe is. Volt ott minden, szúnyog, csípős légy, patkány a sátrunkban, csak vad nem volt. Több napot töltöttünk ezen a levegőtlen, üde helyen, egyszer közel táborunkhoz járt egy magános elefánt, másszor egy csapatot kergettünk eredmény nélkül, illetőleg annyi eredménnyel, hogy ráakadtunk egy álomkór miatt kihalt falu felbuijázott helyére, hol az ott felejtett citromfák gyümölcséből szedtünk egy zsákravalót. Nagyon éhezünk már mindenféleképpen, éhes ember pedig mindenre kapható lévén, nem emlékszem, hogy 15, vagy éppen 20 shillingért megvásároltunk egy «buzit». Nagy ár. Mondhatom, hogy nekem idehaza a «buzi» ingyen sem kell, akármilyen sok van, de éhes embernek ezt nem lehet rossz néven venni. Sőt többet mondok, meg is ettük. Rossz volt. (A «buzi» u. i. suaheli nyelven kecskét jelent.) A vége a dolognak természetesen az volt, hogy nem hogy okapit nem látunk, ami nem nagy szégyen, mert azt nagyon kevés fehér ember látott, de még nyomát sem tudtuk sehol megtalálni.

Ha nyakra osztályozzuk az afrikai vadat, akkor van egy új csoportom. Nem nagyon egyfajta két állat, de a nyaka elég hosszú mind a kettőnek: ez a zsiráf és a strucc, összetartoznak abban is, hogy mindkettőt rendkívül nehéz becserkészni, nagyon belenéznek a körülöttük levő világ hasába, észrevesz-

nek mindent, ami körülöttük történik és a mellett mind a kettőnek tanyája a nyílt, vagy gyéren fás vidék. A zsiráfnak jellegzetes vidéke a lapos tetejű mimózákkal borított térség. Ezen fáknak koronája az ő legelője. Vastagbőrű, szőrös ajkait nem zavarja a mimóza tövises gallya. Praktikusán van berendezkedve addig, amíg zsiráfoknál is divatba nem jön az ajakrouge, mert ezen a szőrös szájacskán nem igen tudna megragadni. Ez az állat is bennem hiába keresi a veszélyes embert. Egyet lőttem, hogy kitömve hosszú nyakával éktelenkedjen falamon, ezentúl nem vagyok kíváncsi rá. Annyira jellegzetes állatja az afrikai faunának és a mellett annyira nem kártevő, hogy igazán kár bántani. Ezt az egyet, akkor még elég tapasztalatlan lévén, nem teljes köpenyű golyóval lőttem. Vastag bőre pedig ezt a lövedéket kívánja meg. Vállapját, illetőleg nemes szerveinek hofekvését is csak mérnök tudná megállapítani, lejt méretezés kellene hozzá, annyira lejtőn van minden ezen a buta állaton. Belelőttem vagy öt lövést. Még mindig ott állott, én meg már nem lőttem. Meguntam. Egyszer csak elkezdett new-yorki házszerű legfelső emeletén jobbra-balra billegni, a billegés mindig lejjebb és lejjebb jött, mozgatta már az alsó emeleteket és végre, mint egy nehéz löveggel tövén eltalált torony, eldőlt.

A struccal volt egy mulatságos esetem, amit el sem mernék mondani, ha nem Afrikában történt volna, nem azért, mert Afrika messze van, hanem azért, mert ott helyenként annyi a vad, hogy az alábbi eset könnyen megtörténik:

Sík, gyér bokrú terepen cserkésztem, a bokrokon túl pedig lapos, teljesen nyílt terület. Itt kinn jó messze az utolsó takarást biztosító bokortól három strucc sétálgatott. Eljutottam ehhez a bokorhoz. Nagy területet láttam be, legelészett rajta egy nagy csapat zebra, sok hartebeest, gazellák itt is, ott is, a strucc irányában pedig 400 lépés körüli távolságra egy öreg varacskos kan turogatott magában. A struccok és közötttem állott. Ügy néztem, hogy ezek a nagy madarak nem sokkal vannak túl a disznón. Közelebb jutni lehetetlen volt. Ezért leültem és célba vettem a feketélő kakast onnan, a bokor mellől. Lövésemre hallottam a beütő golyó puffanását. A struccok természetesen elugrottak és az én kakasommal együtt hosszú ügetésben rohant be a síkság felé két szürke hölgye . . . Elővettem távcsövemet, sokáig néztem utánuk, de a kakas nem

lassított, nem vált el tyúkjaitól, rohant-rohant, úgy hogy hamarosan beláttam, hogy dacára a golyó puffanásának, ki van zárva, hogy eltaláltam volna. A varacskos disznót, amely természetesen lövésemre szintén továbbállott a bokros vidék felé, megláttam lassú léptekkel sétálgatni. Nem volt távolabb tőlem 400 lépésnél, mikor egyet gondolt, bebújt egy bokor árnyékos oldalába és megfeküdt. Indián módra, hason csúszva közelebb másztam hozzá legalább fele útján, és úgy, ahogy volt, fektében meglöttem. Kifordult a bokor alól. Odamentem hozzá, vizsgálgattam lövésemet és egyszer csak azt vettem észre, hogy vállapján egy lyuk helyett kettő van. Nem értettem először a dolgot, azután eszembe jutott a konsternáció, amely a strucc lövésekor volt. Egyszerűen röviden lőttem a struccot, a disznónak pedig nem volt éppen szerencsés napja, éppen ottan állott, ahol a túlalacsonyan beütő golyó magasságába ért. Ez volt oka a golyó puffanásának. Szegény golyó, az megtette a kötelességét: puffant. Arról nem tehetett, hogy hátulról rosszul írta nyitották.

*

Ha már a disznónál tartunk, maradjunk a disznónál. A varacskos disznóról már volt szó, mikor Nairobi mellett lándzsával próbáltuk csiklandozni. A disznó egyáltalában majdnem legkedvesebb vadam és ez a csúnya varacskos pofájú, különben 70—80 kg-nál alig nehezebb állat, egy hortobágyi kondást meghazudtoló bajuszával, illetőleg kiálló agyarával érdekes állat és agyara nagyon mutatós trófea is. Különben kakukszerű velleitásai vannak, nem tojik ugyan másnak a fészkébe, de annál inkább bebújjik másnak a lyukába. Kvártélyának rendszeren az aard wark (földimalac) által ásott lyukat keresi fel, melybe hátuljával előre bújjik be.

A semliki völgy dombos szegélyén cserkésztem egyszer. Felértem az egyik terephullám tetejére, midőn megláttam egy különösen erős agyaráú varacskos kant, amint éppen a következő hullám tetején húzott át tőlem elfelé. Minden más tervemet sutba dobva futni kezdtem eltűnésének helye felé, hogy amint oda felérek, még lőtávolban találjam. Fel is értem, lőtávolban is volt, ellenben a szaladástól nagyon táncolt a puska csöve markomban célzás közben. Odalöttem, de lövésemnek

nem volt meg a kellő hatása. A disznó felfelé húzott, hegynek, azon a völgyön, melyben a rálövéskor állott és kisvártatva eltűnt egy keresztben futó dombhát mögött. Járásán láttam, hogy nem a legjobb egészségnek örvend, ezért el-eltűntekor ugyanazzal a célzattal, mint az előbb, ügetésre vettem a dolgot, megint hegynek felfelé. Amint átnéztem a dombélen, ott volt a disznó előttem, alig 50 lépésnyire. Sietve és szuszogja megint odalöttem, de most már «hegyen le»-ügyről lévén szó, a disznó az előbbinél jobb tempóban indult el és eltűnt egy áthatolhatatlan tövisbokrokkal és egy-egy nagy fával benőtt száraz vízmosásban. A ráló vés helyén bőven volt vér, ezért leghelyesebbnek tartottam a vízmosás növényzetének egyik ritkásához szaladni, fegyverhordómat pedig lejjebb küldeni azzal a megbízással, hogy próbálja meg a disznót kihajtani. A hajtóm már hozzámért, eredmény nulla. Kénytelenek voltunk visszamenni a vérnyomra, előhívni két lándzsás segédemet és a vérnyomot követni négykézláb be a sűrűségbe. Jól kijárt disznóváltón mentünk előre, nem kellett sokáig haragudni a tövises bokrokra, mert disznónk vérnyoma bevezetett, úgy látszik állandó kvartélyába, egy óriás fikus-fa alatti üregbe. Ennek az üregnek két kijárata volt a meredek lejtő mélyén, a száraz homokos mederhez közelebb eső részén. Azt a csatatervet eszeltem ki, hogy ha az egyik lyukba tüzet rakunk, a füst kihajtja talán a disznót a másikon. Raktuk a tüzet szorgalmasan, füst is volt elég, de disznónk nem mozdult. Levágtunk egy hosszú gallyat szondának és evvel vizsgálgattuk a lyuk irányát. Egyenesen hegynek vezetett, de sem a végét, sem a disznó valamelyik végét nem értük el vele. Erre két lándzsásomnak az az ötlete támadt, hogy jó messze a bejáratától lándzsájukkal megfúrják a lyukat felülről. Jónak tartottam ezt a gondolatot, mert ha esetleg a disznót így sem tudnánk kicsalogatni, legalább cúgot kap a három nyitott ablak között. Áskáltak, áskáltak, egyszer csak nagy integetéssel odahívtak engem a lyuk szájához. Benézettek velem a sötétségbe, hát mit látok magam előtt alig három arasznyira, a disznómnak két fehérülő agyará. Gondoltam, hogy valószínűleg nem úgy indult neki a bejáratnak, mint a tordai disznó a vályúnak, ezért előszedtem puskámat aggyal az égnek, csövét az agyarak mögé, hegynek le beírnyitottam a lyukba és elhúztam a ravaszt. Megjegyzem, hogy

éppen egy vadváltón kuporogtam, tőlem jobbra-balra áthatolhatatlan volt a sűrűség. Lövésemre nagy füst és porfelhő' vágódott ki a lyukból és ebben a porfelhőben, mint valami túlvilági jelenség, egy óriás méretű fekete hurka jelent meg, disznóm volt, amely ijedtében keresztül préselte magát ezen az ásott lyukon. Nagyon sürgős volt neki a távozás, az általam elfoglalt váltót jól ösmerhette, ezért semmi tekintettel sem volt ottlétemre és gondolkozás nélkül azon szándékozott útját folytatni. Én ebben bizonyos fokig akadályoztam, ezért szimplán fellökött. Szerencsére agyaraival nem jöttem közelebbi érintkezésbe. Egyensúlyomat veszve elindultam néhány bukfencet hányva le a meredek oldalon, ezt a tornaműveletet a bokrok tetején végezvén. Végre előttem ösmeretlen okból megállapodtam, de ez a megállapodás nagyon fájdalmas volt egyik lábamra, amelyiknek hirtelen nagyon melege lett. Hamar rájöttem ennek a melegnek okára: egyik lábam abba a lyukba került bele, amelyikben még jó vastagon feküdt a disznófüstölés parazsa. Mondhatom, nem nagyon soká tartott, amíg azt kikapartam, de evvel folytatódott is bukfencezésem lefelé. Ez a második tornagyakorlatom már nem volt nagyon hosszú, legurultam és megállapodtam a vízmosás fővenyes fenekén. Puskám, távcsövem, kalapom, minden ingóságom útközben valahol a bokrok között deponálódott, jó idő telt el, míg mindenemet hiány nélkül összeszedtem és visszajutottam a váltóra, szomorú emlékeim helyére. Embereim mind eltűntek valahová, de hamarosan meghallottam pár száz lépésről beszélgetésüket. Odamentem, hogy megtudjam tőlük a fejleményeket. Büszkén álltak ottan mind a hárman, közöttük ott feküdt a kimúlt kan. De nem az én barlanglövésemtől múlt az ki ám. Utóíérték a beteg állatot és leszúrták lándzsáikkal. Ha valami kocavadász tervbe veszi, hogy e vidékre megy vadászni, forduljon hozzám, fel van nekem írva valahol a két lándzsás neve. Ami biztos, az biztos.

Hogy sokféle vad mennyire nem ösmeri meg az embert, ha az mozdulatlan és orrcsavaró szagát másfelé tereli a szél, példa rá a következő eset:

Az Athi-plains sima, rövid fűvű részén 5—6 varacskos nagyon el volt foglalva a turkálással. Nem volt köztük erős kan és egy vízmosás segítségével jó szélben alig 80 lépésre oda-

jutva hozzájuk, megkíséreltem, hogy mozgásomra ügyelve milyen közel tudnék odajutni. Mikor az egész társaság túrása jó alkalmat adott, egy-egy lábamat alig tolva előre néhány centiméterrel, lehetőleg mozdulatlan felsőtesttel közelítettem hozzájuk. A legkisebb meglátás veszélyére kővémeredve álltam. Hosszú manőver után a legközelebbi disznótól nem hiszem, hogy 5 méternél távolabb lettem volna. Rájuk kiáltottam, mert nagyon mulatságos, hogy milyen furcsa egy ilyen megijedt disznó, amint vékony szőrtelen farkát az égnek meresztve, melynek legvégén levő hosszú szőrei lefelé borulnak, mint egy pálma lombja, az öreg koca vezetése alatt sorban gyönyörű ügető mozgással távoznak.

A bennszülött ültetvényekben sok kárt okozó, a varacskosnál lényegesen kisebb, bushpig (bozóti disznó) szintén elég gyakori. Ennek varacskjai nincsenek.

Az előbbieknél sokkal több gondot és munkát okozott nekem az óriás disznóval, evvel az igen nagy és titokzatos őserdei lakossal való találkozásom. A háború előtti években Kittenberger több ilyen állatot lőtt az ugandai, Albert-tó közelében fekvő Bugoma őserdőben, ottjártunkban azonban megállapítottuk, hogy karöltve talán a marhavésszel, amely ezen vidéken gyakran pusztít a bivalyok között és állítólag az óriás disznót is pusztítja, az oroszlánok is rájöttek, hogy ezt a kitűnő és kiadós falatot nagyobb fáradság nélkül meg lehet szerezni, csak éppen be kell menni érte az erdőbe. Több ízben találtuk az elefántváltókon és patakmedrekben az őserdőben az oroszlán nyomát.

Reménységem, hogy óriásdisznóhoz jussak, így a Kongói erdőségekre koncentrálni kezdtem. Ahányszor nem akadtam friss elefántnyomra, mindig óriásdisznó-nyom keresését tűztem ki feladatommá. Az Uelle folyótól északra elterülő vidéken ilyen nyomra egyikünk sem akadt, ellenben mikor Dungutól dél felé indultunk el teherautónkkal, és előbbi helytől kb. 80 km-nyire a régi, gyalogmódszer szerint vándoroltunk elefánt vidékre, egyik déli pihenésünkön egy bennszülött kunyhója előtti oszlopon mint trófeát, óriásdisznó-agyart találtunk felszegezve. Ez új ösztönzés volt rámnézve, de elég hosszú ideig semmiféle nyomra nem tudtunk ráakadni. Második táborozásunk helyéhez közel egyszer elefántok után indulva és azoknak nyomait

elvesztve a magas fűben, közel az őserdő széléhez találtam egy friss nyomot. Azt nézegettük feketéimmal és egyszerre csak a magas fűben, alig 50 lépésre ropogást hallottunk. Csendesen egyeltünk, a ropogás egyre közeledett felénk. Gondoltam, hogy ennél szerencsésebben igazán nem lehetett elefántnyomot elveszteni, ezek a disznók — mert a zaj szerint többnek kellett lenni — úgy látszik egyenesen a számba sétálnak, gondoltam, hogy az öreg elefántnyomon való átváltásuk közben majd megelővöm a legerősebb darabot. A lassú közeledést azonban már nem bírtam ideggel és hogy egy kicsit belássak a magas fűbe, felmáztam legmagasabb feketém nyakára. A fű már ott mozgott előttem alig 10 lépésre. Semmit sem tudtam látni, csak a mozgó fű tetejét. Egyszer csak nyakamban éreztem a szelet, erre nagy fújás, törés és elrohant egy nagy csapat . . . bivaly.

Egy-két napra rá Kittenberger véletlenül összebotlott egy erdőrészt szélén 4—5 ilyen darabbal és ezek közül két kocát kilőtt. így legalább a táborban nézegethetem vágyaim netovábbját, ha nem is én lőttem. Nagyon nagy, feltűnően rövid, koromfekete szőrű állatok voltak, rendkívül széles szüggel és legjobban hasonlítottak az angliai berkshire disznóhoz.

A nyomokkal ezentúl nekem is jobb szerencsém volt, majdnem naponta megtaláltam egy-egy disznó nyomát, rendszeren a patakok medrében. Igazuk is volt, mert különösen egy ilyen pocakos termettel kényelmesebb sétálni a patak sekély vizében, szép homokos talajon, mint az őserdő áthatolhatatlan sűrűjében. Fekvése is, illetőleg vacska rendszeren a patak partjának valami bevájásában van. Egyszóval a nyom, az már megvolt, de az időnk nagyon kezdett lejárni, sürgős volt visszamenetelünk Kéniába, hogy hajónkat, melyre már jegyeink megvoltak, el ne szalasszuk Mombasában. Utolsó kísérletre indultam el szakértő nagyszakállú feketémmel egy általa igen jól ismert őserdőrésztbe és rövidesen meg is találtuk a friss nyomot egy patak fővényében, melyet hosszadalmasan követve végre el is veszítettünk. Magasabb terepre mentünk fel és folytattuk utunkat ugyanabban az irányban, a patak irányában. Kisvártatva egy tisztásra értünk ki, mely tisztás vörös földű mocsárból állott, össze-vissza taposva elefánttól, bivalytól, mert ezen mocsaras föld sótartalmú volt, idejárt az őserdő vadja szóóra. Itt megláttuk ismét az óriásdisznó nyomát. Követni

akartam, de feketém lebeszélte, azt tanácsolva, hogy inkább ülünk le ide a mocsár mellé, hátha megjön az a sózóra. Letelepítettünk egy nagy őserdei fa gyökerére jó széllel, egy bokor takarása mögött. Jó egy pár órát elüldögéltünk, nem mozgott ott a világon semmi, kivéve egy majomcsapatot, amelyik ott pofozkodott fenn a nagy fákon, hancúrozott, vakaródzott, vadászott egymás bolhájára, engem pedig első esetben nagyon megijesztettek, mert kitalálták, hogy nagyon jó multság annak a fának, amelyiken voltak, dinnyenagyságú nagy gyümölcsöt belevágni a mocsárba. Azt hittem először, hogy valami muszka dob felém kézigránátot, olyan nagyot cuppant. Közben lassan beesteledett, szedtem cók-mókomat és végleg lemondtam arról, hogy valaha is lássak óriásdisznót. Mikor fához támasztott puskámhoz nyúltam, még búcsúzásképpen végignézttem a vagy 200 méter hosszú ingoványon és megkapta szememet egy, azon túl megmozduló bokor. Lehúzódtunk ismét és rövid vártatva valami nagyon nagy, nagyon fekete ródlizott le a mocsár meredek partján bele a sárba. Irányzék-látásról szó sem volt, arra már túlságosan besötétedett. A távcsövön célozni tudtam, pontosan láttam a keresztet, de hogy azt mire fogom, arról fogalmam sem volt. Bivalynak kicsi volt, fekete lévén, így csak disznó lehetett, a fejének pedig elől kellett lenni, mert bár azelőtt ilyenfajta disznót nem láttam, mégsem gondoltam, hogy divat lehessen ebben a családban farral járni előre felé. Egyszerűen ennek az elől levő feketeségnek közepére elhúztam a ravaszt. Lövésemre meg sem moccant. Hamar ismétettem és bele a második lövést. Erre sem mozgott, így azt gondoltam, hogy mégis előnyösebb lesz ebben a sötétben kézi tusára menni. Bele is ereszkedtem kötözködésig a ragadós sárba, nagy ügyel-bajjal odáig vonszoltam magam a disznóig, ott állott az, nagy hasa óvta meg az elsüljedéstől, a lelke pedig már rég ott kopogtatott valahol a disznó-mennyország kapuján. Nem bíztam az erdei oroslánokban, ezért ott a sárban nekiálltunk gyufafény mellett és nyúztuk le a disznó maszkját. Ez a művelet nem is lett volna olyan nagyon rettenetes, ha a disznón százával tanyázó tse-tse legyek nem bosszulták volna meg rajtunk olyan nagyon mozgó szállodájuknak halálát. De hát így is elvégeztük dolgunkat, összepakkoltunk és a nappali világosságot terjesztő holdfényben szerencsésen kitaláltunk a végtelen őserdőből, már majdnem

megszólalt volna a kakas kukorékolása táborunkban, ha lett volna kakas, mire hazaértünk.

*

Mit írjak a majmokról? Vadászatilag engem egyik sem érdekel. 1926-ban, mikor a Ruwenzori mellett jártunk, az volt a tervünk, hogy átmegyünk a Kongó állambeli tűzhányó vidékébe a hegyi gorillákat meglátogatni. Nagyon fájt rájuk a fogam, de azt már előre eldöntöttem magamban, hogy ennél a vadászatnál előnyben részesítem a fényképező gépet a puskával szemben. Gondoltam, hogyha muszáj és Kittenberger nem végzi el azt hamarabb, egy öreg kan ezüst hátút meglövök a Nemzeti Múzeum részére, de valahogy a majom-lövés semmi örömet nem okoz nekem. Mennyi ember van, aki ezeknél majmabb és amellet még disznó is. Akkor az ilyet miért nem lövi az ember? Mielőtt felkerekedtünk volna, egészségileg letörtem és vissza kellett mennünk Fort Portaiba, így a gorilla békében maradt.

A csimpánzzal már több szerencsém volt. Nem mintha lőttem volna, de nagyon sokszor hallottam hajnal körül kiabálásukat, egyszer pedig, bandukolva egy elefánt-csorda nyomán, a Kongó erdejében egy patak medrében éppen alkalmam volt meghatározni, hogy nem érdemes tovább menni utánuk, mert nincs a csapatban nyom szerint megfelelő bika, mikor nagy kiabálás ütötte meg fületem. Táborunktól legalább 10 km-nyire voltam, ezért érthetetlen volt előttem, hogy teherhordó embereink mit ordítanak itt az erdőben. Úgy is arra vezetett utam, tehát közeledtem a kiabálók felé. Közben mégis úgy gondoltam, hogy úgy tetszik, egy-egy szó nem felel meg egészen a néger beszédjének, közben-közben dobolás is hallatszott, egyszóval rájöttem, hogy csimpánzokról van szó. Közelükbe érve feketéimet hátrahagytam és lassan, csendesen közelükbe lopakodtam. Nagy család ilyen embermajom szorgalmatoskodott ott fenn két nagy fa lombja között. Valami erdei gyümölcsöt szedtek. A családapa, vagy törzsfőnök, vagy 20 lépéssel arrébb a földön ült és egy Ficus deszkaszerű, törzsből kiálló gyökerén veregette szorgalmasan ökleivel a nagy dobot. A fák alatt lehúzódtam egy bokor tövébe és onnan vizsgálgattam őket. Sokáig elnézegettem, olyan sok emberi volt mozgásukban, viselkedésükben. Régi vágyam volt, hogy magamnak valahol egy

A zsiráfok nem egyhamar halnak ki.

Első nagy kudum.

fiatal csimpánzot szerezzek élettársnak. Nem ösmerek annál kedvesebb, ragaszkodóbb állatot. Ezeket nézegetve egyszer csak észrevettem, hogy egy bébi nagyon kimeréskedett egy kiálló vékony gallyra, annak a végén lógott egy pár gyümölcs, azt akarta leszedni. Eszembe jutott régi vágyam, hamar lehúztam ingemet avval a tervvel, hogy ellövöm a gallyat a majom mögött és a lepottyant fiatalurat valahogy belekormányzom az ingembe. Az ing, az lejött simán, de éppen olyan simán elhibáztam a gallyat. Nagyon meleg volt, a pára belepte pápaszememet és sehogysem tudtam nehéz elefánt-puskám legyét finoman venni. Lövésemre aztán kiütött a nagy kavardás. Az embermajom tudvalevőleg nem tud és nem szeret a fák ágain menekülni, a földön haiadósabbnak találja a mozgást. Szálltak is le ezek minél sürgősebben a fákról. Néha kettő is csúszott le párhuzamosan ugyanazon a vastag törzsön. Egyik ezt a műveletet is lassúnak találta és leugrott vagy 8 m. magasságból egyenesen a földre. Ott ért partot pár lépésre tőlem, olyat puffant, mint egy hordó és nem ösmerve a direkciót, majdnem keresztül szaladt rajtam. Egy nagy majom majdnem egyenesen felettem észrevett egy vastag ágról. Mindkét kezével fejéhez kapott a meglepetéstől, olyan emberien, mintha mondta volna, hogy: — «Na én ugyan jó helyre kerültem, hogy a fenébe kerülök ki én ebből.»

A régi világban lőttem egy csomó colobus majmot. Kedves, semmi kárt nem tevő, tisztán őserdőben vadgyümölcsön élő majom-fajta. Feketék fehér szakállal és hosszú fehér szörköpönyeggel derekuk körül. Most már a világért sem bántanám őket. Ők jelentik ró-ró-ró kiabálásukkal reggelenként, hogy meghajnalodott. Nem is igen bántaná ezeket senki, ha a bennszülöttek egy-egy törzsénél nem volna divat bőrüket fejdísznek, a mi asszonyainknál pedig, mint ahogy az pár éve volt, prémüket a ruha szegélyére felhasználni. Egy ilyen csirkefogó párisi szabó divattalálmánya mennyi életbe kerül majoméknál. A Bugoma őserdőhöz érve, mely erdő fáinak koronájában sok colobus majom tanyázik, öcsém nagyon-nagy lenézéssel kezelte őket, illetőleg nem is kezelte, nem törődött velük. Éppen ebben az időben került ez a majombőr divatba Európában. Mikor egy este táborunkban megemlítettem neki, hogy tulajdonképpen egy fiatalembernek ilyen majombőr a pesti hölgyek

között milyen csereáru értéket képviselhetne, nem szólt rá semmit. De másnap reggel már rajtakaptam, hosszú lábával nekivágott egyenesen az erdőnek. Nap-nap után hazaérkezett egy-két majom-hullával. Ennek a műveletnek további, üzleti részét már nem ösmerem.

Egy ronda majom van, arra már én is haragszom, meg is lövöm, az a baboon. Olyan pávián-féle. Kiállásra jobban hasonlít a kutyához. Azért a megfigyelése ennek is rendkívül érdekes. Sziklákon szeret tanyázni és sokszor megfigyeltem, hogy mikor a csapat szana-széjjel oszlik tücsökkel, bogárral élelmezni magát, az erre felhasznált terület örökkel oly kitűnően van biztosítva, hogy lehetetlen hozzájuk észrevétlenül közeledni. Nincs Európának az a generálisa, aki úgy tudná táborát biztosítani, mint ahogy a baboonok tudják azt. Azért ebben a majomban is van valami emberi. Az Albert-tó partján táborozott a K. A. R. ezred két nagyon rokonszenves fiatal tisztje. Átmentem biciklin a mi táborunkból, amely elég közel feküdt, hogy meglátogassam őket. Otthon felejtettem a vadászpápaszememet. Táborukhoz vagy 150 lépésre néhány bennszülött-kunyhó állott lakatlanul sziklák között. Üldögéltünk, beszélgettünk a szokásos whisky-szóda mellett, mikor az egyik tiszt jön puskájával és mutatja, hogy hátunk mögött, a kunyhók között néhány baboon tanyázik és markomba nyomja a puskát, hogy lőjjem meg valamelyiket. Mire én odanézttem, csak egy volt, az a kunyhó nyílása előtt üldögélt a földön és babrált valamit. Pápaszem nélkül nézve teljesen embernek látszott annyira, hogy megkérdeztem a fiatal tisztet, vajjon biztos benne, hogy nem ember? Bebiztosított, de mondhatom, hogy nem voltam biztos benne. Meglőttem, majom volt, még pedig nagyon-nagy, ha meg nem az lett volna, a felelősség nem az enyém volt.

*

A két gibicet, értem az oroszán gibiceit, a sakált és hiénát, éjjeli állatok lévén, ritkán látja az ember, kivéve ha hajnalban cserkészik valami otthagytott lövött állatot az oroszán odacsalása céljából. Sokszor megtörténik, többször mint nem, hogy az oroszán még nincs ott, vagy már nincs ott és akkor ezeké a világ. Találkozik az ember a hiénával néha e nélkül is

kora hajnalban, mikor éjjeli kirándulásáról vonul haza búv-helyére. Az Athi-plainseken kitűnő shikárimmal, Osman Ah bin Ahmeddel ösmertünk egy nagy sziklatömböt, mely tele volt barlangokkal, 4—5 barlangnyílás is volt oldalain és a barlangüreg tele antilop-csontokkal, melyeknek gazdáját orosz-lánok hordták oda be. Nagyon szerettek nappal ebben a barlangban rejtőzni. Egyik hajnalban felmáztunk ennek a sziklának tetejére, hogy nem veszünk-e észre valami hazajövő' orosz-lánt. Telt az idő, oroszlánról szó sem volt. Egyszer csak egy ormóttan nagy hiénát vettem észre, mely úgy látszik albérletbe vette ezt a barlangot, egyenesen arrafelé, tehát felém tartott szégyenkező kullogással, olyanformán szaporázva lépteit, mint az átéjszakázott lump, kit frakkban talál a napsütés az utcán. Nem volt egyéb dolgom, meglőttem, de nem maradt meg helyben, hanem erősen sebezve bebújt egyik barlangnyíláson. Lemáztunk sziklánkról, letettem puskámat és bebújtam a hiéna mögött a barlangba megnézni, hogy mi történt vele. Osman kintmaradt. A földalatti folyosó nagyon keskeny volt, éppen csakhogy elfért benne avállam, és alig haladtam befelé 15 métert a sötétben, utolértem a hiénát. Elkaptam a farkát és mivel tudtam, hogy ebben a szűk helyben ökelme sem tud megfordulni sehol, húzogattam kifelé a bejárat felé. Nagyon vinnyogott ijedtében és feszítette lábait, erős munka volt a borjú nagyságú állatot kifelé rángatni. Megérkeztem a szabad levegőre, a hiéna még benn volt és itt aztán zavarba jöttem. Ha kihúzom, biztosan megmarkolja nadrágomat, a foga pedig elég jó arra, hogy még a tartalmából is hozzáfogjon egy jó porciót, erre pedig semmi kedvem sem volt, így arra a mentőgondolatra jutottam, hogy kiabáltam Osmannak, álljon készenlétben fütykösével, amelyik mindig kezében volt és ha kirántom a hiénát, verje fejbe. Jól összeszedtem erőmet, nagyot húztam rajta és mikor kiért ő is, farkánál fogva magam körül forgattam a levegőben, Osman pedig somáli nyelven elmesélve neki mindazon bűnöket, melyeket az ő hazájában ez teveborjú-lopás közben elkövetett, botjával sűrűn kopogtatta annak fejét. Egy pár fordulás után végre annyira jutottunk, hogy eleresztettem a farkát.

A Semliki vidékén volt táborunknak egy házi hiénája, minden éjjel odalátogatott és lopott valamit a koponyákból, vagy az emberek szárított húsából. Végre meguntuk ezt a ven-

déget és csapdát állítottunk neki. Szabályszerűen belelépett éli el, reggel pedig a harmatos fűvön nagyszerűen látszott, hogy merre vette irányát csapdával a lábán, melyhez még egy lánca is volt erősítve. Elmentem ezen a nyomon, mely pár száz méter után bevezetett egy nem nagy kiterjedésű nagyon sűrű bokrosba. Csapdázott állat nagy fájdalma miatt rendesen rendkívül támadó kedvében van, de az is tudvalevő, hogy a hiéna, amilyen nagy, olyan gyáva, ezért engem nagyon érdekelt, hogy így csapdával mancsán hogyan viselkedik és puskámat kézbe véve négykézláb bemásztam hozzá a sűrű bokrosba. Odaértem néhány méternyire és kb. egyszerre láttuk meg egymást. Ahelyett, hogy morgott, vagy támadott volna, elkezdett keservesen vinnnyogni, olyan utálatos volt ez a nagy, erős állat agyonijedve, hogy gondoltam, nem teszem meg neki ezt a szívességet, hogy agyonlőjjem, megfogtam lánca végét és kihúztam annál fogva kvártélyából. Odakinn a feketék agyonverték. Evvel a két esettel kb. kimerült hiéna-sportom?!

XI.

Párduc mindenütt és sehol — Az oroszlán — Csak a bögeése királyi Oroszlán vadászat lóhátról — Oroszlánbögeés — Hajtás a nádiban — Osman a hatujjú — Kitűnő nyomozók a Lugwarek.

Nagyon helyesen határozzák meg az afrikaiak a párducot: mindenhol van és sehol sincs. Mombasa szigetén, mely sziget sok század óta lakott, még ma is van párduc. Bokros vidéken, hol vad van, azt hiszem kevés nap van, hogy párduc ne lássa az embert, fordítva ez annál ritkábban történik.

Még kezdő afrikánus voltam, karavánomat messze megelőzve mentem egy folyó part j ához táborhelyet keresni, mely folyóparton nagy terebélyes fa állott. Alája érve, nézegettem a helyet sátram számára és közben feltekintettem a fa koronájába. Azt hittem egy pillanatig, hogy megbolondultam, vagy hogy káprázik a szemem: jó magasan egy ág elágazásán thompsongazella üldögélt. Persze nem élt, de nem fért a fejembe, hogy mit kereshetett a gazella a fa tetején. Odaért embereim aztán megmagyarázták: párduc vitte fel. Persze a földön megtalálta volna más ragadozó is, a fa lombja pedig eltakarta a keselyűk és marabúgolyák elől is, így biztos éléskamrájában volt a párducnak. Többször előfordult, hogy cserkészet közben közel előttem párduc ugrott le valamelyik fa vastag ágáról, persze mire puskához nyúlhattam volna, már rég eltűnt.

Kavirondoban meneteltem egyszer a Mara folyó felé. Egy galleria-erdőn vitt át gyalogútunk, én a karaván élén mentem, velem természetesen Osman. Az erdőben egyszerre csak úgy tűnt fel nekem, mintha balról valami árnyék suhant volna el. Osman azt állította, hogy nem volt semmi. Mégis érdekelt a dolog, megállítottam a safarit és bementünk a bokrok közé ott, ahol a mozgást láttam, megnézni, hogy találunk-e valamit.

Egy frissen megölt busbuck-ra találtunk, párduc ölte meg, de még alig evett belőle. A safarit tovább küldtem, meghagyva nekik, hogy hol táborozzanak, magam pedig, miután késemmel a bokrokat keskeny nyíláson a gyalogút felé kissé lefaragtam, hogy beláthassak a dőghöz, törökösen lekuporodtam a gyalogúira, hogy meglessem, mi lesz. Nem telt el öt perc, puskám ölemben volt, bepislantok a nyíláson, mit látok, egy párduc fejét, amint mereszti rám szemeit. Lassan emeltem fel a puskát, de nem elég lassan, hogy ő azt meg ne lássa. El ünt. Nem hittem, hogy értelme legyen tovább várakozni, nem volt valószínű, hogy ez az éber ragadozó rövid idő alatt kétszer elijesztve még harmadszor is visszatérjen zsákmányához, de egyéb dolgom nem lévén, elhatároztam, hogy még egy negyedórát rászánok. Most azonban vigyáztam. Szemeim állandóan a bokrokat figyelték, kezeim pedig a puskán nyugodtak. Nem telt el még 10 perc sem és ismét úgy tűnt fel nekem, mintha valami hang nélküli megmozdulást vettem volna észre. Vállamhoz emeltem puskámat, de alig volt időm a megmozdulást észre is venni, ismét megjelent az ösmerős párducfaj a nyílásban. Szeme közé helyeztem az irányzékot és elhúztam a ravaszt. Ott találtam fejlődéssel kimúlva zsákmánya hátán. Nagyon éhes lehetett, nagyon sürgős volt neki a vacsora.

Az Athi mentén cserkésztem Kituiban. Messze elkalandoztam, de semmit sem találtam lövésre érdemeset és déltájban siettem táborom felé megebédelni, délután más tervem lévén. Közben ötlövetű 67 Schoenaueremből valamire kilőttem egy lövést és táborom nem lehetvén tovább félkilométeremél, nem töltöttem utána. Keskeny, derékig érő füves vízfolyáson gázoltam át, mikor közvetlenül lábam elől felugrott egy párduc. Kapásból lőttem oda, el is találtam, de rosszul, hátul. Hosszú ugrásokkal közeledett egy alig 50 lépésre fekvő sűrű bokroshoz, így második lövésemet már kénytelen voltam komolyan venni és jól megcélózva elhúztam a ravaszt. Vállapon találva bukfencezett fel, azután ismét felállt, tisztán láttam lövésem hatását, és ezért nyugodt voltam abban, hogy nem mehet messze a bokrok között. Szokásom szerint rágyújtottam egy cigarettára, de bízva lövésem gyors hatásában, amellet tudva, hogy szakácsom már vár az ebéddel, nem adtam neki szokásom szerint időt a megbetegedésre, hanem elindultam

vérnyomán utána a bokrok közé. Nem sokáig volt szükségem a vérnyomra, mert párducom elég világosan jelezte morgásával hollétét és így csak a hangot kellett követni. Kisvártatva utóí-
 értem. Egyszerre láttuk meg egymást, alig 15 lépésről, a kü-
 lönség köztünk csak az volt, hogy ő nem azt csinálta, amit én,
 mert amíg én megálltam, ő mint a villám sarkonfordult és nagy
 ugrásokkal közeledett hozzám. Nyaktövön lőttem meg, alig
 5—6 lépésről és lövésemre bukfencet vetett. Egy kis termita-
 domb takarta el előlem, a mellett meg is voltam győződve, hogy
 kimúlt, így elég könnyelműen megint nem töltöttem utána,
 hanem a csőben levő egy tölténnyel puskámban felugrottam
 erre a kis bolyra. Alig voltam fenn, már ő is talpon volt megint.
 Éppen még annyi hely volt köztünk, hogy puskámat vállhoz
 sem emelve valahova a nyaka irányába elsütöttem és avval
 gurultunk is lefelé együtt a termitadombról. A gondolatok
 és tervek ilyenkor nagyon gyorsan képződnek a fejben. Tisztá-
 ban voltam avval, hogy puskám üres és egyetlen segítőtársam
 az oldalamon levő kés. A gondolat megj övét elé vei egyidejűleg
 el is dobtam a puskát és kézbe vettem a kést, de ugyanekkor a
 földön fekvő azt is észrevettem, hogy a rajtam levő párduc
 mozdulatlan. Azt hiszem, hogy már akkor sem élt, mikor
 elütött. Utolsó lövésem ugyanis nyakon találta. Azért hely-
 színi szemle tartásakor kisült, hogy egyik nadrágszáramból
 nagyon kevés maradt, leciterázta rólam a párduc, egyik körme
 pedig jó mélyen belemarkolt a húsba térdem felett. Mivel az
 ilyen sebtől fehér ember a karmoknak döggel való érintkezése
 miatt nagyon hamar kap vérmérgezést, ezt a lyukat jobb híján,
 jól kiégettem ismét füstölgő cigarettámmal és hazaérve kimos-
 tam és bejódostam. Semmi baj nem lett belőle.

Ez a fentemlített két párduc az egész, ami sok afrikai
 barangolásom alatt puskacsövem elé került. De ösmerek va-
 dászt, aki még több időt töltött Afrika vadonjaiban mint én,
 egy csomó oroszlánt lőtt és párducot soha.

Állatok Királya! Nem vagyok forradalmár, de nem vagyok
 hajlandó az oroszlánnak ezt a titulust megszavazni. Mert nem
 az ember illetékes arra, hogy őt válassza királynak az állatok
 között. Az, hogy egy-egy ember megijed tőle, az nem elég jog-

cím. Az állatok pedig valószínűleg azt mondják, hogy: «Mit akar ez az alak, hisz ez semmi más, mint egy nagyra nőtt macska. Amaz orozva, lesből egérre vadászik, ez nagyobb, tehát ugyanilyen aljas módra vadászik nagyobb állatra». Láttam napsütés mellett oroszlánt vándorolni, hogy zebrák és antilopok tálkáját majdnem érintette. Az ördög sem törődött vele. Egy-egy zebra felnézett, megnézte, aztán tovább legelt. Ha nekem szavazatom van ezen a királyválasztáson, meggondolás nélkül az elefántra adom szavazatomat. Ez nem respektál senkit és semmit. Ennek nincs akadály, és ennek minden állat kitér az útjából.

Királyi az oroszlánnak a bőgése. Aki egy csendes csillagos afrikai éjszakán megéli azt, hogy közel táborához *egy* csapat oroszlán rágyújt nótájára, azt az ember soha el nem felejt. Hátborzongató, impozáns, hatalmas zene. Ha Liszt ilyen nótát tudott volna írni, minden évben megérdemelne egy jubileumot. A tűz körül ülő feketék hangos kaszinózása is úgy elhallgat, hogy még a szúnyogot is jobban meghallja az ember, messze távolságból. Ha már álomba merült a tábor, mindjárt akad egy pár szorgalmas, aki nekiáll a tüzet élesztgetni. Pedig ez a bőgés nem olyan veszélyes, nem igen bőg az az oroszlán, amelyiknek üres a hasa. Odáig csendben van, hogy foghasson magának valamit.

A mai modern fegyverekkel, és miután az ott vadászó leher emberek nagyon kitanulták az oroszlánvadászat fortélyait, rossz világ fordult szegény oroszlánokra. Azonkívül nagyon sokan voltak künn, akik számra dolgoztak, kik közül legveszélyesebb volt az oroszlánok szempontjából Paul Rainey, aki Amerikából áthozta pumára használt kutyafalkáját, mellyel számtalan oroszlán életét oltotta ki. Ma már ez az állat is védelem alatt van Kelet-Afrikában az angol kolóniákban és így remélhető, hogy hosszú évtizedeken át még az afrikai fauna díszeként fog szerepelni. Kéniában tudtommal egy évre szóló vadászengedéllyel csak négy oroszlán lőhető, ami maga után vonja azt, hogy mindenki igyekszik öreg, sörényes, kanoroszlánt hozni terítékre, ami mindenesetre jótékony befolyással van a szaporodásukra.

Sokan, akik régóta nem jártak oszlános vidéken, de többen, kik járták arra, beszéltek, hogy ezeken a helyeken

melyeken az oroszlán gyakori üldözésnek van kitéve, lassan elmarad, vagy legalábbis sokkal ritkábban fordul elő az éjjeli oroszlánbögés.

Azok a vidékek, ahol én a háború előtti időkben jártam és ahol, lehet mondani, hogy hemzsegett az oroszlán, ma már legnagyobbreszt fehér emberek magántulajdonában vannak gazdasági célokra való használatban. Abban az időben Kéniában az Athi-Plains volt az oroszlánoknak főgyűlhelye. Rövid fűvű, majdnem teljesen sík vidék, az Athi folyó bokros medrétől jobbra-balra, a síkság szélén pedig köves, magasabb fűvel borított dombok. Ebben az időben kísérletezett egynéhány már akkor ott letelepedett settler az oroszlánnak lóháton való vadászásával. Ez mindenesetre a legjobb sportok egyike, mert nemcsak, hogy izgató, de a vadász tudománya mellett még ügyes lovasnak kell lenni az illetőnek és elég sebes lovon kell ülnie. A mellett ez az egyetlen módja az oroszlán vadászatának, mikor az megsebzés nélkül is rendesen támad.

Volt egy elég gyors somáli ponnym, evvel szerettem volna a vadászat e módját megpróbálni. Jó néhány hetet töltöttem már ezen a vidéken, nap-nap után még virradat előtt nyeregben voltam és lovagoltam abban az irányban, ahonnan éjjel oroszlánbögést hallottam, néhányszor sikerült is oroszlánokat meglátnom, de már olyan helyen, hol nem tudtam sík terepre fordítani őket. A lényeg ebben a vadászatban ugyanis az, hogy az ember a hajnalban nappali hálósobája felé vonul oroszlánt ettől, tehát olyan helytől, melyben takarásban van, elvágja, és igyekszik őt nyílt vidékbe kiterelni, hol aztán lovával üldözőbe veszi.

Végre azután megjött a siker napja. Sikerült egy gyenge sörényű, de nagy testű oroszlánt megfordítani, mielőtt az egy mély vízmosás medréhez érhetett volna. Eleinte nem vette a dolgot egészen komolyan, jó pár száz lépés előnye volt, tehát csak ügetett, sőt egyszer le is ült, hogy jobban szemügyre vegyen engem. Nekilódítottam a ponnymot és mentem utána a legjobb tempóban, ami a lótól kitelt. A távolság állandóan rövidült köztünk, eleinte kevésbé, de miután kb. másfél kilométert megtettünk jobban és jobban. Akkor már láttam, hogy az atyafi nagyon unja ezt a talán szégyenletes, de reméltem, hogy órá nézve nem is hasznos szaladást és hogy nem fog

hajszánk nagyon soká tartani. Nem is tartott még alig egy km-t. Nem is sok értelme lett volna, hogy tovább szaladjon, mert közelében semmiféle takarás nem volt, azt pedig idáig beláthatta, hogy hosszú távolságon a ló jobban bírja a futást. Leült és farkával erősen verve jobbra-balra a taktust, morgással jelezte, hogy eljárásomat legkevésbé sem helyesli. Tőle kb. 200 lépésre leugrottam lovamról és eleresztettem azt. Kellett egy bizonyos távolságot tennem magam és az oroszlán közé, mert, hogy most támadása következik, azt tudtam, másrészt pedig a lovaglástól, illetőleg a száraz erős tartásától az ember keze reszket és így előnyösebb egy kis időelőnyt biztosítani, hogy célzása nyugodt legyen. A dolog ment tovább szabályszerűen, az oroszlán jött. Nyugodtan be hagytam jönni kb. 40 lépésre, a tempója nem valami gyors volt, inkább sima ügetés kushadó tartásban. Erről a távolságról nyaktövön lőttem és hang nélkül összeesett. A lovamnak cseppet sem imponált az egész, alig pár lépésre tőlem nyugodtan legelgetett az egész idő alatt. Gondolta, hogy ez az én dolgom és nem az övé.

Ugyanezen a vidéken, de már egész közel az Ugandavasút pályájához, volt egy kis nádas, mely ismert nappali tartózkodási helye volt az oroszlánoknak. Nem merek számot mondani, de azt hiszem, hogy nem nagyon csalódnám, ha azt állítanám, hogy a százat is megközelítette az oroszlánok száma, melyek e nádas környékén terítékre kerültek. A Kénia-hegytől visszajövet a vasúthoz, e nádas közelében állítottam fel sátram, a köves Athi túlsó partján. Reggel éppen kelt a nap, a vasúti gáton egy csomó néger vasúti munkás haladt alig félkilométernyire tőlünk beszélgetve, én pedig sátram előtt reggeliztem. Egyszerre valami sárga állatot vettem észre odaát, a nádas szélén. Hartebeestnek néztem, de hogy pontosabban megnézhessem, kihoztattam sátramból boyommal távcsöveget. Odairányítva, azt látom, hogy egy igen jó sörényű oroszlán üldögél ott és figyel a vasúti munkások felé. Túl rajta, jóformán benn a nádban még két nőstény sétál. Többet nem nézegettem, kaptam puskámat, a nehezebbiket pedig puskahordóm markába nyomva szaladtunk le az Athi medréhez, a krokodilusokkal nem sokat törődve átláboltuk azt és takarásban közeledtünk a nádashoz. Egyszer csak a nád között valami sárgát láttam megvillanni, így négykézlábra ereszkedtünk és a nagy

kövek takarásában lopakodtunk előre. Már alig voltunk 30 méternyire a nádtól, mikor abban, de elég jól láthatóan megláttam a hímoroszlánt és mögötte egy nőstényt, amely a megálló hím túlsó oldalán mellément annyira, hogy tökéletesen takarták egymást. Kezemben levő kis puskámmal nem merem a nádba belőni, mert félttem, hogy expansív golyóm a nádon széjjelmegegy, ezért hátranyúltam, hogy puskahordóm nehéz puskámat adja kezembe. Nem jött a kezembe semmi, puskahordóm jobbnak tartotta egy kicsit hátrább maradni. Ezalatt ez a két oroszlán eltűnt, de ugyanekkor két nádcsomó közötti nyíláson egy másik nőstény oroszlán szaladt át, ezt meglőttem. Lövésemre felgurult a nád szélébe, de ismét felállott és anélkül, hogy lövést tehettem volna, bement a nádba. Kis időt adtunk neki a megbetegedésre, azután felvettük a vérnyomót, puskahordóm követte, én pedig közvetlen mögötte takartam őt fegyveremmel. A nád keresztül-kasul össze volt törve oroszlánnymoktól. Alig választotta el néhány lépés az egyik antilopesontvázat a másiktól. Mentünk lassan előre a véren, közben hol jobbról, hol balról mordult ránk egy-egy oroszlán, mondhatom, hogy cseppet sem volt a dolog kedélyes, és főleg azért nem, mert ha valamelyik véletlenül támadásra szánta volna rá magát, lehetetlen, hogy ezen a sűrű helyen idejében meg lehetett volna lőni. De aztán jött egy mentőkörülmény. Feketém ugyanis elvesztette a vérnyomót. Bevallom, hogy én is inkább örültem ennek, minthogy búsultam volna rajta, amellet közben más tervet is szőttem, t. i. azt, hogy megkísérlem ezt az alig 10 holdas nádat összegyűjtött embereimmel kihajtatni, mivel bizonyos volt, hogy legalább még 3—4 oroszlán lakik benne. Össze is gyűjtöttem az embereket, el is álltam egy helyre, hol gondoltam, hogy ki fognak váltani, tartott is ez a hajtás legalább másfél órát és a végén haj tóimnak egyik fele a nád egyik szélén, másik fele másik szélén jelent meg, a nádon magán egyetlenegy sem jött keresztül. Igazuk is volt, ők sem szerették a morgást. Így nem volt mit csinálni, mint pár napot várni és átkeresni a nádat akkor, mikor bizonyosnak tűnt fel, hogy nincs benne morgó oroszlán. Ez harmadnapra sikerült is. Embereim átkutatták és meg is találták a kimúlt, de már teljesen oszlásnak indult állatot.

Következő évben egy waterbucköt lőttem és otthagytam,

hogy másnap megvizsgálhassam, jött-e rá valami ragadozó. Reggelre odaérve, már csak maradványait találtuk és körülötte oroszlánnymokat. A talaj nagyon kemény és száraz lévén, nyomkövetésről szó sem lehetett, ezért legjobbnak gondoltam a dög közelében összejárni a méteres fiives, bokros helyeket. Nem keresgélünk tovább egy óránál, egy oroszlánt láttam meg, amint felugrott már megkezdett pihenéséből. Gyorsan odalöttem. Lövésemre eltűnt és ekkor Osman megragadta karomat és balfelé mutatott, mondva, hogy ott a nagy oroszlán. Kissé későn vettem észre, éppen eltűnőben volt és az volt az érzésem, hogy lövésem hátracsúszott, mely után ez az oroszlán sarkonfordult és egyenesen felénk vette irányát. Ugyanekkor egy nőstény abból az irányból, amelyikben az elsőre löttem, szintén felénk iramodott hosszú ugrásokkal. A szituáció kényes volt, bár meg vagyok győződve, hogy egyiknek sem volt a támadás eszeágában sem, egyszerűen nem tudták, hogy mely irányba meneküljenek, de adott körülmények között gondoltam, hogy sürgősebb lesz a már sebzettel végezni előbb, mert az valószínűleg hajlamosabb lesz a gorombáskodásra. Ez a dolog egy lövéssel el is lett intézve, mikor pedig gyorsan a nőstény felé fordultam, az nem volt sehohsem, valószínűleg lövésemkor észrevette, hogy rossz irányba indult és valahová elkanyarodott. Mikor Osmannal megbeszéltük a nyúzást, mindig csak egy oroszlánról beszélt, sehogy sem akarta elhinni, hogy kettő fekszik. Az elsőt ugyanis ő nem látta meg, lövésem után pedig nem láthatta, mivel tűzben esett össze, a magas fű pedig eltakarta.

Ugyané héten két orrszarvút löttem, egy párt, egymás mellett feküdtek. Táborunk nem feküdt messze ettől a helytől, éjjel pedig állandó oroszlánnkoncert tartott minket ébren ebből az irányból. Reggel visszamenve az orrszarvúkhöz, tele volt a hely körülöttük oroszlánnnyommal. Gondolomra, illetőleg a szél diktálta irányban elindultunk. A fű kb. derékig ért és alig haladtunk pár száz lépést, egy termitadomb oldalában megláttam egy sűtkérező nőstény oroszlánt. Nem volt messze, célba vettem és lövésemre legurult a dombról. Ugyanekkor itt is felbukkant egy oroszlán a fűből, ott is, hol két fekete fület láttam eltűnni, hol egy farkat kicsóválódni a fűből, végre egy nyugodtabb természetű felém fordult és úgy vizsgálgatott,

ennek feje alá céloztam be a fűbe és lövésemre hangtalanul el-
tűnt. Benne voltunk az oroszláncsapat kellős közepében. Mi-
után ezt a kettőt meglőttem, elindultam futva abban az irány-
ban, amerre a megmaradtak eltűntek. Egy kis domb tete-
jére értem fel éppen akkor, mikor a völgyben levő nádasba be-
húzódott a társaság. Ebből egy darab még nem ért be a nádba,
hanem annak szélén leülve nézegetett felénk. Leültem és tér-
demre támasztva könyökömet célba vettem. A távolság nagyon
nagy volt, jóval 300 lépésen felül. Hallottam golyóm puffaná-
sát, és az oroszlán farkával jelezte a lövést, beugrott a nádba.
Ez a nád nem is volt nagyon sűrű és területe alig volt egy hold-
nyi, ezért ugyanezt akartam megkísérelni, mint előtte való
évben, az Athi-plainsen, a velem levő 5—6 emberrel kihajtatni.
De ezek legalább őszintébbek voltak, mint tavalyi hajtóim,
megmondták becsülettel, hogy hiányzik nekik a bátorságuk
ehhez a művelethez. Osman szidta őket, mint a bokrot, de a
legkisebb eredmény nélkül. Erre ő egyedül vállalkozott a hajtó
szerepére, de ezt már nem akartam vállalni, főleg azért nem,
mert ott volt a sebzett is a nádban, ezért azt mondtam neki,
hogy menjen lassan a nyomon, én pedig egy irányban vele
megyek előre a nád szélén, hogy ha netalán valami kiugrana,
meglőhessem. Nagyon kis távolságot haladtunk, mikor Osman
kiáltott, hogy megtalálta a kimúlt oroszlánt. A többi ott vál-
tott ki, öt darab, ahová fel akartam állni, ha hajtóm lett volna.
De hát így is elég volt öt oroszlánt löni egy héten.

Erről a történetről jut eszembe, hogy kedvenc somálím,
Osman, kit Somalilandból hoztam magammal shikarinak 1907-
ben Kéniába, egyik kezén hat ujj boldog tulajdonosa volt.
1908-ban üzenetet küldtem neki hazájába, hogy kísérje el
szintén kéniai vadászkirándulásán gróf Zichy Kázmér baráto-
mat. Azóta Osmant nem láttam. Jött a háború, teltek az évek,
1929-ben háború után másodszer voltam Nairobiban, hogy fel-
szereljem expedíciónkat Ugandába és a Kongóba. Egyik nap
lőgérezve Nairobi főutcáján, egy 10—12 tagból álló somáli-
csoport jött velem szembe festői fehér burnusokba takarózva.
Egykedvűen mentem el mellettük, egyszer csak egyik öreg
somáli kiugrik közülök, nyakamba ugrik, megölel. Első pilla-
natban nem tudtam mire venni a dolgot, nem emlékeztem, hogy
ezt a fekete pofát valaha láttam volna. Aztán eszembe jutott

Osman. Megfogtam a jobb kezét, megnéztem, hat ujj volt rajta, ő volt. Bámulatos, hogy egy ilyen vadember vissza tudjon 20 egynéhány évet emlékezni egy sápadt pofára. Igaz, hogy nincs egyéb dolga, meg jó barátok is voltunk.

1929-ben West-Nileben leégett fűvű, agyagos talajú szavannaerdő vidékben éjjel néhány oroszlán váltott el tanyánk közelében, reggel pedig megtaláltuk nyomukat egy út porában. Inkább csak tréfából szoltam a velem levő ottani bennszülötteknek — hárman voltak — hogy menjünk el nyomukon. Ezek szó nélkül elindultak rajta, még pedig nem is csak olyan kényelmesen, mondhatom, hogy alig tudtam velük lépést tartani. Azt is mondhatom, hogy bármennyire igyekeztem egész életemben nyom olvasásában tökéletesíteni magam, a porbeli nyom óta én egyszer sem voltam képes sehol még csak valami nyomszerűt is meglátni. Így tartott ez a rohanás legalább egy órahosszat. Néha a vezérkutya, jobban mondva a nyomon menő fekete egy pillanatra elvesztette azt, de akkor a másik a jobbról, vagy esetleg a balról menő helyes irányba terelte megint. Egyszer csak a vezér hasra vágta magát és előre mutatott. Csakugyan a fák között jobbról, balfelé átmenekült egy nagy nőstény oroszlán két kb. esztendő csemetéjével. A távolság elég nagy volt, de sikerült a legnagyobb darabot rá várni egy eléggé tiszta, bár keskeny nyílásra, hol is lövésemre kecskebukát vetett. Ez a história nem nagyon érdekes, csak a lugwarek szempontjából, mert bámulatos, hogy ez a nagyon harcias szimpatikus vadásztörzs milyen kitűnő a nyomozásban.

XII.

A bivaly úri vad — Pusztulás-szaporodás — Bivalylövés egyszál ingben
A bivalyok «terítéke» — A fekete leventék hőstette — A bivaly tiszta munkát végez.

Ha az afrikai vadat a kinézés vadsága szerint akarnánk osztályozni, akkor a bivalyt illetné meg az első hely. Határozottan gentleman. Hogy bosszúálló ne volna, hogy rajta esett sérelmet ne igyekezne hathatósan megtorolni, azt nem merném állítani, de amennyire vigyáz bőrére, mint ahogy minden vadállat vigyáz, éppen úgy sohasem árul el gyávaságot. Ha bivalyra gondolok, mindig Kittenberger Kálmán esete jut először eszembe, ki West-Nileban két öreg egymással szoros barátságot kötött bivalybika nyomán indult el. Utolérte őket és az egyiket meglötte, a másikat valami okból nem sikerült célba kapni. A meglőtt kisvártatva rágyújtott szomorú hangzású nótájára, melyet minden beteg bivaly hallat, mikor érzi halála közeledését. Egyszer csak valami robaj ütötte meg Kittenberger fülét, mi történt: erre a halotti énekre a másik bivaly, a haldokló társa, nekitámadt barátja gyilkosának. Ez a bivaly.

A század elején, első Afrikában töltött éveimben a bivaly egyrangban volt a fehér hollóval. Lehet mondani, hogy majdnem teljesen kiirtotta ezt a faj állatot a 90-es években egész Keletafrikában óriási erővel fellépett marhavész. Vidékenként alig maradt egynéhány darab arra, hogy a faj fenntartásáról gondoskodják. Mikor én először kijutottam, a bivaly a legnagyobb védelem alatt volt, bár akkoriban már mutatkoztak szaporodásának gyenge jelei. Ebben az évben szerencsém volt, egy bika lelövésére kaptam kivételes engedélyt. Az engedély megvolt, csak bivaly nem került hozzá. Egész otlétem alatt egyetlen-egy darabot sem láttam. Ennélfogva következő évben annál könnyebben kaptam meg megint, természetesen jó pén-

zért, egy külön engedélyt. Bivalyt ismét nem láttam sokáig. Végre az Athi és Thika közötti dombokon találtam friss nyomokra, bivalyra azonban nem. Röviddel ezután jött a jó hét, mikor minden sikerült. Ezen a héten lőttem az 5 oroslánt, ennek vége felé pedig egy nap már akkor a Tana folyó mentén levő dombokon cserkészve, a túlsó parton egyszerre csak messze benn a poriban valami nagy csapat állatot vettem észre. Azt hittem, hogy gnuk, bivalyra nem is mertem gondolni. A távcsövemen való átnézés azonban erősen megdobogtatta szívemet, egy nagy, 70—80 darabból álló bivaly csorda legelt odaát. Igen ám, szép volt tőlük, hogy ott legeltek, de mit csináljak velük: köztünk volt ám a majdnem Tisza-nagyságú Tana folyó, krokodilusokkal garnírozva. Nem volt mit tenni, elindultam embereimmel a folyó mentén lefelé, hogy egy helyet keressek, ahol a folyó kiszélesedik, ennél fogva nem olyan mély és talán gázolható. Mentünk-mentünk már legalább 4 km-t, hiába keresgettünk ilyenféle helyet, végre találtunk egy kiszélesedést a víz teljes szélességében teleszórva nagy, kiálló fekete sziklával. Gondoltuk, hogy itt megkísérelhetnénk az átjutást. Lementünk a partra és tőlünk megijedve legalább 15 nagy, csúnya krokodilus szaladt be kinyújtott lábaival a folyóba. Nem volt ez részünkre nagyon szimpatikus meghívás, annyival kevésbbé, hogy a bivalyok közelsége miatt nem mertünk néhány lövést tenni a folyóba, ami a krokodilusokat bizonyos ideig távoltartja. Tehát nekiálltunk, illetőleg nekiálltam én — többi kísérőmnem sok szüksége volt rá — a folyóparton a vétékezésnek. Minden szépen összecsomagolva a fejem tetejére került és elindultunk, elől én, átsétálni a folyón. Botokat vágunk magunknak és evvel paskoltuk a vizet, nehogy valamelyik hulló véletlenül kedvet kapjon lábunk szárát megcsípni. Egnéhányszor határán voltunk annak, hogy úszásra kell fordítani a dolgot, de végre partot értünk szerencsésen. Éppen abban működtem, hogy vizes testemre felkényszerítsem khaki ingemet, mikor szemem az előttem fekvő nagyon sűrű bokrosban egy bokor árnyékában álló nagyon erős szarvú bivalyon akadt meg. Az ing már fenn volt, de egyéb semmi. Ebben a pillanatban fordult a bivaly, vállapját mutatva. Nehéz puskából mindkét lövést rálőttem. Azonban ez nem nagyon látszott neki imponálni, úgy felugrott befelé a sűrűbe, mintha semmi

baja sem volna. Újra töltve, nem volt rá idő sokat foglalkozni toilettemmel, úgy ahogy voltam, rohantam utána, hogy ne adjak neki chance-ot arra, hogy szemem elől eltűnjön. Kétszer utolértem annyira, hogy félig-meddig tisztán láthattam. Mindkétszer vállapot mutatott és ugyanannyiszor behelyeztem abba egy-egy golyót. A második lövésem után vettem csak észre, hogy most már vége a bálnak, nincs több töltény. Ugyanebben a pillanatban érkezett hozzám jó öreg Osmanom második puskámmal kezében. Sietett utánam, tudta, hogy baj van. A bivaly által rögtönzött széles vörös szőnyegen, a vérnyomon, utolértük. Nagyon betegen állott, lógatta a fejét. Egészen közel bújtam oda hozzá és kis puskámmal f ültő vön lőttem. Igazán boldog voltam ennek a fenséges vadnak elejtése miatt, hozzáteszem, hogy ez a bika ma is kitűnően a legerősebb a sok bivaly között, melyet azóta lőttem, de bajos lett volna magam a legtöbb vadász szokása szerint puskával kézben a bivalyon ülve, lefényképeztetni, mert bájaimat fedő ingemből a gallértól eltekintve csak egy pár zászlócska volt még rajtam, ha csak nem vehettem öltözetnek azt a sok vörös zebraszerű csíkot, melyet a wait-a-bit bokor görbe tövise húzott végig bőrömön.

A bivaly elszaporodott. Ma már az otlakók szerint túlságosan elszaporodott. Amellett ráfogtak szegényre egy tulajdonságot az otlakó fehérek, nem tudom, hogy igaz-e, vagy *sem, azt* t. i., hogy ha a marhavész fellép, ami Afrikában gyakran megtörténik és az a bivalyok között is kiüt, ezek társaik döglésétől megijedve elindulnak vándorolni még pedig nagy távolságokra és tovább terjesztik a vést a bennszülöttek marhacsordáiban. Ennélfogva szegény bivaly lekerült legtöbb vidéken a védett vadak listájáról. Lőhet az ember annyit, amennyit akar. A háború utáni években Ugandában is ugyanezt az eljárást alkalmazták a bivalyra, mivel ott elég sok a bivaly, a Kavirondo vidék pedig oda közel esik, mely nép között feleséget csak bivalybőrrel lehet szerezni, ezeknek pajzsai ugyanis bivalybőrből készülvén, nagy a kereslet benne, míg a bivaly Kavirondoban hiányzik, ezen okból mindenféle fajta és foglalkozású fehér ember, kinek vadászatról fogalma sem volt, elindult Ugandába bivalyt löni. Elég jó üzlet volt: 6—8 fontot is kaptak egy bőrért Kavirondoban. A bivaly sem hagyta

azonban magát, amellet Ugandában a legnagyobb részt elefántfüves terepen a bivaly-vadászat nem is olyan egyszerű dolog, jó vadással szemben is majdnem annyi esélye van a bivalynak, mint a vadásznak. Rövid idő' alatt tele volt a vidék sebzett bivallyal, melyek nem tudván, hogy ki volt az, ki nekik ezzel a kellemességgel szolgált, bosszúból fellöktek olyanokat is, kik egyáltalában semmi összeköttetésben bivallyal nem voltak. Másrészt napról-napra szaporodott a bivalyoknak terítéke, nem a bivalyokat érte, melyeket fehér ember lőtt, hanem fehér embereket, kiket a bivaly lőtt. Úgy hogy a bivaly ismét védett állat lett, főleg amiatt, hogy ezekből a Nimródokból nem tudott a kormány védett állatot csinálni.

West-Nileban aránylag elég sok bivaly van. Mikor oda-felé hajóztunk az Albert-tótól, hajónk kikötött hosszabb időre fűtőanyagért Rhino-campben. Jött egy bennszülött, aki azt újságolta, hogy egészen közel látott két fehér orrszarvút. Nem kellett nekünk több Pista öcsémmel, felkaptunk egy angol párral — nem egészen törvényes, de párral — egy ottan álló indus teherautóra, hogy az orrszarvukat lemozizzuk. Az orrszarvú lelövése tiltott lévén, nem vittem csak sétapálcát. A hely közelébe érve a fekete elvezetett minket a helyre, ahol az orrszarvúakat feküdni és aztán onnan távozni látta. Odaérve a nyom megmutatta, hogy nem ezekről az állatokról, hanem két bivalybikáról van szó. De már benne voltunk, követtük a nyomokat. Nemsokára megláttuk a két állatot álldogálni a bokrok között. Két angolunk felgallyazott, öcsém pedig kb. 60 méterről a nála megszokott nyugalommal felállította a mozigépet és kezdte azt a két bámuló bivalyra zörgetni. A bivalyok azonban nagyon unalmasak voltak, csak egy helyen topogtak és bambán bámultak. Odasúgtam neki, hogy váljon egy kicsit, én közelebb cserkészem hozzájuk és megmozgatom őket. Odajutottam alig 20 lépésnyire és megmutattam magam nekik, de mondhatom, hogy cseppet sem imponáltam, a hatás csak annyi volt, hogy jobban felénk fordultak és fejüket rázogatva le-le hajtották, a felöklelés műveletét mutatva be nekem. Sétapálcámmal nehezen tudtam volna őket meglőni és bevallom, őszinte örömet okozott volna nekem, ha közelemben egy könnyen megmászható nagyobb-szerű fát sejtettem volna, de az sem volt, így nem maradt egyéb hátra, mint dupla kalappal megcélozni őket és azt feléjük

repíteni. Volt is hatás, még pedig a várt hatás. Nyugodtan, bamba vágatában, de elmentek.

Ezen a vidéken elérvén már másodszor meglátogatott elefánt területünket, egyik nap Palorinából, hol campünk volt, átmentem nyomot keresni biciklin a szomszéd folyómenti lakott helyig. Odaérve, a községhez közel két bivaly-bikának egészen friss nyoma keresztezte az utat és amíg a nyomokat nézegettem, odavetődött két bennszülött mahdi kölyök — alig voltak 13—14 évesek — lándzsával felszerelve és nagyon ajánlgatták, hogy ők elvezetnek a bivaly után. Eleresztettem két ember-kopómat és a sűrű bokros dombos, köves terepen követjük a nyomokat. Egy negyedóra sem tel el, már felugrott előttünk a két bivaly, de olyan jó takarásban, hogy nem tudtam lövést tenni rájuk. Követtük a nyomot tovább és rövid-vártatva egy dombélen megláttam őket, a bokrok között álltak. Rálöttem az egyikre, összeesett. Erre rá a másikra, az is összeesett. Erre, mint aki jól végezte dolgát, leültem az árnyékba egy jó fél-órára, hogy időt adjak nekik a megbetegedésre. Ezen idő eltelével óvatosan odamentem a rálövés helyére, sok vér itt is, ott is és bivaly sehol. Az egyik egyenesen továbbment, a másik balra. Ügy emlékeztem, hogy a balra-menőnél lövéskor az volt az érzésem, hogy kissé hátul találtam, ezért gondolva, hogy ez még esetleg él és baj lehet vele, magam indultán el annak nyomán, míg a két ifjúnak azt mondtam, hogy menjenek el vagy 100 lépést a másik nyomán és ha odáig nem találják meg azt kimúlva, üljenek le és várjanak, amíg én visszajövök. A magamé után elindulva nem nagyon sokáig kellett keresni, ott feküdt kimúlva. Erre visszamentem a másiknak rálövéséhez és elindultam a véren. Mentem 100 lépést, mentem 200-at, 500-at, 1000-et, se bivaly, se gyerek. Végre innen még jó messzire ráakadtam egy tisztásra, melynek füve majdnem, hogy le volt hengerelve. A közepén ott feküdt a bivalyom és vele a két kölyök. Utóérték, élt, rájuk támadt és hosszú viaskodás után ez a két rongyos kölyök megölte lándzsájával. Nem gyűjtötték trófeát, mert különben igazán nekik adtam volna a koponyát. így jobb néven vették a bivaly húsát. Az az egy azonban bizonyos, hogy nehezen tudnék nálunk két levettét kiválasztani, akiket nyugodtan rá tudnék eresztetni egy sebzett bivalyra.

A bivaly vadászatánál aránylag elég sok szerencsétlenség történik. Nem az előbb említett ugandai bőrvadászokat értem ezalatt, hiszen az ehhez a mesterséghez nem értő emberrel hamar történik szerencsétlenség, hanem komoly vadászokat. Ennek főleg az az oka, hogy a sebzett vadnak nincs meg az a kellemes természete, hogy betegen kiálljon valami jó széles tisztásra, kínálgatva magát az agyonlövésre. Mindegyik a sűrűt keresi, annak védelmét. Amellett a sebzett bivalynak állítólag az is szokása, hogy megállása előtt nyoma mellett pár lépést, avval párhuzamosan visszajön és ott állapodik meg. így az, ki a véryomot követi, meglepetésszerűleg és nem várt irányból kapja a támadást. Hogy pedig egy ilyen támadásnak nagyon sokszor halálos a kimenetele, az azért van, mert «he means business*. Ha egyszer ráadja magát a támadásra, abból nem enged és ellenfelét esetleg elhibázva megkísérli tévedését javítani.

A könyvem afrikai részének első felében említett cseh gyárosnak, kit a bivaly megölt, puskahordója beszélt el később ennek a sebzett bivalynak történetét. Utolérték a beteg állatot, mely a csehet rövid úton megölte. A fekete, elbeszélni is kár volt neki ezt, természetesen majomőseitől öröklött tehetséggel fent termett egy közeli magas fa ágán. A bivaly nagyon beteg volt és miután dolgát ellenfelével elvégezte, lassan egy bokor mellé vánszorgott és azon tépelődött, hogy összeessen-e már, vagy sem. Közben azonban ismét előbbeni párbaja jutott eszébe, visszament áldozatához és taposgatta azt tovább. Állítólag ezt az időközökben abbanhagyott műveletet több ízben ismételte, míg csak ellenfelének emberi formája volt — ha a napilapok téli farkashírei szerint íránk, csak a csizmája maradt meg — csak egy vörös kásaszerű pép száradt a szudáni leégett fűvön.

XIII.

Barátom a kiboko — Kétlábú is — Esztelen gyilkolás — Felrobban a fegyver — Mindennapos támadás — Az orrszarvú a szafari veszedelme — Nincs benne rosszakarát — Elöhnél balesete — Veszedelmes találkozás — Fehér orrszarvú a «közélben» — Nem akar támadni — Féltekenységi jelenet.

Egy másik őszinte barátom is lakik Afrikában, négylábon is és néha kettőn is, ez a kiboko (viziló).

A kétlábút azért említem, mert eszembe jutott a safáriban résztvevő feketéknek az a szokása, hogy gazdájukat, vagy gazdáikat, egyszóval a velük vadászó fehér embert mindig elnevezik valaminek.

1929-ben a velünk Nairobiig kijött gr. Károlyi István barátom elindult saf árijával. Mentek-mendégéltek nap-nap után, míg egyik napon egy folyócskához értek, melynek hűvös vizében véletlenül krokodilus nem lakott. Barátomnak nem sok idő kellett a gondolkodásra, lerángatta ruháját, nagy, széles testével beleugrott a vízbe és nagy fúj árok között úszkált abban víz felett, víz alatt. «Bvana kiboko!» Megvolt a neve a négerek között. Ez a kétlábú kiboko barátom.

A másikat is melegen szeretem. Valahogy nem tartozik bele a mai világba, amellet eltekintve a vízhez közelfekvő ültetvényektől, nem tesz kárt semmiben. Ő pedig senkinek sem tanácsolta, hogy ültetvényét közel tegye a vízhez. Vadászatában a legnagyobb fokú sportszerültlenséget tudom csak megállapítani. Sem különös ügyesség, sem nagy lövési tudomány, sem kurázi nem kell ahhoz, hogy az ember egy csomó ólmat beleplombáljon a vízből fel-felbukkanó fejekbe. Amellet ezeknek a szegény állatoknak még az is nagy szerencsétlenségük, hogy halálosan találva a víz színe alá süllyednek és a víz hőfoka szerint csak 2—4 óra múlva kerülnek felszínre, mikor a hasukban kifejlődő gázok felemelik őket a fenékről. Persze ennek az

a következménye, hogy valami tüzes, kezdő vadászember nem tudva, hogy lövése halálos volt-e, vagy sem, ismételteti azt, valahányszor egy vízilófej felbukkan a vízből, minek eredménye az, hogy esetleg azt remélve, hogy egy víziló órák múlva a vízszínre fog felbukkanni, ez idő elteltével esetleg 3—4 hulla úszik ott.

Természetesen mint ifjú afrikanus, én sem tudtam türtőztetni magamat abban, hogy meg ne kíséreljem vízilovat löni. Akkoriban Kisumu, az Uganda vasút Viktória-tó parti végállomása, még nagyon kis bennszülött falucska volt. A rest-houseban laktam, éjjelenként a partra kijövő vízilovak ott hallatták mély, trombitaszerű rőfögésüket Kisumu utcáin. Kibéreltem egyik nap egy gőzcsonakot és avval behajtottunk a Victoria-tónak a magyar Dunántúl-nagyságú vizére vízilovat keresni. Ehhez a gőzcsonakhoz egy kis, rendes csónak volt akasztva. Inkább az öblöket jártuk, nem messze a parttól, mert ezeket az állatokat leginkább ilyen helyen lehet megtalálni. Nem sokára rá is akadtunk egy elég szép számú ménesre (amely kifejezés talán helyes, ha a víziló ló részét vesszük tekintetbe) melynek egyik tagja nagyon erős hímnek látszott. Ennek elejtését tűztem ki magamnak célul. Szépen közeledtünk a csapathoz, én a csónak orrában ülve, kezemben egy kétsövű, távcsöves 8 mm-es Mannlicherrel. Volt velem azonkívül egy ismétlő Mauser is. Kétszer lőttem már a mind sűrűbben felbukkanó fejre, gyorsan újra töltöttem és mikor ezt a fejet harmadszor célbavéve elhúztam a ravaszt, ennek egy óriási detonáció volt az eredménye, két karom erőtlenül esett le mellém. Emlékezetemben maradt, hogy a csőtávcsövet magasan felettem láttam a levegőben buk fenceket hányva a tó vizébe pottyanni, arcomról csurgott a vér és nem tudtam, hogy mi történt. Fegyveremre pillantva azt láttam, hogy jobb csövének a závarzat felé eső vége legalább 30 cm-re szétrobbant, a sín pedig felfelé kunkorodik, mint a mopszli kutya farka. Ma sem tudom magamnak ezt a dolgot másképp megfejtteni, mint hogy első két lövésem közül csak az egyik mehetett bele a víziló fejébe, a másik tölténybe valószínűleg csak néhány szemcsepor juthatott gyártásakor, ami csak arra volt elég, hogy a lövedéket a csőbe lökje bele. Erre a lövedékre lőhettem én rá a másikat és innen a robbanás. Mert a cső végébe semmi nem jutha-

tott, hiszen legalább egy méterrel a víz felett ültem tiszta csónakban.

Lassacsckán karjaim kiheverték az ütést, pofámat is lepucoltam, nem nagy baj volt, csak számtalan acélszilánk lakott benne és félretéve ezt a használhatatlan mordályt, átugrottam a kis csónakba, hogy utolérjem vele a part felé kiúszó beteg vízilovat. Ez bevette magát a partot szegélyező papyrus-sűrűbe, hová csónakommal nem tudtam nyomán bejutni, kiugrottam ezért belőle és derékig érő vízben gyalog folytattam követését, ami nem sok fáradságomba került, mert rövid vártatva utolértem a szembeforduló vízilovat, amely, mikor tátogni kezdett velem szemben, hirtelen három lövést kapott szájacskájába, ami véget vetett hányatott életének.

Következő évben még egyszer utolért a víziló-gyilkolási vágy, lőttem egyet a Tana-folyó vizében. Ugyanekkor a folyó galleria erdejében cserkészve ráakadtam egy egészen pici, rózsaszínű, alig 1—2 napos víziló-bébyre, mamája valószínűleg- és szerencsére- strandolni volt, ezért ösmerkedésünk nagy simán folyt le, annyi volt az egész, hogy megsimogattam. Képelem, hogy dicsekedett azután víziló társainak, hogy micsoda szövetséget kötött ő valami nagy fehérszínű majommal.

Azt hiszem, nagyon sokan vannak, öreg afrikánusok, kik velem egy véleményen vannak abban, hogy ezt az állatot kár meglőni. Egész más, ha szükség van rá. A világháború alatt Kelet-Afrikában muníció- és élelem-utánpótlás nélkül vitézül küzdő német csapatok többször rendeztek okkal nagy mészárlásokat a vízilovak között, mert ezeknek húsa és különösen zsiija sokáig ellátta a csapatokat élelemmel.

Azon vidékeken, hol a bennszülöttek megeszik a víziló húsát, ezek a szegény állatok bajban vannak. A Bahr-el-Jeb'el vidékén ezek a bennszülöttek szigonnyal vadásszák csónakról, úgy, hogy a nád mentén cserkésznek, ha kellőleg meg tudják az állatot közelíteni, a csónak orrában álló ember belevágja a vízilóba hosszú kötéllel a csónakhoz erősített szigonyát. Ezután az állat természetesen víz alá bukik és rángatja magával a csónakot össze-vissza, ami nem is egészen veszélytelen mulatság, mert ha a csónak felborul, annak tartalma a krokodilusoknak szívesen látott csemege. A gyengülő víziló természetesen kénytelen mind többször és többször felbukkanni levegő vétele

miatt, mikor is rendesen egy-egy lándzsa vágódik testébe. Így azután lassan kimúlik és megvan a vacsora. Ez a vadászat néha avval is végződik, hogy a víziló nekimegy a csónaknak. Hatalmas nagy szájával és agyaraival ezt a rongyos, fatörzsből kivájt szerszámot kettéharapni nem is olyan nehéz. West-Nileban volt egy csónakosunk, akinek térdét egy ilyen támadó víziló belekombinálta a csónak-harapásba. Nem maradt abból a térdből egy egészséges porcika. Ilyen vidéken aztán, hol ez az állat állandó nyugtalanításnak van kitéve, esetleg sebezve is van, nagyon sokszor minden kihívás nélkül támadólag lép fel a csónakkal szemben. 1929-ben a folyó melletti nagy papyrus-mocsarakban akartam elefántot löni. Hogy ezen mocsarakhoz juthassak, hajnalban 4—5 km-t kellett a folyón lefelé csónakáznom és nap-nap után a folyó egy fordulójánál, ugyanazon a ponton találoztunk egy nagyon savanyú természetű vízilóval, amely, amint a csónakot meglátta, víz alá bukva igyekezett alája kerülni azzal a céllal, hogy megúsztasson bennünket. Világért sem löttem volna agyon és egészen mulatságos sport volt ennek a támadásnak kivédése: lassan eresztettük a csónakot lefelé a víz folyásán, figyelve a csónak felé egyenes irányban közeledő légbuborékokat. Mikor ezek a buborékok mutatták, hogy a víziló odaérkezett pár méternyire, egy pár erős evezőhúzással megdupláztuk gyorsaságunkat, minek folytán támadónk nagyon savanyú pofával csónakunk mögött bukkant fel. Támadását sohasem ismételte meg. De minden nap ott volt és beugrott manőverünknek. Nagyon rossz néven vettem volna tőle, ha egyszer nem lett volna ott, beletartozott napi programmunkba.

*

A krokodilust nem akarom tisztességes vadnak számítani. Valahogy nagyon utálatos egy gyík, amelyet az ember akkor és ott lő meg, ahol meglátja. Afrikának minden édesvizű tava és folyója hemzseg tőlük és ez a fő ok, amiért haragszom rájuk, kizárják a szabadban való fürdést. Hogy hányat löttem ebből a hüllőből, az Isten a megmondhatója, de alig egynéhány volt, amely tényleg terítékre került. Akárhogyan is agyonlövi az ember ezt az állatot valami homokpadon, melyre sütkérezés szempontjából előszeretettel fekszik ki, annyi élet mindig marad

benne, hogy reflex-mozgásaival bele tornázza magát a vízbe. És ki az ördögnek van kedve ezt a víz alá süllyedő állatot keresgélni, mikor eleven testvérei ugyanabban a vízben tanyáznak. Pedig, amennyire nem érdekes ezen utálatos állat meglövése, annyira érdekes megnézni azt, hogy mi van benne. Ritkaság hogy öreg krokodilus hasában ne találjon az ember egész kirkatra valót néger ékszerekből.

Entebbe közelében, a Victória-tó partján van egy kis néger halászfalu. Talán egy századnál is régebben, de mindenestre nagyon sok évtized óta ennek a falunak van egy házi-krokodilusa. Nagy, hosszú, öreg krokodilus, amely sohasem távozik nagyon messzire a falutól és hívásra totyog kifelé a vízből. Ennek az állatnak egy csomó fehér ember nézője akad, egész jó jövedelmi forrása a falunak, természetesen előadás után mindig adnak neki egy jókora halat vagy tyúkot vacsorára.

Ha a legostobább állatot keressük, amely ezen a földön négylábon jár, nem kell soká keresgélni: egész bizonyosan az orrszarvú az. Ez is egy más, nagyon régi világból maradt ránk, és valahogyan nem tudta azt a kis agyát, amely esetleg koponyájában lakik, a korral fejleszteni. Sehogysem válna be reform-ifjúnak! Kutya rossz híre van, a néger semmitől úgy nem fél, mint a kifárutól, és mondhatom, hogy én is félek és mindig is félttem, nem attól, hogy megesz, hanem, hogyha egy ilyen ostoba orrszarvúnak orrocskájába téved egy menetelő szafári különben elég erős szaga, azt hiszem, hogy ijedtében vagy zavarában, de mindenesetre nekiront annak. És ez aztán a katasztrófa. Minden teherhordó meggondolás nélkül és tartalmára való tekintet nélkül odavágja a lábáját és hanyat-homlok menekül, ha fa van, akkor arra. A táborban azután nézegetheti az ember, hogy a befőtt milyen szépen tudott a mézzel, teával, sóval keveredni. Mikor első orrszarvúmat keresgettem sűrű-bokrú vidéken, sok embert vittem magammal azon indokból, hogyha sikerülne ezt az állatot meglőnöm, legyen elég ember a nyúzáshoz és a bőr és koponya hazaszállításához. Sokáig keresgélünk orrszarvú után, én elől mentem fegyverhordozómmal, mikor arra lettem figyelmes, hogy hátam mögött nagy suttogás hallatszik. Hátranéztem, a világon senkit sem

láttam, aki suttoghatott volna. Jobban körülnézve, olyan látványban volt részem, amely nyugodtan fizikai csodának számít: egy lapos tetejű akác koronájában, melynek törzse félcomb vastagságú sem volt, fent tanyázott az egész teherhordó banda. Volt köztük olyan, amelyiknek már csak valamelyik külső, ujjnyi vastagságú ágon jutott hely, azon billegett és szorgalmasan mutogatott be, az előttünk levő bokortömb közepébe az egész társaság. Benne is volt az orrszarvú. Hogy hogyan látták meg, ma is rejtély előttem. Lehet, hogy bosszúból azért, hogy az orrszarvú mindig megszagolja őket, egyszer ők is vissza megszagolták.

Különösen német könyvekben az ember állandóan olvassa a «Lebensgefahr»-t az orrszarvúval összefüggésben. Nem állítom, hogy ez az állat teljesen veszélytelen volna, de tagadom, hogy igazán komoly rosszindulat volna benne. Inkább hülye. Rendesen fejével szembe fekszik a szélnek. Ha valami ijesztő, neki ismeretlen szag üti meg orrát, ijedtségtől, vagy mondjuk szebben, idegességből annak nekiszalad. Ha ez nem így volna, miért van az, hogyha ú. n. támadási célját elhibázza és a neki nem tetsző szag már nem csiklandozza orralyukát, egyszóval, miután támadási célját túlhaladta, lehet mondani, hogy sohasem fordul vissza, hogy ezt a támadást megismételje. Nem állítom azt, hogy valami éles látási tehetsége volna, de annyira mégsem lehet vaksi, hogy meg ne lásson egy tőle pár lépésnyire félreugró embert. Ha támadása nem sikerült, égne tartja kunkori farkát és fejét mélyen a földnek szegezve, nagy szuszogással folytatja felvett irányban rohanását. Nem tudom, hogy megálló-e tapasztalatom mások megfigyelése szerint is, de sohasem láttam ú. n. támadó orrszarvút, — pedig nagyon sokat láttam — mely ha támadásában irányt változtatott, azt balfelé tette volna. Mindig jobbra.

Mikor Kitui vidékébe kerültem 1906-ban, ott hemzsegett a vidék az orrszarvúktól. Majdnem hogy lehetetlenné tették az embernek valamely más vadnak nyugodt lecserkésztését. Mindig felugrott egyikük valami nagyon alkalmatlan pillanatban, nagy prüsszögéssel nekiszaladt az embernek és felkavarta az egész vidék nyugalalmát. Alig emlékszem, hogy lett volna nap, amelyiken legalább 10—12 orrszarvút ne láttam volna. A mellett még az a bajom is volt, hogy a vadászkartya szerint meg-

engedett két orrszarvút már erre a vidékre való bejövetelem előtt meglőttem, így nem maradt nekem semmi más sport ezekkel az állatokkal, mint bikaviadalt játszani és félreugrálni, mikor nekemkocsikáztak. Ez bizonyos idegnyugalommal ellátott embernek félig-meddig nyílt terepen elég egyszerű dolog, csak arra kell türelmesnek lenni, hogy az ember beváija legalább 10 lépésnyire az állatot és akkor szaladjon földre, még pedig tapasztalatom alapján jobbra. Ez a mafla masina képtelen ilyen rövid idő alatt irányváltoztatásra, és prüszögve robbog tovább.

Rossz látása mellett hallása is igen gyenge lehet. Egyszer fentemlített vidéken nagyon sok kilométer cserkészettől elfáradva ballagtunk haza, fegyverhordóm cca 10 méterrel előttem, sem látva, sem hallva, amilyen bambán csak egy fáradt néger tud járni. Nem állítom, hogy én is nagyon figyelés lettem volna, közel volt táborunk, nem számítottam vadra. Előre nézve, egy bokor mellett nagy szürke kő feküdt, fegyver hordóm egyenesen annak tartott. Mikor ezt a követ jobban szemügyre vettem, akkor láttam, hogy ez egy fekvő orrszarvú, melyhez puskahordóm alig volt már néhány lépésnyire. Néhány ugrással utolértem, egy szót sem ejtve ki, megfogtam nadrágja hátsó részét és annál fogva visszahúztam, az orrszarvút fara felől megkerültük és még talán most is ott fekszik. Semmi tudomást sem vett rólunk.

Azért természetesen történhetik és történik is elég gyakran baj ezzel az állattal. Elég hülye volt egy ilyen orrszarvú arra, hogy nekitámadott az Uganda-vasút mozdonyának. Hogy melyik járt rosszul, evvel nem érdemes foglalkozni. Mozdony helyett aztán eltalál néha embert is, mely eltalálás természetesen elég rossz hatással lehet az ember egészségi állapotára. Höhnel sorhajóhadnagy, ki gr. Teleki Samu kísérője volt nagy afrikai expedícióján, majdnem halálos áldozata lett egy ilyen találkozásnak. A Lorian-mocsár közelében sűrű bokros vidéken fellökte egy orrszarvú és szarvával teljesen felszakította hátát, úgy hogy kiálló bordái között nagy lyuk tátongott. Egyedüli fehér ember lévén, nem volt, aki segítsen, aki sebeit elkösse és evvel a lyukkal felszerelve vitték feketéi hordágyon hetekig Mombasaba. Útközben az őt vivő szafarit ismét megtámadta egy orrszarvú. Az ágyat vivő feketéknek természetesen semmi

sürgősebb dolguk nem akadt, mint az ágyat emberestül letenni és felgallyazni. Az orrszarvú prüszkölve közeledett a sebesült-höz kinek nagyon lélekemelő érzés lehetett, hogy a második orrszarvút is megkapja, miután az első már megtisztelte. Szerencséjére az állat mellélőtt a hordágnak. Megemlítem még, hogy Höhnel teljesen elférgesedett sebével került a zanzibari kórházba, hol az orvosok hónapokig való fekvést jósoltak neki, ami azonban nem akadályozta meg őt abban, hogy egy, alig egy hét múlva Triestbe induló hajóra fel ne vétesse magát és haza ne jöjjön. Itthon rövidesen meg is gyógyult.

Nagyon sűrű bokrok között természetesen az orrszarvú rosszindulat nélkül is kellemetlenné válhatik. Egyszer nagyon sűrű tövis-bokros vidéken cserkésztem kiskaliberű rézköpenyű töltenyre töltött puskával kezemben, míg fegyverhordozóm nehéz puskámat hozta utánam. Egy tövises bokor zárta el utamat, mely alatt csak négykézláb tudtam átmászni. Annak másik oldalán felállva, néhány lépésnyire velem szemben egy orrszarvú állott fel felémfordulva és mivel jó szelem volt, csak kis pislogó szemekre volt bízva személyem agnoszkálása. Lehajoltam és hátranyújtottam kezemet, hogy fegyverhordóm belecsúszta nehéz puskámat. Az azonban nem jött. Hordárostól visszavonulóban volt. Ott álltam, nem tudtam csatatervet kiszelni, de orrszarvúm sem volt tisztában a helyzettel, miért is szemügyre vételeltem még pár lépést jött közelebb hozzám. Evvel a kis puskával tehetetlen voltam, ezért gyorsan úgy határoztam, hogy belelövök szarvába, ettől talán legalább prüszögni fog és jobb gondolatra jön annál, hogy engem nézessen. Lövésemre ész nélkül elrohant jobbra, nekem pedig az az üdítő érzésem volt egy pillanatig, hogy túl vagyunk minden zavarón. Pedig dehogy voltunk túl: társa, amely pár lépésre tőlem balra feküdt egy bokor tövében, lövésemre, vagy a másik elrohanására, felugrott és követte annak nyomát. Ez rendben is lett volna, csak az volt a baj, hogy annak visszavonulási irányában én álltam, még pedig a tövisbokor miatt mozdulatlan-ságra kárhoztatva. Engem is valami bokorfélének nézhetett ez az állat, amelyet nem kerül nagy fáradságába elgázolni, ezért, minden meggondolás nélkül keresztülszaladt rajtam, illetőleg nem egészen rajtam, csak mellettem, elstráfolva vállával oldalamat. Egy ideig peregtem merőleges tengelyem körül és

mélyen befészkelve magam a tövisek közé, végeztem svédturnámat. Természetesen a világon semmi bajom sem történt.

1925-ben Kampalaba érkezve átmentünk a kormányhatóság székhelyére, a gyönyörű, Victória-tó partjára épített Entebbébe, meglátogattuk a vadászati felügyelőt és bemutakoztunk a kormányzónak. Utóbbi rendkívül szívélyesen fogadott és beszélgetésünk végén megkérdezett engem, hogy nincs-e kedvem, miután tervünk az volt, hogy West-Nileba is elme gyünk vadászni, egy fehér rinocéroszt löni (*rhinoceros simus*). Megjegyzem, hogy ez az állatfaj, a szélesszájú orrszarvú, mely a rendesnél testben sokkal nagyobb, Afrikában kihaló félben van, ezért angol területen a legnagyobb védelemben részesül és abban az időben egész Afrikára csak Uganda kormányzójának volt joga évente két engedélyt adni. Én december közepén jártam nála és véghetetlen szerencsémre ebben az évben odáig csak egy orrszarvút engedélyezett. Így jutottam én hozzá.

Hajnalodás előtt pár órával érkezett meg hajónk, West-Nile-ba, rendeltetésünk helyére. Sötétben adogattuk ki cók-mókunkat, sátrainkat, töméntelen ládánkat a térdig vízben álló fekete emberlánc segítségével a partra és miután mindent számonvettünk, elindultunk fáklyások vezetése mellett a néhány kilométerre fekvő Rest-Campbe.

Még alig volt az őszeses teher lerakva, Kittenberger már szedte elő a vidék vadászati szakértőit és tartotta velük a szükséges gyűlést. Ezek az emberek nagyon biztatólag beszéltek az elefánt-kilátásokról és még biztatóbban a fehér orrszarvúak előfordulásáról, amely körülmény nagyon kellemes volt nekünk, miután nagyon sürgős volt ezt az állatot meglőnöm, azért, mert teljes bőrét, koponyáját, lábszárcsontjait el akartuk hozni, hogy azt a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándekozhassam kitömés céljából (mely kitörnés tényleg rövidesen meg is történt; az öreg rhinocerosz ott büszkélkedik a Múzeumban, nem úgy, mint az elefánt, melyet 1929-ben hoztam és ma is ott rothad valahol a Múzeum pincéjében reménytelenül. Erre nincs pénz!). Még az éj leple alatt távoztak különböző irányba Kittenberger felderítő járőrei rhinoceroszkeresésre. Lefeküdtem a sátramban és alig aludhattam 1—2 órát, már ott kegyetlenkedett Kittenberger, kihúzza engem takaróm alól, mert közben jelentés érkezett, hogy két cigány

ráakadt egy orrszarvúra, az egyik hazajött ezt jelenteni táborunkba, a másik pedig ottmaradt, hogy tovább legeltesse az orrszarvút, amíg mi megérkezünk. Azt állította ez a kém, hogy egészen közel van az a hely, ahol ráakadtak. Nyújtogattuk is a lábainkat keményen a sok röges durrhaföldön és bokrosokon átgázolva. A közeli állat annyira közel volt, hogy így rohánva már jó két óra is eltelt és még nem láttunk belőle semmit. Útközben azonban még az a szerencse ért minket, hogy a vidék legjobb elefántnyomozója, ki egy faluval tovább lakott, de persze már meghallotta, hogy valaki vadászni érkezett vidékére, nekiindult táborunkhoz felajánlani szolgálatait és útközben ránk akadt. Végre megtaláltuk orrszarvú-pásztorunkat, de nem volt vele puli kutya, nem jól őrizte a nyáját, mert az orrszarvú időközben eltűnt. Ott ügyetlenkedtek ezek, jobbra-balra keresve az állat nyomát, míg az elefántnyomozó tudós, Langa-Langa kezébe nem vette a dolgot. Ő mindjárt ráakadt a nyomra és elindultunk, hogy kövessük. Rövidesen a néger éles látásával meglátta a sűrű bokron túl álló orrszarvút, jó soká tartott, míg ujjának mutogatási irányában Kittenbergerrel megláttunk mi is valami orrszarvúszerű szürkéséget, de persze azt, hogy az hím-e vagy nőstény és hogy szarva jól kiadja-e a mértéket, meglátni nem tudtuk. Kittenbergernek fényképezési ambíciói voltak, nekem kellett a dolognak erőszakos részét elvégezni. Ő balra került a bokrot (a szél szembe fújt nekünk), én pedig jobbra. Nekem volt nagyobb szerencsém, az orrszarvú feje az én irányomban volt és még avval is segített, hogy közben néhány lépést tett előre. A fényképezőgép részére csak bokor maradt felvenni való. Pillanat alatt megláttam azt is, hogy az állat hímnemű és azt is, hogy erős szarva van. Hamar vállapon löttem és mivel még tovább ment, ezt a műveletet meg is ismételttem. Második lövésemre felgurult. De ekkor jött csak a fekete leves. Hogy a Mádiak földjén az orrszarvú még nem halt ki, ez főleg annak tudható be, hogy az a szerencse érte, hogy a bennszülöttek nem eszik meg a húsát. Különben azóta bizonyosan kiirtották volna, hiszen a kormánynak nem lehet ott vadóre, aki azokat őrizné. De amennyire szerencséje volt az orrszarvúnak az, hogy húsát nem eszik, éppen annyira szerencsétlenségünk volt az nekünk; nem akadt ugyanis szívesen vállalkozó a nyúzásra. Azért Kittenberger teljes erő-

szakoskodásának latbavetésével valahogyan összeterelt egy csordát a bőr lefaragásához. Borzasztó lassan ment ez a művelet és a mellett nagyon kellett vigyázni, hogy embereink meg ne lógnak, mikor majd a nehéz bőr és koponya hazaszállítására kerül a dolog. Egy nagyon jó ötletük is volt, el akart menni az egész banda, hogy igyanak valahol és vizet hozzanak maguknak későbbi időre is. Persze Kittenberger hamar ráébredt arra, hogy ezek vízkeresés ürügye alatt csak azon igyekeznek, hogy sem minket, sem orrszarvúkat soha többé ne lássanak. Ő küldött el néhány embert, a mi embereinket, vízért. Így mégis jutottunk annyira, hogy késő délutánra az egész bőrt táborunkban üdvözölhettük.

1929-ben ismét West-Nileban voltunk, hol több ízben látunk fehér orrszarvút. Nekem az az érzésem, hogy több van belőlük, mint amennyit a vadászati felügyelőség gondol, öcsémnek olyan szerencséje volt, hogy sikerült neki egy egész csordát, 6 vagy 7 darabot, lefilmezni, még pedig annyira közel jöttek a fel vevőgéphez, hogy volt olyan momentum, mikor a távolság közte és filmszínészei között nem tette ki a 10 métert. Ez az állat különben, azt hiszem, sokkal jámborabb, mint fekete társa, én legalább soha semmiféle támadási szándékot nem tudtam benne felfedezni. A bennszülöttek sem beszélnek róla semmiféle rémregényt. Ugyanez évben a Kongó északi részében cserkésztem. A belgák is eltiltották a fehér orrszarvú lövését és bár az ő törvényeikkel a kutya sem törődik, én mégsem akartam azt bizonyos fokig megszegni. Cserkészet közben fehér orrszarvú nyomára találtunk és nem lévén más vad, elhatároztam, hogy követem ezt az egész friss nyomot csak meg nézni, és meg nem lőni a gazdáját. Utói is értem egy orrszarvút, fehér is volt, hím is volt és olyan szarva volt, amilyen nagyot még sohasem láttam. Bizonyosan megütötte legalább a 90 cm-t. Kísérőim odavalósi bennszülöttek, nyám-nyámok voltak. A belga törvényt a fenébe kívántam, rettenetesen folyt a nyálam, hogy ezt a nagy barmot meglőjjem. Erre eszembe jutott az önvédelem. Nincs afrikai ország, hol meg volna tiltva támadó vadat önvédelemből meglőni. Amennyire lehetett, közel félkörttem az orrszarvúhoz, mikor pedig alig volt már 20 lépés közöttünk, a leglehetőtlenebb mozdulatú indián-táncot járva, elkezdtem neki előadást tartani. Sohasem táncoltam egész

életemben, ezért nem hiszem, hogy sokkal lengébb mozdulatokat produkáltam volna, mint egy megszelestedett bivalyborjú. Reméltem, hogy csak dühbe jön tán az orrszarvú egy ilyen mafla ugrándozóra. Szó sincs róla. Láttam ugyan arkifejezésén valami megvetés-, vagy utálat félet, de nem volt kegyes támadásával megtisztelni, felemelt farkkal, parádés ügetésben eltávozott oldalt. Nyám-nyámjaimnak sem kellett ennél több, kapták lándzsáikat és utána. Tüdőm minden erejét ordításba kellett fektetnem és puskámat rájuk kellett irányítanom, hogy megállítsam támadásukat. Nesze neked belga vadászati törvény! A bennszülöttnek minden szabad, a fehér vadásznak, kit a mellett vámnál, vadászati engedélykiadásnál, elefántlövés engedélyének váltásánál, elefántagyar adójánál alaposan megtépáznak és kirabolnak, annyi joga marad, hogy nézheti, hogyan szurkálja le a bennszülött azt a vadat, tekintet nélkül nemre vagy korra, melynek meglövése, még pedig vadászas meglövése neki tabu.

Kituiban, hol hemzsegett a vidék az orrszarvúaktól, egyik napon cserkészve egy domb túlsó oldalán, éktelen rőfögésre, visításra lettem figyelmes. Felkapaszkodva a domb tetejére, alattam a völgyületben egy nőstény orrszarvút láttam állni, társa pedig, a hím, éktelen ordítózással, a legnagyobb izgalomban topogott körülötte, néha nagyot öklelve felesége, vagy minek nevezzem, oldalára. Egy vastag fához támaszkodva néztem ezt a jelenetet és eleinte nem tudtam magamnak az izgalom okát megmagyarázni, míg valamivel az állatok felett, a domboldalban, megláttam egy fiatal orrszarvú urat álldogálni. Nagyon elegánsan nézett ki, könnyed tartással, cipői leporolva, kacsingatott le a völgyben levő hölgyre és ezen látvány meg-, magyarázta nekem a völgyben folyó jelenetet. Az öregúr egyszerűen féltékeny volt. Odalapultam a fához, nehogy a feldühödött hölgy tulajdonos még véletlenül engem is valami orrszarvú-hódítónak nézzen, orrom volt ugyan, de szarvam bizonyára nem, mert nem voltam házas ember és figyeltem a jelenetet tovább. Hosszasan folyt ez a játék, de az udvarlónak sehogy sem jött meg a mersze, hogy közelebb jöjjön: az öreg igen veszélyesnek tűnhetett fel neki, sőt egy idő múlva fogta magát és megfordult, otthagya reményeinek helyét, elsétált keresztül a dombélen, valószínűleg mondogatva magában:

«az ördög fog azért a hölgyért még össze is verekedni, hisz tulajdonképpen nem is olyan csinos, a mellett szoptat is, igazán nem érdemes».

Az öreg orrszarvú még egy párat lökve hölgyén, keresztülvonult a szomszédos dombháton. Én követtem. A következő völgyben pedig már ott várakozott reá egy másik nőstény, valószínűleg első felesége, egy nagy, kétéves gyermekkel maga mellett. Ez a feleség csúnya, ráncos, öreg volt. Ezért bizonyosan nem ordítózott volna annyit.

XIV.

Az elefánt-vadászat az igazi sport — Régi és modern fegyverek — Az elefánt természete megváltozott — Game-rangerek — Az afrikai és indiai elefánt — Agyarsúly — Törpe elefántok — Érzékszervei — Szelidítés — Elefántcsordák — Felébredt a pokol — Egy lövésre kettő.

Aki belevágja a fejszóját abba, hogy elefántra vadásszék, az nem is hagyja azt abba addig, ameddig kerekei bírják. A vadászat nagy sport, szép sport, de minden állat vadászása közt az elefánt vadászata a *sport*. Erős akarat, kitartás, jó ideg, biztos kéz a vadászat egyik neménél sem annyira szükséges, mint az elefánténál. A mai motorizált világban pedig még az is csábítja az olyan embert, kinek nem a kényelem az első követelménye, hogy elefánt szempontjából hiába van vasútvonal, autóút, vagy repülőjárat Afrikán keresztül-kasul, aki nem érzi magában azt, hogy szükség esetén 40—50 km-t sűrű, tövises bokrosban, vagy 5 méteres elefántfüben le tud gyalogolni egy nap alatt, az ne fogjon bele. Mert azt írásban tudom adni mindenkinek, hogy autóról nem fog elefántot lőni.

Tekintetbe véve a most ott lent létező sok kényelmes közlekedési eszközt és a könnyűvé vált vadászatot, egészen furcsa, hogy az elefánt vadászata a mai viszonyok között sokkal nehezebb, mint a régi időkben volt. És ezt nem a körülmények, hanem maga az elefánt tette nehezebbé. A mai vadászatnak a régivel szemben csak egy, tagadhatatlanul igen nagy előnye van és ez a fegyvergyártás technikájának óriási haladása. Selous idejében még nyolcas vagy pláne négyes kaliberű, fekete füstös porral töltött sima csövű óriás mordályokkal vadászták az elefántot. Ezek a kis ágyúk ezenkívül még elült öltők is voltak. Akármilyen nagy is volt ez a kaliber, hol volt ennek az átütő ereje a mai modern fegyveréhez képest. Azonkívül micsoda nehézség lehetett szélcsendes időben az első lövés nagy

füstfelhőjének eloszlását megvárni és alkalmat találni arra, hogy a második lövés jól legyen elhelyezhető. Nekem ezek közül az öreg ágyúk közül járt egy a kezemben, már modernebb kiadásban: vont csövel és már hátultöltő. Ez Teleki Samu nyolcas elefántpuskája volt. Legény legyen, aki elsüti. Nekem semmi kedvem sem volt rá. Teleki expedíciója alatt egyízben Hoehnel vette ezt a fegyvert kezébe és az elefántok sűrű helyen állván, hason közelítette meg őket és fekvő is lőtt. Az eredmény az volt, hogy a fegyver rúgásától annak csöve annyira felvágódott lövés után, hogy kakasa Hoehnel orrát jó pár ujjnyi hosszúságban felszakította. Ma teljesköpenyű golyóval a modern messzehordó pusokák bármelyikével nyugodtan meglőhető az elefánt. Bells, aki a ma élő emberek között, de azt hiszem, hogy nyugodtan hozzátehetem, hogy a valaha élt emberek között a legtöbb elefántot — ezren jóval felül — lőtte, azoknak legnagyobb részét 67-es Mannlicher-Schoenauerrel vagy hasonló kiskaliberű puskaival ejtette el. Ő is az az ember, aki a leghelyesebben oldotta meg az örökösen tapétán levő vitatkozást, hogy melyik puska legalkalmasabb elefánt vadászatára, azt mondva, hogy feltétlenül az, amelyikben a vadász a legjobban bízik. A nagykaliberű puska barátainak legerősebb érve az, hogy egy nagy, nehéz golyó úgy megüti az állatot, hogy ez az erős ütés, ha nem is halálos részt talált el, elég az állatból kiütni a támadó kedvet. Ez lehet igaz is, nem is. Azt vakon elhiszem, hogy egy emberi mérethez viszonyítva nehéz puska és nagy pormértékű töltény bizalmat önt az emberbe, de a súlybeli különbséget véve, egy kiskaliberű és nagykaliberű golyó között, milyen atomnyi különbség az összehasonlítva az elefántnak 65—70 mázsányi testsúlyával.

Amit az előbb említettem, hogy az elefánt vadászata ma nehezebb, mint a régi időben volt, abból támadt, hogy az elefánt teljesen áthelyezte kvártélyát. Dél-Afrikában Selous és vadásztársai még lóháton vadászták az elefántot nyílt, bokros területen, Teleki Samu teljesen nyílt vidéken lőtte elefántjai nagy részét a Baringó-tó vidékén és fent, a Rudolf-tó partján, sőt annak vizében is fényes nappal: — ma nyílt terepen elefánt nem létezik. Vagy bent áll az nappal a legsűrűbb és áthatolhatatlanabb tövises bokorvidék sűrűjében, vagy öt méteren felüli elefántfü tengerében, vagy a buja, sűrű afrikai ős-

erdőben, hol alig lehet 10 méternél tovább látni. A mellett az állatnak a természete is megváltozott, rosszabbra fordult. Az elefántcsont magas értéke sok és nagyon kemény embert ösztönzött arra, hogy vadászására szánja magát. Nem is volt ez olyan rossz üzlet, mikor még számtalan terület volt Afrikában, hol fehér ember alig járt, vadásztörvény nem létezett és ahol ennél fogva szabadon lehetett az elefántot lőni. Bell Karamojóban alig két évig volt benn és több mint 12,000 font súlyú elefántcsonttal jött ki. Nem mondom, hogy bármily igénytelen egy ilyen vadász, a kirándulás azért elég sok pénzbe kerül és került, különösen ilyen Isten háta mögötti vidéken, de volt idő, mikor az elefántcsont ára fontonként meghaladta a 20 shilling értéket.

Természetesen az az állandó üldözés, melyben, felismerve az elefántcsont értékes voltát, a bennszülöttek is mindinkább és inkább résztvettek, megváltoztatták az elefánt természetét. Bevette magát a nehezen megközelíthető vidékekbe és nagyon rossz vélemény alakult ki benne egyetlen ellenfeléről, az emberről. A mai vadászati törvények angol kolóniában, kolóniánként 2, legfeljebb 3 elefánt lövését engedélyezik egy vadásznak. A bennszülöttek vadászatát e kolóniákban teljesen beszüntették. Vadászati törvény, ehhez hasonló, a többi európai nemzetek kolóniáiban is van, de ezeket inkább csak írott malasztnak lehet nevezni, amely, ellenőrzés hiánya miatt, legfeljebb csak a jóhiszemű fehér embert akadályozza és bosszantja, a feketének pedig alkalmat ad különféle csapdáival és kezdetleges fegyverzetével tovább pusztítani e gyönyörű vadat.

Az ugandai vadászati felügyelő szerint kb. 10 percentje az elefántoknak feltétlenül támad. Ha ez a szám megáll, akkor nyugodtan mondhatom, hogy a Belga-Kongóban legalább 50 percent esik a támadókra, és ez egyszerűen csak azért van, mert ott minden bennszülött foglalkozik evvel a vadászattal. Elég, ha megemlítem, hogy egy, a Kongóban általam lőtt elefánton csak 36 lándzsaszúrást és egy lábban levő gennyes puskalövést állapítottunk meg. Hogy ez az állat nem riadt vissza a támadástól és nem valami nagy szeretettel viseltetett az emberi nem iránt, ez több, mint természetes.

A mostani vadászati óvás évtizedeken keresztül ismét megszelídíthetné, illetőleg jobb indulatúvá tehetné az elefán-

tot, de ennek egy másik, újkeletű intézmény áll ismét útjában: az elefánt ugyanis nem túlságos barátja a civilizációnak. Tudjuk, hogy pl. Ceylonban az elefántok megrongálják az újonnan épített országutakat, helyükből kidobálják a mérföldköveket, kidöntik a távirópóznákat, sőt a szó szoros értelmében leépítik, lebontják az út mentén felépült őrházakat azon egyszerű okból, hogy ezek az újdonságok nem tetszenek nekik, nem illeszkednek bele a dzsungel képébe. Az afrikai elefánt sem élvezi ezeket az újításokat és úgy gondolja, hogy ha már az a bennszülött vagy fehér ember ültetvényt telepít, vagy mezőgazdasággal foglalkozik, neki, mint őslakosnak, kinek a mellett ez a kultúra egyáltalában nem tetszik, mindenesetre legalább is van annyi joga, hogy e kultúrintézmény természetéből kivegye a részét. Ezek az ültetvényeket dézsmáló elefántok az ú. n. shamba-elefántok. Természetesen az angol kormány kénytelen volt valami intézkedést tenni, hogy alattvalóit ezeknek pusztításától valamiképpen megvédje. Sok ilyen, éjjel az elefántok által meglátogatott shambát láttam. Mondhatom, hogy siralmas látvány. Egy csapat elefánt egyetlen éjjel képes egy falunak majdnem teljes termését tönkretenni, a gyök növényeket a legnagyobb pontossággal kiásni agyaraikkal, a szemes terményeket csomóstól kitépni orrmányukkal, a banánültetvényeken, miután hasukat jól teleszedték gyümölcscsel, a növényeket egyszerűen eltörni, kidöntögetni.

Ezért az angol kormány kerületenként ú. n. game-rangereket nevezett ki, rendesen kitűnő vadászokat, akiknek, az öregebb-jenek, régebben elefánt-orvvadászat volt a foglalkozásuk. Ezek alatt még néhány általuk kiképzett bennszülött vadász is van. Most, ha kerületüknek egy vidékéről jelentés érkezik hozzájuk, hogy elefántok kárt tesznek az ültetvényekben, ő kiszáll embeivel oda és megvizsgálja, hogy a jelentés megfelel-e a valóságnak. Ha igen, kíméletlenül belelődöznek ezekbe a kártevő csapatokba, mindenesetre, tekintettel lévén a kedvtelésből vadászokra, az erős agyarasokat megkímélve. Ez a lődözés rendesen elég arra, hogy a megsértett csapatot legalább is hosszú időre távortartsa az ültetvénypusztítástól. Az elefánt okos állat, nagyon hamar tanul a saját kárán. A mellett, ahol egy csapat az elefántdög szagát megérzi, oda az hónapokig nem tér vissza. Így szegény elefántok, még ha nem is félnének, törvény

erejével vannak az emberlakta vidékről kitoloncolva és lacsacsán felösmerik, hogy jogos tartózkodási helyük a tövises, az elefántfü és az őserdő.

Az afrikai elefánt tulajdonképpen csak abban hasonlít indiai rokonához, hogy egyformán szürke, hogy orrmánya van és hogy elefántnak hívják mind a kettőt. Nagyságban az afrikai sokkal magasabb, sokkal zömökebb is. Orrmánya is nagyon eltérő, amennyiben az afrikainak annak végében két ujj van, míg az indiainak csak egy. Fej formája is más, az afrikaié sokkal kompaktabb, kerekesebb. Azonkívül ennek legfőbb jellegzetessége két óriási füle, melyeknek hosszúsága kifejlett példányoknál majdnem a két métert éri el. Ha az öreg elefánt ezeket a vitorlákat széjjelnyitja, igazán impozáns képet mutat. A mellett érdekes, hogy az öreg állat széjjelnyitott fülei a fejbúbjától vont vízszintes vonalon alul esnek, míg a fiataloké a fölé emelkednek.

Az elefánt koponyája rendkívül vastag, de nagyon lazán kötött csontszövetből áll, legnagyobb részének csontképződménye olyanforma, mint a méheknek a lépje, tele van levegőcellákkal. Ezt a laza csontot golyó nem hatja át, nem lévén benne ellenállás. Csak a halánték körül lévő, agyat védő nem vastag, de kemény csont löhető át könnyen. Ide is kell, a szem és füllyuk közé a lövést applikálni. Igaz, hogy ez az agy aránylag nagyon kicsi. Tudomásom szerint egy ember agyveleje átlagosan kb. 1.5 kg-ot nyom, míg az elefánté, csak 5 kg-t. Ez mutatja, hogy az agyban nem a súly a fontos. Akárhány öreg elefántot be mernék küldeni a képviselőházba! Na, de ne politizáljunk!

Az elefánt agyarái is, valószínűleg a szerint, hogy milyen vidéken élnek, illetőleg, hogy mi a táplálékuk, különböző összetételűek és vagy ú. n. kemény, vagy lágy elefántcsontnak neveztetnek. Nagyjából Afrika keleti részén a lágy és fontonként 1—2 shillinggel értékesebb, míg nyugati részén a kemény elefántcsont gyakoribb. Természetesen ezek az agyarak sokkal nagyobbra nőnek, mint az indiai elefántnál, s amellet Afrika-ban a tehénnek is van, sokszor nagyon hosszú, de sokkal vékonyabb agyara, melynek csontja a bikáénál értékesebb és rendszeren billiárdgolyók gyártására használják fel. A Kongó keleti határán, a Semliki folyó mentén rendkívül hosszú, vékony fehér agyaráú elefántokat találtunk, de már előre tudtuk, hogy

óvatossággal kezelendők, mivel egyrészt kemény elefántcsontból állanak, másrészt pedig sokkal könnyebbek, mint amit mutatnak. A Semliki folyó melletti táborunkba hírt hozott egy bennszülött, hogy nem messzire onnan látott egy erős elefántbikát. Kittenbergerrel nyakunkba vettük a világot, siettünk arrafelé a sík, rövid fűvű gyepen, közben derékig vízben átgázoltunk néhány mocsáron és csakugyan egy kis nádas közelében ott állott egy nagytestű elefánt. Hosszú fehér agyari messzire világítottak. Minden takarás nélkül megközelítettük alig 50 lépésnyire és hogy takarással büszkélkedhessünk, leüldögéltünk egy maroknyi, alig térdigérően magas kis fűcsomó mellé. Ott nézegettük sokáig, biztatgattuk egymást, hogy mégis csak jók az agyari, de hiába gyönyörködtem azokban, távcsövem sehogysen tudta, vastagságukat annyira megnagyítani, hogy rámertem volna mondani azt, hogy elég vastag. Evvel az agyarhosszal egy unjorói elefánt agyara nyomott volna darabonként legalább 80 fontot. Ennek csak búcsút intettünk és otthagytuk, ahol volt.

A tehen agyara súlyban nagyon ritkán üti meg a 30 fontot, ami Kelet-Afrikában a legalacsonyabban lőhető agyarsúly. A tehenagyár súlya rendszeren alig haladja meg a 20 fontot. A rekordot tudtommal a néhány év előtt meghalt öreg barátunk, Pete Pearson tartja, ki Ugandában és Kongóban hosszú és eredményes professzionátus elefántvadászélet után game-ranger lett és ottlétünk alatt Massindiben és annak vidékén uralkodott és kinek emlékére barátai az Albert-tó feletti Escarpement tetején szép síremléket állítottak, mely régi orvvadász területe, a kongói partok felé néz. Unjoróban egy elefánt-tehenet lőtt, melynek agyari darabonként 56 fontot nyomtak. A világ-rekord-pár agyar hordozója a Kilimandjaro egy elefántbikája volt, melynek agyari 235, illetőleg 226 fontot nyomtak.

Uganda és Kelet-Afrika elefántjai, azt hiszem, testben is a legmagasabbak és legtömöttebbek. Egy kinőtt bika magassága ottan egyenesen mérve majdnem a 12 láb vállmagasságot éri el. A Kongó Uelle folyótól északra eső részében, a francia Oubangi irányában rendkívül kis testű és kisagyam elefántokkal találkoztunk. Amellett olyan vékonyak voltak, mint az agarak. Nem tudom, hogy a sok hajszolástól, —hiszen ott minden bennszülött vadászik — soványodtak úgy meg, de attól ilyen kicsi-

nyek semmiesetre sem lettek. Nagyon valószínű, hogy ha ezek nem is azonosak, de valószínűleg keresztezései az ebben a tartományban lévő Leopold II.-tó vidékén élő törpeelefántnak. E vidéken, mikor már heteket ott jártunk és meggyőződünk róla, hogy arrafelé rendes termetű és még inkább rendes agyaráú elefánthoz nem lesz szerencsénk, egy nagyon csinos néger asszony vezetése mellett, ki egy csapat elefántot fedezett fel valahonnan hazafelé tartva, Kittenbergerrel elmentünk azokat megnézni. 8, vagy 9 darab volt a csapatban. A fás, füves terepen közel jutottunk hozzájuk. Sokáig nézegettem őket, bikát nem tudtam köztük felfedezni és kimagaslott köztük, jó két arasszal magasabban állva a többinél egy hosszú agyaráú tehén. Elefánttehenet még sohasem lőttem azelőtt, ezért elhatároztam, hogy besorozok egyet gyűjteményembe. Kétszer vállapon lőttem és mivel lövéseimre még betegesen követte a menekülő csapatot, Kittenberger is oldalba tisztelte, mely lövésre felgurult. A meglő vött elefánt mindig, kivéve a fej lövést, mikor is agyaráúra támaszkodva négy térdére ereszkedik, a belövés oldalára esik. Kíváncsiak lévén a lövéseinkre, át akartuk azt másik oldalára fordítani. Nem voltunk ottan csak öten, vagy hatan, menyecskenket is hozzászámítva, megfogtuk elől-hátul alulfekvő lábait (az elefántét értem, és nem a menyecskéét) és az átfordítás a legnagyobb könnyűséggel sikerült. Ezt azért említtem, mert a Unjoroban lőtt elefántot, melyet sajnálatomra a Nemzeti Múzeum részére lőttem (bőre kidolgozatlanul még ma is a pincében hever), nyúzaskor az ottlevő legalább 60—70 emberrel és kötelekkel csak úgy tudtuk átfordítani már megnyúzott oldalára, hogy előbb fejét levágtuk és beleit kiszedtük. Az előbb említett megfordítás még egy meglepetést hozott, hogy a tehén bika volt. Még pedig kinőtt bika.

Az elefánt látása nagyon rossz. Ha az ember mozdulatlan, pár lépésről sem vészi észre, ha a szél megfelelő. West-Nile tartományban gyér fák között egy völgy túlsó oldalában megláttam egy jókora csapat elefántot; a fák árnyékában hűsöltek. Leültem és távcsövemmel végigvizsgáltam az egész társaságot, hogy akadna-e közte erős, löhető bika. Nem volt közöttük egy sem. Erre átmentem az ő oldalukra és körüljárva őket, hogy a szél felőlük fújjon, nyakamba akasztott fegyverrel, és kezemben az állványra felszerelt mozgéppel teljesen nyílt

terepen megközelítettem őket kb. 50 lépésre. Miután egy csomag filmet lejátszottam, elszemtelenedtem és gépemet új csomaggal megtöltve annyira közelmentem a szundikáló és nagy füleikkel oldalaikat paskoló elefántokhoz, hogy keresőmben alig fért bele egy fél elefánt. Miután erről a rövid távolságról is elfogyasztottam egy filmsomagot, csendesen visszavonultam anélkül, hogy ennek a nagy csapatnak akár csak egy tagja is meglátott volna. Megjegyzem, hogy a filmezést illetőleg nem valami nagy siker koronázta ezt a vállalkozásomat. Természetesen egész idő alatt arra terjedt ki a figyelmem, hogy jó szélben álljak és nem vettem észre, hogy az alkonyodóban lévő nap sugarai egyenesen a lencsémre érik. Ennélfogva, csak itt-ott látszott valami, a felvételeknek az a része, mikor gépemet más irányba fordítottam.

Az elefántnak legjobb szerve az orrmánya. Evvel lát és evvel dolgozik. A vándorló elefánt rendszeren kinyújtott orrmánnyal megy, evvel keresi az útjába jöhető akadályokat. Ha pihenésben van és valami gyanús neki, magasra emeli, mint egy periszkópot és körülszimatolja vele a vidéket, mikor is orrmányának végét, annak legalább is két araszát meredeken, illetőleg függőlegesen tartja. Hogy mennyire nincs szüksége a szemére, mikor táplálékát keresi, kitűnik abból is, amit több esetben megfigyeltem, hogy a pihenő elefánt egy fa árnyékában állva lógatja a fejét. Közben felnyúl orrmányával a levélzet közé és pontosan leszakítja magának azt a fiatal hajtást, amelyekre a foga vásik. Sokszor olyan hajtás után nyúl hiba kizárásával, amely feje mögött van, és ahova ennélfogva nem is láthat. Valami ültetvényt, vagy vízhelyet mérőföldre megérez. Itt megjegyzem, hogy az elefánt lehetőleg tiszta vizet szeret inni. Természetesen, szárazság idején, mikor más nincs, kénytelen a piszkos, zöldborsó-levelesszerű víznek nevezett folyadékot is magába szívni, de hogy szereti a friss vizet, abból is kitűnik, hogy száraz folyómederben, ahol a vadnak valami vízlyuk szolgáltatja a szükséges nedvet, az elefánt, ha inni jön oda, mindig megkísérli először saját szükségletére friss vízlyukat ásni, hogy abban tisztább vizet kapjon. Nagy mennyiséget tud ebből a vízből magába raktározni, ami képessé teszi arra, hogy több napig megélhet ivás nélkül. Az ormány fontos szerepet játszik az elefánt udvarlásánál is. Többször láttam,

ahogy avval kiválasztottját cirógatja, sőt végét még annak szájába is bedugja. A mama pedig evvel cirógatja gyermekét és Kittenbergerrel néztük egyszer, amint egy ilyen, az őt állandóan csipkedő és bosszantó porontyot, utánaveselkedve elfogta és orrmányával hátulso részét alaposan kiporolta.

Hogy milyen távolságra képes az elefánt megfelelő széllel az emberi szimatot megérezni, azt alkalmam volt egyszer West-Nileban megfigyelni. Bennszülöttek hírt hoztak táborunkba, hogy valahol a közelben, elefántfüben néhány bikát láttak. Nekem sem kellett több, kaptam puskámat, töltényeket, látcsövet és elindultunk. A gyalogútiról nemsokára letérve sokáig tévelyégtünk elefántnyomokon jobbra-balra a magas füben, de sehogy sem tudtunk a keresettekre ráakadni. Közben az a gondolatom támadt, mivel a feketék azt állították, hogy valahol itt közel kell az elefántoknak állani, hogy felmászom egyik fára körülnézni, ebből a magasságból talán fel tudom őket valahol fedezni. Négy-öt méter magasán leülve egy vastag ágra, látcsövemmel gondosan lekerestem a körülfekvő, belátható vidéket, de bizony semmi élőt sem tudtam meglátni. Mindenhol csak elefántfű, benne néhány magányos fa, amott egy sziklacsoport, de elefánt sehol. Egyszer csak a sziklacsoport egyik nagy köve megmozdult. Jobban szemügyre véve a tömböket kisült, hogy azoknak kövel semmi dolguk sincs: öt elefántbika állott ottan. Szelem jó volt, helyzetem fent a gallyon szintén teljesen megnyugtató volt — akármelyik biztosító társaság elvállalt volna egy félpercentért — így tehát időt adtam magamnak, hogy nézegessem őket és pontosan megtudjam, van-e köztük lövésre érdemes agyaráú példány. Nagyon csendesen állingáltak, még a rendesen sűrűn hallható paskolás, melyet fülükkel végeznek legyezgetés közben, ez is alig hallatszott. Lassan tisztázódott a szomorú tény, hogy aranyifjúságról van szó: alig volt köztük olyan, melynek agyarai 40 fontot is elértek volna. Nagy örömet okozván azonban nekem ezeknek az állatoknak megfigyelése, tovább is kilátómon maradtam és nézegettem, hogy mi mindent csinálnak sziesztájuk alatt. Nem csináltak azok a világon semmit. Néha jobbra-balra topogtak, legyezték magukat, de olyan csendben voltak, hogy pár lépésről sem vehette volna észre az ember őket a zaj után, melyet okoztak. Ez a mi találkahelyünk egy lapos völgyben feküdt,

mely völgy kb. félkilométernyire meredek hegyoldalba ment át. Elég sokáig nézegettem őket, mikor észrevettem, hogy a szembenlevő hegyoldal dereka táján végigfutó ösvényen egy bennszülött halad faluja felé. Lehetett legalább egy kilométernyire a legközelebbi pont, amely útja és a mi csendéletünk között volt. Nagyon kíváncsi voltam, hogy vajjon ilyen nagy távolságról megérezik-e az elefántok ennek az embernek közellétét, mikor az rossz szélbe kerül. Alig ért a bennszülött abba az irányba, ahonnan gondoltam, hogy a szél az elefántokhoz viszi nem éppen rózsára emlékeztető szagát, már felfelé nyúlt az öt orrmány és a merőlegesen fenntartott kéményvégeit ideoda forgatva nyugtalanság szállta meg az egész társaságot. Ügy látszik azonban, hogy amilyen jól megérezik az ember-szagot, annyira jól még azt is meg tudják ítélni, hogy a távolság miatt nincs közvetlen veszély. Mindenesetre egy idő múlva, mikor a kellemetlen szagú szellő már nem idegesítette őket, bevonták kéményeiket és nyugodtan álldogáltak tovább. Én is csendesen leereszkedtem a megfigyelőből és visszavonultam, anélkül, hogy megzavartam volna nyugalmaikat.

Ami az elefánt hallását illeti, arról nem mernék véleményt mondani, de nem hiszem, hogy az különösen éles volna. És ha még az is volna, legfeljebb magános vagy kis társaságban élő bika vehetné annak hasznát, mert egy nagyobb csapat, melyben tehenek, borjak, növendékek vegyesen foglalnak helyet, olyan nagy lármával jár, hogy hiába volna azoknak jó hallásuk, úgy sem hallanának meg semmit, kivéve lövést, vagy ilyenféle nagy zajt, a sajátmaguk okozta lárma miatt. Mert egy ilyen társaságot több száz méternyiről meghall az ember: egyszeregyszer egy anya trombitál gyermeke után, a másik vastag gallyakat tör le vagy éppen deréknyi vastag fát dönt ki megkívánva annak csúcsán néhány friss hajtást, egyszóval nagyon lármás társaság egy ilyen elefántcsapat és azt hiszem, hogy ez is a főoka annak, hogy a legritkább eset öreg bikát találni csordával, legfeljebb párzás idején és még akkor is sohasem áll az benn a csapat között, hanem lehetőleg valahol egy kissé oldalt. Nincsen is különösen nagy szüksége az elefántnak jó hallásra, fejezzük ki pontosabban: jó meghallásra. Mert más vad, mondjuk az antilopok minden faja örökös veszélyben él. Alig tép le magának néhány szál fűvet, vagy néhány levelet a

bokrokról, felkapja fejét, hallgatódzik, körülnéz, hiszen egy perce sem biztos sem éjjel, sem nappal, hogy nem leselkedik-e reá valamiféle ragadozó. Az elefántnak nincs ellensége, csupán az ember, evvel sem sokat találkozik, különösen ennek veszedelmesebb fajtájával, a fehérrel, ennél fogva figyelésre nincsen annyira berendezkedve, mint egyéb vad.

Régebbi időben azt állították, hogy az afrikai elefánt nem szelidíthető, illetőleg nem állítható az ember szolgálatába úgy, mint indiai testvére. Ez ebben a vonatkozásban nem áll meg, hiszen már a pun háború idejében Hannibál harcosai elefántokon jöttek Európába, azokkal keltek át az Alpeseiken és ezek valószínűleg afrikai elefántok voltak, mert valószínűtlen az, hogy Karthágóból olyan könnyen kaptak volna utánpótlást, hogyha azok indiaiak lettek volna. Az új időkben néhány évtizede, a belgák foglalkoznak intenzíven elefántszelidítéssel kongói tartományukban. Apiban és egy Dungu melletti telepen törik be azokat munkára. Eleinte Indiából hoztak át mahoutokat, hogy a bennszülöttek azoktól tanulják el a szelidített elefánt kezelését, az azzal való társalgási modort és azokat a nótákat, amelyeknek eléneklése különösebb örömet okoz az elefántnak. Lehet, hogy a magyar nóta még jobban tetszene nekik, ami nem is volna rossz, hiszen szegény cigányainkat ma-holnap kiszorítják nálunk jövedelmükből a jazz-bandek, ebben az esetben a cigányok szegényebbik része kimehetne a Kongóba az elefántoknak húzni a nótát.

Az azonban bizonyos, hogy az afrikai elefánt sokkal nehezebben szelidíthető, mint az indiai. Már befogása is sokkal körülményesebb, hiszen Indiában, Ceylonban, a nagy elefánthajtások idején az összes, karámba terelt vadelefántot korra és nemre való tekintet nélkül aránylag igen rövid idő alatt át tudják alakítani háziállattá. Az afrikaival ez nem sikerül. Az öreg elefánttal egyáltalában semmit sem tudnak kezdeni, a kis, még szopós béby sohasem, vagy legritkább esetben marad életben, ha elfogják, — megszakad a szíve — így csak a 4—10 év közötti kamaszokról van szó. Természetesen, ha azt vesszük, hogy a mai traktoros világban mezőgazdasági használatra az elefánt nagyon sokat veszített értékéből, másrészt pedig ezeknek a suhancoknak a befogása mennyi, azokat védő tehén és egyéb állat önvédelemből történő legyilkolásával jár, akkor

arra a következtetésre jutunk, hogy a kongói elefántszelidítés vadászatilag rendkívül káros, jövedelmileg pedig nem lehet valami kifizető.

Kongói tartózkodásunk során megtekintettük a Dungu melletti telepet. Egy nagyon szívélyes belga lovastiszt felügyelete alatt állott az, lehetett vagy 30—40 különböző korú és nagyságú elefánt betanításban. Az élelmezés ottan persze nem sokba kerül, egyszerűen kicsapják őket néhány fekete őrizete mellett legelni és alkalmas helyen vágnak nekik éjszakára füvet, lombot. Szántásra, kétkerekű taligák húzására tanítják őket, lovaglásra tanítottat nem láttam ottan.

Határozottan állítani nem merném, de mindig az volt az impresszióm, hogy azok a nagy, sokszor kétszáz darabot is számláló elefánt csapatok tulajdonképpen nem egységek, hanem több 5—10 tagú család közössége. Ez legjobban feltűnt nekem olyankor, mikor egy ilyen nagy csapat elindult élelmét keresni. Azok sohasem tartottak úgy össze, mint mondjuk, nálunk egy marhacsorda, hanem szétoszlottak kisebb, az előbb említett számú egységekre. Kivétel volt talán ezek között a fiatalabb bikák csoportja, amely szintén elkülönítette magát a boijas tehének és növendékek társaságától.

West-Nileban egyik napon hallván, hogy a szomszéd község közelében elefántok vannak, Kittenbergerrel áttettük rövid időre táborunkat Palorinából oda, hogy megnézzük, mi igaz ezekből az elefánthírekből. Dél előtt odaértünk, megbeszéltük csataterünket a nagyon pénz- és elefánthúses szultánnal és felállítottuk sátrunkat, illetőleg csak könnyen utazván, sátrunknak napvédő részét jó távol a falutól, egy fa árnyékába. Délután nekiindultunk a Bahr-el-Jebel papyrus-vadonjai irányába, hogy megfigyeljük, nem veszünk-e észre ott estefelé elefántmozgást. Kittenbergernek rossz dolga volt, ő csak mint megfigyelő szerepelhetett, tekintettel, hogy elefánt-engedélyét már kilőtte. Nekem volt még két meglőni való elefántom. Alkonyodott, lejjebb a papyrus sűrű fekete füsttel égett, egyszer csak észrevettük, hogy néhány elefánt kilép annak sötétzöld sűrűjéből és jön lassan kifelé, az irányunkban lévő alig másfél méteres fűbe. Alig vettük ezt észre, itt is — ott is újabb csoport elefántok rajzottak kifelé, alig győztük nézni, számolni őket, addig rajzottak, hogy a

végén volt legalább 200 darab kint, az ú. n. rövid fűben. Ebben az általam még soha nem látott csapatban, fájdalom, a közepe Lián volt egy bika, amely legalább félméterrel kimagaslott irsai közül. Egyszer, amint felvágta fejét, agyaráit is megittam, azok is nagyon erőseknek látszottak. Mondtam is mindjárt Kittenbergernek, hogy akármi történjék is, ezt a nagy bikát meglövöm. Ő ellenzéki állásponton volt, igaza is volt, mert azt állította, hogy a nap néhány perc múlva eltűnik a láthatár alá, megtörténhetik, hogy a nagy sietségben nem sikerülhet a cserkészlet, szelet is kaphatnak és elrontjuk jövő kilátásainkat, másrészt majdnem bizonyos, hogy ezt a csapatot másnap is megtaláljuk, valószínűleg kedvezőbb körülmények között. Engem azonban az égő papyrus biztatott arra, hogy ne engedjek támadó szándékomból, az égő papyrus is, de mégis csak főleg az, hogy az a bika olyan borzasztó nagy volt. Ebből a fűből kiemelkedett egy termita-domb, megkértem ezért Kittenbergert, hogy kuporodjon fel annak csúcsára és onnan figyelje hadgyakorlatomat és ha szemem előtt a nagy bika helyét változtatná, intsen nekem zsebkendőjével, hogy jobbra vagy balra húzódhassak irányába. A szél jó volt, az elefántok felől fújt. Nehéz puskámat vettem kézhez, puskahordómnak a kis kaliberű, céltávcsövet nyomtam a markába. Nagyon szépen ment a régi elefánttöréseken a csapat megközelítése, de mikor a legközelebbi elefánt, egy tehén alig 10 lépésre szürküllött ki előttem a fű közül, észrevettem, hogy köztem és a nagy bika között még több tehén és borjú mozog lassan előre. Természetesen, ha ezeket észrevétlenül meg is tudtam volna kerülni, az nem használt volna semmit, mert meglátni ugyan nem láttak volna meg, de szeletem megkapták volna és kész lett volna az alarm, így az egyetlen lehetőség az volt, hogy széllel és meglátással nem törődve, keresztülszaladjak a tehenek közt annyira, hogy a nagy bika tisztán látható és így lőhető legyen. Ezt meg is tettem. Nagy mozgás keletkezett erre a manőverre a körülöttem lévő társaságban, de jól odaértem bikámhoz és duplacsövű puskám két golyóját vállapjába helyeztem. Erre a két lövésre aztán felébredt a pokol. Recsegés, ropogás, trombitálás, sivitás, azt sem tudtam puskahordómmal, hogy hová táncoljunk, hogy valami riadt vagy mérges elefánt fel ne bökjön. Azért meglövöttemet nem akartam szem elől téveszteni, láttam, amint az

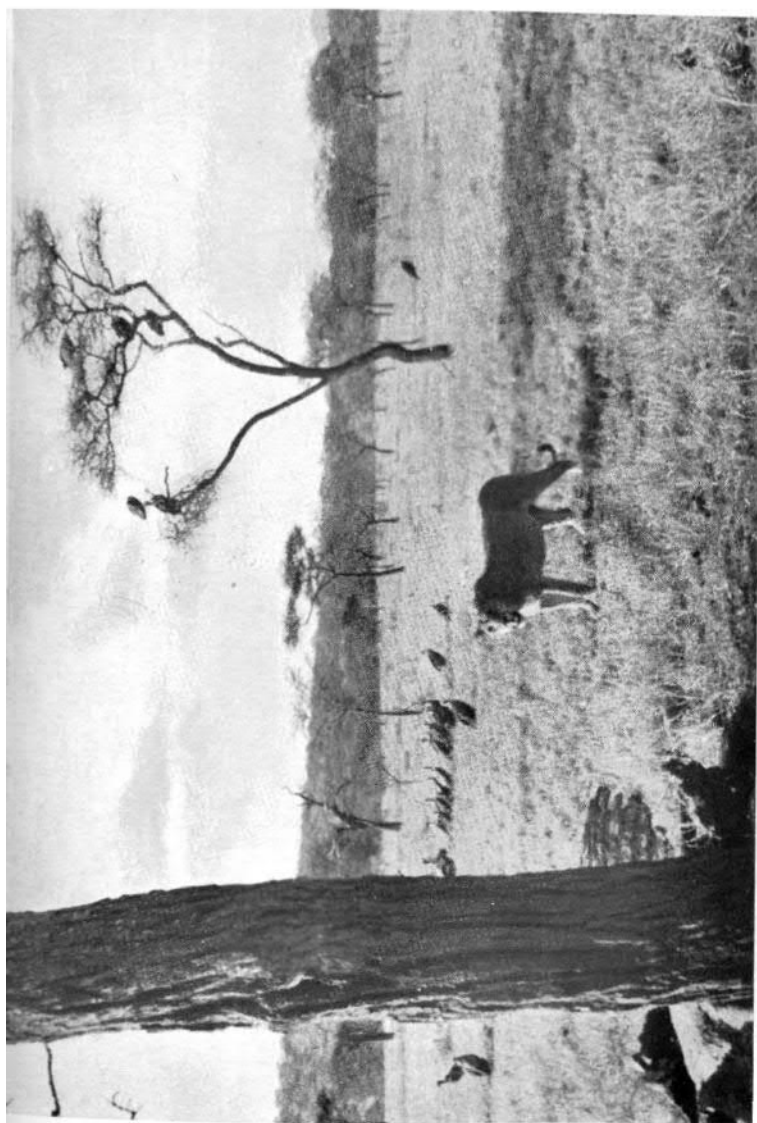
tőlem jobbra indult el és ezért siettem az ujjaim között tartott két töltényt a puskacsőbe csúsztatni. Itt azonban baj volt, nem tudtam puskámat kinyitni. Szememet a beteg elefánton tartva, minden erőmmel nyomkodtam le fegyverem csövét, de az sehogy sem akart engedelmeskedni. Így egy pillanatra le kellett nézmem, hogy térdemen próbáljam meg a závarzatot széjjelfeszíteni, ami sikerült is, de ezalatt természetesen figyelmen kívül kellett hagynom elefántomat. Az az érzésem volt, mintha utolsó pillanatban eltűnni láttam volna, — így valószínűleg felbukni — • a nagy fűben, de ez csak impresszió volt és ezért, mikor a puskám ismét rendben töltve volt, megkérdeztem eléggé beijedt puskahordómat, hogy nem látta-e, mi lett a nagy elefánttal, ő majdnem az abba az irányba ide-oda mozgó kb. 20-as csoport elefántra mutatott és azt mondta, hogy a nagy ott áll annak közepében. Végül is ez nem volt lehetetlen, gondoltam, hogy előbbeni impresszióm csak képzelődés volt, a mellett valószínűnek is tűnt fel, hogy a beteg köztük lehet, mert rendes dolog, hogy az elefántok sebzett társukat körülveszik és segítik, támogatják. A mellett azt is gondoltam, hogy ha puskahordóm rosszul látta a dolgot, az sem nagy baj, lévén még mindig egy engedélyezett elefántom. Ezért siettem az előbb említett csoport felé. Körülbelül 20 lépésre közelükbe érve egy pillanatra tisztán láthattam a köztük álló erős darab vállapját, így gyorsan elhelyeztem abba egyik lövésemet. Ezután sokáig nem jött alkalom arra, hogy végezhessek vele. Állandóan takarva volt, azonkívül pedig egy-egy elefánt ki-ki vált a beteget körülvevő tömegből és felém támadt, de rögtön észrevettem, hogy nem valami lelkes támadásról van szó, csak elijesztésről, közeledett az illető vagy 10 lépést és avval sarkonfordult és visszament csapatjához.

Ezalatt a hosszú harc alatt a nap korongja búcsút mondott, letűnt. Nem tudtam mitévő legyek. Az elefántok sehová sem akartak elmozogni, a sebzettet sehogysem tudtam tisztán lövésre kapni, nem is nagyon mertem már löni a nagy puskával, nehogy véletlenül egy másikat sebezsek meg. Arra a gondolatra jöttem, hogy megkísérlem a sebzettet céltávcsöves kis puskámmal nyakba löni, a távcsövön keresztül mégis sokkal tisztábban láthatom. Lövésemre tűzben roskadt az össze. De odamenni így sem tudtam, mert az egészségesek egy lépést sem

tágítottak halott társuk mellől, így nem volt mit tenni, mint szedni a sátorfát, illetőleg leszedni Kittenbergert a termitadombról és hazasétálni elég közelfekvő táborunkba, úgy tervezvén, hogy másnap reggel visszajövünk a meglőttnek agyaraikat kiszedni.

Hazamentünk, jóleső eredménnyel alátámasztott érzéssel megittuk szokásos whisky-szódánkat, megettük komisz vacsoránkat és a felkelő nap ismét a csataterén talált minket. Mikor a magas fűben ahhoz a helyhez közel mentünk el, ahol előtte való nap este puskám zavarja elakadt, a fű közül egy tehéngém repült fel. Körülbelül azon a helyen szállt fel, ahol az elefántot felbukni képzeltem. Odamentünk, ott feküdt a nagy elefánt hatalmas agyaraival, mely tegnap oly gyors cselekvésre készítetett. De ekkor jutott eszembe, hogy ez nem az a hely, ahol az a 20-as csapat bikája állott. Odamentünk, ott is felszálltak a gémek, ott feküdt egy agyonlőtt elefánt. Ez is elég erős volt, de éktelen dühre fakadtam fegyverhordozómra, hogy a hülye ijedtében mindenhol a nagy elefántot látta, és meglövette velem ezt. De milyen volt meglepetésem, mikor ezt a másodikat nézegetve tőlünk alig 10 lépésre feláll egy elefánt és nagy sikoltozás közben támadni próbál, de sehogysem tud előrejönni. Ennek már igazán nem tudtam, hogy mi baja lehet, gondoltam, hogy talán paralitikus, mert én harmadik elefántra igazán nem löttem. A mellett a lelkiismeretem is kezdte magát nagyon rosszul érezni, hiszen három elefántra már nem volt engedélyem. Gondoltam, hogy legokosabb lesz, akármennyire haragszik is az atyafi, ha Kittenbergerrel valahogy beterelejük a közeliévé papyrus rengetegbe, ottan aztán csináljon, amit akar és haljon meg annak a számlájára, akiére akar, csak az enyémmre ne. De a terelés nem ment sehogysem: ő csak verekedni akart és arra sem volt már elég lóerő benne. Vadásziatlannak tartottam szegényt így kínlódásban hagyni és azért agyonlöttem. Vizsgálgattuk, hogy mi az ördög baja lehet, mert ilyen ütközetekben soha el nem veszem idegeimet és kizárt dolog volt, hogy kétféle elefántra löttem volna a csapatban. És mi sült ki: mikor a sötétben a kis puskával nyakba löttem a beteg elefántot, a golyó átütötte annak nyakát és egy mögötte álló elefántot a szeme felett sebzett. Ahol a golyó beütött, az egyáltalában nem volt halálos lövésre alkalmas.

Ez jól esett! (Capt. Herwlett felv.)

Fáradt vagyok, megyek aludni.

hely, de úgy látszik, hogy valami idegcsomópontot találhatott, ami az állatot paralizálta anélkül, hogy tulajdonképpen halálos sebet ejtett volna rajta. Az én balszerencsémmel történhetett csak meg ez az ostoba eset, így löni két elefántot egy lövésre.

Ennek a történetnek folytatását sem tudom elhallgatni. Tekintettel az angol kolóniákban alkalmazott tisztviselőknek rendkívüli sportérzékére és velem szemben tanúsított igen nagy előzékenységére, de a mellett természetemben sem lévén a vad ok nélküli gyilkolása, semmi körülmények között sem szegtem volna meg soha az ott érvényben levő vadászati tilalmakat. Ezért rendkívüli módon bosszantott ez az elefánt-eset, annyival is inkább, mert pont ennek az állatnak védésében legszigorúbbak Ugandában, a mellett velem szemben Uganda kormányzója különösen kedves volt és a megengedett számon felül engedélyezett nekem ingyen egy elefánttal többet. Ezért az eset után azonnal leültem és úgy, ahogyan ezt most elmondtam, leírtam az egész esetet Capt. Pitman vadászati felügyelőnek azon kérésem hozzácsatolásával, hogy olvassa fel azt a kormányzónak is, én pedig, miután a napokban átmegegyek Belgakongóba és onnan pár hónap múlva ugyanazon az úton jövök vissza angol fennhatóság alatti területre, összes agyaramat deponálom addig Arua kerületi főnökénél és odakérem Pitman válaszát arra vonatkozólag, hogy a kormányzó és ő hogyan ítélnének ebben a dologban.

Kongóból Aruaba visszaérkeztemkor ottan várt Pitman válasza. Megírta, hogy leveletem közölte a kormányzóval és ő azt üzeni, hogy a harmadik elefántot véletlenségből ejtvén el, ezért okolható nem vagyok, de természetesen agyari kormánytulajdont képeznek és ezeket hagyjam a kerületi főnöknel. Ha azonban a másodiknak elejtett elefánt agyari sem elég erősek nekem, hagyjam azokat is ott és löjjek helyette egy másikat. Ezt az igazán nagyúri elintézését természetesen nem fogadhattam el és megírtam Pitmannak azt, hogy ennyi elefántot még sem akarok területén gyilkolni, de a mellett hozzá hazudtam azt is, hogy azt nem is tehetném már azért sem, mert a második számú agyarakat már eladtam és bűnöm expiálása végett ezért elküldöm neki azoknak értékét, 50 fontot avval a kéréssel, hogy azt annak idején adja oda valami néger családnak, akit valami jóindulatú elefánt a másvilágra küldött.

XV.

Nehéz dolog a nyomkövetés — Agarászó elefánt — Revideált vélemény — Szégyen a futás, de . . . —«Khismet» — önkéntelen repülés.

Azt ne higgye senki, akármilyen 60—70 mázsa nehéz egy elefánt, hogy annak nyoma mindenhol könnyen követhető. Az elefánt talpán a csontok alatt egy igen vastag gumyszerű fehér anyag van, amely nagyon elasztikussá teszi annak járását és tekintve a nagy felületet is, amellyel egy elefántláb a talajra nyomódik, kemény földön alig hagy nyomot. Köves, vagy száraz gyér fűvű területen nagy nehézségbe ütközik az elefánt nyomának követése. Sokszor csak egy eltörött, földre lapított íűszál árulja el azt, ahova az a nagy állat lépett. Amellett, ha több hasonló nagyságú elefánt van együtt, néha, még olyan helyen is, ahol a nyom látszik, órákat követheti az ember őket anélkül, hogy számukat meg tudná határozni. Egymásnak nyomába szeretnek lépni.

Unjoróban vadászva egyik reggel egy, az elefántfűtenger közepén lakó bennszülött jött sátramhoz jelenteni, hogy az éjjel elefántok jártak mívelés alatt levő földjein. Azonnal in-indultam. Megtaláltuk a friss nyomot, egy nagy elefánt nyomát. Követtük be a hajnali harmattól lucskos elefántba közé, követ-tük a nyomot legalább két órán keresztül, állandóan régi ele-fántnyomon haladt szerencsénkre, — a járás könnyebb lévén azon — míg egy fordulónál észrevettük, hogy nem egy, hanem három egyforma nagy nyomú elefántot követünk. Itt ugyanis a nyomok néhány méter hosszban eltértek egymástól, hogy ezután ismét egyesüljenek és nekünk ismét csak egy elefánt nyomát mutassák. Néhány száz méterre egy keskeny galleria erdőhöz érve, megállottunk hallgatódzni, sőt egyik emberem felmászott egy fára is, hogy körülnézzen. A néger éles füle meg-

hallotta ebben az erdőstráfban az elefántok haskorgását és fülcsapkodását. Így puskát kézbevéve én vettem át a vezetést, annyira átvettem, illetőleg feketéim annyira nem voltak megsértve ettől a szerepváltozástól, hogy túlzásba vitték előzékenységüket és egészen magamra hagytak. Félszelem lévén, az erdőhöz érve balra akartam kitérni, hogy lejjebb abba bemenvén, teljesen jó széllel közelítsem meg a három állatot és hogy alkalmam legyen a legjobb agyarút kikeresni. Azonban hiába terveztem ezt ki, éppen indulni akartam, mikor közvetlen közelemben két hatalmas agyar tolódott ki a zöld függönyből, melyeket az elefánt nagy feje és teste követett. Az irány én voltam, ezért, hogy fejlődésre alkalmasabb célpontot találjak, pár lépést oldalt előre szaladtam, de fejlődésre így is túlhegyes szögben állottam, úgy hogy lövésemre az elefánt csak svéd-tornászni kezdett, megfeszített első lábakkal ereszkedett hátlárára. Tudtam, hogy nem találtam agyat, ezért melléje szaladtam, közben kilőtt töltenyemet kicserélve és két lövést válllapjába küldtem. Ezen lövésekre elefántom abba hagyta a tornászást és betegesen elsétált ki, a fütengerbe. Erre embereim is megérkeztek, és néger szokás szerint azonnal rohanni akartak utána. Lefogtam őket, vártunk egy negyedórát, minek elteltével elindultunk a gyengén vérző nyomon. Az elefántok éjjeli házigazdája rohanva követte a nyomot, én lemaradozva mögötte, két fegyver hordóm pedig puskáimmal kezükben mögöttem. Alig mentünk néhány percet, a nyom egy fordulásánál szemben találtam magamat a felém menekülő nyomkövetővel és sarkában a trombitáló elefánttal. Ez a látvány sok volt két fegyverhordóm idegeinek. Nem sokat törték fejüket azon, hogy mitévők legyenek, egy-kettőre eltűntek egyik jobbra, másik balra, valami régi nyomon a fűbe, természetesen puskáimmal együtt. Nem mondom, én is elhagyatottnak éreztem magamat és nem túlságosan bízva fürgeségemben, megálltam ott, ahol ez a nem örvendetes látvány szemembe ötlött, azt gondolva és remélve, hogy, ha az elefánt már megszerette ezt a nyomozómat, talán csak nem változtatja meg ízlését.

Nyomozóm, úgy hiszem, az ellenkezőjét gondolhatta és elkanyarodott egy oldalt forduló nyomon, valószínűleg abban bízva, hogy az elefánt engem szembe látván, talán megtetszem neki. Az állat mozdulatlanságomban valószínűleg észre sem

vett és szintén elfordult, hogy a nyomozót tovább nyomozza. Erre én is elindultam, amennyire lábaim vittek, hogy az ugyanabba az irányba menekült puskahordómat utólérjem. Ez sikerült is, sőt egy footballrúgásszerű lépéssel meg is érintettem, puskámat kikaptam kezéből és rohantam az agarászó elefánt után. A nagy fűben nem láthattam meg, s ezért egy kis fa mellett haladván el, felugrottam annak villaszerű ágai közé és körülnézve, megláttam egész közel a beteg állatot, amint egy sűrű bokor innenső oldalán állott.

Csodálatos az, hogy halálosan sebzett vad mennyire nem reagál a később beleküldött, még halálos lövésre sem. Ez az elefánt lövéseimre még a szemét sem hunyorította. Tudja az Isten, hogy még hány golyót küldtem bele. Biztosan legalább négyet vagy ötöt. Ha nem tudtam volna, hogy ilyen távolságra lehetetlen rosszul lőni, és nem láttam volna bőrét vállapján golyóim bevágódására felporzani, azt hihettem volna, hogy mellé lövöldözök. Állt, mozdulatlanul állt. Éppen ismét töltéssel voltam elfoglalva, mikor a bokra mellől hihetetlen gyorsasággal kirohant, rohant 10, vagy 15 lépést és holtan összeesett.

Vadászhatik valaki elefántra évekig és arra a meggyőződésre juthat, hogy az elefánt vadászata, eltekintve a nyomkövetés néha nagy fáradalmaitól, tulajdonképpen gyermekjáték, és lehet minden, csak veszélyes nem lehet. És jön egy fordulat, mely fordulat után szerencsés az illető, ha abban a kellemes helyzetben van, hogy véleményét megváltoztathatja, de rendszeren az a fordulat úgy következik be, hogy alkalmat ad neki arra, hogy efelett a másvilágon gondolkozzék. Én is évekig az előbb említett véleményen voltam. Nagyon revideáltam azóta ezt a véleményemet. Tulajdonképpen soha sem tudtam megérteni régi időben, hogy olyan emberek itten Európában, akik pénzügyileg vagy erkölcsileg lecsúsztak, de azért szívük a rendes helyén volt, nem mentek le Afrikába, mint hivatásos elefánt vadászok. A sport egy férfi életében mégis csak a legszebb foglalkozás, és mennyivel szebb lett volna ezeknek annak idején vagy láztól, vagy bennszülött nyilától, vagy elefánt agyarától rendes, becsületes sportszerű úton a másvilágra vándorolni, mint lustán egy kényelmes karosszékbe beülve golyót küldeni üres fejükbe.

Nekem is nagyon simán ment a dolgom eleinte az elefántokkal. Követtem nyomukat, izzadtam, szomjas voltam, utolértem őket és agyonlőttem. Persze, ha ez sorozatosan így megy, az ember el is szentelenedik és az óvatosságot kihagyja a programból. Utolsó künnlétemkor azután megváltozott a helyzet. Ügyetlenebb sem voltam, mint azelőtt, sőt, tapasztalatban sokkal gazdagabb és egyik zavaros vadászat a másikat érte. Egyike azoknak az, amit fentebb említettem. Ezután néhány héttel West-Nile mocsaraiban találtam kitűnő elefántvidékre. A Bahr-el-Jebel vizén kellett egy-két órát lefelé csónakázni, hogy annak egy mellékágába befordulva rövidesen a nagy papyrus-mocsár közepéből kiemelkedő magános, alig néhány száz méter körméretű sziklára akadjunk. Ezt a csónakázást lehetőleg még sötét éjjel kellett elvégezni, úgy, hogy a hajnal derengésekor már fenn ülhessek a szikla tetején, megfigyelve, hogy a papyrus-mocsár tisztásain, sík vizeiben, vagy rövidebb fűvel borított kis szigetein nem veszek-e észre elefántmozgást. Amint a nap emelkedett az égen és a hőség mind tűrhetetlenebbé vált, az elefántok is bevették magukat a papyrus közé, lehetőleg a vízben álló ambatsch-facsoportok árnyékába és ennél fogva láthatatlanná váltak.

Alig történt azonban meg, ahányszor megfigyelőpontomról lekerestem a vidéket távcsöveimmel, hogy elefántot ne találjak. A terület nagy kiterjedése miatt azonban nehéz volt őket észrevenni, sokszor több kilométer távolságra csak egy felrepülő tehéngém keltette fel gyanúmat és a felrepülés helyének hosszú figyelése után vettem észre egy elefánt szürke hátát. Sokszor egy kis szürke folt nem egyezett egészen a vidék általában zöld színével és ezen pont hosszú figyelése után annak elmozdulása jelezte az onnan elmozdult elefántot. Néha azonban sokkal könnyebben ment a felfedezés akkor, ha kijöttek valamelyik kis, alacsony, mocsár-elefántfűvel borított szigetre. Ilyenkor még arra is alkalom nyílott, ha ez a sziget nem volt nagyon messze, hogy az agyarak nagyságát is meghatározhassa az ember.

Egy ilyen könnyű, szigeti elefánt-meglátásban volt egyik hajnalon részem: nagy csapat elefánt mozgott az alig két km-re fekvő szigeten, majd rövidesen kezdtek a papyrus-mocsárban eltűnedezni, az ahhoz közeleső ambatsch-erdő irá-

nyában eltűnni. Három, vagy négy kíséřőmmel lecsúsztam a sziklán és siettem, amennyire a térdig, majd nemsokára helyenként hónaljig érő víz és alatta lévő sár megengedte az elefántok által tört utcán, keresztül a papyrus-rengetegen, a sziget irányába. Ez az elefántcsétány azonban nem nagyon hasonlítható össze kényelem szempontjából a dunaparti korzóval. A legnagyobb baj benne az, hogy nem aszfalt a fenéke. Ha az a derékig érő víz legalább becsületesen megtartaná a szavát és mindig derékig érne, avval még ki lehetne egyezni, de közben jönnek a meglepetések: a legalább félméterrel mélyebb elefántnyomok. Az ember bizalommal rakja lábát a másik elé azon tudatban, hogy ily kis távolságra csak nem változik a terep, és arra ébred fel, hogy a víz összezsapódik a feje felett: belelépett egy elefánt besüppedt nyomába.

Végre, anélkül, hogy megfulladtunk volna, vagy hogy valamely ott elég sűrűn előforduló krokodilus kacérkodott volna lábikránkkal, kiértünk a szigetre és az ottan növő elefánt® által takarva kényelmes, elefántok taposta folyosókon haladtunk az ambatsch-erdő irányába. Rövid vártatva meghallottuk az elefántok csobogását túl a szigeten, a papyrus között és egynek-egynek felkiáltását. Embereim, kivéve puskahordómat, visszamaradtak, mi pedig lopakodtunk előre, a zaj irányába. Mire a sziget végéhez közelértem és a papyrus feltűnt, az elefántcsapat hátvédjét láttam csak meg, amint kényelmesen sétálgattak a vízben. Puskahordóm is jobbnak látta nem zavarni engem szemlélődésemben és szerényen visszavonult. Alig 10 lépésre előttem kis termitadomb állott, azontúl pedig, tőlem még jobbra észrevettem három elefánt bikát álldogálni. Közel voltak, alig 30 lépésre, köztünk a ffi is elég ritka volt, úgy hogy agyaraikat kényelmesen meg tudtam határozni. Az egyik jó pár agyart hordott fejében, darabonként 70 fontra becsültem. Nem sokat törtem a fejemet, oldalt állottak és így egyik golyómat beleküldtem a jó agyaráú válllapjába. Lövésem után mindhárman a papyrus közé rohantak be. Egy pillanatig keresgéltni kellett, míg alkalmam jött második lövésemet is elhelyezni a sebzettbe és a ravasz elhúzása közben különös látvány ötlött szemembe: az előbb említett termitadomb oldalából felemelkedett egy negyedik elefánt. Az a ritka szerencse ért, hogy fekvő elefántot volt alkalmam meglátni, ami nagyon

ritkán fordul elő. Az, hogy fekvő elefántot láttam, amelyik párnának termitadombot gyúr a feje alá, nagy örömet okozott nekem és még nagyobb örömet okozott volna, ha az illető fekvve marad, de az, hogy az állat felállott és nagyon nem tetszetős pozícióba vágva magát, éppen az én kergetésemben lelte legnagyobb örömét, az legkevésbé sem okozott nekem különösebb élvezetet annál kevésbé, mert az előbbeni elefántra tett két lövés után fegyverem üres volt.

Nem maradt egyéb hátra, mint hátat fordítani ennek a nem tetszetős jelenetnek és visszavonulni, mégpedig sürgősen. Az elefánt felkunkorított orrmánnyal, kiterpesztett füllel indult utánam. Nem állítom, hogy nagyobb előzetes tréning állott volna mögöttem a gyorsfutásban, de azt már határozottan állítom, hogy olimpiázhatnak idehaza annyit, amennyit akarnak, nincsen az a fűgelábú Nurmi, akit ezen a rövid távolságon el nem hagytam volna. Útközben nyitogattam a puskámat és dugdostam bele a friss töltényeket, közben vissza-visszapislogtam, hogy vájjon hogyan állnak versenyesélyeim, de arra a kellemetlen meggyőződésre jutottam, hogy bár a startnál volt vagy 15 méter előnyöm, a távolság rohamosan kisebbedik köztünk és az elérhetőség kellemetlen kilátása már nincs nagyon távol. Közben a puskatöltéssel elkészültem és — amilyen gyorsan vált az ember esze ilyen sürgős körülmények között — rájöttem arra, hogy bármennyire is meg vagyok elégedve bámulatos kezdő gyorsaságommal, a stamina nem tartozik erős oldalaim közé. Szerencsémre éppen egy igen sűrű, elefántoktól még meg nem gázolt, 50—60 négyzetöl kiterjedésű elefántfücsomó mellett erősítettem a tempót, mikor eszembe ötlött, hogy egyetlen kilátásom a győzelemre a csel: kikerülni valahogyan az elefánt látóköréből és szeléből. Hirtelen körülkanyarodtam a nagy fűvön és annak túlsó oldalán megálltam. A csel sikerült. A fű túlsó oldalán megállott az elefánt, sokkal barátosabb, inkább érdeklődő arckifejezéssel tekintgetett jobbra, balra, sehogysem tudta megmagyarázni magának, hogy hova lettem. Én sem voltam rest, kényelmesen célbavettem az alig egy pár méterre levő halántékát: most már ő volt az én kezemben. Azért voltam annyira óvatos, illetőleg nem voltam annyira megijedve, hogy előbb agyará meg ne nézzem. Hatalmas, vastag és több mint egy méter hosszúságú agyara volt,

de csak egy. Nem tudtam mit kezdeni vele, átadtam neki az iniciatívát. Úgy határoztam, hogy ha felém fordul, elhúzom a ravaszt. Mert a szaladástól hosszú időre elment a kedvem. Nem nekem megfelelő sport. Ha azonban az az egészséges gondolata jönne, hogy más irányba megy, akkor csak áldásomat adom rá, menjen amerre lát, vagy amerre az a fél agyara húzza . . . Elment társai után.

A Belga-Kongó északi, az Uelle-folyótól északnyugatra eső részén tanyázó rongyos, féltörpe elefántokban, azt hiszem inkább a bennszülöttek által történő sok üldözés és megsebzés miatt különösen ki van fejlődve a támadási kedv, párosulva végtelen óvatossággal. Ez a vidék nagyjából elég nyílt, füve alig ér magasabbra, mint derékig, fák elszórva nőnek rajta, kivéve a patakmenteket, melyeknek folyását három-négyszáz méter szélességben sűrű őserdő-stráf szegélyezi. Nappal az elefántok természetesen ezen keskeny őserdőben hűsölnek. Hiába mentünk azért hetekig elefánt nyomon, alig-alig történt meg, hogy még csak meg is láthattuk volna őket. Ezek az elefántok oly zajtalanul tudnak benn, az erdőben álldogálni és annyira figyelnek minden megmozdulásra, hogy alig tesz az ember nyomukat követve pár lépést a sűrű növényzetben, mely között lehetetlen volt valami zajt nem csinálni, már hallatszik jó távol az elefántok csörtetése, amint sietve hagyják el pihenésük helyét és mennek világgá. Ezeket a menekülő nyomokat azután eleinte tovább követtük és legalább 6—8 km-t kellett tovább bandukolnunk a nagy hőségben, míg odaértünk, hol a következő sűrűségben menekülésük után megállapodtak, ennek az utolérésnek is azonban az az egyedüli eredménye volt, hogy a legkisebb ágreccsenésre ismét a folytatólagos menekülés zajához volt csak szerencsénk.

Egyik napon egy bennszülött jelentette, hogy egy ilyen keskeny erdősávba benyomozott egy elefántbikát. Elhatároztuk öcsémmel, hogy ma kifogunk ezen a bikán, megállunk az erdősávon kívül egy termitadomb tetején inkább mozifelvételre, mint meglövésre berendezkedve, a bennszülötteket pedig jóelőre átküldjük az erdő másik oldalára, hogy hajtóláncba fejlődve, a túloldal felől riasszák meg az elefántot, mi pedig bízunk annak menekülési készségében és biztosra vettük, hogy az, amint az első ágroppanást meghallja, rendes szokása sze-

rint sietni fog az erdőből irányunkba kimenekülni. De nem így történt. Vártunk, vártunk, eleinte egyáltalában semmit sem hallottunk, jó negyedóra múlva pedig hol itt, hol amott egy-egy ember sikongását. Gondoltuk, hogy ez a zajongás Uellementi haj tó divat lehet és ezért türelemmel vártunk tovább. Rövid vártatva egyik ember rohan felénk az erdőből magyarázva, hogy az elefántnak semmi kedve sem előre, sem máshova menni, hanem arra a sportra adta magát, hogy ő vadászik haj tóra a sűrű erdőben és kért, hogy siessék oda, mert különben rövidesen szerencsétlenség lesz ennek a vége. Puskámat kézhez kapva szaladtam be az erdőbe a vezető bennszülött mögött, egészen megfélekedezve mozigépész öcsémről. A fák közé érve eleinte alig láttam valamit a sűrű fekete árnyékban, aztán megszokva ezt, alig haladtunk néhány percet, nagyon sűrű liánindás helyen hasravágta magát feketém és mutogatott abba az irányba, hol a látás alig pár méternyire volt lehetséges. Hamarosan észrevettem azonban én is a levelek megmozdulásából, hogy ott áll valami. Egyik hajtó eredménytelen megkergetése után az elefánt vette oda be magát újabb sportalkalomra várva. Lassanként kivettem fejének körvonalait és halántékát célbavéve a ravasz elhúzásával foglalkoztam, mikor fülem mellett éktelen berregés indult meg. A hideg majd kirázott ijedtemben, ami nem akadályozott meg azonban abban, hogy a ravaszt el is húzzam, mely lövésre az elefánt hangtalanul feldült, öcsém ugyanis utánam lopakodott egyedül, avval a csörgő mozigéppel felszerelve és alig egy pár lépésről ő hamarabb akarta az elefántot filmmel meg-meglőni, mint én puskával. Az én lövésem azonban eredményesebb volt, mert a filmfelvételtől semmi látható sem került ki. Az őserdő világitása még délben sem alkalmas fényképfelvétele.

Az Uelle-folyótól délre nincsenek ezek a nyomoronc elefántok. Itt már a rendes termetű és kiadós agyarú elefánt lakik. Ezen a vidéken is, hol már a terület legnagyobb részét eléggé összefüggő őserdő borítja, bajba kerültem egy elefánttal, mégpedig elefánthölgygel. Ennek a történetnek azonban az előzményei érdekesebbek, amennyiben megerősítik az emberben a Khismetben való hitet.

Igyekeztem öcsémmel egy jobb elefántot lövetni és ezért több napon keresztül együtt mentünk el friss, kiadós nyomot

keresni. Egy reggel ötkor elindultunk, alig virradt meg rendszeren, ráakadtunk három erős bika friss nyomára és követtük azokat füvesen, mocsáron, őserdőn keresztül. Egész nap ezeken a nyomokon voltunk egészen késő délutánig, mikor is azok egy nagy csapat elefánt friss nyomával összekeveredve elvesztek. Nyolc óra elmúlt már, mikor alaposan elfáradva sötétben elértük sátrainkat. Másnap pihenőt akartunk tartani. Sátraink körül lógéztünk, mikor egy bennszülött a nyomszélességet mutató pálcával hozzánk érkezett, elmondva, hogy nem nagyon messze ennek a nyomméretes elefántnak friss csapáját találta. Hosszú palaver után kisült, hogy ez a nyom sátrunktól lehet legalább 10 km-nyire, de tekintettel, hogy állítólagosan friss nyom volt, amellet magányos elefánt és valószínűleg jó agyaru elefánt is, felbizzattam öcsémet, hogy menjen el és próbálja meglőni, de kis kaliberű puskája helyett vigye el az én nehéz elefántpuskámat, abban mégis több a bizalom. Én nem kísértem el, egy elefántnál nem keltvén segítség, az előtte való napi séta pedig még nagyon lábaimban volt.

Esteledett, mikor öcsém hazaérve majdnem sírva mondta el vadászélményeit: a nyomhoz érve követték azt vezetőjével. Olaj pálmaerdőbe vezetett és olyan szerencséje volt, hogy ebben az aránylag ritka erdőben rövidesen utólérték az elefántot. 25—30 lépésre álldogált az tőle és öcsém becslése szerint legalább 70—80 fontos agyari voltak. Ő kinyitotta a fegyver biztosítékát, célba vette az állatot, amely kitűnően mutatta lapját, nyugodtan elhúzta a ravaszt és a puskát — nem sült el. Próbálgatta, de hiába. Ott az elefánt mellett csendesesen széjjelszedte a puskát, kistrófolta a závarzatot, nézegette, törülgette, megint összerakta, de hiába, a mérnöki tudomány nem segített, a puskát megint nem sült el. Megint nekiült másodszor is a széjjelszedésnek. Az elefánt nyugodtan állott helyén, éppen csak hogy oda nem ment segíteni a fegyvertisztításban. A második széjjelszedésnél azonban valahogyan a csövet összekocintotta az aggyal, ezt a zajt már az elefánt is meghallotta és világgá ment.

Hazaérve végighallgattuk ezt az igazán drámai történetet és nézegettük a rosszindulatú puskát. Kistrófoltuk a závarzatot és eszembe jutott, hogy megkíséreljem a mozigép olajával az elsütésnél működő rugót beolajozni. Kifogás nélkül működött.

Az egész baj az volt, hogy ebben a páratelt klímában egy alig látható rozsdafolt keletkezett ezen a rugón, amely annak szabályos működését akadályozta.

Másnap reggel elindultam öcsém nélkül, a tegnap bűnbeesett puskával elefántot keresni. A bennszülött falukat összekötő gyalogúton, melyen haladtam, rövidesen egy elefántcsapat frissen taposott nyoma vezetett át, ezért befordultunk azt követve a magas, harmattól csepegő elefántfübe. Rövidesen őserdőbe fordult be a nyom, leereszkedett egy patak medréhez és kikapaszkodott a túloldal meredekjén. A patakpart sárában könnyen meg tudtuk a nyomokat határozni, nem volt közöttük megfelelő nagyságú bikanyom, ezért a patak túlsó partján rég kitaposott váltóra találva azon folytattuk utunkat. Ezen erdőrészletből kiérve átvágtunk egy füves területen és egy másik erdőrészbbe ereszkedtünk le. Közben egy-két elefánt friss nyoma keresztezte irányunkat. Az erdőbe érve rövidesen mozgást hallottunk annak egyik nagyon sűrű részében. Hosszabb lopakodás után egy pillanatra meg is láttam valami nagy állat megmozdulását, de nem bírtam kivenni tisztán, hogy miről van szó, közelebb pedig a nagyon változó irányú szél miatt nem mertem menni. Ezért a mozgást kísérő recsegést nagyobb körben elkerülve, a másik oldalról igyekeztem puska-hordómmal közeledni az állatokhoz, ott a szél is állandóbb volt és az erdő is valamivel ritkább. Itt sem sikerült azért eredményhez jutnom, főleg azért nem, mert az állatok vonulási iránya tőlem balra elvezetett, egy magasabb dombhát irányában.

Ezekben az őserdőkben fenn a hegyhátakon a növényzet rendszerint sokkal ritkább, különösen az aljnövényzet, azonkívül és valószínűleg ugyanezen okból az elefántváltók is rendszerint az élek körül vannak. Ezért azt a csatatervet eszeltem ki, hogy egyik fegyveremet puska-hordómnál hagyva, azt mondtam neki, hogy várakozzék helyben legalább 10 percig, míg én felérek az állatok elibe vágva, a dombéltre, azután pedig menjen az állatok mögé, hogy azok a rossz szélben megérezve négerem parfümre nem emlékeztető szagát, még biztosabban irányomba jöjjenek.

Rövidesen odaértem a dombtetőre és egy vastag fához támaszkodva türelmesen vártam. Nem sok türelem kellett, megroppant közel hozzám egy gally. Odacserkésztem a roppanás irányába, sokáig semmit sem tudtam a bokrok között meg-

látni, míg hirtelen alig három-négy méterre tőlem egy szürke oszlopot vettem észre magam előtt. Lefeküdtem a földre, hogy az oszlop folytatását felfelé megláthassam: fiatal elefántbika állott benn a sűrűben, egyik lábáról a másikra lóbálta magát és paskolta magáról a legyeket nagy füleivel. Agyarai alig lehettek 20 fontnál nehezebbek, ezért, amilyen csendesen melléfeküdtem, fel is keltem onnan és mentem vissza régi helyemre, nehogy megzavarjam sziesztáját. Odaérve a mögöttem elterülő kis völgyben hallottam mozgást. Arra figyelve rövidesen egy vörös bivaly vállapját láttam meg, melybe az állat trófeájának megfigyelése nélkül, mivel ezekre az állatokra törvényes kímélet nincs, beleküldtem golyómat. Lövésemre ez a bivaly bivalynál sohasem hallott sikítással rohant el. Nem tudtam azonban ennek a történetnek folytatását figyelemmel kísérni tovább, mert lövésemre megnyílt a pokol minden fülsiketítő zajával, dübörgésével, ropogásával. Egy elefántcsorda fejvesztett zavarának közepébe kerültem bele. Egy elefánt azonban különösen szigorúan vette a dolgot. Mérges trombitálásáról és gyors közeledéséről mindjárt megvolt a véleményem, éreztem, hogy minden jó kívánsága, amit itt elmond, nekem szól. Kellemtelenül gyorsan közeledett ahhoz a helyhez, ahol állottam egy nagy fa mellett, melyre sűrű kúszónövény kapaszkodott fel. Hirtelen készen voltam tervemmel, hogy, ha meglátom az állatot, homlokon lövöm, amitől egy kis fejfájáson kívül nem sok baja lesz, de ami mindenesetre elég lesz arra, hogy a támadás folytatásának gondolatát kivejje a fejéből. Ezt a tervet végrehajtani azonban nem maradt időm. Az erdő annyira sűrű volt a támadás irányában, hogy hiába voltam készen vállhoz emelt fegyverrel, nem láttam semmit sem és az igazán hátborzongató látványt nyújtó felgömbített hátú, kiterpesztett fülű, felkunkorított orrmányú elefántot csak akkor láttam meg, mikor feje már felettem volt és nem volt célpont, ahová lőhettem volna. A mellett a látvány is csúnyább lett még egy fokkal, mert hozzám érve kieresztette orrmányát és annak útiránya nagyon a nyakam irányába igazodott. Balra a kúszónövény miatt nem térhettem ki ennek a mozdulatnak ellensúlyozására és ezért jobbra előreugrottam az elefánt mellé, kapásból fültöve irányába sütve el puskámat. Nem tudnám esküvel megerősíteni az események láncolatát, illetőleg azt nem, hogy orrmányától

elkapva sütöttem-e el puskámat, vagy egy pillanattal előbb, csak az az egy biztos, hogy az elsütés is megvolt és az orrmány sem hiányzott. Elkapott valahol a vállam körül és odébb lódított. A lódítás elég alapos volt, nagyon sokáig repültem a fák és bokrok között, nincs az a császármadár, amelyik simábban elsiklott volna köztük röptében, végre egy bokor tövében kikötöttem. A puskám velem csinálta az egész légiutazást. Nem mondom, hogy különösen üdén éreztem magamat, de arra is hamarosan rájöttem, hogy néhány folytonossági hiánytól eltekintve, különösebb bajom nincs. Visszamentem ezért, hogy megnézzem a csatateret, főleg azért, mert repülésem kezdetén mintha úgy tűnt volna fel nekem, hogy az elefánt nekibotlik a fatörzsnek, amely mellett állottam. Először is odaérve azt állapítottam meg, amit különben már akkor nagy lábujjam sajgása és eltörött körme jelzett is, hogy az elefánt elég udvariatlan volt lábamra lépni. A fának csakugyan nekiesett fejével, onnan tovább botlott dombon lefelé és egészen a közelben ott feküdt kimúlva. Elég szerencsém volt igazán vaktában odadobott lövésemmel, öreg matróna volt. Egy távoli fa koronájából füttyögető puskahordómnak, miután megbiztattam, hogy a vihar elmúlt és lecsábítottam biztos páholyából, azt mondtam, hogy csak riasztólövést tettem az elefántokra, mert olyan belga hivatalnok nincs, akinek be lehetne magyarázni, hogy néha megtörténhetik, hogy az ember kénytelen önvédelemből löni elefántot, az agyarak pedig természetesen nagyon kicsinyek voltak ahhoz, hogy kívántam volna őket engedély alapján megtartani. Az első lövésemmel meglőtt állítólagos vörös bivalyszintén elefánt volt, gyenge darab, amelyik vörös mocsaras iszapban végezte reggeli toalettjét. Mélyen alattam állott, ezért látszott olyan kicsinynek. És mostan jön a Khismet históriája: hogy mi lett volna ezekkel az elefántokkal, ha nem öcsémnek mond előttevaló nap csütörtököt a puska, hanem nekem.

XVI.

Tigrist kell lőni — Utazás Indo-Kínába — Singapore — Saigon — Vámkezelési bajok — Suoi-Kietbe — Francia «vadászok» — Indiai bivaly — Házi bivaly, mint csalétek — Leskunyhó és spanyolfal — Krokodil-fogás — Az első tigris — Állatsereglet a dögnel — Meglett a második is.

Nem általánosítok, azt sem követelem mindenkitől, hogy zoológus legyen, de ahányszor hazaértem egy-egy afrikai kirándulás után, pedig hál' Istennek már elég sokszor tértem haza, mindig akadt egynéhány érdeklődő barátaim közül, aki pontosan megérdezte, hogy: — «hát tigrist lőttél-e?»

Nagyon unalmasnak gondoltam, hogy ezeknek állandóan újra zoológiái előadást tartsak, hogy Afrikában tigris nem lakik, ezért, hogy ettől a fáradságtól megkíméljem magamat, gondoltam, hogy elmegyek valahová tigrist lőni, evvel aztán udvariasabban kitérhetek a kérdéseknek legközelebbi afrikai kirándulásom után, mondván, hogy: — No, lőttem kettőt, ennyi és ennyi év előtt Indo-Kínában.» így jutottam el 1934-ben Indo-Kínába gróf Seilem Antal útbaigazításával, ki előttevaló évben járt ugyanezen a vidéken.

Ennek az utazásnak nagyon sok előnye van. Egyik nagy előnye, hogy utasok szempontjából India és Ceylon, továbbá Singapore érintése miatt sokkal fontosabb vonal lévén személyszállítás szempontjából Kelet-Afrikánál, ott sokkal jobb hajók közlekednek. A leggyorsabbak, melyek Suezről Bombayig meg sem állnak sehol sem, az olasz Lloyd Triestino hajói. Ezek 20,000 tonna körüli és 20 csomó sebességű kényelmes hajók, melyeken az étkezés is minden követelménynek megfelel. Egy rosszabb rajtuk, mint az afrikai hajókon, az a közönség. Ebben az irányban kevés sportsman utazik, az utasok legnagyobb része ültetvényes, üzletember, vagy hivatalnok, a szép nem képviselői pedig (ezt a kifejezést túl merészen használva) azt

a vádló gondolatot termelték ki bennem, hogy Mussolini Olaszországból vénasszonyokkal exportot üz. Hogy aztán ezeket hova tudja elhelyezni, ennyire már a fantáziám nem terjedt.

Ha jól emlékszem, Bombay és Ceylon érintésével 15 napig tartott az út Singaporeig. Itt megszűnik a világ, mert az olasz hajó tovább megy Shanghaiba, a francia Indo-Kínába pedig csak francia hajó közlekedik, így két napi várakozásra voltam kárhoztatva Singaporeban, amely két naptól azután öt lett, mert a magas tenger miatt a kisebb francia hajó nem tudott befutni a közbeeső kisebb kikötőkbe. De nem bántam meg az öt napi tartózkodást. Singapore, a Távolvelet nagyon megerősített kapuja, rendkívül érdekes város maláji és kínai lakosságával. Sok minden megkapó szépet és érdekeset láttam ott, sok kedves estét töltöttem az ottani angolok társaságában, de legjobban megkapott egy kínai vénasszonynak a temetése, amely pávatollakkal, az illető portraitjával, koszorúkkal, virágokkal feldíszített több teherautó közreműködésével nem nélkülözött egy negyedik vagy ötödik autóra csoportosított zenekart sem a gyászdalok elmuzsikálása céljából. Mikor én találkoztam a gyászmenettel, a rezesbanda éppen a «it's a long way to Tipperary»-t húzta könnyfakasztó szomorúsággal.

Singapore-on meglátszik, hogy e várost angolok építették. A keleti stílus betartása mellett épült monumentális épületek szépen befásított terektől megszakítva, nagy áruházak és természetesen itt is ott is sport terek, melyen footballt, golfot, teniszt játszanak, a mellett nagyon kényelmes szállodák jellemzik az európai városrészt. Az ottani katonaság nagyobb részét indus csapatokból áll, természetesen angol tisztek parancsnoksága alatt, míg a rendőrök malájok. Ezeknél a közlekedési rendőröknel — hiszen Singapore-ban az autóforgalom jóval sűrűbb, mint Budapesten, — egy nagyon célszerű találmányt láttam: a maláji ugyanis talán a földteke leglustább emberfaja, ami valószínűleg nem kivétel a maláji rendőrnél sem. Ezért, hogy ne kellessen neki a közlekedési irány változtatásával úgy svéd-tornáznai és karjaival kapálóznai, mint a budapesti rendőrnek, minden közlekedési rendőr hátára egy kb. másfél méter hosszú, íhérrre-feketére festett deszka van kötve. így csak félfordulást kell neki csinálni és a deszka a karok pótlására mutatja a változott irányt.

Az európai városrészhez közvetlenül csatlakozik a kínai. Ez bonyolítja le Singapore detail-kereskedelmét. Ezen megint túl, már a tengerbe, fából összetákolt cölöpépítményekre, vízbe építve van a maláj-falu. Itt éldegélnek, nem dolgozva a világon semmit, boldogan ezek a jó kinézésű, csinos öslakosok. Egyetlen foglalkozásuk a halászat és kis csónakjaikon a befutó személyszállítóhajóknak fogadása, mikor is egy vízbe dobott pénzdarab után tömegesen buknak le, soha el nem hibázva annak megtalálását. Természetesen gyakran megtörténik, hogy valamelyikük a kikötőben nyüzsgő cápák fogai közé kerül, ami azonban a legkevésbé sem zavarja a többit, nyugodtan folytatják tovább iparukat.

Elöttem pár héttel egy amerikai utas hajójáról dobálta be a pénzdarabokat ezeknek a bűvároknak. Közben egyik ilyen maláji fiút elkapta és megölte egy cápa. Ez annyira kihozta a sodrából az amerikaiit, hogy otthagyta hajóját, félbeszakította az útját, megesküdvén magának, hogy addig el nem hagyja Singapore kikötőjét, míg ezt a gyilkos cápát meg nem fogja. A dráma helye körül mindenféle cselrel felszerelve horgászott ellenségére, míg a negyedik, vagy ötödik napon csakugyan sikerült neki azt megfogni. Hogy ugyanaz a cápa volt-e, természetesen az több, mint kétséges. Ő mindenesetre meg volt győződve, hogy az volt. Elutazhatott. A hit boldogít.

Singapore szigetét különben kb. 120 éve az angolok, ha jól emlékszem, 300,000 fontért vásárolták Lahore szultánjától, kinek, illetőleg a most élő szultánnak palotája a szigettel szemben áll. Ennek felesége, illetőleg valószínűleg feleségeinek egyike, skót leány. Palotája különben rendkívül hosszú, de egyáltalában nem szép és minden stílust nélkülöző egyemeletes ház.

Ottlétemkor feltűnő volt az ottan élő angolok között a nagy izgatottság Singapore biztonságát illetőleg. Az bizonyos, hogy a kikötő tele volt hadihajókkal, a légiflotta rendkívül erős és az utcákon is lépten-nyomon katonákba botlott bele az ember. Az igaz, hogy Singapore fekvésénél fogva a távol kelet kapuja. Európából, ha a malaccai szoros el volna zárva, úgy nagyon nagy kerülőt kellene tenni a távol kelet elérésére. Kézenfekvő, hogy e távol keleti hatalomnak, vagy, hogy ne kerüljessük a forró kását: Japánnak, nagyon kellemes volna, hogy ha e kapu kulcsa az ő zsebében volna. Az is valószínű, hogyha Japán

Tanganyikában sár, Kitui-ban homok

Campünk az elefántvidéken.

Mandzsúria vagy hasonló hideg klímájú vidék felé való terjeszkedés helyett lakosságának évente kb. egy millióval való szaporodása miatt kényszerítették neki jobban megfelelő klímájú vidék felé terjeszkedni, ez a vidék Holland-India lenne. Ez termékeny is, aránylag elég közel is fekszik Japánhoz és ami a fő — legkönnyebben elvehető.

Mint előbb említettem, két napig kellett volna Singaporeban várnom a «Chantilly»-ra, hogy avval tovább utazzam Saigonba, de öt nap lett belőle, annyi volt ennek a kis, 5000 tonna körüli francia hajónak a késése a magas tenger miatt. Madrasban, nem lévén rendes kikötő, 48 óráig nem bírta a hullámverés miatt áruit kirakni. Végre mégis csak befutott. Utunk északnak eleinte elég sima volt, azután mi is megkaptuk a magas tengert, amely ezen a kis hajón sokkal jobban kifejezésre jutott, mint a nagy olaszon, mellyel Singaporeig jöttem. A kapitány már előzetesen tudott érkezésemről, rendkívül szívélyes volt és két nagy luxuskabint bocsájtott rendelkezésemre. Eltekintve a kellemesen nagy férőhelytől, ez ebben a magas tengerben inkább baj volt, mert egyik éjjelen hol ebben, hol abban a kabinban vágódott ki az ajtó, csapódott ki az ablak, vagy nézett be egy hullám nyitott ablakomon. Az étkezés oly jó volt, amilyent még soha személyszállító hajón nem kaptam.

Végre megérkeztünk a Saigon-folyó torkolatához és ott feküdtünk kb. öt órát, hogy megvárjuk a dagályt, hogy annak segítségével felmehessünk hajónkkal a 60 km-nyire fel a folyón fekvő ugyanazon nevű városhoz.

Saigon egészen új és teljesen francia város, akárcsak Paris valami külső városrészében volna az ember. Ez természetesen az utcákra és az épületekre vonatkozik, az élet maga a keleté. A város nem nagy területen fekszik, ennélfogva közlekedésre nagyon ritkán van automobilra szükség, az ottani távolságnak sokkal jobban megfelel természetesen a benzinfogyasztás mellőzése miatt is, a maláji emberektől húzott rikshaw. Ezek a maláji rikshaw-boyok eddigi tapasztalatom szerint a leggyorsabb igavonó-állatok, sokkal szaporábban haladnak, mint a mi régi budapesti konflisunk. Nem hiszem, az árak után következtetve, hogy szegények evvel a foglalkozásukkal vagyont alapítanak és állítólag egy rikshaw-boy nagyon rövidéletű, mindegyik 5—6 éven belül elpusztul szívbajban.

Ideutazásom előtt figyelmeztetett egy angol barátom, hogy nagyon vigyázzak a puskák behozatala miatt, ő is akart egy ízben Indo- Kínában vadászni és nem volt képes fegyvereit három hétig a vámból kikapni, úgyhogy három hét után türelmét veszítve dolga végezetlenül folytatta útját valami más vidékre. Ha még egyszer e vidékre mennék, én is másképpen intézném el ezt a vámkérdést, ottani emberemnek előre megírva — még pedig legalább hetekkel előbb — fegyveremnek kaliberét és számát, hogy megérkeztemkor ez a súlyos vámkérdés simán lebonyolódjék. Én ugyan nem jártam úgy, mint angolom, de mégis protekció és szorgalmas utánjárásom dacára, négy napig tartott, míg fegyvereimet kikaphattam. Pedig nem nagyon tudom magamnak megmagyarázni az ottani kormány nagy óvatosságát, mivel vadászati törvény nincs, vagy legalább is csak valami rejtett fiókban van, mindenki szabadon vadászhatik engedély nélkül, viszont a saigoni fegyverkereskedésekben mindenféle kaliberű és gyártmányú vadászfegyver szabadon és engedély nélkül vásárolható. Akkor mi értelme lehet annak, hogy így megnehezítik a bevittet?

A hotel, melyben laktam, eléri akármelyik jó európai szálloda nivóját, a konyhája pedig egyenrangú bármelyik jó párisiével. Az árak elég borsosak. Ezen a vidéken az indo-kínai dollár a pénzegység, amely kb. megegyezik értékben a singaporeban dívó Straights-dollárral; nyolc dollárt ér egy angol font. Ottlétemkor azonban tartották ennek az indo-kínai dollárnak értékét, amely 10 fr.-ban volt rögzítve. Ennél a rögzítésnél a saigoni kínaiak hamar megtalálták a hasznot; átutaztak Shahaiba, ahol ugyanezt a dollárt 6 fr.-ért vásárolták össze, Saigonban tízzel értékesítve azt.

Saigontól alig 2 km.-nyire Cholon kínai város fekszik. Ez tisztán és kizárólagosan kínai. Nagyon érdekes, kb. 60,000 lakosú város, sok kanálisával, melyek tele vannak kínai kis hajókkal, melyeken az egész család lakik, szűk kínai utcákkal, pagodákkal és nagy rizshántoló gyárakkal. Az indo-kínai kereskedelem oroszlánrésze kínaiak kezében van, ezek az emberek saját magukra semmit sem költenek, minden keresményüket újra befektethetik üzletükbe, ezenkívül sokkal szorgalmasabbak és munkabíróbbak is, mint a trópusba leszármazott és a klíma által ellustult európai, így aztán lassan az egész keres-

kedelem az ő kezükbe összpontosul. Saigonban természetesen sok európai áru, főleg francia kapható, annyira főleg francia, hogy pl. a trópusi vadászathoz nélkülözhetetlen whiskyt egy borkereskedésben sem tudtam megkapni, mindig csak francia borokat ajánlgattak. Egy nagy kínai kereskedésben is kérdezősködtem ezirányban, a válasz ott is tagadó volt. Közben valami mást nézegettem az üzletben és végre észrevettem, hogy a pult mögötti kínai tudja Isten már mióta integet nekem a szemével. Nem voltam megszokva ezekhez a keskenyre szabott szemekhez, tiszta véletlen, hogy megláttam kacsintgatását, amely engem egy hátsó szoba felé csábított. Ott aztán volt whisky annyi, hogy fürödni lehetett volna benne.

Feltűnő volt Saigonban a sok cseháru. Táborigyát kellett vásárolnom, elmentem egy nagy áruházba, csak egyfajta tudtak mutatni, melyen ott virított a «made in Checho Slovákia». Természetesen nem vettem meg. Még két helyen kerestem, mindkét helyen ugyanezen vörös posztó volt az ágy fájára beégetve. Elhatároztam, hogy megleszek én ágy nélkül is, legalább közelebb kapnak a bolhák.

Végre összevásároltunk élelmet, mindent és beülhettünk holminkkal agyonzsúfolt autónkba Defosse-szal, ottani fehér vadászommal, hogy elmenjünk már Annámban, Saigontól kb. 200 km-nyire északra fekvő hazájába Suoi-Kietbe. Ez a fiatal vadászom ú. n. fehér vadász. Apja a francia koloniális hadseregben szolgált őrmester, ki már több mint 30 éve Indo-Kínában van, anyja annamita asszony. Hogy az anyja annamita, az meglátszott rajta, fájának tipikus egyede volt ez a 20 év körüli fiú, a francia őrmestert sehohsem tudtam rajta megtalálni. Lehet, hogy egy kis error in persona esete forgott fenn. Nővére a legszebb annamita leány volt, kit arrafelé láttam, pedig avval elég sok van mondva. Nem magastermetű, de igen jónövésű és széparcú faj lévén ez, kiket fehér selyemnadrágú és színes, oldalt felvágott, térdig érő kabátú viselete még szebbé tesz. Az öreg őrmester nagyon jóképű, kékszemű hórihorgas francia volt. Suoi-Kietbe érkezünkkel oda volt már egy hónapja egy amerikaival vadászni, vadászeredményük mindenesetre elég sovány volt eddig, összesen egy, természetesen agyar nélküli elefánttehenet lőttek.

Ez a hosszúnevű Suoi-Kiet nevezetű község áll vagy három

házból, az északra vivő vasúti vonal mentén fekszik, sűrű erdő közepén, mely franciám házáig leér és még vasúti állomása is van.

Utunk Saigontól, miután két nagyon széles folyón rendes hídon átkeltünk, európai szemmel nézve is kitűnő úton eleinte teljesen sík, erdőt nélkülöző vidéken haladt, mely vidék gyakori falvaival nagyon lakottnak látszott és népességének úgy látszik kizárólagos foglalkozása az intenzív rizs- és cukornád-termesztés. Kb. 80 km. után gyengén dombos vidék következett, melyet legalább 100 km szélességben — mélységét nem tudom — gumifa ültetvény borított. Egészen fiatal ültetvény alig volt ezek között, a fák nagyon szép sorokban, a föld jól ápolva, de feltűnt nekem, hogy hosszú vonalakon a fák egyáltalában nem voltak megvágva, nem gyűjtötték ezekből a gumi előállításához szükséges tejet. Úgy látszik, hogy a gumi mostani alacsony áránál nem volt már jövedelmező ezen tej gyűjtése és az ültetvény rendes megdolgozása. Később hallottam, hogy a befektetési tőke $\frac{7}{10}$ áráért számos ültetvényt meg lehetne vásárolni. Nem is rossz befektetés, ha valakinek van pénze arra, hogy jövedelemre ne számíton, míg az árak fel nem mennek, mert a gumifát, ha nedvét le nem csapolják, megmunkálni nem kell és így kiadás nincs rá.

Végre kikerültünk a megművelt területekről és sűrű, de alacsony növésű őserdőbe értünk. Majd elhagyva a jó utat, még vagy 30 kilométert haladtunk egy elég rossz és keskeny erdei úton, számos nagyon ropogó és bizalmat egyáltalában nem keltő hídon kelvén át közben. Az éjjelt Defosse palotájában töltöttem, az öregnek az ágyában, mert ez a palota, falai bambusból, teteje pedig pálmalevelekből építve csak egy nagy szobából állott, melyben spanyolfallal egy-egy családtagnak vacka volt kihásítva. Ez tulajdonképpen nyitott mása volt a háború alatt látott orosz szobáknak, amelyeknek fele kemencéből állott, mely kemencének tetején az egész família egymáson feküdt. (Amennyire férőhely volt, egymás mellett.)

Saigonban egy kis szürke mént is vásároltam magamnak, kb. 400 pengőért, amely még aznap vonaton megérkezett kiindulási pontunkra. Reggel először a két ökörtől vont taligánkat összes holminkkal megpakkolva eresztettük útnak és pár órával utána mi is elindultunk utánuk lóháton a fiatal Defosse-

szál. Utunk enyhén dombos területen állandóan erdő között vezetett, mely erdő távolról sem volt olyan sűrű, mint az afrikai őserdő, rendszeren 30—40 méternyire be lehetett abba látni. Jobbunkon végig az Annami magas erdőborította hegyek kísérték. Később még ritkább és alacsonyabb, száraz talajon fekvő erdőbe fordultunk be délnyugati irányba, útközben két muntjakot (őz nagyságú, agyaras szarvas-félét, mely ugató hangot hallat) és többízben pávákat láttunk. Öt-hat órai lovaglás után egy kis, erdő közepén fekvő moi faluba értünk és aznapra az ottani menedékházban maradtunk, hogy az útközben visszamaradt ökrös taligánkat bevárjuk. Ennek a falunak épületei magas cölöpökön állanak, földszint tehát nincs, csak első emelet, azt hiszem, hogy ennek oka a tigris előforduló látogatásának szól. A lakosok a nap déli óráiban azonban lehurcolkodnak erről a bambusnádból épített emeletről és lenn üldögelnek a földön az épület árnyékában.

A moiok az annamitáknak csak távoli rokonai, egyúttal ezen francia gyarmat legvadabb bennszülöttei. Sok száz négyzetkilométer moiok által lakott hegyes erdő-vidék fekszik ebben a kolóniában, melybe fehér ember még nem tette be a lábát. Egy-egy kísérletezőt egyszerűen agyonütöttek. Tulajdonképpen igazuk is volt, minek ambicionálja valaki pont a moiok meglátogatását. A sok látogatásnak még az volna a következménye, hogy ezek is valami kommunista képviselőt küldenének a francia parlamentbe. Különben arcra ezek nem olyan megnyernek, mint az annamiták, több bennök a mongol típus, amellet nagyon alacsony termetűek, nagyon tömzsik, vállasak és izmosak. Hosszú sima fekete hajukat (értem a férfiakat) hátul kontyba kötik. Asszonyaiknál divatban van a betelrágás, és ettől az a kis csinosság is, ami volna rajtuk, elvész fekete fogaik miatt. Nyitott szájuk olyan, hogy akár az aggteleki cseppkőbarlangba nézne be az ember.

Másnap kikerültünk az erdő-vidékből, az Annami hegyek északnak eltávolodtak útirányunktól, meredek hegyoldalak keskeny völgyet alkottak, melyből déli, majd nyugati irányban kanyarodott ki a Lagna folyó, melynek lapályait kerestük fel, mint vadászterületünket. Mögöttünk az erdő, délnek és nyugatnak vége-láthatatlan sík terület, északra hegyek. Kb. 20 kilométert haladhattunk nyugati irányban, embermagas-

ságnál valamivel magasabb fűtől szegélyezett gyalogúton, míg a Lagna partjához értünk, ahol a parti erdő lombos fái alatt ütöttük fel táborhelyünket.

A francia vadásztörvény nem létezése súlyos csapás e kolónia vadjaira. Automobillal jól járható utak közelében ne is keressen az ember golyóra érdemes vadat. A francia nemzetnek általában úgyis nagyon kevés vadászati érzéke van és ezek a Saigonban lakó weekend-vadgyilkosok az utak közelében kipusztítottak mindent, ami mozog. Szombaton kirobognak nagy távolságokra autóikkal és hármásával, négyesével összeállva bebolyongják az úttól bejárható vidéket és ha valami vadra találnak, addig ismételnék bele, amíg mozog. Hogy aztán ez nőstény-e, borjas állat-e, vagy valami lövésre érdemes, az egészen mindegy. Amellett, legalább is egy része jó, megbízható puskás is lehet. Elöttem pár héttel Defosse-szal volt kinn egy ily francia egy hétre és nem kevesebbet, mint egy bantenget és tíz lépésről két tigrist hibázott. Elég derekas teljesítmény! Ez előtt egy másik volt velem, ki földreépített bomájából lesett napvilág mellett egy kitett dögnél, tigrisre. Ez az illető már eredményesebben dolgozott, mivel a dögre jövő tigrist 10 lépésről megsebezte, csak nem volt egészen szerencsés az eset, mert a tigris valahogy észrevette, hogy honnan jött a lövés és nekiugorva a bomának 1—2 pofonnal darabokra szakította azt a franciával együtt.

Ezeknél a nimródoknál még veszélyesebb egy másik válfaj, és ez a faj több tagból is áll a nappal vadászoknál: ezek az éjjel ökörtafigáról vadászó reflektorosok. Lekocsikázzák az erdőt és ahol fejükre erősített lámpájuk két világítószemmel találja magát szemközt, abba meggondolás nélkül belelőnek, így történt, hogy egy esetben a szemek közé való lövés sikerrel járván, a szerencsés vadász odaérve egy moi bennszülöttet talált terítéken.

Ha az ember annyira eltávozik ezektől a közlekedési vonalaktól, mint ahogy mi tettük, ide már nem ér el ezeknek a koca-vadászoknak a keze és bár sohasem vadásztam Indiában, merem állítani, hogy sokkal vaddúsabb területet talál, mint ott. Ha talán számra nem is dúsabb mint állatfajban, mindenestre azokat a különböző fajokat, melyeket Indiában csak a vadásztanya sok száz kilométerre való arrább helyzetével

lehet mind terítékre kapni, itt az ember ugyanazon vadászterületen találja meg. Ennek a mi Lagna folyó melletti campünknek helyétől elérhető volt, természetesen kellő szerencsével a tigris, a párdúc, az elefánt, a gaur, a banteng, a sambar, még másik két faj szarvas, a vaddisznó, a vízi bivaly, és a kis medve. Vízi vadról, páváról és a kis jungle-tyúkról nem is beszélve.

Campünkhöz érve és azt hat darab moi kísérőnkkel felállítva, kik között természetesen a legpiszkosabb disznó a főzni nem tudó szakács volt, szomorúan konstatáltuk, hogy bizony ezen a vidéken a fű, bár már elég száraz ahhoz, még egyáltalában nincs felégetve. Ezért több heti vándorlásunk alatt vadkeresés közben főmunkánk abból állott, hogy amennyit csak lehet, gyűjtogassunk. Ezen vidék füve közel sincs olyan magas, mint az afrikai elefántfű, de gyalog ember nem láthat ki belőle. Lóháton kb. olyan magasán van az ember benne, hogy mondjuk egy álló bivaly fejét meglátja. Ez a fűtenger közben-közben egy-egy mocsárral és 7—800 hold nagyságú őserdő-parcellákkal van megszakítva elég sűrűen. Az őserdő-terület úgy aránylik a füveshez, mint egy a kettőhöz.

Visszatérve szakácsunkra, első nap már figyeltem sátramból és azon lélekemelő látványban gyönyörködhettem, hogy belenézett egyik főzőedényünkbe és nem tudom, hogy tetszésének, vagy nemtetszésének akart-e kifejezést adni, de mindenestre egy nagyon tartalmasat köpött abba és avval átadta egy másik moi-nak. Ezt azonnal tudomására hoztam Defosse-nak, ki avval vigasztalt engem, hogy ezek az emberek nagyon érzékenyek és ilyenkor nagyon köpősek. Nagy rábeszélésemre aztán mégis sikerült Defosse-t rávennem arra, hogy magyarázza meg az atyafinak, hogy árthat a francia nemzet presztízsenek, vagy az indo-kinai idegenforgalomnak, vagy tudja az ördög minek, ha a szakács direkt a főzőedénybe köp. Ha már nem tud köpési mániájának korlátot szabni, legalább próbálja ezen túl a főzőedényt elhibázni!

Tulajdonképpen a vízi bivaly volt az, amelynek elejtésére e vidéken leginkább súlyt helyeztem. Ez az állat kipusztuló félben van e vidéken, amellett állítólag elég szívesen támad is, tehát elejtése nagyon kívánatos volt. Bár, ha csak arról lett volna szó, hogy kitömött feje falamon lógjon, ez a vadászat

éppen olyan könnyen elintézhető lett volna benn a bennszülött faluban is, mert alig van különbség a bennszülöttek háziállatbivalya és a vadonban élő bivaly között: mindegyik egyformán fekete, mindegyik térdtől lefelé piszkos fehér, a különbség talán egyedül az, hogy a vadonban élő testben erősebb.

Úgy emlékszem, mindjárt második napon láttam bivalyt. Lóháton haladtunk a magas fűben. Ezen füvesekben nagy távolságra egymástól áll egy-egy magános fa. Ezekre mindig felküldtük valamelyik majomba oltott bennszülött kísérőnket és több fa eredménytelen megmászása után végre egyikről jelezte az ember, hogy lát egy magános bivalyt. Lovainkról leszállva, a fán levő ember irány jelző integetését követve, rövidesen megközelítettünk egy kis, magas fűtől övezett pocsolyát, melyből magános bivaly-bika ugrott ki. Gyermekjáték lett volna meglőni, alig volt 20 lépésre, de kicsinynek láttam azt, ami a fején feketéllett és nem tettem lövést. Nem nagyon jó hatással volt ez tarka franciámra, sehogy sem fért a fejébe, hogy hogyan lehet az, hogy ott, ahol mindennek legyilkolása az ember tettségére van bízva, valaki egy bivalyt lövetlenül hagyjon. Ezen a napon meglepetésszerűen még egy ilyen magános bivaly ugrott fel előttünk, melynek szarvai már sokkal erősebbek voltak. Ezt már meglőttem volna, igyekeztem is minél gyorsabban lekerülni lovamról, de bármily gyorsan is voltam lövésre készen, bivalyom lefőzött gyorsaságban: egy pillanat alatt benn volt a magas fűben és sohasem láttam többet.

Érdekes ezeknél a bivalyoknál, hogy, dacára annak, hogy egyik és másik legelő- és fürdőterületük között fekszenek a síkságon lévő őserdő-parcellák, soha erdőn keresztül nem mennek, és vagy körülkerülik azt, vagy olyan helyen mennek át rajta, hol az erdő teljesen elkeskenyedik és összefüggését csak néhány fa jelzi. Soha erdőben bivalynyomot nem találtam, és ebben az észleletemben Defosse is megerősített.

Bajom volt szürkémmel, Defosse valami rosszul szabott mexikói nyerget rakott rá, melynek kápájába nem fért bele a ló maija, én pedig későn vettem ezt észre és szegény állat gennyes marnyomást kapott, melyet csak kb. 10 nap múlva tudtam neki felválni. így további cserkészeteim gyalog folytatódtak. Hajnalban átcsónakáztunk a folyón, néha pedig sok kilométert le, vagy felcsónakáztunk rajta és túlpartján folytat-

tük utunkat nyomot keresve. Bivalynyomot többször találtunk, egyszer egy magános bikát eléggé meg is közelítettünk, de a magas fűben sem meghatározni, sem lövés szempontjából elég tisztán látni nem tudtam. Egy nap ugyane vidéken ugyanilyen friss magános nyomot találtunk. A terep ismét rossz volt, ismét magas, csak félig megégett fű, amely elég alkalmas arra, hogy a vad az embert elég messziről meglássa, vagy meghallja, de nem elég ritka ahhoz, hogy nagyobb távolságra löni lehessen. Ebben az esetben szerencsém volt, mert éppen egy mocsaras, vizes, rövid fűvű tisztásra bukkantunk ki, mikor a közepesnél valamivel gyengébb bika annak túlsó szélén váltott át. A távolság elég nagy volt, kétszáz lépésen felül, de nem sok időm maradt a gondolkodásra, kezemet a francia hátára támasztva odalöttem. Hallottam tisztán golyóm puffanását, mire gyorsan utána küldtem második lövésemet is. A bivaly eltűnt a magas fűben, mikor pedig a mocsár megkerülésével a rálövés helyéhez értünk, azonnal vérre akadtunk, melyet követve alig 20 lépésre ott feküdt.

Expedíciómnak ez a része sikeresen el lévén végezve, át-helyeztük működésünket a tigris-üzlet lefolytatására. Miután a meglőtt bivaly nyakbőrét fejével kitömés céljából táborunkba szállítottuk, másnap a bivalytestet közepén kettévágtuk és ökörtalyigánkkal ezt a két részt két különböző erdőbe szállítottuk, az egyiket innen, a másikat túl a folyón, csaléteknek a tigris számára, avval a tervvel, hogy ha a tigris ezekből bevacsorázna, ugyanazon a helyen agyonlőjjünk neki még egy házibivalyt, melyekből két ilyen szegény halálraitélt legelgett táborunk körül. Ügy emlékszem, hogy négy fontért vettem darabját, egyik alig tudott már járni az öregségtől, a másik vak volt. Igen egykorúak lehettek velem.

Másnap reggel lefelé csónakáztunk a folyón, kb. öt kilométer után ki akartunk szállni és onnan a síkságon keresztül elmenni egy, a hegyek lábánál fekvő őserdőbe gaurt keresni. Hajnalban két-két bennszülöttet küldtünk el a két erdőbe, hogy nézzék meg a bivalyhelyeket, nem látogatta-e meg a tigris, avval az utasítással, hogy, ha eredmény volna, jöjjenek ki a folyó partjára és állítsák meg lefelé úszó csónakunkat. Az egyik erdő már táborunknál kezdődött, a mi partunkon és a hely, hová a dögöt kihelyeztük, alig volt 3 kilométerre sátrainkhoz.

Mikor csónakunkkal ennek magasságába értünk, ott állott a két ember a parton. Ezek jelezték, hogy éjjel a tigris a dögön járt, sőt azt el is vitte magával. Csónakunkat partra húzva elmentünk a döghelyhez, és csakugyan a fű le volt taposva és a félbivaly eltűnt. Követtük legalább 300 lépésen keresztül az erdön a tigris eltávozó nyomát, illetőleg nem a tigrisnyomot, hanem a kapart vonalat, melyet a bivaly dög földre lógó lába hasított a földben. Itt egy alig 15 méter széles folyóághoz értünk, melyen a tigris a döggel szájában átúszott, hogy azt a szembenlevő szigeten még vagy 200 lépést tovább cipelje a sűrű elfántfűben, melyben aztán rá is akadtunk a csalétekre. Jókorá darab hús hiányzott belőle, melyet a tigris az éjjel elfogyasztott (valószínűleg most is ott feküdt valahol annak a közelében), de volt még legalább 200 kg-nyi az, ami előttünk feküdt, ami eléggé dicséri a tigris nyakizmainak erősségét. Rateng-kötelet erősítettünk az exbivaly lábához és visszahúztuk azt azon a nyomon, amelyen jöttünk — természetesen a vizén át csónakunkat véve igénybe — az eredeti döghelyre. Ezután egyik emberünket visszaküldtük a táborba, hogy erre a célra vásárolt bivalyaink egyikét hozza oda, a másikat pedig elküldtük túl és lejebb a vizén fekvő másik erdönkbe a kitett bivaly másik feléhez, hogy ott nem járt-e tigris.

Közben, illetőleg kisvártatva megjött az élő bivaly, fához kötöttük annak fejét és miután nem nagy élvezetet tudok találni ilyen szegény állatok kivégzésében, Defosse-szal agyonlövettem. Céllövészete elég gyenge előadás volt, csak a második lövés után és még akkor is csak hosszabb tánca elvégeztével múlt ki szegény pára. Erre fejét és egyik lábát is még erősebben a fához kötöttük, hogy a tigris el ne cipelje és az előbbeni, vadbivaly-maradékot is odahúztuk a friss dög mellé. Ennek elvégeztével hozzáláltunk a boma megépítéséhez. Embereinket széjj elküldtük az erdőben cca $\frac{1}{2}$ méter magas és 3—4 cm átmérőjű dorongok kivágására. Ezek kellő számban összegyűlvén, nekiálltak rateng-köteleket gyártani. Ez a rateng egy pálmászerű kuszónövény indája, melynek héja annyira erős, hogy az megsodorva, bár kisujnyi vastagságot sem ér el, lehet mondani, hogy teljesen elszakíthatatlan. Pl. az előbb meglőtt bivaly egy ilyen vékony kis rateng-kötéllal volt a fához kötve, amely rángatása, vergődése dacára meg sem mozdult. A kötelek ké-

szén lévén, embereink ismét eltávoztak, hogy egy nagy boglyára való zöldlombos ágat és majdnem ugyanannyi elefántfüvet gyűjtsenek össze.

Az anyag összegyűlvén, a döghez félszéllel alig 10 méternyire egy vastag törzsű fa tövében hozzáfűzhetünk a boma-építéshez: először is egy kis pad épült négy földbevert cölöpre nekitámaszkodva a fa törzsének, hogy legyen az embernek a hosszú várakozás alatt mihez támasztania a hátát. Erinek bevégeztével alig másfélméteres félkörben (a körnek a dög-től távolabb eső vége kétoldalt a fatörzshöz támaszkodván) 30—40 cm távolságra földbe erősítették az előbb említett dorongokat, melyeket ismét vízszintes, rateng-kötéllal összekötött rudakkal három sorban megrögzítettek. Így elkészülvén a leshely váza, majdnem légmentesen elefántfüvel burkolták kívülről, egyik oldalon, a fatörzs mellett, ugyanilyen szereléssel kis, kívülről zárható ajtó volt a kerítéshez applikálva.

Ezekután kezdődött a művészi munka. Először beültem az ülésre és próbálgattam, hogy ülve kb. milyen magasságban lehet a puskacső, ha egy, a dög körül álló képzeletbeli tigrisre célozok. Ezt a magasságot megjelöltük és a jelzett magasságban egy arasznyi hosszú és tenyéryi magas nyílást vágtunk ki az elefántfűburkolatból. Ezután befedtük ezt az egész kunyhó-szerű építményt zöld gallyakkal olyan nagy sikerrel, hogy tigris legyen, aki eltalálja, hogy ez nem sűrű bokor, hanem egy gonosz indulatú ember rejtekhelye.

Ez a gyönyörű építmény annyira fellelkesített, hogy arra gondolva, hogy nem lehetetlen a tigris megjelenése, mielőtt a boma-beülhetnék, a boma-fától pár lépésnyire ugyanúgy felszereléssel, illetőleg burkolással és lőréssel kis spanyolfalat építettünk, ahhoz abból az irányból, ahonnan nekem jönnöm kellett, néhány száz méter hosszú cserkészutat építve. A cserkészút természetesen nem állott valami európai színvonalon, csak annyiban volt út, hogy ezen a vonalon félredobáltuk a száraz gallyakat és elvágtuk a folyondárokat és más előrejutást akadályozó növényzetet.

Táborunkhoz visszatérve naplopással töltöttük időnket, tekintettel arra, hogy a déli órák hőségében hiába cserkészünk volna. Lövöldözéssel sem akartam nyugtalanítani a vidéket, nehogy azt tigrisünk rossz néven vegye. Közben hazaér-

kezett a másik tigrishelyhez küldött emberünk is: a dög érintetlen volt. Délután kis, 22-es puskámmal meglőttem két krokodilust a táborhely melletti folyóban. Lövéseimre szorgalmasan hányták a cigánykereket a vízben, miközben mindig friss golyóval kedveskedtem nekik. Tulajdonképpen disznóság volt ezeket a szegény állatokat bántani, mivel fürdés közben a vízben a legjobb és legbarátságosabb viszony volt köztünk. Azt hiszem, hogy ezek azért nem bántják az embert, mert száj formájuk valahogyan alkalmatlan arra, hogy valami nagyobbá harapjanak. Legfeljebb a modern hölgyek lábaszára volna erre alkalmas objektum! Mert, hogy a krokodilusoknál szokásos rossz természet megvan bennük, azt abból láttam, hogy egy nap franciámmal láda-csapdákat állítottunk be a vízbe halcsalétkkel krokodilus-fogásra. Egy fiatalúr belekerült a csapdába. Nem valami termetes legény volt és nem tudtunk mit kezdeni vele, így elhatároztuk, hogy visszaadjuk szabadságát. A ládát kihúztuk a folyó partjára, úgy, hogy nyílása a szárazföld felé nézett és kinyitottuk az ajtót. Én állhattam legalább 3 méternyire ettől az ajtótól, és mikor a kis hulló nagysokára kisétált cellájából, eszeágában sem volt gyorsan a víz felé szaladni, hanem egész szabályszerű támadást intézett lábamszára ellen, melynek kilátástalan voltát csak akkor láthatta be, mikor felrúgva bukfencezve repült a víz felé. Ezekután jobbnak látta megszokott elemében eltűnni.

A meglövdözött krokodilusok egyikét — mivel azok párájukat kiadva a víz fenekére süllyednek — lábunkkal megeresztük a folyómeder homokjában és kihúztuk a vízből. Talán valamivel két méteren felüli példány volt.

Másnap reggel valamivel virradat előtt élelmiszerral, itallal felszerelve elindultunk tigris-leshelyünk felé. A hely közelébe érvén, visszahagytuk mór kísérinteket és ketten folytattuk utunkat Defosse-szal. Alig voltunk 300 méterre a dőghelytől, mikor valami morgásféle zaj ütötte meg Defosse fülét. (Az enyémet nem, mert az ilyen távolságról ilyen zajbéli csekélységekkel már nem foglalkozik.)

Eszembe jut erről a süketségről Esterházy hg. volt gárdakapitány esete, kinek kastélya rövid távolságra volt attól a robbanószer- és muníciógyártól, hol a nagy háború alatt Ausztriában óriási robbanás történt. A robbanásnak számtalan

emberélet esett áldozatul, az ő kastélyának is összes ablaka betörött a légnyomás folytán. Képzeltető, hogy ez a szerencsétlenség milyen detonációt okozhatott.

Az öregúr karosszékében olvasott, mikor ez történt. A robbanásra felfülett, és azt mondta, hogy: «Herein». Azt hitte, hogy valaki kopogtatott az ajtón és javuló hallásával észrevette azt.

De térjünk vissza tigrisünkhöz: az csakugyan morgott, akármennyire is nem hallottam, mert óvatosan közelebb érve már az én fülem is meghallotta. Valószínűleg arrébb akarta rángatni a bivaly dögöt, ami annak odakötöttsége miatt nem sikerült, és ez váltotta ki belőle az elégedetlen morgást. Lassan, óvatosan közeledtünk. Egyszer csak felettünk a fák koronájában óriási zaj, lombos ágak összecsapódása, száraz gallyak törése: egy majomcsapatot zavartunk meg megjelenésünkkel. Nagyon megijedtem, hogy ez a zaj egyértelmű lesz az óvatos tigris eltűnésével! Még óvatosabban folytattuk utunkat. A morgás teljesen elhallgatott. Végre odaértünk a spanyolfalhoz és vigyázva illesztettem szememet az azon levő nyíláshoz. A tigris ott állott, pár lépésre előttem, felemelt fejjel, irányunkba figyelt. Csendesen a nyíláshoz emeltem puskám csövét, de mikor a céltávcsőhöz illesztettem szememet, a guta majd megütött ijedtemben, mert a világon semmit sem láttam rajta: egy fél napon és egész éjjelen keresztül a falat eltakaró ágak levelei meglehetősen megfonnyadtak és néhány ezáltal lekonyult levél és vékony gally eltakarta nyílásomat. Nem volt mit tenni, mint puskámat Defosse markába nyomni és kezemet óvatosan, centiméterről-centiméterre a nyíláson áttolva a tigris oldalára, körmömmel elcsípkedni a lelógó levelek szárát. Volt ezen akadályok között egy erősebb gally is, melyet nem tudtam elcsípni, azt a legvégére hagytam és csendesen áthúztam a nyíláson a mi oldalunkra és ezt is átadtam Defossenak, hogy fogja. Mondhatom, hogy ezek a pillanatok talán életem legnehezebb pillanatai voltak: végre ott állottam pár lépésnyire életem egyik legnagyobb vágyához, egy erős tigrishez és nem látni azt, nem tudni, hogy ott van-e még, vagy valamit észrevéve hangtalanul, mint ahogy ők szokták, eltűnt, nem látni semmit abból, hogy mi történik túl a falon, csipegetni ezeket az ostoba leveleket még arra is gondolva, hogy a tigris milyen

könnyen megláthatja a sötétzöld háttérben ki világló kezem mozgását.

Végre, mintha órák teltek volna el ezzel, kinézhettem a nyíláson. Alig mertem ezt megtenni, annyira féltem a rám váró látványtól, hogy meglátom a bivalyt tigris híján. De ott volt. Kővé meredve állott és figyelt. Nagyon gyanús volt neki valami. Kivettem puskámat Defosse kezéből, óvatosan a nyíláshoz emeltem a cső végét, nem dugtam ki ezen csak alig két ujjnyira, nehogy a tigris észrevegye, és csendesen szememhez emeltem a céltávcsövet. A szórkereszt lassan a tigris fületövére illeszkedett. (Oldalt állott felém.) Elhúztam a ravaszt, lövésemre még láttam a tigrist összerogygni, gyorsan kikaptam puskám csövét a nyílásból és a spanyolfal mellé ugrottam, hogy tisztán láthassam, nincs-e valami hiba a dologban. Éppen odaértem, mikor a tigris merőlegesen, kinyújtott első lábakkal, valószínűleg agóniában, felágaskodott. Nem voltam rest és hogy befejezzem a drámát, másik csövem golyóját mellébe lőttem, mely lövésre néhány morgás után fekvé maradt. Testen mérve 274 cm hosszú, jól kinőtt kantigris volt.

Embereink hazaszaladtak az ökörtalyigáért, amely kisvártatva meg is érkezett és amelyre felhúztuk tigrisünket, hogy diadalmenetben hazavigyük táborunkba, hogy szép, csíkos kabátját ott vegyük le róla.

Még nagyban foglalatostkodtunk a nyúzás műveletével, mikor a második számú döghez újból elküldött emberünk azzal az örvendetes hírral érkezett haza, hogy azt a dögöt is megkezdte a tigris, melynek nyoma talán még erősebb, mint a ma reggel meglövötté. így természetesen nem maradt egyéb hátra, mit beülni a csónakba és lehajókázni a másik erdő közelébe, mialatt embereink a túlparton odavezették a másik halálraszánt bivalyt. Odaérve ugyanaz a színház játszódott le, mint előtte való napon: agyonlőttük a bivalyt, megépítettük a bomát, meg a spanyolfalat, visszahúztuk a tigristől elhurcolt félbivalyt is, mint aki dolgát jól végezte, hangos éneklés és beszélgetés közben visszamentünk csónakunkhoz. Ez a lármás visszavonulás állítólag azért szükséges, mert a tigris, ha olyan kaliberű vacsorája van, mely hosszabb ideig eltart, nem távozik attól el messzire, egyrészt lustaságból, tele lévén a hasa, másrészt valószínűleg azért sem, hogy megvédje jogos tulajdonát

valami más kosztra-cserkészőtől. Ebben a tigris nagyon kényes, vagy jobban mondva irigy. Egy percig sem áll meg a «minden a mienk» elvén, ő jobban szereti a «minden az enyém»-et. Megesik Afrikában, hogy 5—6 oroszlán is étkezik egyszerre és minden nagyobb incidens nélkül békességben ugyanazon a dögön. Tigris, állítólag, soha nem evett még kettő sem ugyanazon dögől egyidőben. Nem állhatják a konkurenciát.

A zajos távozással megnyugosznak így a tigris idegei, ha hallott is valami mozgást azon a vidéken, ahol vacsorája fekszik, az emberek hangos távozásával tisztázódik az ügy és hallván a mind távolodó hangokat, bizalmat kap, hogy vacsorájához veszélytelenül visszatérjen. Ha bővében van az étel, állítólag kb. négyóránként tér vissza terített asztalához a tigris, ennél fogva semmi értelme sincs a nagyon bizonytalan, unalmas és fárasztó éjjeli lesnek, mivel nappali világítás mellett is, ha az illető tigris pontos állat és nem karlsbadi kúrára érett, háromszor meg kell érkeznie.

Másnap reggel odaladikáztunk az erdők kikötő helyéhez és a tegnapi eseményeken okulva kígyószerű óvatos mozdulatokkal odacserkészünk spanyolfalunkhoz. Átnéztem a lyukon, nem volt ott semmi a világon, csak a bivaly aludt a fa alatt, szerencse, hogy döglött volt és így nem horkolt. Akárhogyan is fáztam a lesbenüléstől, nem volt mit tenni, bekerültem a magánzárkába és kívülről nagy doronggal rázmárták az ajtót embe-reim, mielőtt végleg eltávoztak volna és magamra hagytak volna az erdő vadjaival, madaraival, és a rám mosolygó, már nagyon bűdös bivaly hátuljával.

Alig távoztak el, alig rakosgattam jobbra-balra mellém a kis padra különböző holmimat, még rá sem gyújthattam, — ami nem az idő hiányán múltott, hanem azon, hogy ezt lesen a felszálló cigarettafüst erdőben feltűnő színe miatt tenni veszélyes — arra a kellemes meglepetésre jöttem rá, hogy órát otthon felejtettem. Pedig ez egy ilyen felajzott puskájú hosszú, méla les alatt nagyon fontos objektum.

Nem sokáig merengtem zárkában, mikor hangos sikítástól, trombitálástól rengett az erdő; egy csapat elefánt jött rejtekhelyem felé. Felállottam az ülésre leskelődni, hogy nem láthatnám-e meg őket, de a látókörömön kívül mentek «1 mellettem. Visszaültem tovább merengeni. Ezekről az

elefántoktól eltekintve is elég zajos környezetben ültem: mint számtalan méhkas koalíciója zsongott a bivaly dögön a milliónyi különböző fajta légy, melyek szorgalmasan rakták petéiket a rothadó húsba, szerencse, hogy oldalszállal voltam a döghöz, így a háborúból jól ösmert édeskés bűzét ritkán verte az orromba a szél. Merengésem közben, abból felébredve olyan impresszióm volt, mintha valahol egy otthoni baromfiudvar közelében üldögélnék, hisz itt is, mint ott, szorgalmasan kukorékolgatott itt is, amott is a kakas ugyanazon a hangon, mint odahaza, csak egy csekély eunuchárnyalattal. A kis jungle-kakas szava volt ez. Közben megszólalt egy-egy páva, nagyjából ugyanaz a madár, mint az otthoni, baromfiudvarbeli. Ezek a kis disznó jungle-tyúkok szorgalmasan ellátogattak a döghöz is és élvezettel táplálkoztak az abban nyüzsgő kukacokból. Egyszerre csak széjjelrebben az egész szárnyastársaság a dög mellől. Idegesen kaptam puskám után, gondolván, hogy jön a tigris. Kis megfigyelőlyukam nem nagy területet mutatott, jöhetett a tigris, úgy, hogy nem is láthattam volna bárhonnán, én csak úgy vehettem észre jövetelét, ha szembeérkezik. Oldalt megzördült a haraszt, lassan emeltem puskámat a lyuk irányába. De a mozgás üteme valahogyan gyanús volt nekem. Vissza, leállítottam puskámat és kilestem, hogy mi jön a dögre. Lassan, kimért mozgással totyogott arra egy óriási, majdnem három méter hosszú varanus-gyík. Ügyetlenül, óvatosan felmászott a bivaly dög tetejére és antediluviális, valahogy még madárfejhez is hasonlítható fejét jó kétaraszos nyakával együtt tövig dugdosta be a bivaly belsejébe, nagy szakértelemmel találva meg a hátulsó, természetes bejáratot. Fejét közben-közben kihúzva nagy csámcsogással és élvezettel nyújtogatta ki araszos nyelvét, — mondhatom, hogy utálatos látvány volt. Egyszerre csak ez a mafla, álmos mozgású állat villámmá alakult át: összekapta magát és hihetetlen gyorsaságú irammal zörgött el a távolba. Gondoltam, hogy ennek már fele sem tréfa, ez az állat a tigristől való félelmében távozhatott ilyen serényen. De csalódtam. Éppen annyira csalódtam, mint ő. Én kisvártatva elvettem kezemet a puska csövéről, ő pedig ugyanakkor ugyanazzal az álmos tötyögéssel érkezett vissza az étkezdébe. Egy hasznom azonban volt ebben a csalódásban, t. i. az, hogy amíg ez a

Egy időn túl az összerogyott tigris kezdett siránkozóan morogni. Így, a kellő idő elteltével, az egyik jelzőlövést válllapjába, a másikat a levegőbe küldtem.

Ez a kantigris — vagy nem tudom, hogy nem kandúrt kellene-e írni — az előbbinél még erősebb volt, hossza 295 cm, természetesen a farkának beszámításával.

Másnap már komolyan el akartam kezdeni a gaurok keresését, utam azonban szerencsétlenségemre a tegnapi tigris-eset színhelye mellett vezetett el és kíváncsiságom odavitt a dőghöz megnézni, hogy nem járt-e rajta valami az éjjel. Úgy tűnt fel nekem is, bennszülött kíséremnek is (Defosse otthon maradt, mert lázas volt), hogy a bivaly fara félre van húzva. így kénytelen voltam a gaur-ügyet ismét kitolni és beültem a zárkába. Mondhatom, hogy ez már aztán utálatos nap volt. Barátjaim ugyan mind meglátogattak, megjöttek a kis jungle-tyúkok kukacot enni, rikácsoltak páva-ismerőseim, megjött lusta varanus-gyíkom is, sőt, úgy látszik, hogy pletykázott, elmondta a gyönyörű terített asztalt valahol varanus-társaságban, mert aznap még két másik, kisebb termetű gyík is látogatást tett nálunk. Jött is minden pontosan, csak tigris nem jött. Ami azt jelentette, hogy a tegnapi dél helyett estig üldögéltem a fogdában, hol az unalmon és bűzön kívül, délután még egy-két órát tartó, óriási villámlással és dörgéssel kísért felhőszakadás is nyakamba szakadt.

Az bizonyos, hogy Indo-Kínában tigris van bőven. Meg vagyok győződve, hogy több mint Indiában. Alig telt el néhány nap és már mindkét dőghelyünkről jelentették a bennszülöttek, hogy tigris járt ott. Nem kellett volna egyebet tenni, mint egy-egy friss bivalyt ott meglőni és kitenni, biztosan került volna még két tigris. De nem reflektáltam rájuk. Végre a tigris nem apróvad. Gondoltam, csak hadd szaporodjanak, jusson belőlük másnak is.

XVII.

Gaurok nyomán — Sambar-szarvas — Agyartalan elefántok — Gáláns jelenet — Cobrák — Vissza Saigonba — Angkor romjai — Nemzeti önérzet — Molesztálnak a kékszoknyás rendőrök — Diplomáciai sikerem.

A tigris-lövés elvégeztével minden igyekezetemet oda fordítottam, hogy gaurt hozhassak terítékre.

Ez a bikában 18 markos vállmagasságot elérő tömzsi, nehéz vadmarha tulajdonképpen mint trófea teste nagyságához arányítva, nem nagyon hatalmas. Mindenesetre azonban, tekintettel arra, hogy a sebzett gaur állítólag elég sűrűn támadó ellenfél is, azonkívül, mivel legszívesebben őserdőben és főleg annak bambusz-sűrűkkel tarkított részében tanyáztatva, nehezen becserkészhető és meglátható vad, minden nagyvad-vadásznak nagyon kívánatos trófea. Előre megjegyzem, hogy gaurt nem sikerült lőnöm és ez egyik és főoka annak, hogy ha a jövőben lábaim kellő szorgalommal tudnak még hurcolni, visszatérjek Indo-Kínába. Ezen visszatérésnek másik oka a fekete gaurnál kisebb, de még mindig kb. 16 markos banteng, melyet szintén nem lőttem, de még nyomát is csak egyízben láttam. Ennek színe rőtörös, térdtől lefelé ugyanúgy sárgás-fehér lábakkal ellátva, mint a gaur.

Táborunktól észak-nyugatra a füves síkon elterülő és a hegyvidék erdejével összefüggésben álló őserdőterület február végétől kezdve gyakran tanyája a gauroknak. Ezek az állatok nedves időjárás esetén inkább a hegyek erdőségeiben szeretnek tartózkodni, de fűgés idején a február-végi délutáni esőtől kisarjadzó friss fű lecsalogatja őket a hegyekből és ilyenkor még az is megtörténik azzal, ki Szt. Hubertusszal különös jó lábon áll, hogy hajnalban és estefelé kint éri őket az őserdő melletti füvesekben.

Velem Szt. Hubertus elég kurtán bánt el. Órákat és órákat bujkáltunk ebben a szűrő folyondárokkal és szárazföldi piócákkal sűrűn megspékelt erdőben, míg egyik nap az erdő egyik magas füves, le nem égett tisztása mellett egy magános gaur friss nyomát láttuk meg. Puskám egyik bennszülött kísérőm kezében volt, a nyom meglátásakor kivettem a kezéből. Ugyané pillanatban a magas fűben törést hallottunk és alig 20—25 méternyire tőlünk felugrott a gaur és lomha, nehéz vágtában tört az előttünk elhúzódó erdő irányába. Négy-öt ugrását tudtam csak látni, természetesen akkor is a magas fű miatt csak testének felsőrésze volt látható, úgy hogy semmi különbséget nem tett az, hogy felugrásakor puskám még nem volt kezemben; ha kézben lett volna, akkor sem igen tudtam volna meglőni, mivel ez a látás éppen csak arra volt elegendő, hogy azalatt konstatálhattam, hogy kinőtt bikáról van szó.

Ezen a napon még egy 15—20-as csoport gaur friss nyomát vettük fel és követtük az erdőben sűrű bambusz-csoportokon, pálmásűrűségeken és meredek, beszakadt partu vízfolyásokon gázolva át követésük alatt. A nap perzselő sugarai pár órai követésük alatt nagyon befűtötték az őserdőnek is, úgy, hogy a földön fekvő gaz- és falevelek nagyon kezdtek ropogni lábunk érintésétől és ez haszontalanná tette a tovább-követést, mivel az állatok sokkal hamarab figyelmissé lettek volna közeledtünkre a zaj miatt, mint ahogy mi meg tudtuk volna látni őket.

Ezen a napon több helyen találtam hosszúkás, diónagyságú magvakat kis helyen, sűrűn egymás mellett, többször 50—60 darabot is. Olyan volt az egész, mint egy fészekalja. Nem tudtam magamnak ezt a jelenséget meggyarázni, míg azt Defosse fel nem derítette: a gaur és sambar is szívesen eszi egyik pálmafajtának a gyümölcsét. Nem értem, hogy ez az ú. n. evés mi csoda gyönyörűséget okozhat nekik, mert azt meg sem rágva egyenesen lenyelik. Majd mikor nappali nyugaljukra térnek és lefeküdvé kérődzni kezdenek, a pálmagyümölcs is sorra kerülvé, annak magját maguk elé köpik. Ez az oka, hogy mind egy helyben van.

Egyik napon ismét gaurt keresve ezen a vidéken az erdő szélén egy vadkant láttam meg, amint nagy szorgalommal turkált egy mocsaras hely közelében. Könnyű volt becserkészni

és sokáig elnézegettem szorgalmas tevékenységét. Ez a disznó ugyanaz a faj, mint amelyet Indiában lóháton vadásznak lándzsával. Eléggé sűrű szőrzetű, fekete és rövidebb fejétől eltekintve nagyon hasonló az európai vaddisznóhoz, kivéve, hogy testben sokkal gyengébb. Ezt a turkálót, mikor gondoltam, hogy már eléggé kiturkálhatta magát, meglőttem. Kifejlett, öreg kan volt, de súlyát feltöretlenül alig becsültem többre 80—90 kg-nál.

Ezen a vidéken nem szuperálván a gaur-keresés, tanyánkat a Lagna-folyón 10—15 km-rel feljebb helyeztük. Ez a vidék ritkább és alacsonyabban füves, mely füveseken a járás egyszerűen borzalmas, mivel az egész terület egy összefüggő zombékos. Egyik fűcsomóról, mely legalább 20 cm-rel magasabban van, mint az alatta levő talaj, kell állandóan átugrálni a másokra. Az erdő is sokkal ritkább itten, sűrűbben tarkáivá kis, magas fűvű tisztásokkal. A gaur-vidék eléréséhez táborunktól kb. 4 órát kellett csónakon vizén felevezni, így, hogy idejében a tett helyén lehessünk, sötét éjjel kellett mindig elindulnunk. Ez a csónakázás különben elég élvezetes lehetett volna, ha a nagyon keskeny csónak feneke nem lett volna olyan kemény, nem eresztette volna a vizet és az azt hajtó bennszülöttek nem szívtak volna állandóan a papiros helyett zöld levélbe csavart irtózatosan bűdös dohánnyal töltött cigarettákat.

Néhány nap siker nélkül telt el, kivéve, hogy egyszer megláttunk egy nagyobb csapat bivalyt egy nádas pocsolyába bevágtatni, melyek között egy igen erős szarvut is vettem észre. Erős szél fújt a bivalyok felől, így, — egy-egy magas fűcsomótakarás is lévén — könnyű volt közelükbe férközni. Ott voltam alig 50 lépésre a nádastól. Éppen egyik darab megfigyelésével voltam elfoglalva, amelyik a nádas egy kis tisztásán ballagott át, mikor a már néhány órája állandó irányú szelet egyszerre csak nyakamban éreztem. Ugyané pillanatban nagy törés, csobogás és a bivalyok eltávoztak örökre.

Egyik nap az egyik bennszülöttet felmászattuk egyik magányosan álló fára, hogy onnan körülnézze a vidéket, nem lát-e vadat rajta. Rövidesen súgta, hogy két állatot lát, de nem tudja a távolság miatt tisztán kivenni, hogy bivalyok-e azok, vagy gaurok. Bármelyik is volt a kettő közül, nekem megfelelt, ezért — a szél is jó lévén — elindultam a jelzett irányba. Félkilométer legyaloglása után megláttam az ismeretleneket: egy

sambar-tehén volt egy azon a vidéken erősnek számító bika társaságában. Elég messze állottak, de nehéz volt közelebb jutni, így 200 lépésen felüli távolságról meglőttem a bikát. Golyómat hallottam beütni, az pedig csendesen ballagott előre, mintha tudomást sem venne a dologról. Még háromszor lőttem rá, a negyedik után is ment még valamennyire, míg összeesett. Igaz, hogy teljes burkolatú golyóval lőttem rá, nem volt velem más töltény, mivel gaurra, vagy bivalyra számítottam, mely állatoknál a tele golyó erősebb átütés miatt alkalmasabb. Mind a négy lövésem váll-lapban volt. Ez a sambar testre van olyan erős, mint egy közepes erősségű kárpáti bika és rövid, széles homlokú fején ezt a testnagyságot megszegyenítő rongyos, legfeljebb nyolcágú agancsot visel. Ez volt különben az egyetlen sambar-pár, melyet Indo-Kínában láttam. A következő napokban minden nap akadtunk gaur-csapat friss nyomára, de sohasem tudtuk őket meglátni, csak annyira jutottunk, hogy két-ízben sikerült őket elugrasztani, anélkül, hogy megláthattam volna. Egyízben egy erős nyomú bika magánosán váltott be a Lagna egy szigetén fekvő elefántfüvesbe, mely szigetnek részben a nagyon meredek part, részben a mocsaras talaj miatt csak két kijárása volt. Mivel az elefánt fű nagyon száraz és nagyon magas volt, nem volt kilátás, hogy nyomát követve megláthassam az állatot, ezért az egyik szigetkijárásközé felmásztam egy termita dombra, a bennszülötteket küldve el a nyomon, hogy a gaurt kiriasssák a füvesből. Sokáig tartott a nyomkövetés, Defosse egy, a dombom mellett álló nagy fa ágai között tartott terepszemlét, végre felugrott a gaur és elindult irányomba. Defosse már nagy izgalommal sugdosta a jó hírt, de gaurom közben mást gondolt és megfordulva kiment a másik gázlón a szigetről.

Amennyire első hely dukál az elefántnak, ha afrikai vadról van szó, Indo-Kínában szegény beérheti az utolsóval is. Mindenki tudja a különbséget az afrikai és indiai elefánt között, mely utóbbi kisebb, kis fülű és unalmas, de a régi világban az indiai elefánt között is volt egy-egy, amelyik hatalmas agyart viselt. Indo-Kínában, hol a vadásznak szabad a világ, jó agyaras már nincs is. öt-hat kg-os agyar ott már kapitális.

Ezeket tudva semmi vágyam sem volt elefántot löni, de, még mielőtt tigriseimet meglőttem, úgy beszéltek Defosse-szal,

hogy nem volna rossz egyet azon célból hozni terítékre, hogy az csalátkül szolgáljon a tigrisnek.

A táborunk mögött elterülő erdőben indultunk el elefántot keresni. Esteledett, mikor valahol kint a füvesben meghallottuk az elefántok felordít ását. Abba az irányba cserkésztünk és az erdőből kiérve hamarosan megláttuk őket a válligérő fűben álldogálni. Tíz, vagy tizenkét darabról volt szó, egy nagyon öreg, nagy nőstény, több tehénborjúval és egy gimnazistáim kinézésű bika, Emelkedettebb helyet keresve sokáig elnézegettem őket kb. 200 lépés távolságról. Afrikai szemmel nézve bizony elég nyomorult látvány volt. Nem tudtam velük mit kezdeni. Nem mondom, hogy a tigrisnek nem ízlett volna ezeknek is a húsa, de nekem valahogy sehogysem akart a lelkiismeretembe beleférni, hogy egy ilyen kis ráncos, agyar nélküli állatot agyonlőjjek. A kis bika ugyan váltig állította, hogy francia szemmel nézve ő hatalmas agyarak felett rendelkezik. Ha az ember jól megigazította pápaszemét, csakugyan látszott orrmányától jobbra-balra valami havanna-szivar nagyságú fehérség. így arra szántam magam, hogy lőni ugyan nem lövök, de mozigéppemmel felszerelve közelebb megyek és lefilmezem őket. Oda is értem, a legközelebbihez alig 15 lépésre, láttam is őket elég jól, csak az volt a baj, hogy ezalatt a nap korongja már letűnt az erdő fáinak mögött. Pedig egy eddig még nem látott regénynek lettem csendes szemlélője, mely regényt nem tudtam a világítás hiánya miatt filmen illusztrálni. Az öreg, nagy elefánthölgy úgy látszik, hogy csak arra várt, hogy a nap világának eltűntével ne lássék éppen olyan csúnyának, mint amilyen valóban volt, hogy eltűnjenek mély sűrű ráncai, lehet, hogy elfordulva még egy kis rouget is odapingált csúnya lelógó szája szélére és evvel neki indult, hogy a fiatalurat elcsábítsa. Ez szegény nagyon kellemetlen pofát vágott a dologhoz és csak jó néhány percnyi rábeszélés után engedett az erőszaknak. De ez nem volt elég. Rövid, alig 10 perces pihenő után a jelenet megismétlődött. Visszaballagtam a reám várakozó Defossehoz, ki úgy látszik távollétem alatt nehezen várta lövésem dördülését. Szemrehányásokat kaptam tőle, hogy miért nem lőttem. De megmagyaráztam neki, hogy sem asszonygyilkolásra, még kevésbé anyagyilkosságra semmi kedvem nincsen, ami pedig a fiatalurat illeti, avval egyebet nem tehettem, mint

legmélyebb tisztelem és bámulatom nyilvánítása közben megemeltem előtte kalapomat.

Mikor ezeket az elefántokat közelítettük, még az erdőben bent egy kobra csúszott el közvetlen lábam előtt. Alig mentünk pár percig tovább, a mögöttem jövő bennszülött egy két méternél hosszabb karóserű feketeségre mutatott, amely előttem feküdt pár lépésnyire sűtkérezve a napsütésben. King-kobra volt. Ez a kígyó a legnagyobb a mérges kígyók között, állítólag a négy méter hosszúságot is eléri, méregzacskójában nagyon hatékony, gyorsan ölü mérget hord, szimpatikus benne csak az, hogy rendesen úgy támad, mint a kutya és alacsonyan, mondjuk lábikrán harapja meg az embert, még pedig nem vágva méregfogaival, mint egyéb mérgekígyó, hanem többször, sűrűn egymásután, harapva. Méregfogai nem mozgathatók és nagyon rövidek, így, ha az ember lábaszárát csak puttee is védi, a fog nem tud a bőr alá behatolni.

Elefántokról lévén szó, nem tettem lövést erre az állatra, hanem felvettem egy göröngyöt és jól oldalba érdekeltem, elfelejtve, hogy az esetleg kedvet kaphatna lábikráimon bagózni. De úgy látszik, hogy valami nagyon jó indulatú példányhoz volt szerencsém, telitalálatomra lustán, lassan becsúszott a fű közé.

Érdekes, hogy két hónapi indo-kínai tartózkodásom alatt összesen két mérges kígyót láttam és ezt a kettőt — különböző fajút — öt perc leforgása alatt.

Befejezve vadászatomat, visszamentem Saigonba és ott regresszálvam magam a sok rossz ebéd elfogyasztásán, pár napig lustálkodtam, bevárva az Európába induló francia repülőgépet, hogy avval elrepüljek a Kambodjában levő, 1000 km-re fekvő és a világon a legszebb romvárosba, Angkorba. Ezen gyönyörű romokat, a Kmer-nép 1000 év előtti építkezéseit alig néhány évtizede találták meg őserdő közepében. A Kmer-nép valószínűleg a sziamiakkal vívott háborúi alatt belátva ezen város nehezen védhető voltát, kb. 800 éve elhagyta azt és visszahúzódott a Mekong folyó másik oldalára. Nincs tehetségem és tudásom ahhoz, hogy leírjam a több száz méter széles vízzel telt vár-sáncoktól védett királyi palotának és a kolostoroknak képét, a gyönyörű faragvány okát, a bámulatos építkezési módot és a még szebb, de tulajdonképpen elszomorító küzdelem látványát

a kultúra és őserdő között: ahogyan a legszebb faragású és stílusú építmények tetején kinő és deréknyi vastagságú gyökereit a falak repedéseit felhasználva földbe küldi, széjjelfeszítve és összerombolva az emberi tudás és művészet sokszáz éves alkotásait. Az óriási kiterjedésű város lakosságának házai már régen eltűntek a föld színéről, azokat láthatatlanul befedte az őserdő. Csak a több holdnyi területen fekvő királyi lak és templomok dacoltak eddig a természettel éppen többemeletnyi magosságuk és nagy kiterjedésük miatt.

Angkorból levegőben folytattam utamat Bangkokba, Siam íóvárosába. Ebben az időben Siamban elég zavaros világ volt, talán van ma is. Királyukat elküldték utazni, valószínűleg azzal a tanáccsal, hogy körútjának másik vége ne Siamban végződjék. A Moszkvában kitanított siami bennszülött agitátorok munkája jó talajra talált. Sőt, ezekben a kis világoscscokoládé emberkében a «minden a mienk» mellett még bizonyos nemzeti önérzet is kifejlődött.

Elmondani-valóm végét járja. írásba tettem kb. mindent, ami érdekesebb — bármennyire is untatta az olvasót — s a mi életemben sporttal összefüggőleg előfordult. Másban nem is igen volt sikerem. Ambícióm még kevésbbé. Egyet azonban soha el nem felejtettem és nem fogok elfelejteni: hogy magyar vagyok, ami hasznot minél kevesebbet jelent, de kötelességet annál többet. És ez adja nekem azt a gondolatot, hogy megemlítsem e könyv végén a lejjebb következő történetet, melyben nagy szolgálatot tettem Hazámnak és elvitathatatlan diplomáciai sikert arattam, ami nem megvetendő jelenség a világdiplomácia általános és nem titkos sikertelensége idejében.

Bangkok repülőterére érkeztemkor természetesen avval kezdődött a dolog, hogy a siamiak, kik, mint előbb említettem, nemzeti öntudatra ébredtek és az összes európaiakat kik eddig majdnem az összes vezetőállásokat töltötték be, szélnek eresztve saját maguk kezdték önmagukat kormányozni, követelték útlevelemet. Ez természetesen magyar volt. Nézegették azt alulról felfelé, felülről lefelé, végre meguntam és egy ilyen angolul értőnek elmagyaráztam, hogy magyar vagyok.

Azt kérdezték tőlem, hogy meddig szándékozom Bangkokban maradni és hogy hol szándékozom lakni. Elárultam hotelnek nevét és azt is, hogy addig maradok, ameddig jól esik.

Másnap valami kékszoknyás rendőrféle jelent meg hotelben és felszólított, hogy menjek el vele a bevándorlási hivatalba. Beültünk egy autóba, odahajtottunk, a hivatalban az angolul beszélő főnök nagyon udvariasan fogadott, leültetett, egynehány nem fontos kérdést intézett hozzám és ezekután legalább félóráig tovább tanácskozott makogás-szerű nyelvükön a többi kékszoknyással sorsom felől. Félóra múlva kisütötték, hogy ők nem tudják elintézni ügyemet, hanem hogy el kell mennem a rendőrfőnökhöz.

Kimentem várakozó autómhoz, hogy odahajtassak, de mellém ült egy rendőrtiszt is. Odaértünk a rendőrségre, a rendőrfőnök szobájába, éppen olyan udvarias volt, éppen úgy leültetett, éppen úgy makogott és éppen olyan kékszoknyája volt. Félórai makogás után nem küldtek tovább, még a császár elhagyott szobájába sem kellett mennem. De e helyett nagyon szégyenkezve azt mondta a rendőrfőnök, hogy le kell fényképeztessen. Azt feleltem neki, hogy amennyiben egyedeket akar szaporítani valami buta pofák albumában, készséggel állok rendelkezésére, de amennyiben gyanús vagyok neki, sokkal jobban ajánlanám ennél az ujjlenyomatokat, mert én kesztyű nélkül dolgozom, sohasem hordok kesztyűt, tehát nyilvántartásom nagyon könnyű. De ő meglegedett a fényképezéssel. Tovább üldögéltem e művelet elvégzése után legalább megint egy félórát. Mire úgy látszott, hogy elvégezte velem a dolgát, az én kedélyhangulatom is megváltozott unalmamban és elég élesen azt mondtam neki távozásom előtt, hogy remélem, most már elég ebből az ostoba tréfából és nem zavarnak tovább bangkoki turistáskodásomban. Kielégítő választ kaptam erre.

Másnap délelőtt üldögéltem a Hotel halijában, mely Hotelnek egy angol ember volt a managere, midőn az ajtón túl meglátom ismét kísérő rendőrtisztet, ahogy befelé ólálkodik és egyenesen felém tart. Kérdésemre, hogy mi a kívánsága, azt feleli, hogy ismét el kell mennem vele a rendőrfőnökhöz, mert az látni akar. Azt feleltem erre, hogy mondja meg a rendőrfőnökének, hogy eszemágában sincs elmenni, ha látni akar engem, éppen olyan jól eljöhét ő ide.

Ennek a beszélgetésnek fültanúja volt az angol manager és a rendőrtiszt távozásával ijedve jött hozzám, mondva, hogy ne tréfálgak ezekkel a majmokkal, mert ezek most nagy nemzeti

öntudat-megrészegeedésben vannak és képesek engem hűvösre tenni. Azt kérdeztem a managertől, tekintettel arra, hogy Siamban magyar követség nincs, hogy hol van az angol követség. Válasza nagyon megnyugtató volt, mivel az a Hoteltől harmadik házban volt. Azt gondoltam, hogy, ha nagyon össze találnék zördülni ezekkel a cigányokkal, az angol követség védelme alá helyezem magamat és akkor próbáljanak kikezdeni velem.

Alig üldögéltem félórát a hallban, bejött a rendőrfőnök. Éreztem, hogy megnyertem a játszmát. És mivel azt megnyertem, mint ahogy azt nyerő játékos rendszeren szokta, szemtelen is lettem. Nagyon élesen odavágtam, ahol legjobban fáj. — «Hogy mer egy ilyen színes népség valakivel, akinek előéletében semmi hiba nincsen és csak pénzt hoz országukba, így elbánni, mint ahogy maguk velem elbántak. Elvégre én nem azért jöttem nem is szép városukba, hogy ottan a rendőrfőnök szobájának falait nézegessem stb., stb.»

A rendőrfőnök nagyon kicsi lett és erre még azt is hozzáfűztem, hogy most már követelem, hogy megmondja nekem, mi az oka ennek az embervadászatnak?

Nagyon kis hangon kezdett mentegetődni és azt is bevalotta, hogy ez az érdeklődés tulajdonképpen nem is tőle ered, hanem külügyi hivataluktól: Magyarország ugyanis a nagy háború után nem kötött békét Siammal.

Hát ettől a hadiállapottól aztán igazán nagyon megijedtem. Nem tehettem egyebet, mint támadólag fellépni, és barátságosan jól hátbavágtam a rendőrt, mondván, hogy ez igazán vétkes könnyelműség volt azt a békét meg nem kötni, de elárulom, hogy én egy kicsit azért is jöttem, hogy *ezt* elintézzük, hozzon egy darab papirost és itt az asztalnál mindjárt meg is írjuk a békeponozatokat, csak egy kikötésem van: valahogy kedvet ne kapjon ő is Magyarországból egy sarkot lekanyarítani.

Nem akart írásban adni semmit. Lehet, hogy nem is tudott írni. De mindenesetre a békét megkötöttük. Sohasem láttam többet.

Ne merje kétségbe vonni senki, hogy ez nem diplomáciai siker. Az én diplomáciai sikerem. Van-e ezenkívül egy ország is az egész világon, melynek békéje annyira biztosítva volna, mint Magyarorszáé Siammal? ...

Ezt csinálja utánam a Népszövetség!

XVIII.

Ismét Afrika — Felelősségteljes társulás — Weekend-vendégek — «Elephant control» — Néger-védelem — «Dutch»-ök — Két elefántbika nyomán — Keserves vergődés a sűrűben — Éhségtábor — Vége a két bikának — «Karani» — Sable nincs, nagykudut keresünk — Karácsonyi hangulat — Első kudu bikám — A második könnyűszerrel sikerült — Vége a Masszáik lovagkorának — Serengeti steppén — Lion Hifi — Gnu-áradat — Oroszlánvadászat autóval — Egy rémes film története.

Boldogan tettem le megérdemelt nyugvóhelyére a szózátyárkodás ezen utálatos eszközét, a tollat, még boldogabbnak ítélve az olvasót, ki elég könnyelmű volt sportbéli élethistóriámat végigolvasni.

Őszre fordult az idő, mire elkészültem ennek összetákolásával, közben pedig az történt, hogy gondoltam egyet és ismét elmentem második hazámba, Afrika földjére. Vissza is jöttem. Jól is ment minden. Csak keserű utóíze is lett a dolognak; ugyanis azt állítják, hogy aki A-t mond, annak B-t is kell mondania, következésképpen ismét itt görnyedek íróasztalom mellett, hogy kronologikusan elmondjam a kirándulás történetét.

Ez az expedíció úgy született meg, hogy évek óta beszélgettünk gr. Wenckheim József barátommal és nejével arról, hogy egyszer kimegyünk hármasban Afrikába, hisz ők már belekóstoltak a trópusba, mikor Indiában vadásztak, és aki ezt a csemegét megkóstolja, visszavágyik annak ízére!

Kora ősszel beszélgetve W.-al, odavetőleg megkérdeztem, hogy hát Afrikába mikor megyünk el?! Bevallom őszintén, hogy a válasz kissé megijesztett! Azt mondta, hogy ő nem hiszi, hogy a trópusi hőség jót tenne egészségének (elárulom, hogy amilyen jól lő, éppen annyira lusta vadász), de ha akarom, vigyem el magammal feleségét!

Gondoltam és reméltem, hogy Wenckheim grófné kivétel

(amiben nem is csalódtam), de a magyar asszony átlagja ilyen fárasztó vállalkozásra nem eléggé kemény, nem eléggé ellenálló, a mellett sok közte a kényes is, szeret jól enni, kényelmesen lakni, nem elfáradni, szóval nem Afrikába való. De egy súlyos teherterhelés mégis megmaradt, miután többi aggályom eloszlott, és az a felelősség érzése. Mondhatom, hogy rossz érzés! Sokkal jobb e téren «felelőtlen elem»-nek lenni!

De kis kirándulásunk e tekintetben sem járt bajjal, bár a «Memsab» (úrnő) sehogysem akarta napi chininadagját lenyelni, néha egy hétig sem szedett be belőle és csak akkor látott buzgón neki, mikor valamelyik emberünket rázta a hideg. A malária békében hagyott minket és dühöngött az egészség kis camp-ünkben, eltekintve egy skorpió kvalifikálhatatlan viselkedésétől, mely nem tudott ellenállni a vágynak, hogy társam kis ujjába beleszólja fullánkját.

Idejében gondoskodtam, hogy a Genuából okt. 28-án induló «Njassa»-n kabinjaink legyenek. Volt is két borzlyuk. Belső kabin, az ágy szelétől a falig vagy három arasz férőhely, hozzá még az enyém, hogy borzlyuk mivoltának teljesen megfeleljen, szellőző nélkül! Hogy aztán a trópusba érve 40° melegben és levegő híján nyugodtan alhassak, arról úgy gondoskodtak, hogy a környező kabinokba elszállásoltak vagy egy féltucatra való állandóan, de igazán lélekből a hajnali órákban ordító gyermekek. Megváltás volt Tangába érkezni, pedig a megváltást (bár nem tudom, hogy e műveletnek mi a hivatalos programja) szebben is el tudnám képzelni, mint amilyen ez volt: Egy billegő csónakon parthoz szállítódni, el, egy a háború folyamán elsüllyesztett muníciószállító gőzös holt teteme mellett és partra érve végigharcolni és szaladgálni vámot, kerületi főnököt stb., stb.

A parton várakozott reánk Kenyon Ulyate, a tanganyikai «Safariland» fia, ki autópáncsnoknak jött, továbbá fehér vadászunk Capt. I. R. H. Hewlett, közölve velünk terveit a vadászat sorrendjére vonatkozólag, melyeknek értelmében még aznap saf ari-kocsinkkal és két teherkocsival kirobogtunk az Uмба Steppe keleti részén, Tangától alig 60 mérföldre elefánt-vidéken felállított campünkbe. Utünk jórészt német tulajdonban levő szizal-ültetvények között, lakott vidéken vezetett, alig mentünk többet 5 mérföldnél úttalan-úton első táborhelyünkig.

A táborhely jól volt kiválasztva, víz a közelben és pár mérföldre kívül feküdt az elefántok járta vidéken, így e vidéktől távolodó részen lehető volt húsrá löni vadat, mely munka jobbadán társam mulattatására szolgált.

Elefánt volt errefelé. A nyomok után ítélve esős évszakban még több volt, hiszen a vidék is elég alkalmas elefántnak; tisztásoktól övezett sűrűségek, majd áthatolhatatlan nagy sűrűk, melyekben szép számmal tanyázott bivaly is, majd ritkás, magas erdő, enyhén lankás terepen, ez volt a vidék képe. Vízlyuk is volt elég sűrűn. De ottlétünk alatt mást, mint kis tehéncsordák nyomát nem találtunk. Két erős bika, melyeknek nyomára akadtunk, hamarosan jónak látta É. k.-nek tovább állni; a vidék nem volt elég csendes nekik. Weekend volt, szombat, mikor sűrű lövöldözést hallottunk azon vidék irányából, melynek közelében mi, az elefántok arrafelé járása miatt, világért sem sütöttünk volna el puskát. Kimentünk megnézni, hogy miről is van szó, és autónyomon rövidesen ráakadtunk az ellenség táborhelyére: egy rozoga autóra és két viharedzett moszkítóhálós ágyra. (A sátor elmaradt, a csillagos ég pótolta.) Kisült, hogy két tangai német, — egyik mészáros, másik tudja Isten mi foglalkozású, — rándult ki ide szórakozni, és mint utólag hallottuk, a nagy csatának halottja is akadt: kivégeztek egy tövises sült! Egyik, első, kellemes kihatása a terjedő civilizációnak! A weekend-vendég!

Szedtük sátorfánkat és elhagytuk ezen áldatlan vidéket, északnak zötyögve autóinkkal, a merre a két bika tartott. 80 km-t rázódtunk, igaz, hogy csak 30 km-nyire voltunk régi táborhelyünkhöz, attól északra, közelebb a kéniai határhoz. Azt reméltük ugyanis, hogy Keniából átjött egy csomó elefánt, mivel ott röviddel megérkezésünk előtt, «elephant - contro-lövöldözés folyt és állítólag 80 db-ot lőttek.

És most egy kis kitérés erre az «elephant-control»-ra.

Eddig minden józan eszű ember, ki tropikus vidékre, tehát valamely európai hatalom kolóniájába szándékozott vadászat okából kirándulni, ha valami különleges, lokális vad elejtéséről nem volt szó, lehetőleg angol kolóniát választott magának vadászterületül. Igaza is volt, mivel az angol kolóniális vadász-törvény elsőrangúan van megszerkesztve, elsőrangúan van ellenőrizve, ha valamely fajta vad valahol fogy számbelileg,

ott azt védelem, illetőleg vadásztilalom alá helyezik, gondoskodva van nagykiterjedésű vad-sanctuariumokról, tehát e tekintetben minden sokkal nagyobb rendben van, mint bármely más nemzet kolóniájában. E mellett a kolóniák hivatalnokai, tisztjei abszolút úriemberek és jobbadán sportsman-ek, kiknek csak örömük telik benne, ha egy hozzájuk hasonló embernek szolgálatára lehetnek. Nem az én hivatásom megítélni, hogy helyesen-e, vagy helytelenül, de szembetűnő, hogy az angol politika kifelé és kolóniáiban is feltűnően gerinctelenné kezd válni. Hiszen mi imponált nekünk legjobban az angolban a háború előtti időkben. Az, hogy a világ bármely legelrejtettebb csücskén valami jelentéktelen alattvalóját megrúgták, rövidesen ott tátongtak egy hadihajó ágyúcsövei és érdeklődtek, elégtételt követeltek. Ma? Footballt játszhatnak ugyanavval az atyafival, még új nadrágot sem küldenek neki hazulról!

Kolóniái, fájdalom, az anyaországból, — hol a viszonyokat kevésbé ösmerik — kapják a kormányzati utasításokat és ezek egy szóval fejezhetők ki: négervédelem.

Nem azt akarom mondani, ha ezt kifogásolom, hogy Tugdosni kell a bennszülöttet, vagy rabszolgapiacra hajtani, de minek civüizálni őket? Jobban járnak ezek avval? Nem boldogabb az a mshenzi az ő vadonjában «Népszava», munkanélküliség, végrehajtó és levente-tanfolyam nélkül?

És olyan rettenetesen szükséges az a sok közte letelepülő vallásügyi vigéc, tudja Isten hányféle árnyalatú vallástanítással? Már a sokféle árnyalat elég, hogy bizalmatlanságot keltsen és a faktum az, hogy ezek a bennszülöttek, mikor megtanulnak a missziókban írni-olvasni és egy kicsit gondolkozni, hamarosan arra ébrednek, hogy az ő viszonyaiknak sokkal jobban megfelel a mohamedán vallás és áttérnek oda. A kitérés arányszám ma kb. 80: 20-hoz Kelet-Afrikában, az Islam javára. Ha pedig az ember faggatóra veszi a Próféta egyik üyen fiát, hogy miben is áll Mohamed tana, annyit tud belőle, hogy tarthat több feleséget és nem eszi meg a varacskos disznó húsát!

Ami pedig a misszionáriusokat illeti, kik közt nem egy értékes, okos fanatikus akad, ki csak tiszteletet érdemel, nem végezhethének azok hasznosabb, áldásosabb munkát, mondjuk, az «Angyalföld»-ön? Afrikában romlatlan vadembert szekíroznak, itt romlottat javíthatnának!

Mármost, ha egy ilyen előrehaladott subickosnak vásik a foga elefánthúsrá, elsétál a legközelebbi D. C.-hez és elpanaszolja, hogy az elefántok betörtek és kárt tettek ültetvényében. Talán nincs is ültetvénye, vagy nem is járt elefánt a közelében sem, de azt nem vizsgálja meg senki, ennél fogva a D. C. ki sem dobhatja hazudozásáért, sem azt nem reszkirozza meg a felettes hatóságával való összeütközés elkerülése miatt, hogy a dolgot elhallgassa (hisz nem azért szolgál valaki napperzselte kolóniában, hogy penziós idejét el ne élje ott), hanem továbbadja az ügyet és végeredményben a Game Warden (vadászati felügyelő) kénytelen kiküldeni a bejelentett vidékre valamelyik Game Rangerét kellő hóhér-bennszülött személyzettel, és megindul a szegény elefántok mészárlása. Ezek között a Game Rangerek között vannak kitűnő sportsmanek, kik ily esetben tessék-lássék agyonlőnek valami vén tehenet és evvel be van fejezve az ügy, de vannak vérszomjas rekorderek is, kik gyilkolnak azért, hogy elhenceghessenek avval, mennyi elefántot lőttek életükben. Aztán vannak olyanok, kik az erős bikákat lövik ki előszeretettel! Nem tudom, hogy hogyan egyeztethető az össze, hogy a külföldi vadásztól £ 25, vagy £ 50-et kémek egy elefánt lelövéséért és a Game Ranger úr, ki ott lakik, tehát vadját jobban ösmerheti, lövi ki az erős bikákat?!

Ugandában, kedves elefántos vidékünkben, a West-Nile provinciában, otlétünk óta az «Elephant-Control» egy év alatt 800 elefántnak oltotta ki életét. Az igen nagyterületű West-Nileban ha van összesen 500 hold shamba a gyapotot kivéve, akkor azt hiszem, túlsókat mondtam. A terület nagy része lakatlan. Soha ott elefánt-kártevést nem tapasztaltam. Nem tudnám a gyilkolást mással megokolni, minthogy talán gyakoroltatni kell a Game-Rangereket, hogy el ne felejtssenek lőni!

A bennszülött chiefeknek már úgysis adnak olcsó elefántlövési engedélyt, talán engedélyezhetnék a bennszülötteknek az elefántoknak száraz évszakban tüzzel való bekerítését és elpusztítását, mint ahogy az a szomszéd Dél-Szudánban ez évben is előfordult.

Haladunk, moszkvaisodunk, civilizálódunk. A tengertől elég messze nyugatra húzódó Rift Valley (Keletafrikai nagy árok) eddig határvonala volt sokfajta antüóp tartózkodási helyének. Ma nem egészen (mert néhol túl is terjed rajta), de

határvonala a sárga cipőben, pantalonban, sweater és sapkában sétáló szemtelen, tolvaj négernek, kinek állandóan nő, — mert növesztik — az öntudata és faji büszkesége, mely utóbbi a fehér ember iránti tiszteletlenségben jut kifejezésre.

Igaz, hogy ennek bizonyos fokig a fehér ember is oka: Angliának is, más országnak is e Kontinensen van emberanyaga, mely haszontalan, melyet örömmel lát kolóniában és nem ott-hon, Ezek a részegesek, csalók, nem emelik a fehér ember háború előtti nimbuszát a bennszülötteknél. Nem emelik azt a bevándorolt «Dutch»-ök sem, kik jóformán néger koszton élnek. (Ma u. i. senki sincs megelégedve avval a pozícióval, mely őt megilleti. Az inasom leveleinek címzése legalább «Nagyságos», de csak azért, mert nem kormányfőtanácsos. A búr sem elégszik meg búrnak lenni, ő: «Dutch»!)

De egyelőre nem siratom tovább a múltat és visszatérek két elefántbikámhoz.

Ezekkel baj történt új területünkön is: a nyomozók rossz széllel jutottak közelükbe, így ismét búcsút vettek tőlünk és elvándoroltak északnyugati irányba. Valószínű lévén, hogy az Umba-folyó mentéhez vezet útjuk, elhatároztuk, hogy szerzünk pagazikat és ketten Hewlett-el gyalog követjük nyomukat, míg a «Memsab» Tangan át jó nagy kerülővel auton teszi meg az utat felszerelésünkkel. Mi csak félsátort vittünk magunkkal. Találkozó a Bombó-folyó lett volna, kiindulási pontunktól cca 70 km-nyire.

Két napig követtük már a nyomot, esténként *egy-egy*, az általunk követett elefántok által meglátogatott vízlyuknál töltve az éjszakát. Feltűnő volt, hogy mindkét estén orvvadászó bennszülöttek lövöldözését hallottuk a camp közelében. Második este kettőt el is fogtunk közülök, hogy a Bombóig teherhordókként kihasználva őket átadjuk ügyüket valami találandó Game-scoutnak. (Game scout új intézmény: bennszülött vadőr, vagy jobban mondva, címmel és havi 30 Sh.-el ellátott munkanélküli.)

Vezetőink, bárhol sűrűbb bokros keresztezte irányunkat, állandóan nagy kerülővel kitértek annak, mi természetesen nagy idővesztéssel járt, így, midőn másnap ismét egy ily sűrűhöz értünk, teherhordóinkat a járt nyomon indítván el esti célunkhoz, ismét egy vízlyukhoz, mi, Hewlett, én, a vezető

és két fegyverhordónk nekivágtunk a sűrűnek, hogy rövidítsük utunkat és esetleg friss nyomra találjunk.

Nem sejtettük, hogy mibe vágtuk fejszénket! Az általunk rövidítésre kiszemelt bush ugyanis egyikünk előtt sem volt ösmeretes, azt hittük, hogy rövidesen átérünk rajta, pedig dehogy értünk. Hol lekushadva, hol négykézláb haladtunk előre, — szerencsések voltunk, ha óránként egyszer-kétszer tehetünk pár lépést egyenes tartásban, hozzá még fájdalomkúra a kényelmesebb, kitaposott elefántnyomok mind derékszögben vágják irányunkat. A bush pedig lehetőleg sűrűbb és sűrűbb lett. A reggeli hús levegő is felmelegedett, könnyörtelenül perzselt a nap, víz pedig csak egy kulacsnyi volt velünk, dél sem lett még és már kiittuk Hewlettel. Délután előbb egy rhinót ugrasztottunk el, majd egy csapat elefánt trombitálását hallottuk a közelben. Törődött ezekkel most az ördög, csak kijuthassunk étlen-szomján ebből a csapdából!

Az irányt is többször elhagytuk. Fel-felküldöttük valamegyik puskahordozónkat egy-egy magasabb fára, hogy bemondása szerint irányt vehessünk ismét a felé a csúcsos hegy felé, melynek lába menetirányunk célja volt. Végre este hét óra tájban kiértünk arra az útra, mely a Bombóhoz vezet. Tovább nem szándékoztunk menni, kifogyott a gőz belőlünk, aztán azt sem tudtuk, hogy hol lehet akár a magunk kis tábora, akár a Bombo-tábor. Már alig tudtunk beszélni a szomjúságtól. Elhatároztuk, hogy az útmenti bokrok tövében szerkesztünk egy harmadik, egy éhségtábor! Vágtunk derékaljnak egy 9somo fűvet, lefeküdtünk, betakaróztunk esőköpenyemmel. Éppen azon voltam, hogy elszundítsak, mikor egy nagy, kövér esőcsepp pottyant orromra. Mind több és több kezdte kopogtatni bokrunkat, míg a kopogásból rövid percek alatt felhőszakadás lett.

Ahogy jött, gyorsan, úgy távozott is. De nem távozott a tócsa, melyet még félórával azelőtt fekvőhelynek hívtak, az a kis öltözetféle pedig, ami rajtunk volt, csurom víz! Nagyon kezdtünk fájni! Nem volt mit tenni, mindannyian elindultunk száraz fát gyűjteni, tüzet raktunk az út szélére és levetkőzve a jóleső melegenél szárítgattuk holminkat.

Ott mezítelenkedtünk az út mentén, mikor közeledő autó berregésének hangja ütötte meg fülünket. Elibe álltunk, meg-

állítottuk. Egy bennszülött volt benne, ki kérésünkre ellátott két üveg állítólag kitűnő vízzel. Pillanatok alatt megittuk, nagyon jól esett. Pedig ha valami gyújtásszerkezet is lett volna hasunkban, azonnal elindulhattunk volna Bombo-tábort keresni néhány lóerő gyorsasággal: a néger vize tele volt benzinnel!

Evvel a kellemes utóízzel foglalkoztam régi bokrom tövén, mikor ismét autózúgás. Ezt már Hewlett állította meg. Egy német prospector ült benne nejével. Hewlett csak szuahéli nyelven tudott velük beszélni, az sem nagyon szívesen ment, kerékkötő volt német Kelet-Afrika elvesztése. De mikor megemlítette, hogy a bokor tövén egy benzingázós magyar kuporog, ki Hitler jó barátja, azonnal künn termett szegény két német az autóból és látva, vagyis panasz alakjában a sötétben inkább hallva nyomorunkat, minden ehető és ihatójukat ideadták.

Így a reggel tanácstalanul, de életben talált bennünket. Egyszer csak egy safari kanyarodik ki az útra kitűnő boyunk vezetése alatt, megjöttek embereink! Az éjszakát, minket várva, nagyjából felgallyazva töltötték a vízlyuk mellett, mert utóbbi egy nagy csapat elefánt látogatta meg és nem kívántak azokkal gyalog találkozni. Hajnaltájban lövések riasztották el ismét az állatokat! Nagyon gyanús volt a dolog ezekkel a lövöldözésekkel!

Tovább mentünk a Bombo felé és rövidesen ráakadtunk Wenckheim grófné időleges táborhelyére. Ott is felejtettek egy kanalat! Rövidesen letáboroztunk mi is, hírt várva, mert a kitűnő Saidi puskahordót Hewlett még éjjel tovább indította, hogy megkeresse főtáborhelyünket. Szegény ember a legalább 25 mérföldes nappali bokorséta után hajnali 3-kor indulva ismét legalább ugyanannyit gyalogolt, míg azt megtalálta az Umba-folyó partján! A bennszülöttek félrevezették őket, azt állítva, hogy a Bombohoz nem lehet autóval lemenni, így az Umbához mentek! Délután két kocsi jött értünk. Kis safarink véget ért.

Táborunkban a lehető legrosszabb hírral fogadtak: a két bikát, melyeknek nyomát idáig követtük, előző napon meglőtte «Bwana Simba», egy tangai preparator, ki a bennszülöttek beszéde után ítélve, «big nőise» e vidéken. Autóval elibük vágott, egyiket meglőtte az autónyomtól alig száz lépésre, haza-

kocsizott Tangába kiváltani második elefántlövési engedélyét és másnap az első elefánt halálhelyétől alig egy-két kilométernyire meglőtte a másodikat. Ezt a históriát ugyan kötve hiszem, meglőtte az nyugodtan mind a kettőt ugyanavval az alkalommal, csak az engedély hiánya találtatta ki vele valószínűleg ezt a históriát! Ezt hallva rögtön felmerült bennünk a gyanú, hogy ezek a vízlyukaknál puskázó bennszülöttek nem neki dolgoztak-e, terelve az elefántokat váltójukon arrafelé, hol «Bwana Simba» várakozik rájuk?! Nehéz volna másképp Tangában megálmodni ezt a két bikát!

Elég reménytelennek látszott ezek után, hogy a tábor körül jó elefantra akadunk. Átvizsgáltuk a vidéket nyugati irányban, a Bombo felé, de még félig-meddig friss nyomra sem akadtunk.

Harmadnap egy ilyen kirándulásról déltájban hazaérve, egyik nyomozónk azzal a hírrel várt, hogy táborunktól 6—7 km-re keletre egy erős bikanyom keresztezte az utat. Hajnali nyom. Rövidesen odamentünk és ráálltunk arra. Húsz inches, öreg bika nyoma volt.

Különös tempója volt ennek a bikának! Egy-két kilométert haladt többé-kevésbé egyenes irányban, aztán látszólag minden indok nélkül alig ötven lépés átmérőjű kört írt le és ott, hol poros hely volt útjában, orrmányával egy mindig, hasonló rajzot pingált arra és így folytatta útját tovább. A bennszülöttek már rég ösmerték, el is keresztelték, «Karani» (írnok) néven tisztelte az egész vidék!

Tehát Karani úr vezetett minket, körözgetve, nagyon sűrű tövises bokroson át. Egy-egy nagyobb fa árnyékában megállót, egyszer le is feküdt, aztán ment tovább. Este volt, mikor abbahagytuk a nyomkörözést, összekavartuk azt a kemény talajon más nyomokkal.

Még nem virradt meg másnap, mikor más jelentésünk volt, hogy Karani lent járt a shambákban étkezni, a folyónál inni és ismét az utat keresztezve távozott. Mire a nap kidugta, a keleti domb mögött fénylő, kopasz fejét, már rég a nyomot követtük. Ugyanaz a sűrű, ugyanazon irány, ugyanolyan körök és rajzok, mint tegnap!

Hét óra lehetett, a nyom egy kis tisztáson vezetett át, mikor az azon túl levő sűrűben fűjást, erős törést hallottunk. Mozogtak a bokrok, majd egy ág után felnyúlt egy ösmeretlen

test orrmánya és pillanatra kivilágított egy pár erős, vastag agyar. Aztán eltűnt minden látható, csak a törés zaja folytatódtott előbbi irányunkkal keresztben. A merre tartott, onnan fűjt a gyenge szél. Egyszerre az előbbieknél tízszerre erősebb hangú törés. Megállt a szívem verése! Azt gondoltam, hogy az elefánt valahogyan megkapta szelünket és menekültében ki-tört egy nagyobb bokrot vagy fát. Azt gondoltam, hogy na, most gyalogolhatunk megint estig kis reménnyel és valószínűleg eredmény nélkül!

De rövidesen rájöttem, hogy egyelőre nincs baj. Ahol a törés hallatszott, onnan meghallottam hasa korgását. Nem is sokat töltöttem az időt, a szél jó volt, a sűrű legközelebbi, alagútszerű nyílásán bebújtam. Lábujjhegyen pár lépést tettem a félhomályban, egyszerre nagyon közélről egy horkolás-szerű zaj állított meg, ugyanakkor észrevettem, hogy az elefánt alig pár lépésre, farral felém, fekszik és jóízűen horkol. Majdnem farka végére léptem rá! Lőni természetesen nem tudtam, mert csak hasát, feje búbját és egy nagy, kiálló agyart láttam. Így, ahogyan jöttem, csendesen visszavonultam és a tisztásra kiérve egy távolabbi nyílást kerestem, hogy az állatnak oldalához kerülhessek. Ez hamarosan sikerült is, alig telt el pár perc és puskahordómmal, Camboval ott állottunk a fekvő elefánt oldalánál, alig 8—10 lépésre. Kissé mögötte álltam, azért spekulálni kellett, hogy hová löjjek. Yakszemét nem tudtam kivenni, így csak laplövésről lehetett szó. De vajjon merre is lehet a szíve? Hogy abba menjen golyóm, majdnem teste közepébe kellett céloznom. Oda is küldtem gyors egymásutánban mindkét lövésemet. Rúgott egy párat és avval be is fejezte életét.

Vizsgálgatva testét, rájöttem, hogy tulajdonképpen jótékony-ságot gyakoroltam avval, hogy meglőttem. Két régi gennyedő sebe volt, egyik veszélytelen stráflövés a hátán, a másik közvetlen a szem alatt, lefelé vezető löcsatornával, mely tele volt gennyel. Benne egy 500-as löveg. Kilövője, a lövésekről következettve, fáról vadászott!

Ez a fejlövés is meggyógyult volna, mert a genny hamarosan leért volna szájához, melyen keresztül kitisztulhatott volna. De micsoda fájdalmi lehetnek szegény állatnak! Nagyon helyesen tette, hogy alva fogadott engem, talpon ilyen

kedélyhangulatában rám nézve kellemetlen találkozás lehetett volna!

Valószínű, hogy e régi lövés volt oka, hogy azokat a kis köröket sétálta, a porba pedig valami csúnyát írhatott arról a fán ülő vadászról! Agyarainak a súlya 93, illetőleg 97 font volt.

A lesújtó tapasztalatok után nem lévén nagy kilátás arra, hogy W. grófné itt meglőhesse elefántját, rövidesen elhagytuk kies Umba-menti campünket, hogy délebbre sable-antilópot próbáljunk elejteni. Sablet előbbi két táborozásunk vidékén gyakran láttunk, igaz, hogy erős bakot nem, de hiába láttunk volna azt is, mert Tanga Provinceban el van tiltva a sable lövése. Így ki kellett menni ebből a tartományból dél felé. Egy-napi autózással Korogwen keresztül szép vidéken elértünk Handenibe, hol egy volt orvos és Budapesten járt D. C-vel töltöttük az estét, ki egy, innen cca 80 mérföldre délre fekvő vidéket ajánlott nekünk, mint jó sable-vidéket.

A sablévai, illetőleg nem is avval, hanem az időjárással baj volt azonban: a rövid esős évszak jó pár héttel megkésett ez évben. Érkezésünk előtt már be kellett volna annak végződnie, ez évben pedig december elején voltak csak az első záporok, így mindenhol e vidéken zöldelő fű helyett korommá égett fekete busht találtunk és ennek következtében a vad sehol. Illetőleg valahol volt, de nem ott, ahol mi kerestük. A vidék, hol táboroztunk, nagyon meredek, sziklás, ritka erdővel fedett hegyekkel, melyeknek megmászása a nagy hőségben, tse-tse legyek szorgalmas csípése mellett, nem túl élvezetes. Sable van e vidéken, bár kevés, azonkívül rhino, bushbuck, talán néhány hartebeest és vízibak is. Különben, mint hallottuk, az e helytől nem távol fekvő misszió lakói előszeretettel táplálkoznak sable-hússal.

És itt kitérek egy másik szimpatikus újításra: ha a bennszülött (miután az előbb említett elefánthúst megemésztette) bemegy ismét a D. C.-hez és elpanaszolja, hogy a páviának kárt tesznek ültetvényében, akkor kap egy puskát töltényekkel (mindenesetre számozott töltényekkel) azoknak irtására. Ha tölténye elfogy, minden indus dukában — boltban — vehet pótlást titokban. Hallomásom szerint Tanganyikában ma cca 17,000 ilyen puska van bennszülött-kézen. Hány maradhatott ezenkívül vissza a háborúból! Nem veszélyes ez egy kissé a

fehér lakosságra? Ezt én talán nem tudom megítélni, de egy dolgot meg tudok, mert azt tapasztaltam: ez a helyesen megválasztott módja a vad végleges kiirtásának! Mert életemben még ilyen szelíd páviánokat és ilyen megriadt antilopokat nem láttam, mint ezen pávián-vadással spékelt vidéken. Több-napi itt tanyázás után, sabet nem is látva, feladtuk a reményt és továbbálltunk olyan vidékre, hol kilátásunk volt arra, hogy Afrika legszebb és elég ritka antilopját, mely az én gyűjteményemből is hiányzott, a nagy kudu-antilopot meglőhetjük.

Ez a vidék vagy 80 mérföldre volt elhagyott campünktől, egy része magántulajdonban, és az a földbirtokos, egy jóképű délafrikai ajánlotta nekünk, hogy azt felkeressük. A vidék igen szép volt, minden zöld, temérdek virág, magas fekvésénél fogva estéknként annyira hűvös, hogy a vastag köpenyek is előkerültek.

A járás nagyon nehéz volt; helyenként oly meredek, sziklás hegyek, hogy még a Retyezátba is be lehetne azokat állítani, máshol majdnem áthatolhatatlan sűrűséggel borított enyhébb dombok, melyeknek völgyeibe a hegyekről esős évszak idején leömlő ár mély, függőleges partú árkokat vájt.

Wenckheim grófné párszor lerándult a nyílt terepre, lőtt is ott elandot, oryxot, steinbuck-öt, én izzadtam ernyedetlenül a kuduk nyomán. Kudu ugyanis valóban volt, nem is kevés. Több ízben láttam, de a bakok nem voltak megfelelően erősek. Egyik nap azonban olyan is akadt. Két bak, egyik erős és 4—5 tehén. Hosszas cserkészés után nagyon közeire jutottam, de észrevették puskahordómat és elrohantak, anélkül, hogy dolgom akadt volna a ravasszal. Több órai mászás után egy sziklavár kövei közt ismét rájuk akadtunk, de ekkor meg szelet kaptak és a ritkás erdőben hegyen le elrohantak. Nekem is futnom kellett, hogy megláthassam őket, — már nagyon alkonyodott akkor — végre kisvártatva ismét megláttam a bakot. Állott. Nagyon messze volt. Oda lőttem, gyönyörű laplövés ült, de nem a kudun, hanem egy hasonló színű sziklán!

Másnap W. grófné cserkészte be nagyon ügyesen és türelmesen a csapatot. A két bika elég távol, sűrűben állt. Összetévesztette őket, és nem sziklát ugyan, de a gyengébbet lőtte le.

Capt. Hewlett kedvenc kuduterülete felé, mely innen cca 300 mérföldre lehetett, fordítottuk ezután szekerünk rúdját. Azt reméltük, hogy első estére elérünk a Dar-es-Salam-

Tábora vasútvonalon fekvő Dodomába, de az állandóan szakadó eső ebbe a luxusba nem egyezett bele: a különben is inkább rossz tanganyikai utak úgy fel voltak ázva, hogy bátorság kellett hozzá, elindulni rajtuk! Ez a bátorság meg is hozta gyümölcsét, a délutáni órákban benn ültünk nyakig megrakott kocsijainkkal egy megáradt agyagfenekű patak sarában. Sokféle kísérlet és kötélszakítás után naplementekor az egyik, terhétől megszabadított kocsink átjutott a mocsáron. Mivel nem sok volt a remény, hogy a másik kettő az éj folyamán átjusson, Capt. Hewlett ott maradt azokkal, hiszen a szegény moszkítókat is meg kellett etetni, mi pedig Ulyate-el bementünk Dodomába. Miután fejünket a kitűnő úton néhányszor jól bevertük a kocsi fedelébe a zökkenőknél, éjfél után értünk a görög kezelésben levő Railway Hotelhez, sőt alapos dörömbölés után egy négert ajtónyitásra is lehetett bírni. Adott ez még nekünk enni is, egy öreg tyúk kihűlt tetemét, meg két gyanús tisztaságú szobát is nyitott. Ulyate visszament a mocsárhoz. Harmadnapra jöttek meg, mialatt mi a jósnő nélküli Dodoma szépségeit, piszkos kis indus üzleteit és az úttesten agyontaposott skorpióit bámultuk meg.

Innen aztán baleset nélkül értük el Babatit, mely hely közelében egy német r. kát. misszió és attól keletre a jó kudu-terület feküdt.

Hewlettnek igaza volt, a vidék igazán jó kuduvidéknek bizonyult, csak az volt a baj, hogy ezt nem csak ő tudta, hanem mások is! Ott létünk alatt például megérkezett szemlézni Capt. Murray-Smith, egy kéniai profi-vadász, aki valamelyik teltzsebű maharadzsa érdekében nézegette a kuduk létszámát.

Ennélfogva bizony az erős bakok nagyon ki voltak már böngezszeve.

A terület nem volt nehéz, szélén köves hegylánc húzódott végig, attól keletre lankás, majdnem mondhatni sík vidék.

Ennélfogva a járás nem volt nehéz, kivéve a tövises bokru sűrűkben, néha a ritka szavanna-erdőben határozottan könnyű. Azt azonban nem merem állítani, hogy hűvös volt, sem azt, hogy az ott tömegesen előforduló tse-tse légy csípése valami üdítő érzés!

Mert léggel, ennek morsitans válfajával fel volt ez a vidék szerelve gazdagon.

Az öreg misszionárius állítása szerint háború előtt egyetlen tse-tse sem lakott ottan, — behurcolták azt az ott gyakran átvonuló csapatok málhás állataikkal. Most úgy igyekeznek fogyasztani őket, hogy mérföld szélességű stráfokban kivágják a nagy fákat, a légy kedvenc lakóhelyiségeit, — hogy használ-e valamit, azt nem tudom, — annyit mindenesetre tapasztaltam, hogy ez irtványokban szűrtak legmérgeesebben. Lehet, hogy favágónak néztek engem és bosszúból követtek?!

Itt ért minket karácsony is. — Ebben a perzselő melegben, leégett fű, csípős hangya és tse-tse társaságában, cserkészestül agyonfáradva valahogy nehezen vált ki ez a karácsony ünnepi hangulatot! Meg mi az ördög hangulatot is váltson ki az egy ilyen magamfajta kivert bika-szerű öreg emberből?! De néztem, igazán meghatva, szeretettel néztem kis társamat, hogyan szorgalmatoskodott valami zöld gallyból — melyet az apácáktól hozott — fenyőfát teremteni, annak tetejére konzervdobozból pléh keresztet, csillagot kivágni, oda varázsolta, összevattánk felének felhasználásával a gallyakra a Kilimandjaro báját. Délután meg nyoma veszett, eltűnt. Kisült, hogy a Babati-i indus dukában járt ajándékokat vásárolni. Mindenki kapott valamit. Én egy gyönyörű Manchester-nadrágot. Igaz, hogy az égi szabó a mennyekben valószínűleg kontinentális volt életében és centiméterekben értette valószínűleg a méreteket, melyeket Krisztuska inchekben mondott be neki, ennél fogva én a nadrágot legnagyobb erőfeszítéssel sem tudtam felcibálni térdeimen felül, de mindegy, oda nem adtam volna egy vak lóért! Én könnyen meg vagyok hatva! Nem azon múlik, hogy az a nadrág csökönnyösen renitenskedik köteles helyét elfoglalni!

Eltelt a karácsony, folytattuk a kudukeresést! W. grófné már ez alatt két elég erős roan-antilopot lőtt a hegyekben. Már láttam vagy 9—10 bakot, de egyiket sem tartottam elég erősnek.

Egyik nap W. grófné előre ment messze keletre, mi ketten Hewlettel pedig a hegyek alja mentén, avval a tervvel, hogy, oldalszél lévén, szembe cserkészünk egymásnak, a másokra hajtván a vadat, ha az netalán megugrana.

Rövidesen kudunyomra akadtunk. Egy ideig követtük azt és Hewlett meg is látott egy bakot, amint az egy áthatol-

hatatlan, keskeny, hosszú sűrűségben eltűnt. Óvatosan oda cserkészünk, haladtunk előre a sűrű szélén, de a kuduk — mert utólag kisült, hogy azok voltak, köztük két nagyon erős bika volt — meghallottak és kitörtek a sűrű másik oldalán.

Szaladva igyekeztem előre, hogy valahol átjuthassak ezen tövis-falon és megláthassam őket. Ez sikerült is, ott rohantak farral felénk alig 120 lépésre. Jóval messzebbre értek, mikor az egyik öreg kissé oldalt tartott. Hamar odalöttem, de az volt a baj, hogy nem oda, hanem csak arra felé. Azt hiszem, hogy megjijedt. Én nem. Én káromkodtam. Szomorú, hogy jó 3—400 km kuducserkész-séta után futva kelljen egy jó bak látásához jutni és azt elszuszogni!

Ráálltunk a menekülők nyomára, délig követtük azt, akkor pedig leültünk megreggelizni, hogy ők is megcsendesedjenek az alatt. Egy embert még tovább nyomoztattunk, hogy állapítsa meg, mely irányba tartanak. Ez az ember kis vártatva visszajött avval a hírrel, hogy a Memsab és kísérete is, tőlünk pár száz lépésnyire, ugyanazon nyomon ül és ugyanúgy reggelizik! A dolog úgy történt, hogy reggeli tervünk gyönyörűen bevált: ők jöttek nyugat felé, nekünk szembe és a menekülő kudutársaság rájuk bukkant. Túl meglepő volt a találkozás, nem volt idő lövést tenni, így ők is megnyugvási időt szánva a vadnak, neki ültek étkezni! Átadtuk nekik a nyomkövetést. Utói is érték a kudukat, de nem az ötöt, de legalább húszat. Ezekhez csatlakoztak a mi bikáink is. A találkozás ismét rossz időben történt! Egy bokor, amelynek fedezékül kellett volna szolgálni, mérges kígyót, black mambát tartogatott magában, ami oly zavart keltett, hogy a kuduk is tudomást szereztek róla és világgá mentek.

Másnap neki indultunk Hewlettel a kivágott erdő szélén, melyen át előző estén a kuducsorda menekült, hogy kibogozzuk az öt bika nyomát. Kemény munka volt. Tartott vagy három órát, míg ráakadtunk azok nyomára és még néhányat, míg kétszáz lépésre észre vettük az őrten álló bikát álldogálni. A többit nem láttuk, valószínűleg feküdtek.

Legokosabb lett volna, a szél jó lévén, helyben várni, míg mindnyájan megmutatják magukat, de kitűnő Saidi puskahordóm annyira vágyott négykézláb közelebb jutni, hogy engedtem kívánságának: kettesben neki indultunk hol hason

csúsztatva, hol csak tenyerelve. Nem vagyok jó négylábú. Valami testrészem megzavarhatta a horizontot, az őr meglátta és mire feleszméltem, már ott ügettek, messze, háromszáz lépésen jóval túl.

A két nagy bika hátul ment. Nem volt mit tenni, löni, vagy napokat tovább gyalogolni. A kutyásaitól lihegve kezem sem volt valami nyugodt!

Először az egyikre, azután, az eltűnőn, a másik nagy bikára löttem. Mintha hallottam volna valami golyóbecsapódást, de nem hittem különben is elég lusta fülemnek. A rálő vés helyére mentünk: mindkét állat vérzik, az egyik nagyon gyengén. Követtük a másikat. Rövidesen ráakadtunk egy sűrűségben. Megkapta kegy elemlövését.

A magyar fegyvergyár 0/3 Mauser ismétlője, mely puskát állandóan használtam, igazán érdemes a dicséretre. Eltekintve attól, hogy kitűnően lő, könnyű, ismétlése nagyon sima, de ölképessége is elsőrangú. Ennél a kudunál megkéstem lövésemel. Hátul és mélyen hasba löttem, a löveg átment és átütötte a combot anélkül, hogy csontot tört volna, és e rossz lövés dacára 200 lépés után utólértük a vadat, annyira beteg volt.

A másikat követtük másnap. Vérzése rövidesen elállt. Legelt. Isten éltesse!

E vidéket elhagyva Arushába indultunk, a fővárosba, a magunk fajta vadember Eldorádójába. Eldorádó, míg az ember tiszta vízben megfürödhetik, jó ágyban kialussza magát, ezután pedig pokol. Megszólal ismét a vadon hívogató szava!

Útközben már több vadat láttunk. A közönséges fajtákat: Grant-gazella, zebra, hartebeest, gnu, struc, zsiráf. Nem vagyok kíváncsi látásukra!

Ugyanezt a társaságot élveztük, midőn elindultunk a Serengeti síkság irányába, ahová utunk a Nagy Keletafrikai Árkon át vezetett. Ez árok, illetőleg fal tövén táboroztunk le egy őserdőben, falu mellett épített Rest Campben, közel a sekély, sósvízű, de igen szép Manyara tóhoz, melynek partja flamingók és pelikánok ezreitől tarkállik. E tóhoz közel, őserdőben, egy forró, kénes, hegyből kibugyogó forrás szomszédjában (Maji Moto) épült és dült ismét romba egy gyönyörűen felépített vadásztanya, mely 7—8 lak- és raktárházból állott. Építő gazdája részvénytőkét, kb. £ 15,000 szedett össze Anglia-

ban e célra, beleköltött építkezésre, berendezésre vagy £ 2000-et, a többit ellopta. A kormány a részvényesek érdekében lefoglalta a tanyát, de nem őriztette. A bennszülöttek kiloptak belőle mindent! Nem kell ezeknek Európába jönni lopni tanulni! De az lehet, hogy ottani európaiaktól tanulták!

Ez a vidék ideálisan szép és vadászszempontból is elsőrangú: a hegy alja végig széles stráfban őserdő számos kristálytiszta vizű pataktól átszelve, mely erdőben igazán hemzseg az orrszarvú és bivaly, egy-két csapat elefánt is van benne állandóan, szélei pedig kedvenc hűsülő helyei oroszláznak, zebra-nak, gnunak, hogy az apróbbakat ne is említsem.

A tó feketéllik, illetőleg fehérük vagy rózsaszínt játszik a vízimadarak ezreitől. Ha a tavat elhagyva keletnek tartunk, előttünk van a dombos steppe, melynek dombos, köves részeiben kis kudu és gerenuk is tanyázik, nyíltabb részén pedig ismét oroszlán, gnu, zebra, strucc, zsiráf, Grant- és Thomsongazella, eland stb.

Kezdő afrikánus véresre löheti itt vállát. Még kisebb fokban engem is elért egy kis vérszomjúság: lőttem egy elandot, oryxot, gnut, struccot no meg egy pár tolvajt: rossz lelkiismerettel hajnalban hazafelé settenkedő hiénákat.

De azonkívül mit lőttem?!

Autóról megláttunk egy sűrű bokros dombon két nőstény antilopot. Sokáig nézegettük távcsővel, mert nem akartunk hinni szemünknek, de nagykudu-teheneknek kellett lenniök.

Kiszálltam és alig ötszáz métert cserkészve óvatosan, közeliükbe értem. Bika nem volt velük. Egyszer csak nagyon furcsa formájú száraz ágat vettem észre egy bokor tövében kiállani. Megmozdultam. A száraz ág hirtelen emelkedni kezdett, folytatása egy erős kudu feje volt! Meglőttem.

Milyen a vadászszerecse! összes kudu utáni sétáimat összegezve biztosan kiadják a 4—500 km-t, itt kiszállok az autóból, pár száz métert sétálok olyan vidéken, hol a nagy kudu nem szokott tartózkodni, és ott fekszik egy alig két hüvelykkel gyengébb szarvú, de nagyobb terpesztésű, mint az első volt!

W. grófné sebzett egy elefántot. Kalapot le vadászias érzéke előtt! Öt napig követte naponta nyomát. Végre reménytelenné vált a dolog, már nem vérzett és egy nagy elefántcsaládhoz csatlakozott. Még jó, hogy útközben találkozott egy

erős orrszarvúval és azt meglötte, enélkül túlsók időt pocskolt volna erre a nyomkövetésre.

Összepakoltunk, elhagytuk e szép vidéket. Autóink jó úton felpöfékeltek a nagy árok tetejére, onnan hullámos, gyér erdős terepen tovább, majd németek kultiválta ültetvények között, míg neki álltak minden erejüket latba vetve megmászni az őserdő borította hegységet, melynek csúcspontja a Ngorongoro kráter.

A kráter környéke gyönyörű. Az őserdő mindig az. Azon túl sok bambusz-sűrűség, melyben igen erős szarvú rhinocerosok laknak. Esős évszak van, minden zöld, a rétek, fák virágdíszen.

A kráter peremén Rest Camp. Több épület, igen csinosan fából építve, ebédlő terem nagy kandallóval, amely utóbbi itten esténként nagyon kívánatos meleget ad, külön épületben.

Maga a kráter nem tetszett nekem, kb. 1000 láb mély, de peremei nem hogy merőlegesek lennének, helyenként enyhén lankásak, viszont kerek volta sem szembeötlő, túlságosan nagy; hét mérföldes átmérője miatt.

Fenekén több forrás, közepében tó. Kevés fa, jó legelő és sok vad. A masszaiak is lehajtják csordáikat legeltetni e jófüvű teknőbe.

Szegény masszaiak! Sajnálom őket, mintahogy sajnáltam gyermekéveim olvasmányainak hőseit, az indiánusokat, Bórharisnyát és társait! Ők voltak Afrika legrettegettebb harcosai, nomádok, kik ott vannak nagy kiterjedésű országukban, hol a fű megfelel állataiknak, nem vadásznak, kivéve ha az oroslán rákap marhájukra, akkor rendeznek rá kör vadászatot. Bekerítik és a kör összeszűkültevel a veszélyre ráébredt és körből kitörni vágyó oroslánt lelándzsázzák. Ennek a műveletnek természetesen mindig vannak sebesültjei, vagy halottai, de hát ezt érdemes megjátszani, hisz az oroslán megölője jogosult díszben az oroslánsörényt, mint fejdísz hordani, és csakis ő! Micsoda esély a leányoknál!

Férfi fiatalságuk, a harcosok, moranok, külön falukban laknak a leányokkal, a dítókkal, tejjel, hússal és marhavérrel táplálkoznak.

Szerelmük a marha, foglalkozásuk a marha őrzése, tenyész-

tése mellett az, hogy el-ellátogatnak a szomszédba, sőt messze lakó szomszédokhoz is, természetesen idegen törzsekhez, marhát rabolni. Hogy egy ilyen tulajdonváltásnak mindkét részen, de főleg a másik részen sok halottja van, az természetes, az már vele jár! Az angolok nem tűrik ezt a sportot. Röviddel érkezésünk előtt ismét volt egy ilyen masszái betörés, eredmény kb. 700 rablott marha és 8—10 halott a kirabolt oldalon.

Meg is indult a vadászat angol részről a rablók kézrekerítésére! Repülőgépek kutatták fel a vidéket, autós katonaság berregett utánuk, végre elfogták őket. Többet halálra ítélték közülök, fel is akasztották őket!

Idáig minden rendben volna. A kérdés csak az, hogy megtudják-e értetni avval a masszáival, hogy miért fogják felakasztani?! Évszázadok óta ez volt a mestersége, mondjuk, ez volt a faji jellege, ha a kirabolandóban volt bátorság, ő húzta a rövidet, az ő marháját hajtotta el a másik, miért akasztják akkor fel? Azért, mert sikere volt?!

A mellett elég mindegy lehet az angolnak, de nem mindegy a masszainak, hogy ölt-e embert vagy sem, mert olyan harcos, kinek ez nem sikerült, feleséget sem kap, ami bizony ezen a világtájon nem kis baj, ott bajos neki elmenni az Arizonába vagy Moulin-rougebe leány-könyörületességet keresni!

És olyan nagy baj az, ha a bennszülött-túlszaporodást megelékelik egy kicsit? ötven év leteltével úgy is túlszaporodnak avval a sok, különben helyes, egészségügyi intézkedéssel!

Én azt hiszem, hogy nem okvetlenül szükséges a bennszülöttnak színes franciának lenni, európai harctéren verekedni, hogy hősi halált halhasson. Olcsóbb azt neki otthon megtenni! Ami meg a rablást illeti??? Valószínűleg olvasta az európai háború és békekötés történetét! ..

Néhány éve elszedték tőlük fényes, kipolírozott harci lándzsákat, melyekkel harcba mentek. Csak a fénytelen marha-örzésre használtakat hagyták meg. Azóta rohanvást fogy belőlük a harciasság. Gyávákká válnak. Egy mozis meg akarta velük játszani a Serengetin az oroszlánlándzsázó körvadászatot, hogy felvételeket készítsen. Nem akadt ezen, azelőtt mindennapi sportjukra vállalkozó az egész masszái vidéken. Autókat kellett küldeni messze vidékre nandi törzsbeli bennszülöttekért, ezek aztán megcsinálták a körvadászatot!

Úgy hallom, hogy most az a terv, hogy létesítenek Masszai-Reservet az amerikai Indián-Reserve mintájára!

Nem látunk több remek növésű, vörösagyaggal bekent hajú, barnalebernyeges harcias masszáit, átvedlik majd sárgacipős, khakis fekete majommal...

Leereszkedtünk a Serengeti Steppére, az oroszlánok hazájába. Az út borzalmas volt. Szerencsénkre pár napig nem esett és jobbadán hegyen lefelé gurultunk. E nélkül tudja Isten, mikor értünk volna le. Capt. Hewlett a nagy esők idejében négy nap alatt, mondd és írd: húsz mérföldet tett meg autójával ez úton.

Alighogy kikerültünk a fás vidékből, már megláttunk két oroszlánt, de ez még tilalmazott vidék volt. Leérve rövidesen táborozni kellett a sötétség beállta miatt és csak másnap helyeztük át táborunkat oda, ahová előző nap akartunk jutni, egy sok kilométer hosszú, bokrokkal benőtt igen mély Korongo (szakadék) szájához.

Másnap végre alkalma nyílt W. grófnének kilődözni magát kedvére, azaz nem is egészen kedvére, mert zebrát sehogysen akart löni, azt mondta, hogy túlságosan ló és kedves. De meg kellett tenni, szükség volt rájuk csaléteknek az oroszlánok részére. Nagy rábeszélésre lőtt hármat, azonkívül embereinknek és magunknak egy Grant-gazellát és egy hartebeestet.

A táborunkhoz alig száz lépésre vontatott zebráknak éjszaka nagy keletjük volt: csemegézett rajtuk 5—6 oroszlán, egy párduc, a kísérő zenét pedig a hiénák hada szolgáltatta ebéd alatt. Reggel az egész tábor erről a zenés ebédről beszélt! Én nem hallottam semmit! Nekem ugyan ordíthatnak, ha egyszer elalszom!

Másnap lekerestük a Korongót (melyben egy csomó őskori leletet ástak ki), körülkocsiztuk a vidéket, de nem akadtunk össze oroszlánnal. Folytatni kellett utunkat, új expedíciónk várt Nairoibiban! Tovább pőfékelünk három kocsinkkal, «Lion Hill»ig, mely alig 50 hold területű, sűrű bozóttal fedett sziklás két kupac, kedvenc tartózkodási helye az oroszlánoknak, innen a neve: oroszlándomb. Útközben olyan látványban volt részünk, amelyet felejteni lehetetlen: mert az egész út mentén borítva volt a sima vagy nagyon enyhén hullámos, rövid fűvű, fátlan rétság zebrá-, tommy-, grant-, kongoni-csoportokkal,

egyszerre csak egy útirányunkat keresztező sötétszínű állatfalba hatoltunk be, legelőterületüket változtató gnukba.

Ezeknek a serengeti-gnuknak évenként vagy helyesebben eső- vagy száraz évadonként megvan a határozott vándorlási vonaluk a fű kizöldülése szerint, a Yictoria-tó délkeleti csücskétől fel a Ngorongoro kráterig. Ebbe a vándorlásba kerültünk mi bele. Ebbe a fekete seregbe semmiféle más vad nem volt belekeveredve, gnu és csak gnu. Körülbelül tizenöt km lehetett a terület szélessége, melyen meg-megállva, lepihenve, előre legelve, furcsa rúgásokkal előre rohanva hömpölygött ez ár, melynek sűrűsége olyan nagy volt, hogy bátran lehetett négy m-enként egy állatot számítani. A menet elejét és hátulját nem láthattuk, oly távol volt, hisz még másnap délelőtt is ott haladtak zárt sorokban. Ki tudná számukat megbecsülni?! Mindenesetre több százezerről lehetett szó!

A különös az volt, hogy amint a tömeget áthaladtuk, mintha egy láthatatlan vonalat húztak volna szélére: folytatódott a zebbrák, tommyk stb. társasága, de köztük egyetlen gnu nem mutatkozott. Lion Hill tövén állítottuk fel sátrainkat. Szürkületben értünk oda, a bokros szélén megláttunk egy oroszlánt, az éjjelt tehát egy kvártélyban töltöttük vele, ami annyiban volt kényelmetlen, hogy, ha az embernek gondolata támadt a tábort elhagyni és a bokrok között. . . csillagokat vizsgálni, ez csak állig felfegyverezve volt kivihető!

A Serengeti eddig nem védett terület, e részen egy oroszlán lőhető. Reggel tehát neki indultunk keresni valami jó sörényest. Természetesen autón! A régi világban milyen nagy dolog volt oroszlánt löni! Pedig mennyivel több volt, mint manapság. A ma Afrikában vadászónak érthetetlen lehet, hogy például oly kitűnő vadász, mint gr. Teleki Samu, aki aztán igazán szűz területeket talált, hiszen 1889-ben elindult expedíciója, felfedező vadász-safárija nagyrészt oly ösmeretlen területeken járt, melyeket fehér ember lába még nem taposott, három évi oroszlános területen való barangolása alatt egy oroszlánt sem lőtt! De ennek meg van a magyarázata: az oroszlán kerüli az embert, fél tőle. Hallása, látása elsőrendű. Nappal behúzódik bokros vízmosásba, magas füvesbe, sziklás kopecre, tíz eset közül kilencszer hamarabb észreveszi a közelgő vadászt, mint ez őt. Nagy stratégia lévén, zajtalanul, takarásban tovább áll

Emberek

Murchison Falls. A Victoria Nilus esése

Vízilovak nemzeti tanácsa. (Wenckheim grófné felv.)

West Nile-i mtoto.

A mellett oroszlán akkor sem volt annyi, mint tarka kutya, kevés volt rendszerint egy ember gyaloglási képessége ezen nyílt területeken ahhoz, hogy elég búvóhelyet felkeressen egy napi séta tartama alatt. Ma egy autó napi lecserkészesi rádiusa legalább száz km. olyan területen, hol mocsár vagy túlsűrű bush nincs. Oroszlános vidéken ennyi földet bejárva, a mai távcsöveken nézégélve balszerencse, ha az ember naponta nem talál reájuk!

Azonkívül még egy igen nagy előnye van ennek a nem nagyon vadászias keresési módnak: úgy mint majdnem mindenfajta más vad, az oroszlán egyáltalában nem fél az autóbiltól. Nincs is semmi oka rá, hogy féljen. Autóról u. i. tilos löni — ennek a tilalomnak ellensúlyozása úgy történik, hogy a vadász kiugrik a lelassított autóból, hagyja azt vagy 3001épesre elmenni és akkor lő — a benzingáz pedig az emberszagnál is bűdösebb lévén (tisztelet a kivételeknek) rossz széllel sincs ijesztő emberbűz.

E vidéken e mellett az oroszlán csak rokonszenvet érezhet e prűszkölő szörnyeteg irányában, hiszen hányszor hozott neki ajándékba zebrát, kongonit, egyet-mást! Ha hallja berregését, nem hogy elszaladna: figyel, sőt néha követi is!

Ilyen körülmények között azután könnyű a legöregebb gutaütött paralytikussal oroszlánt lövetni, csak arra legyen még képes, hogy kiszálljon az autóból!

Az oroszlánhoz való könnyű hozzájutás azonban egy nagyon hasznos divatot hozott: vadászörökben határozottan vadásziatlannak tartják nőstényt löni. Ez nagyon messzire kitolja a meglőhetők limitálásával kombinálva (Tanganyikában négy oroszlán löhető a nagy vadászenszengedéllyel) e gyönyörű vad ki-pszutulásának idejét.

Tehát elindultunk autónkkal. Legelő vadcsapatok minden irányban. Azoknak egy részénél nagy idegességet, ide-oda rohanást láttunk. Oda hajtottunk, hogy megnézzük annak okát: egy kis csapat vadkutya volt, melyeknek vezérkutya egy épp akkor született tommy-borjút vitt szájában, irigyen követve társaitól.

W. grófné átérezte az anya fájdalmát, előkapta Ulyate 22-esét és agyonlőtte a rablót. Még kettőt megsebzett a bámész-kodó társak közül. Nyomorult kis puská volt ez a 22-es, egy-

lövetű és percekbe került, míg a kilőtt hüvelyt ki lehetett csövéből rángatni. Automatával az egész társaságot agyon lőhette volna, azt hiszem, hogy nagy öröme a tommy-társadalomnak!

Tovább kocsiztunk, már vagy 50 km-t tettünk meg, végre W. grófné éles szeme meglátott egy oroszlánt. Arra felé tartottunk. Egy szép, nagy, dús sörényű hím volt és vele két nőstény. Oda hajtottunk tíz lépésre. Közelükben egy nagyrészt elfogyasztott gnu feküdt, közöttük állt egy honi gólya, oldalvást pedig nagy csomó a gnuak gibicelő keselyű. Ha ezek oda merészkedtek a döghez, felállt egy nőstény és morogva nekik szaladt, elzavarva őket a hús mellől.

Biztattam W. grófnét, szálljon ki és löje meg e felséges hímet. Azt mondta, hogy: «sajnálom meglőni!» Egészen értem. Valahogy gyökösság szaga van a dolognak, legalább is komisz visszaélés a bizalommal! Neki pedig meg van az elégtétele, hogy lőhetett volna nagy, erős oroszlánt, ha jó szíve nem volna! De ezek az oroszlánok mégis tulajdonunkba jutottak: haza hoztuk őket filmen! Nem untatom az olvasót tovább oroszlán nem-lövésekkel, még csak azt akarom megemlíteni, hogy másnap megláttunk egy igen nagy testű, gyönges sörényű sovány kant sok vad közt szomorúan pislogva feküdni, úgy látszott, hogy nem sikerült neki az az éjji vadászat. Tovább hajtottunk és W. grófné meglőtt a 22-essel egy tommyt. Ezt a kocsin kívül kézben tartva egészen az oroszlán mellett hajtottunk el, az pedig elkapta a tommyt és vitte, mint egy apportírozó vizsla, zsákmányát, hogy egy kicsit arrébb nyugodtan megreggelizze!

Aznap még egy kan cheetaht (gepárd) lőttem, az elsőt életemben. Kissé magasabb fűben megláttam fejét felbukkanni és ismét eltűnni, mikor kiugrott, elhibáztam, pedig nem is volt túl messze. Menekültében ismét utóiertük és futtában jóval távolabbról meglőttem.

A teljesen védett oroszlán vidékre mentünk, hol az ott, állatai közt lakó Game Ranger mondta, hogy e védett területen tartózkodó oroszlánok számát 250 és 300 között becsüli. Biztosan úgy is van. De odaérkezésünk idejében az itt már erdős vidéken a fű magas volt, a vad nagy része elhúzódott a zöld, rövidfüves szomszédba, oroszlánék pedig kevesen voltak odahaza, elmentek ők is safárra a vándorló gnukat elkísérni!

A Game Ranger neve Capt. Moore. V. C, tehát a leg-

magasabb háborús vitézségi rendjel tulajdonosa. Jó kinézésű hasat eresztett ember. Feleségének bolhaménese van, különös egy passzió! Moorenak igen rossz neve van a Serengetit látogató ú. n. sportsmanek körében, hogy okvetetlenkedő, hogy goromba stb., mi kellemesen csalódtunk benne, igen barátságos, szíves ember, ki szereti foglalkozását és vadját és nem szereti a «Schiesser»-eket.

Mulatságos történetet mondott el nekünk: röviddel odaérkeztünk előtt megtisztelte egy amerikai, kiről sok rosszat hallott; nemcsak hogy kíméletlen «vadölő», de «véletlenül» mindig hiányzik valamije, hol benzin, hol konzerv, hol whisky, mit ilyen vidéken nem szívesen ad oda az ember az utánpótlás nehézségei miatt. Mooret előre figyelmeztették ez ember kölcsönkérési szokására.

Megjött a yankee, békésen beszélgettek Mooreval ennek háza előtt üldögélve, aki érdeklődött, hogy meddig szándékozik e vidéken tartózkodni?

«Oh, nincs semmi idő-limitem, hosszasan!» — volt a nem örvendeztető válasz. Aztán áttértek más tárgyra, a vidékre, az egészségi viszonyokra, miközben a yankee érdeklődött afelől, hogy nincs-e ezen a vidéken álmokór.

«Álmokór, biz az elég sűrűn fordul elő errefelé, halálos kimenettel persze» — volt a Capt. Moore válasza.

«De én még eddig egyetlen tse-tse legyet sem láttam e vidéken!» — csodálkozott a másik.

«Nem nagyon sok van, de például az, amelyik most az ön térdén táplálkozik, gyönyörű példánya a glossina palpalsnak».

Tableau! A yankee halálsápadt lett, elbúcsúzott, aznap tova robogott. Nem kért kölcsön semmit!

A másik történet szintén a Serengetivel függ össze. Mi tisztáztuk ki a dolgot. Szereplői egy amerikai filmember és D. Kér, ki profi-vadászunk volt Keniában. Olvasóim talán emlékeznek egy afrikai dzsungel-filmre, melyet itthon is adtak. Úgy emlékszem, hogy «Afrika beszél» vagy ilyesmi volt a címe. Ebben van egy jelenet, hátborzongató jelenet, mikor egy bennszülött elszalad valamit elhozni a táborból, de egy nőstény oroszlán utána rohan, ráugrik és széttépi. A hangosfilmben hallatszott az ember halálordítása is.

Ez a film Angliában óriási felháborodást váltott ki, meg-

cenzúrázták, kivágták az egész oroszlán-jelenetet, felvevőjét pedig örök időkre kitiltották Kenia- és Tanganyikából, mint filmezőt.

Az ember védekezett kézzel-lábbal, hiszen ő nem volt oka, hogy az oroszlán megölte a bennszülöttet, véletlenül történt, — ő legfeljebb abban hibás, hogy lefényképezte e szomorú jelenetet, — különben az ember meg sem halt, felgyógyult sebeiből stb., stb.

A kitiltást nem vonták vissza. A film szenzációsan fizetett!

Tényállás: a filmező tanácskozott Ker-el, hogyan lehetne valami érdekes és veszélytelen emberölést rendezni?! Ez khakiba bujtatott egy babát és azt autó után kötve széttépte a zebrafontatáshoz szokott oroszlánnal. Az ordítást felvették odahaza a sátorban!

Szegény fiimezőnek pedig tovább kellett, a kitiltás dacára hazudni e vérengző ügyet, különben a film sokat veszített volna értékéből!

De visszatérve az oroszlánokra, azért ne higgye senki, hogy ezek szelíd oroszlánok. Intelligensek, az tagadhatatlan. Megbarátkoztak az új kor vívmányával, az autóval. Nem bántja őket és húst hoz nekik, tehát veszélytelen: e logika teljesen helytálló. De ha valaki kiszáll belőle, tudják, hogy miről van szó. A hangulat változik. «Régi ellenség.» Ezzel ma sem barátságosabbak, mint azelőtt voltak.

XIX.

Keniában — Ellopták a takaróinkat — Szomorú vizionálás — A régi jó wakambák — Nincs szerencsénk az öszvérekkel — Fárasztó napi séták — Tornagyakorlatok a tövises bokrosban — Údítóhelyek a vízlyukak — Az elefántok parcellázott sziesztái — A nyomkövetés nehézségei — A kapitális bika nem mutatja agyaráit — Támadó tehenek — A vékony agyará «hülye» — Desperátus nyomkövetés — «Mkubwa szana» — Meglőttem életem legerősebb elefántját — Az első magyar asszony, aki elefántbikát lőtt — Fényképezés a víz mellett — Árva oroszlánbabyk — Vasúton és a Níluson hazafelé.

Seringetiből úttalan utakon, elakadva, elsüllyedve mentünk egyenesen Nairobiba. Eleinte láttunk vadat, a Kenia-részen alig. Első éjjelünk Kenia földjén megfelelt a civilizáció követelményeinek: két masszái W. grófné és az én sátramból, míg mi vacsoráztunk, kilopta az ágyakról összes takaróinkat. Capt. Hewlett a boyokkal azonnal büntető expedícióra indult a közeli masszái kraalba, a delinkvenseket megkötözve el is hozta, de a takaróknak lába kelt.

Ott ültek a fickók egész éjjel összekötött kezekkel az autó kerekéhez láncolva, de reggel azt határoztuk, hogy, nehogy a D. C.-hez kelljen tanúskodni járnunk, eleresztjük őket, de előbb elszabadításuk után megveretjük őket a boyokkal. Ez meg is történt!

Nairobiban kitisztálkodás, átpakolás, tanácskozás Shaw & Hunterrel, ki sátorainkat igen jól és körültekintően rendezte, megbeszélések Donald Kerrel, ügyes kis fehér vadászunkkal, fizetés ide is, oda is, jegyrendelés hazafelé és végre: indulás a legnagyobb agyará elefántok hazájába, a wakambák vidékére. Ezt az igen nagy kiterjedésű, víztelen, száraz és tövises bozóttal takart vidéket északon a Tana folyó, keleten az Indiai Óceán, délen Tanganyika határa öleli körül. Csak a háború utáni időkben ébredtek rá, hogy micsoda nagy elefántok ta-

nyáznak ottan. Későn ébredtek rá, de azóta alaposan kibolhálták! Nem hiszem, hogy túlozzak, ha azt mondom, hogy nem messze lesz száz pártól az azóta ott lőtt száz fontos agyaru elefántok száma!

Ma már nagyon dőcögve megy a dolog. Ez évben csak egyedül Yoi vidékén kilenc különböző társaság vadászott, — négy egyáltalában semmit sem lőtt, a legjobb pár agyar pedig nyolcvan fontot nyomott egyenként. Amerikai lőtte ezt az elefántot, találoztunk vele Tanganyikában, igaz, hogy eddig a találkozásig már megnőtt az agyar 107 fontra. Ha jövőre ismét találkoznánk, valószínűleg már világrekord lenne!

Igaz, hogy Yoi körül már körutakat tisztítottak a vadonban, hogy autóval lehessen az elefántot körünyomozni, nehogy az illető «vadász» kifáradjon a járásban, sőt olyan «igaz vadász» is van, ki repülőgéppel kering alacsonyan a bush felett elefántot keresve.

Az öreg bika nem szereti ezt a tréfát, elvándorol arrafelé, hol olyan a jungle, mint amilyen 150 év előtt, gimnazista korában volt!

Utunk azon a vidéken vezetett át, hol harminc év előtt jártam.

Elül ültem a kocsiban Kér mellett. 80 km-es gyorsasággal rohantunk a kitűnő úton. öt percenként szembe rohanó autók, pöfögő teherkocsik! Kávéültetvény, majd szizál, szizál, vendéglő, malom, benzinállomás, szizál fel a Thika folyóig. Ott szétágazó országutak, cementhidak; a vízesés alatti sűrű galéria erdő, hol nagysörényű oroszlánomra hiába cserkésztem, kivágva, a parton egy kis város, keletnek fordulva ismét szizál és semmi más. Athi plains, a világ e legvaddúsabb területe, hová lettél, mit csináltál, egyáltalában Te vagy az? Hová tetted vadcsordáidat, hová csapatostól járó oroszlánaidat? Miért nem rúgod ki, vagy temeted magadba ezt a ronda pénzéhes hadat, ezt a civilizációt hangoztató rablóbandát, mely ilyen szomorú figurát csinált belőled?!

Donjó Sabuk, hová tetted erdős tetődön lakó bivalyaidat? Hová orrszarvúidat lankáidról? Azt hiszed, hogy szebb vagy, ha villák fehérленek oldaladon? Azt hiszed, hogy szebben hangzik a kapásokat ébresztő reggeli harangszó, mint harminc év előtt fekete sörényű oroszlánjaid bőgése? Még szerencse, hogy

felhő-kalapodat el nem vesztetted és modern fezt nem tettél helyébe csúcsodra!

Szomorúan ültem elül Kér mellett. Nem vagyok nagyon szentimentális, de szerencse, hogy elül ültem, szerencse, hogy W. grófné hátul, és még nagyobb szerencse, hogy orromon volt fekete pápaszemem: így senki sem látta azt a könnyet, mely végigfolyt arcomon. Valahogyan úgy éreztem, hogy máris túl soká éltam! Nekem sok ennek a világnak materializmusa, önzése, lelkiismeretlen szószátyársága. Nem tetsző népboldogítása, helyesebben bolondítása, embereknek más zsebében vajakálása, másénak osztoztatása! Valahogyan nincs rendben az a világ, ahol érdemnek számít becsületesnek lenni! Ebből a társaságból nem eshetik nehezére az embernek elköltözni!

Míg így töprengtem magamban, rohanó autóink mellett elmaradtak az ültetvények, jobbról-balról körülzártá utunk vonalát a bush, a becsületes, régi, titokzatos jungle.

Mind sorra megösmertem a völgyeket, hegyeket, hol régen jártam. Lakatlan volt e vidék Kituig, ma tele wakamba falukkal, hisz ide közel a munkaalkalom, az árucseré.

Régi lakói, az antilopok ezrei, rhinók százai, oroszlánok, leopárdok eltűntek. Órákat haladtunk keletnek, semmi vad! Végre egy termitadomb tetején álló hartebeest, mozdulatlan, mint egy őrtálló katona, arccal nyugatnak fordulva. Talán őrt is áll! Talán azt kiáltja nyugatnak kongoni nyelven, hogy: civilizáció, megállj, ha már idáig eljutottál, hát jól van, de ne tovább! Ez a mi világunk volt mindig, élni van jogunk nekünk is, még ha esetleg kisebbség is vagyunk! Ha kételkedtek jogunkban, kerítsétek elő azt a Wilsont valahonnan, az professzor, majd megmagyarázza! De ugyan, úgy hallom, nem tartatja ígéreteit, de magyarázza! Az is valami! Az modern!

Rohantunk tovább keletre, északkeletre, ismét keletre. Este táboroztunk egy falu mellett. Reggel folytattuk utazásunkat. Az út romlott. Aztán el is fogyott. Gyérült a lakosság és sűrűsödött a bokros. Aztán út nélkül mentünk, bukdácsolunk. Délután tábort ütöttünk egy folyócska mellett, — nem írom ide nevét, mert kötelez a titoktartás, — a folyóban sok minden volt, csak víz nem, illetőleg valamicske volt, tócsákban. Ezt a vidéket fehér ember lába még nem taposta eddig soha!

Embereink, jövőnk reményei, ott várakoztak reánk. Wa-

kambák voltak. Ez a törzs még nem «civilizált», nem keresztény, nem jár khakiban, tehát rokonszenves! Nagyon intelligens arcú, jól nőtt erőteljes fickók ezek a mi nyomozóink, és, amint később tapasztaltuk, elsőrangú nyomkövetők. Hisz főfoglalkozásuk századokon át a vadászat, főleg az elefánt vadászat volt, fegyverük az íj. Elefántvadászathoz nyílmérgeket egy Mombassa közelében lakó törzstől szerzik, igen nagy áron. Kér tudta ennek egész receptjét, de én bizony elfelejtettem. Annyira emlékszem, hogy valami fa gyökerét szárítják meg és törlik porrá, ezt aztán összefőzik különböző növényekkel, sőt még mérges kígyó méregzacskója is kerül bele.

Az azonban bizonyos, hogy a friss mérgű nyíllal meglőtt elefánt egy órán belül elpusztul. A nyomozók gyöngye Kernek egy Tana-folyómenti ösmeretsége volt. Rendkívül mozgékony, szorgalmas vékony ember, kitűnő nyomozó és a mellett bátor. Ő volt az, kit a nyomkövetés utolsó felvonásakor, mikor már hallatszott a követett elefánt, előre eresztettünk azért, hogy megnézzze az agyarak erősségét.

A bennszülött ugyanis sokkal ügyesebben, csendesebben jár, mint a fehér ember, és így — ahogyan mi elkereszteltük — Tana-boy alkalmasabb volt ennek végrehajtására, mint magunk.

És milyen előny, ha az embernek csak a meglövésével marad dolga, nem kell előbb agyarat nézegetni!

Tana-boy agyarmegítelésére mérget lehetett venni, sőt, inkább pesszimista volt. Ezt rövidesen kitalasztaltam.

Fegyverhordóink nem értek semmit. Csak arra voltak valóók, hogy cipeljék a nehéz elefántpuskát. Ahányszor közeljutottunk vadhoz, hátrahajtuk őket.

Mindez embereken kívül volt még társaságunknak három kiválóan hasznos tagja, három öszvér.

Csak az tudja, aki arrafelé járt, de legalább is trópusokban járt és elefántnyomot követett, hogy mit jelent az, a kimenetel unalmas részét, amíg friss nyomra akad az ember, és az abban hagyott vadászat utáni néha nagyon hosszú esti hazatérést nyeregben végezni el!

Így sem panaszkodhattunk, hogy nem jutott ki nekünk elég a gyaloglásból. Kerrel számolgattuk, hogy minimálisan kb. 500 mérföldet tett ki a Kituiban töltött idő alatt gyalogsétánk.

Az igaz, hogy az öszvérekkel nem volt szerencsénk! Az enyém 3—4 napi használat után tövisbe lépett, mely elgennyedt békája alatt. Kivágtuk, de csak elmenetelünk idejére gyógyult be.

W. grófnéjé martörést kapott; gennyest. Azt is megoperáltam. De az is bevárta gyógyulásával, míg Nairobiba mentünk vissza.

Így csak egy állatunk maradt, természetesen W. grófné rendelkezésére. Nem akarom az olvasót összes cserkészetünkkel untatni, elég azt megírni, hogy 1937. január 25-ikét írtuk be, mint első cserkésznapunkat, naplónkba, febr. 17-én löttem én meg elefántomat, febr. 23-án W. grófné az övét.

Hogy járásból nem kaptunk volna naponta kielégítő mennyiséget, azt nem merném állítani. Rendesen $\frac{1}{2}$ 5-kor indultunk neki félhomályban, és boldogak voltunk, ha világosan hazaértünk, de gyakran csak este nyolc körül, avval a lesújtó tudattal, hogy reggel ugyanígy folytatjuk!

Ez még csak megjárta volna hűvös időjárás mellett, és valami szép, sima gyepes talajon, de mi volt itt! Perzselő nap-sütés, — pár borús napot kivéve — melyek alatt a hőmérő 50° C körül izzadt. Hiszen a vidék elég mély fekvésű volt, alig 1500 láb tengersiz felett.

Sűrű bush! Ez alatt a trópusban nem járt olvasó valószínűleg olyasvalamit képzel el, mint nálunk egy 15 év körüli vágás makkfákkal benne! Pedig dehogy volt az ilyen!

Zöldnek még zöld volt, hisz alig múltak el akkor a rövid esők. Alacsony volt, alig volt bokor, mely a 4 m magasságot elérte. Sűrűségének semmi ambíciója nem volt az ég irányában sűrűsködni, oldalra dolgozott, öröme tellett minden bokornak abban, hogy minél több helyen oldalba bökdösse szomszédját!!

A legtöbb valami akáclevél-miniatürrel zöldelő bokor volt, ezen évadban ágai teleaggatva zöldszínű, mogyorónagyságú gyümölcsrel. Azt hiszem, hogy ez a gyümölcs volt okozója az elefántok e vidéken való sűrű tartózkodásának. Trágyájukban alig találtunk mást, mint ezt.

Nyomozás közben én is állandóan ezt bagóztam, nem ettem meg, csak megrágtam és szükös nedvét ki szíva kiköptem. Nem valami üdítő íze volt, rossz terpentiniz, de jobb volt mégis a chinin ízénél, amely ennyi hónapi chininadagolás után állandó

szájízévé válik az embernek! A bokroknak ezen a fajtáján görnyedve, kushadva, mászva, de még csak valahogyan átjutott az ember. Igaz, hogy néha, mikor azt hitte, hogy milyen ügyesen átkombinálja felső testét valami ágak közötti nyíláson, arra ébredt, hogy egy száraz gally a gallér alatt hátba böki. Ezt kivédeni kissé oldalt dült, hogy alkalmat adjon egy másiknak kalapját leütni. A kalap után kapkodva egy láthatatlan sunyi orralyukába bökött az embernek, mikor pedig türelmét vesztve ki igyekezett ugrani ebből a rettenetes zavarból, egy alacsonyán kinőtt ág lábafejét kapta el, úgy hogy a menekülés mint fej est-ugrás végződött egy kampós tövisű «wait a bit» bokorban, vagy a még fájdalmasabb tövisű «cats claw»-ban. Ilyen tornagyakorlat nem egyszer fordult elő naponta, előfordult az ötvenszer, százszor, alig is fordult elő más! Én sokkal nagyobb is, ügyetlenebb is voltam W. grófnénál, a mellett nem volt türelmem óvatosan kibogozni magam, mikor a tövisek belém ragadtak, hanem kirántottam letartóztatott testrészem, így nem volt csodálható, ha ő rendesen ép bőrrel és tűrhető folytonosságban leledző ruházatban ért haza, míg nekem arcomról, karjaimról, kezeimről csurgott a vér, ruházatom pedig még a Teleki-térről is kitiltódott volna. Jó, hogy asszony volt a háznál! Ami még foldható volt, orvoslást kapott. De rövidesen orvoslás tárgyává vált jobb kezemfeje is. A sebek inficiálódtak, egy nagy dagadás és genyedő három kráter lett belőle, szerencse, hogy még mutatóujjam mozgott annyira, hogy adott esetben a ravaszt elhúzhassa.

Olyan növény, melyet lelkiismeretfurdalás nélkül fának lehetne nevezni, e vidéken nem tanyázott. Minden kilométernyire talán kiállott az egyhangú bushból egy-egy kandeláber-euphorbia, az egyetlen árnyékadó.

Volt ugyan valami bolondfajta növény, amelyik azt ambicionálta, hogy ő fa. Törzse mindenesetre volt, még pedig elég vastag. Fel is nyúlt a földtől legalább két arasznyira! Ott aztán kieresztette ágait. De ezek az ágak meg voltak kergülve. Nem hogy felfelé, vagy valami elfogadható irányba nőttek volna: elkezdték egymást a törzsön körül kergetni, összebogozódtak, megkavarodtak, úgy hogy ez a két arasz magasságig sudárnak indult fa a bokornál is bokrabbnak alacsonyodott le végeredményben.

Fellélegzésről, derékkiegyenesítésről nem volt szó, míg az ember valami vízlyuk tájára nem érkezett. Ilyen kis tavacska fél vagy egy hold nagyságban elég gyakorta fordult elő, rendszeren sorozatosan. Ott, hol leggyakrabban kutattunk elefántnyom után, fél—másfél km távolságra egymástól hat ilyen üdítőhely volt, mindegyik vízzel tele, mikor e tájra érkeztünk, fele már kiszáradva elutazásunk idején.

Nyomot néha, kitaposott elefántösvényt követve, előbb is, de rendszeren csak e tavak valamelyikénél találtunk frisset. Ha mérete megfelelő nagyságú volt, vagyis átmérője 17 hüvelyknél nagyobb, elindultunk azt követni.

E vidéken ivás után az elefánt nem túl sokat ment. A víznél felvéve a nyomot, rendszerint 2½ — 3 óra követés után utólértük vagy öt személyesen, vagy első számú pihenésének helyét.

És most egy egészen különös megfigyelésemre akarok kitérni.

Afrikai vadászataim alatt mindig legnagyobb figyelmemet az elefántnak szenteltem. Nem csak azért, mert felfogásom szerint a legtöbb fáradsággal ejthető el, a legveszélyesebb sportot adja és ennél fogva nem a kocavadász vadja, hanem, mert őslénységénél, intelligenciájánál fogva érdekes dolog szokásait megfigyelni.

«Dolgoztam» elefánttal régi időben a Kenya hegyvidékén, a Mara-folyó angol fennhatóság alatt lévő vidékén, Ugandában az Albert-tóhoz közelfekvő Bugoma őserdőben, Unjoro elefántfüves rengetegekben, West-Nile Province Nilusmenti vidékén, a belga Congóban, és most Ukambaniban. Ezt a sok helyet azért soroltam fel, hogy feltüntessem azt, hogy az elefántot egymástól több ezer km-re fekvő helyeken és nagyon elütő életkörülmények között tanulmányozhattam. Mivel pedig jó pár ezer elefántot volt alkalmam láthatni, nekem talán egyes szokásainak megváltozása inkább feltűnik, mint egy újoncnak, ki csak egy pár szép agyar gyors megszerzésén fáradozik.

Vitatkoztak a felett sokat írásban és szóval, hogy egyáltalában lefekszik-e az elefánt. Természetesen lefekszik, de azt hiszem, hogy a legritkább esetben. Nekem egyszer volt alkalmam West-Nileban egy Nilus-mocsárban, *illetőleg* annak egy kis, füves szigetén nem fekvő, de fektéből felugró elefántbikát látnom, kinek első dolga volt kipihenve engem megkergetni.

A második fekvőt most láttam és löttem meg fektében Tanganyikában.

Eddigi tapasztalatom és mások tapasztalata szerint is az elefánt éjjeli lakmározását és esetleges vízi vasát elvégezve aszerint, a milyen a vidék és amennyire nyugalma van, vagy üldöztetésnek van kitéve, a reggeli órákban elindul kisebb vagy nagyobb távolságra nappali pihenő helyére. Előbb említett okok szerint elindul szaporán lépkedve, vagy lassan, ágakat tördelve, csemegézve. Tíz óra tájban megállapodik valami alkalmas helyen, — nagy magános fa árnyékában, sűrű bokrosban, galéria, vagy őserdőben — egyszerűen valahol, ahol csendet és árnyékot talál.

Itt szunyókál ő azután délután négy óra tájáig, legyezgetve magát nagy füleivel, közbe-közbe porzuhanyt fújva orrmányából hátára, fejére a legyek elijesztésére. De ezt a sziesztát mindig álló helyzetben tölti.

Ha nem volna ez a déli pihenője, de kevés ember löne elefántot!

Az ember járása jóval lassúbb az elefánténál, a követett nyom is legjobb esetben 1—2 órás, hogy lehetne annak taposóját utóiélni, ha az meg nem állna? Délután azután ismét elindul élelmet keresni.

Nem így van azonban az Ekambaniban, vagy legalább is ez igen nagy terület azon részében, melyben én vadásztam. Az ottlakó elefánt napirendjének beosztása: az éjjelt és hajnalt természetesen élelemkereséssel, ivással tölti ő is. A hajnali órákban ugyanezen indokból barangol tovább. Mikor azonban a nap sugarai intenzíven kezdik pörkölni kopasz fejét, kapja magát és *lefekszik* egy bokor tövébe.

Úgy látszik azonban, hogy fekve nem érzi magát eléggé biztonságban, vagy kényelmetlen neki! Egy-két órás fekvés után feláll újra és 1—2 km séta után új árnyékos helyre áll. Voltam olyan nyomon, mely azt árulta el, hogy ennek gazdája, — dacára, hogy nem volt megzavarva — ötször változtatta helyét. Nem merem állítani azt, hogy minden e vidéki elefánt mindennap lefekszik, de azt határozottan állítom, hogy azoknak legnagyobb része, még pedig mindig az első megállás vagy helyesebben mondva megpihenés helyén megteszi azt. Nyomkövetés szempontjából ez a lefekvés igen hasznosnak bizonyult,

mivel ahová lehajtotta fáradt fejét, rendesen tisztán lehetett az agyar lenyomatát látni a porban. Nem egy bika követését szüntettük be a lenyomat nem megfelelő volta miatt! És menynyi felesleges sétát megtakarítottunk ezáltal!

Azt azonban a viláért se higgye az olvasó, hogy én valami felfedező-babérokra vágyom, vagy azt képezem, hogy valami új állatfajt, valami Elephas Morphiust fedeztem fel!

Ugyanazok az elefántok ezek a wakambák, mint a többiek!

Ennek a lefekvésnek egészen más okból kell történnie.

A vidéknek ugyanis olyan fája, mely kiadó árnyékot adhatott volna ilyen nagy állatnak, egyáltalában nem volt. Mégalegtömőttebb és legmagasabb növény az euphorbia volt, de ez nem terebélyes növény, hamar mögé néz a napsugár. De nem is volt euphorbia ezen a vidéken, melynek alja ki ne lett volna taposva elefántoktól: minden nyom csillagalakban ezek alá vezetett!

Az ott tenyésző bokor alig érte el az elefánt magasságát, így árnyékot nem adhatott, még nekünk is nagyon a töve alá kellett kuporognunk, hogy árnyékban legyünk.

Az elefántlefkévést tehát csak evvel az árnyékiánnyal tudom magamnak megmagyarázni. Elfáradva az éjjeli barangolástól, mikor a kérlelhetetlenül perzselő napsugarakat már az ő vastag bőre is rossz néven veszi, egy-két órára legalább árnyas bokor alá hajtja le fejét.

Több bikát cserkésztem be, amelyik állott ugyan, teste teljesen ki volt téve a napsütésnek, de fejét teljesen betolta, lehorgasztva azt egy bokor zöld gallyai közé, hogy árnyékban tarthassa. Nem is volt könnyű az ilyen elefánt agyaraít megnézni: bent voltak azok, takarva a bokor ágaitól. A többszöri helyváltztatás is nagyon megnehezítette a vad utóirését, hiszen evvel az egész idő, mely alatt más vidéken az elefánt helyben áll, eltelt, nem sok időt töltött egy helyben és ennél fogva rövidebbek voltak a parcellázott szieszták!

Nap-nap után kerestük a friss nyomot, követtük azt bokron, tövisen át, míg utólértük az elefántot. Rendszerint anynyira is jutottunk, hogy megláthattuk, de sokszor megtörtént, hogy mielőtt ez sikerült volna, az állandóan forgó szél elárulta jelenlétünket és mire odaértünk, hol azelőtt barátunk állhatott, annak hült helyét, illetőleg gyors ütemet mutató távozásnyomat találtuk.

Azt nem állíthatta volna senki, hogy ne lett volna elég elefánt ezen a vidéken! Előre nyomozókat csak a legritkább esetben küldtünk, magunk kerestük meg a követendő nyomot és ennek dacára úgy emlékszem, összesen csak két vadásznapi volt, mikor nem láttunk elefántbikát, vagy ha nem láttunk, nem ugrasztottuk azt el rossz szelünkkel. E két nap közül is csak az egyik volt «üres», a másikon tehenekkel találkoztunk.

A különös az volt e vidéken, hogy nagy ritkaságszámba ment, hogy tehenekkel jöttünk össze. Nagy csapatok pedig egyáltalában nem tartózkodtak ott, egy csordának a maximális tagzáma alig lehetett több 10—12-nél.

Ritkaság számba ment azonban az is, ha az ember magányos, egyedül járó bika nyomára akadt. Kettesével, hármasával barangoltak. Viszont négy bikánál többet sem találtunk együtt. Ha azonban egy ilyen többszámú bikatestület delelésre megállót, nem tartózkodott az zárt tömegben, hanem egymástól 50—100 lépés távolságra állongáltak egyéni ízlésük szerint keresve ki maguknak egy-egy nyomorult bokrot inkább fedezéknek, mint árnyéknek. Azt hiszem, hogy éppen ez a nagyobb kitejedésű árnyék hiánya volt oka fent említett szét húzásnak is.

Kemény, száraz, agyagos talajon az elefánt nyomának követése nem gyermekjáték. Nagyon jó, gyakorlott szem kell ehhez, tehetséggel párosulva. Fehér ember legokosabban teszi, ha nem is okoskodik bele ebbe a munkába és rábízza a bennszülöttre. Eltekintve attól, hogy annak a nyomkövetés gyermekora óta foglalkozása, ösztöne is több van, mint a civilizáció által megrontottnak, a mellett a bennszülöttnak bajosan van oka másra gondolni, mint arra a követendő nyomra, — központosítani tudja hosszú ideig arra figyelmét, — míg a magunkfajta ember, bármilyen jó nyomismerő legyen is, követi azt, míg egyszer csak arra ébred, hogy tudja Isten miféle európai baján jár az esze és régen hamis nyomra tévedt!

Azt se gondolja senki, hogy az a 70 mázsa súllyal földhöz préselt elefántláb olyan nagyon látható nyomot hagy maga után! Néha egy letaposott fűszál, gyenge körömokoza kaparás a földön, ez minden, ami látható. Pláne a nyom méretének meghatározása, ez a legnehezebb néha! Legkönnyebb az, hogy ha

ott vesszük vagyis vehetjük fel a nyomot, hol vizén volt az elefánt. A puha föld itt kitűnő nyomlenyomatot ad. De ne a sáros helyen nézzük azt, ott sokkal nagyobbnak látszik a nyom a ténylegesnél. Ha száraz talajon akadunk rá, akkor bizony követni kell azt, míg valahol poros helyre lép!

De meg ha, pontosan meghatározva azt, nem üti meg a kívánt mértéket, erős elhatározás kell hozzá, hogy feladjuk a nyomozást, mert bizony előfordul, igaz hogy nem gyakran, hogy kis nyomú és alacsony növésű elefántnak is nagy agyara van.

Ezek a fentemlített körülmények bizony sok gyaloglás okozói! Hány nyomot követtünk hosszú órákon keresztül, hogy a végén ott álljunk 10—15 lépésre egy bika mellett, melynek agyara nem elégített ki! Úgy emlékszem, hogy tizenegyszer voltam könnyű lőtávokra, de nem voltam hajlandó a ravasz felé nyújtogatni ujjamat. Volt ezek közt nem egy olyan bika, melyet más vidéken örömmel lőttem volna meg, de nem azért jöttem Ukambaniba, a legerősebb elefántbikák hazájába, nem azért szúrtam le £ 125-öt csak az engedély kiváltására a sokkal tetemesebb mellékköltségektől eltekintve, hogy egy 60—70 fontos agy árosra görbítsem meg ujjamat! Ilyet lőttem én már eleget olyan vidéken, hol egy ilyen súlyú kapitálisnak számít!

Csak egy olyan bika akadt, melyhez nagyon közel voltam és nem voltam képes agyarait meglátni. Ahogy ez már lenni szokott, ez is volt az egyetlen igazán erős, nagy agyarú bika, amelyet idáig szerencsésen megközelíthettünk.

Ez úgy történt, hogy hosszú öszvérezés után olyan sűrű bokros vidékbe érve, hol kénytelen-kelletlen le kellett szállni a nyeregből, rövid, alig órás gyaloglás után magányos elefánt nyomára akadtunk. Követtük azt. Azt a hibát mindenesetre rovásunkra kell írni, hogy libasorban egész társaságunkkal követtük, még az öszvérek is alig maradtak el tőlünk. A társaságnak pedig igen sok tagja volt, ennél fogva nem lehetett intenzív bűdösséget és lármás voltát eltagadni! Három nyomozó, három puskahordó, vízhordó, ételhordó, hátrább két boy az öszvérekkel, mi hárman: egész hadsereg!

Rövid követés után megláttuk az elefánt körvonalait kiszürkülleni takaró bokrai közül. Szemben állott. Ami rendesen megtörténik és ami miatt olyan sok esetben szelet kapott és

idő előtt ajánlotta magát az általunk követett elefánt, t. i. az, hogy vándorlását úgy végzi be, hogy megállása előtt szembe fordul pár száz métert a széliránynak, ezáltal idejében megkaphatván az őt követő ember szimatját; ez esetben ez nem következett be: a szelünk jó volt.

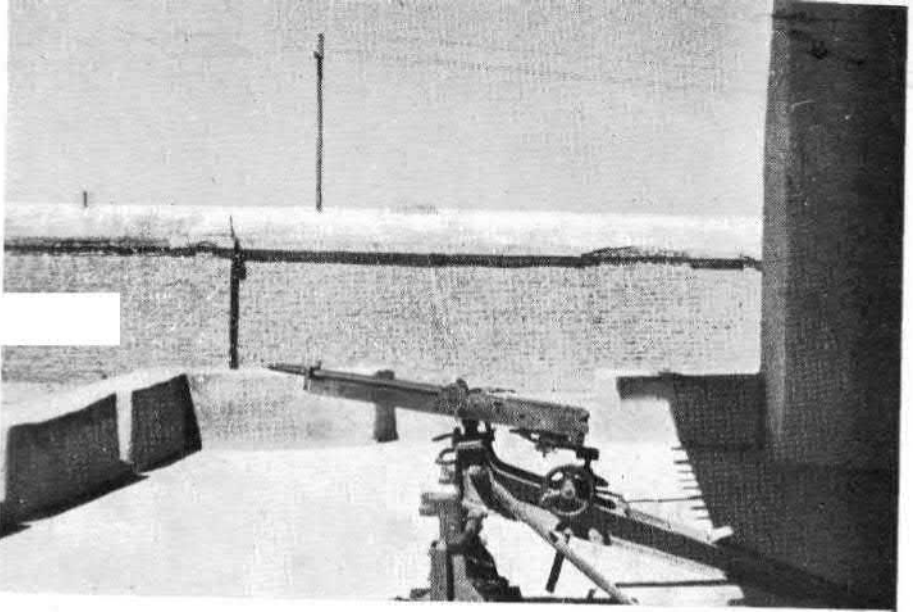
Egész társaságunk csomóban állott alig 20 lépésre a keregett vadtól, meglehetősen idegesség vett erőt annak sok tagján, így jónak láttam minél gyorsabban cselekedni, mondjuk, kéznél lenni, ha az agyarak megfelelők. Takarást felhasználva az elefánt baloldala felé lopakodtam előre, előttem pár lépéssel ugyanezt tette a Tana-boy, hogy megnézzék az agyarakat!

Nagyon közeire jutottam, gyönyörű tisztán világított a ráprecskelt laterit-földtől cinóber-vörös elefánt vakszeme, csak agyart nem tudtam látni, akár hogy is igyekeztem. Arra a gondolatra jöttem, hogy egy sűrű bokor megkerülésével egészen közel, öt lépésre megyek mellé, hogy lássak, talán addig a Tana-boynak is lesz eredménye?

De míg ezt a bokrot kerültem és emiatt nem tarthattam szememet az elefánton, vagy szelet kapott egy, a másik oldalán agyart vizsgáló nyomozótól, vagy, ami valószínűtlenebb, meglátta a távolabb mozgolódó embereket, de tény, hogy egy-két métert előre lépve bokrából, sarkon fordult és elment. W. grófné és néhány ember látták agyaraikat, másfél méternél több állott ki és ami kiállott, nagyon vastag volt! Én már csak farban láttam meg, természetesen nem lőttem.

Felvettük ismét nyomának követését. Nem ijedhetett meg, mert alig pár száz méter menekülés után ismét megállott, de már ez esetben az életbiztosítás tekintetbe vételével: a szél alatt. Meg is kapta szelünket és most már sokkal jobb tempóban igyekezett megválni tőlünk. Követtük jó pár órát, kört írt le menekülése alatt, egyszer öszvéreinket majdnem elütötte, pár méterrel előttük váltott át a kitaposott elefánt váltón, melyet ezek követtek, nem láttuk többé soha!

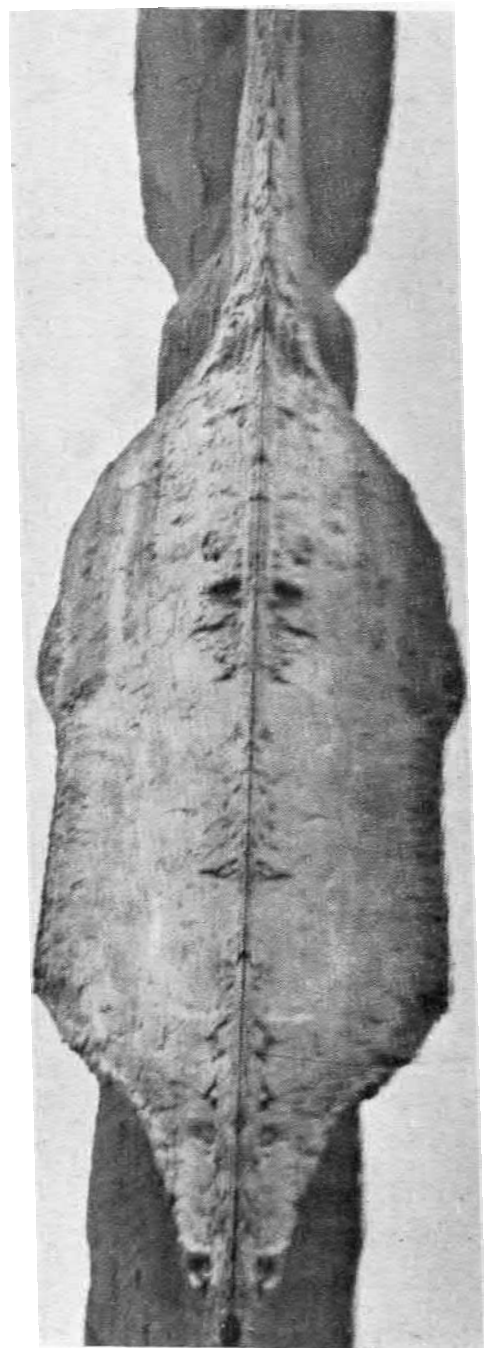
Így ment ez napról-napra! Egyik napon két bika követése. A stratégia most már más volt, a követők két csoportban, ugyanis az elsőben csak nyomozó és vadász, a másodikban a maradék, öszvérek, vezetőik, felesleges nyomozó, ételhordó stb. Nyomkövetés közben egy kis csapat tehén került valahonnan oldalról a két embercsapat közé. Serény tehenek, nem

A mahdi hadseregének kezdetleges gépfegyvere.

A khalifa palotája Omdurman-ban.

voltak restek és azonnal szemmel láthatólag kifejezték utálatukat ez öszvér-szamar-vegyes irányában. Kevés elefánt-trombitaszóra volt szükség ahhoz, hogy csak az öszvérek maradjanak érintkezésben az anyafölddel, a társaság kétágú része pillanatok alatt fel volt gallyazva az alacsony bokrokra, kivéve egy nyomozót, kinek egy mérges tehén sehogysem akarta a fámászához szükséges időt megszavazni. Szaladt az Istenadta üldözője előtt, már amennyire e vidéken szaladni lehet, de üldözője állandóan tért nyervén, mielőtt az ormány nyaka körül tekeredett volna, eldobta a néger-ruhának elkeresztelt takaróját.

A takaró azonos négerbűdösségű lévén, az elefánt egyenértékűnek is tartotta azt a tovaszaladó meztelenséggel és lábbal, ormánnyal, agyarral neki állott azt darabokra tépni, földbe taposni, szurkálni. Ez volt egyetlen tragikumunk az elefántvidéken! A nyomozónak egyéb baja nem esett, mint-hogy társai napokig vele évelődtek.

Végre február 17-én nekem is megvirradt!

A rendes hajnali elindulás. A legközelebbi, egy jó órányira fekvő víz irányába mentünk nyomot keresni. Alig kelt fel a nap, már rá is akadtunk két bika nyomára. Tehát le az öszvér-ről és bele abba a szívből meggyűlölt tövisesbe. Alig egy óra múlva, meg-megállva egy kis hallgatódzásra, mivel a hátrahagyott vizit-kártya egész meleg volt, leadó ja tehát nem lehetett távol — meghallottuk a jellegzetes haskorgást és a fülek paskolását. Közelebb mentünk abba az irányba és ott állott az elefánt, az egyik, egy kis fa árnyékában. Alig lehetett látni. Agyaraiból pedig egyáltalában semmit.

Egyszerre csak elindult, még pedig egyenesen felénk. Egy-két lépéssel Kér előtt álltam, lövésre készen és minden ideg megfeszítésével figyeltem a közelgőt, hogy mit rejteget ormánya két oldalán. Bizony amit ott rejtegetett, azt elég szégyen is volt megmutatni, lehetett hozzám legfeljebb tíz lépésre, mikor két, egyenként alig 20—25 fontot nyomó fogpiszkálóját megláttam.

Jó néven vettem volna tőle, ha valami más menetirányt keresett volna ki magának, mi az ördögöt látogatott meg minket? Vagy olyan nagyon biztos volt benne, hogy ilyen agyarral a mi körünkben van a legnagyobb biztonságban?

Ha ezt hitte, tökéletesen igaza volt, mindaddig, míg, ahogy ilyen korú fiatal úrhoz illik, szerényen, tisztességtudóan viselkedik!

De ki tudja, ma a rádió, dróttalan távíró, repülőposta korában nem kapott-e ez is valamiféle értesítést Európából, hogy ott is kiment a divatból nagyjában az ő korabeli fiatalság szerény viselkedése?!

Hogy ezen az úton meglepetés ne éljen, jobbnak véltem Cordite-om célgombját biztonság okából búbjára irányítani, búbjára, nehogy kimúljon, ha löni kell és odavesszen a£ 25-ös engedély. Nem volt már csak öt lépésre, de iránya mellettem, nem rajtam keresztül vezetett el. Még szemem pilláját sem mertem megrebbentem, nehogy megutáljon. Tovább ment. Hülye! Jobb lesz, ha nem növeszti az agyará, evvel a hülyével még egy amerikai kolbászgyáros is elbánik!

Tanakodtunk Ker-rel, hogy mitévők legyünk. Én azon erősködtem, hogy, mivel mi eleinte két elefánt nyomán voltunk, a másíknak is itt kell valahol lenni, keressük meg tehát annak a nyomát és kövessük azt. így is cselekedtünk, megtaláltuk a nyomot — sokkal nagyobb volt, mint az előbbenié — követtük ernyedetlenül, órákig, sehogy sem akart megállapodni valahol, állandóan nagy körben járt.

Féltem, hogy baj lesz ebből: ez már tudós elefánt, itt a szél nem a mi előnyünkre fog fújni!

így is volt. Meghallottuk. Előre küldtük Tana-boyt, hogy nézze meg. Ez, hangtalanul, mint a kigyó siklott irányába. De hiába. Ő is csak a menekülő csörtetését hallotta, mint mi, a bikát ő sem látta meg. Szelet kapott.

Menekülés közben még másik négy bikát, amelyeknek ottlétéről tudomásunk sem volt, magával vitt, így ott álltunk, sorsüldözöttek, hosszú orral, reménytelenül. Nem úgy tettünk szomorúságunkban, mint a Petőfi juhásza, nem ütöttük fejbe a mulit, praktikusabban gyászoltunk és leültünk ebédelni ugyanazon árnyékba, hol még pár perc előtt négy bika és közte egy igen nagy nyomú, állott.

Félháromkor ismét talpra állítottuk fáradt karavánunkat és már nagyobb vállalkozásra késő lévén az idő, avval a tervvel indultunk neki, hogy hazafelé vesszük irányunkat, ha pedig útközben még jobbféle nyomra akadnánk, követjük azt. Nem

sokáig kellett mennünk üres kézzel: alig negyedórába telt és megvolt a friss nyom: követtük. Eléggé fáradt voltam, az volt már mindegyikünk, hisz hetek óta, nap-nap után legyalogoltuk a magunk 30—40 km-ét ezen a rettenetes terepen és ebben az irtózatossághoz, hol a napsugár egyenesen fájdalmas az ember bőrén és hol még az éjjeli alvás sem pihentető a meleg miatt. De sokkal fáradtabb voltam lelkileg, az a sok eredménytelen cserkészlet ennyi elefánt között igazán lehangolt, olyan pesszimizmus dolgozott bennem, hogy a remény szót egészen töröltem szótáramból! Már csak egy ok késztetett a tovább kínlásra: sajnáltam a kis Ker-t, kis profivadászunkat, azt hiszem, hogy agyonlőtte volna magát, ha egy hónapi vadászat után üres kézzel megyünk vissza Nairobiba!

Tehát vonszoltam magam, unottan, tovább, nyomozóinkat követve, a csapán; és törtem a fejemet, hogy milyen elfogadható kifogással jöhetnék, ami hazafelé fordítaná szerünk rúdját! De semmi sem jutott eszembe egyelőre.

Az elefánt itt puha helyre lépett. Tisztán látszott egész nyoma. «Tyű, az áldóját, ez aztán nyom» — gondoltam magamban, — nem kerestem már kifogást a hazatérésre.

Egy kandeláber-euphorbiához értünk. Ez alatt álldogált. De, most vesszük észre, feküdt is. Nagyon hosszú lehet az agyara, ott van lenyomata a porban! Tovább. Ismét egy euphorbia. Itt is állongált, aztán tovább ment. «Enyje de rendez-vous-s fiú lehet ez az atyafi, de titkolja a kvártélyát, de szereti cserélgetni, hogy rajta ne kapják» — gondoltam, mialatt izzadva fáradtan tovább botorkáltunk. Tana-boy mutogatott a földre. Nézegettem, hogy mit mutathat? Ahá! látom már! Nem egy, hanem két elefánt nyomán vagyunk. Egy másik hozzá csatlakozott.

A harmadik euphorbia alatt sem volt odahaza, de annyi tisztesség mégis volt benne, hogy legalább névjegyét ott hagyta! Hatalmas, másfél arasz átmérőjű névjegy volt, kívül kissé száraz már, de belül (ujjal vizsgálva) meleg! Egyszerre meghallottuk hasa korgását. Ott kellett neki lenni előttünk, a négyes számú euphorbia alatt. Na, Szent Hubertus, kösd fel a nadrágod!

Cordite-ot kézbe, a balkéz két ujja közé két rezervatöltényt, mindenki hátramegy, csak Kér, Tana-boy és én előre.

A szél rendben van. Csendesen, óvatosan lopakodtunk előre. Csakugyan az euphorbia árnyékában állnak mind a ketten. Tana-boy agyart nézni előre bújik, én jobbra tartok, honnan tisztábban gondoltam láthatni, Kér helyben megáll. Tana-boy már jön is vissza, a jobboldalira mutat és azt súgja nekem, hogy «mkubwa szana». (Nagyon nagy.)

Ebben a pillanatban a baloldali, valószínűleg észrevevén valami mozgást, hangtalanul eltűnik balra a sűrűbe. Az öreg is nyugtalan lesz, tétovázik, valahogyan érzi, hogy nincs minden rendben, vizsgáldni előre lép, ki az árnyék alól és ott áll tornyosuló, eget elsötétítő óriási nagyságában szemben velem, alig tíz lépésre. A világ legszebb látványa! Ez nincs kirouge-ozva mint a múltkori nagy! Ez volt, ostoba módon, első gondolatom láttára!

Terpesztette nagy füleit, véres volt kis, rosszindulatú szeme. Kér idegesen súgta, hogy lőjjek. De ez eszem ágában sem volt. Csak fejét láttam tisztán és én, ha csak másképpen nem egészen reménytelen, nem lövök elefántot előlről fejbe. Alig van kilátás, hogy agyat éljen a golyó! Célzásra készen tartva öreg Cordite barátomat, vártam. Ügy véltem, hogy ez az elefánt úgysis az enyém: ha előre jön felém, oldalt lépve fejbe lövöm, halántékba. Ha elfordul, lapjába küldök gyorsan két golyót!

De egyik terv sem mehetett teljesezésbe. Kér lába alatt megroppant egy kis gally. Az elefánt meghallotta. Arra fordította fejét: gyönyörűen megjelent előttem az a sóvárgott mélyedés, alsó részén keresztben a kiálló csonttal: a vakszem.

Nem soká tétováztam, elhúztam a ravaszt!

Lövésemre feje fel vágódott hátrafelé, aztán hátuljára zuhant a hatalmas test, hogy ebből a helyzetből baloldalára vágódjék át! Az volt az érzésem, hogy egy szemernyi élet sem maradt benne, de a bukása közben meglátott óriási két agyart azt diktálta nekem, hogy biztos a biztos, oda szaladtam tehát közvetlen elébe és szügyén át még két golyót helyeztem el szívébe. Ujjnyi vastag sugárban szökött ki vére a golyó-ütötte lyukon. El volt végezve!

Megilletődve álltam életem legerősebb elefántja mellett. Tehát elértem ezt az ambíciomat is. Lőttem százfontos agyart elefántot. Nem is száz! Száztíz és kilencven a másikk. Szokatlan nagy súly különbség. Félrehordhatta a fejét!

Én tehát elvégeztem penzumomat. Munkanélküli lettem.

Átvedtettem fehér vadásszá, kísérővé. Kerestük az elefántot W. grófnénak. Pár napig hiába kerestük. Csak riogattuk őket szagunkkal. Azt hiszem, hogy már undorodtak tőle!

Egyik napon a táborban maradtam, hogy inficiált gennyedő kezemnek egy napi pihenőt adjak. W. grófné kiment Kerrel. Tíz óra tájban lövéseket hallottunk. Alig egy órával ezután már érkeztek is haza. A grófné meglötte elefántját. Nagy, öreg elefánt volt gyönyörű pár agyarral, mindkettő dekára egyenlő súlyú. Hatvan-hatvan font. Vitézül agyonlőtte az öreget, három golyót tett váll-lapjába, Kér csak «fangolta», hogy ne kelljen követni sokáig. Azt hiszem, hogy az első magyar asszony, ki elefántot hozott terítékre, hacsak valami vén boszorkány ös-anyánk mammutot nem lőtt előzőleg! De meg is érdemelte. Keményebb, kitartóbb, jobb idegű, jobban Afrikára termett asszonyság nem sok szaladgál manapság. Nem volt már időnk arra, hogy kiválsuk második elefántra £ 50-es engedélyünket. Alig volt két hetünk visszaindulásunkig és még jegyeinket meg kellett Nairobiban előzőleg váltani, sietni kellett, mert Európa felé az angol király koronázása miatt minden szállítási eszköz túl volt zsúfolva.

Visszamentünk Nairobiba, rendeztük a jegykérdést és másnap ismét útban voltunk a Kenia-hegy irányában, hogy az északi Guasso-Nyiro folyó vidékén, mely folyó már az Abessziniával határos Northern Frontier Provinceban folyik, megkíséreljük víz tócsa mellett a vad fényképezését és még egy-két nekünk hiányzó állatfaj elejtését is.

Az út elején ugyanazon vidéken haladtunk át, mint Ukambaniba mentünkben. Thikától, eltérve múlt irányunktól, északnak mentünk. Sok ültetvény, aztán sokáig Kikuyu Native Reserve (benszülötteknek fenntartott terület) majd, mikor a hóval borított, szép formájú, de kis, rövid kiterjedésű Kemahegyet megkerülve, a vasúti vonal mentén keletre fordultunk, a régenre nagyon vaddús lankák, melyek kitűnő legelőterületek, most farmerek tulajdonában, borítva voltak többnyire európai fajú marhával. Ezen területek legnagyobb része ausztráliai módszer szerint körül is van drótozva.

Természetesen vadat nem láttunk, talán egy-egy kerítés közt lakó Grant-gazellát, mely úgy próbálja életét menteni, hogy házi állatnak tetteti magát.

Egy, a Kenia-hegyről lezúgó, tisztavízű patak hiújánál megálltunk a galleria-erdő sudár fái alatt lunchözni. Már hosszabban ott ültünk, mikor szemem egy útmenti táblán akadt meg. Oda mentem elolvasni, hogy mi áll rajta?: «Weekendező vigyázz, orrszarvúak a közelben» — vagy ilyesvalami volt oda hirdetve. «Vájjon mi adott alkalmat arra, hogy ezt a táblát ide felállítsák.») — gondoltam magamban, — «vájjon egy öreg rhino rossz momentumban csudáit meg valami weekendező párocskát?»

Szegény legsötétebb Afrika!!

Már olyan népség jár ott, amelyiknek mindenre figyelmeztetés kell?

«Vigyázz, jön a rhino!!» — mint nálunk: «Vigyázz, ha jön a vonat!»

Egy kis járasszékhelyhez érve engedélyért kellett megállnunk, e nélkül nem szabad a Northern Province területére lépni. Valószínűleg Abesszinia szomszédsága miatt. Ez állomás körül már sok az északi, szomali, galla bennszülött. A Guasso Nyiro-t elérve, annak mentén keletnek tartottunk (még mindig úton!) és este letáboroztunk egy nádas mellett, melybe egy bő- és kristálytisza vízű forrás ontotta tartalmát. Meglepetésünkre azonban kisült — még nem voltunk eléggé keniaiak, itt nem meglepő már! — hogy a nád másik partján egy amerikai safari tanyázik! Átmentünk őket megvigasztalni, hogy ők előbb lévén itt, tiszteletben tartjuk jogaikat és nem vadászunk, csak fényképezünk.

Öreg férj, egész csinos fiatal feleség, kövér öregebb és jó vágású fiatal white hunter!

Kér egy, a sziklás hegyek alján lévő kis mocsár mellé épített egy búvóhelyet vad-fényképezésre. Másnap reggel beleültünk mindhárman és délután egyig esettentgettük gépeinket. Tömegesen jött egész idő alatt inni oryx, Grevy's-zebra, közönséges zebra, Grant-gazella, strucc, — a mi hazai gólyáink állandóan ott strázsáltak, egy szóval nagy volt a forgalom!

Hazafelé menet egy kis csapat vadkutyát találtunk hűsölve egy fa árnyékában. Ezekre a rablókra már nem vonatkozhatott az amerikai ígélet. Meglöttem közülök kettőt a 22-essel.

Aztán áttáboroztunk a Guasso Nyiro partjára, ahol a cement-hidas országút átvezet rajta, közel Archer's Posthoz.

Egy gerenuk és egy Grevy'-s zebra, ez az, ami nekem hiányzott gyűjteményemből. W. grófnénak ezenkívül kellett még erős Grant'-s és impala. Ezeket pár nap alatt összeszedtük. Vad inkább sok volt errefelé, de nagyon vigyázó volt minden, nagyon meg volt lődözve. A folyó túlsó oldalán is többször jártunk, ott kevesebb vaddal találkoztunk.

Egy oryxot sebeztem ott meg és követtem véryomát. Elég nyílt, tövisbokros vidéken vezetett keresztül a nyom. Egy ilyen helyen, alig ötven lépésnyire előttem egy félig kinőtt oroszlán ügetett át, keresztezve irányomat. Nem löttem rá természetesen. Kis vártatva puskahordóm mellém húzódott és azt súgta, hogy nézzek balra! Oda kacsintottam a tőlem balra álló tövisbokor felé, nem volt az távolabb tőlem 5—6 lépésnél, és annak tövénél ott feküdt lekushadva és szép sárga szemével engem figyelve az előbb látott kis oroszlán valamivel nagyobb társa és valószínűleg testvére. Szerettem volna meg-simogatni, olyan kedves volt! Tovább mentem, mintha nem vettem volna észre. Ő ott maradt.

Pedig, mint utólag értesültem, nem sok oka volt, tisztelettel és még kevésbbé szeretettel viseltetni az ember irányában: egy erre vadászó valaki kitett dögön agyonlőtt egy hím oroszlánt és egy nöstényt is, melynek két félig felnőtt kölyke így árván maradt. Ezek lehetnek azok. És mit éhezhetek szegény kicsik azóta! Hisz sem nem elég ügyesek, sem nem elég erősek nagyobb vad leütésére! Valószínűleg egerésztek. W. grófné mindenképpen táblát akart felállítani az út mentén, hogy aki arrafelé jár, lőj jön nekik valamit! De ki teszi azt meg? És ha megteszi is, nem hiszem, hogy ezek a kiéhezett babyk bele nem pusztultak volna az első túlméretezett étkezésbe!

Campünk pedig itt úgy festett, mint egy vidéki vendéglátó ház. Két safari is meglátogatott minket egy nap, mindkettő ösmerősöm.

Szegény Teleki Samu! Mikor azt a világraszóló felfedező karavánját vezette itt keresztül a folyón kb. 46 éve, végig harcolva csapat jávai az ellenséges területeket, keresztül dolgozván magát innen az általa felfedezett Rudolf-tóhoz, olyan víznélküli területen, melyen vízszállító autó nélkül még ma sem tudnak átmenni, de csudálkozott volna, ha láthatatlanul az évszámmutató ötvennel előre ugrott volna és egyszerre csak

országúton kopogtak volna szeges bakancsai! És az országút mellett ösmeretlen tábor, autóval, frigidaire-rel felszerelve, körülötte sürgölődő bennszülöttek, khaki-pantalósan, szvetterben, kalaposan! Vájjon kiköpött volna? Azt hiszem hogy igen.

Mi nem köptünk (legalább úgy emlékszem), de visszamentünk Nairobibá. Március 8-án beültünk a vonatba, hogy Uganda-Szudánon át a Niluson lehajózva téljünk haza.

Igaz, hogy ez az út hosszú, az is igaz, hogy hazáig 14 átszállással jár, de érdemes különböző okokból errefelé hazatérni egyszer (nem kétszer). Először is sem a vasúti sín, sem a Nilus vize nem hullámzik. Azután egy kis kitérővel alkalom nyílik a Victoria-Nilus vaddús vidékén, hol krokodilus, viziló igazán hemzseg, megnézni e folyó gyönyörű esését, a Murchison Falls-t, hol sziklák között, melyek helyenként alig három méterre állnak szemben egymással, zuhog le a Nilus óriási víztömege.

A Szudán egyhangú papyrus-mocsarai még ma is sok száz elefántnak adnak kvártélyt. Húsz vagy huszonegy esetben láttuk ezeket, néha közvetlen közélről.

Aztán Khartoum, utána luxusvonat, luxushajó, ismét vonat, Cairo, Budapest. Itthon vagyunk. Szól a csengő a mázsálóban. Kimázsálnak a jockey-k az első versenyre! Benne vagyunk ismét a civilizáció fárasztó, zsidongó, idegölő forgatagában. Én pedig itt ülök ismét kedves Alagomon, de egy nagyon szokatlan helyen: íróasztalom mellett és nem tudom, hogy tulajdonképpen miért is érzem magamat olyan boldognak?

De persze, megvan az ok: hál Istennek befejeztem kínos megírását mindannak, amit végigcsinálni olyan gyönyörű volt, de leírni — pokol!